

ISSN 2411-8753

ISSN 2411-8753

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
АЙМАҚТАНУ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “INTERNATIONAL RELATIONS AND
REGIONAL STUDIES”

4 (42) 2020

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

4 (42) 2020
ISSN 2411-8753

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2020

© «Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті» Акционерлік қоғамының «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия» ғылыми журналының «Халықаралық қатынастар және аймақтану» сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу күзлігі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Шаймарданова З.Д., тарих.ғ.д., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Абсаттаров Г.Р., саяси ғ.к., доцент, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы,
Қазақстан

Аллез Г., доктор PhD, Әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі, Париж,
Франция

Аренова А.А., Алматы қаласындағы ҚР СІМ өкілдігінің саяси тобының
жетекшісі, Алматы, Қазақстан

Байсұлтанова К.Ш., саяси ғ.к., профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Бүлекбаев С.Б., филос.ғ.д., профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы,
Қазақстан

Галиев А.А., т.ғ.д., профессор, профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Гессе Р., философия докторы, с.ғ.д., хабилизиттік профессор, Фрайбург
университеті, Германия

Жабина Ж.Р., с.ғ.д., доцент, Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті
- Елбасының кітапханасының Халықаралық қатынастар қызметі, Нұр-Сұлтан,
Қазақстан

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Вайкато Университеті, Жаңа Зеландия / Waikato
University, Hamilton, New Zealand

МакКленнен С. (McClennen S.), PhD, Пенсильвания Университеті,
Филадельфия, АҚШ/ University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы, Charles
University, Prague, Czech Republic

Шабаль П. (Chabal P.), PhD, Гавр Университеті, Франция / Le Havre University,
France, Гавр, Франция

Шукыжанова А.Н., PhD, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Шығарылымға жауапты

Джекебаева М.А., филос.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., ректор КазУМОиМЯ им. Абылай хана, академик НАН РК,
доктор филологических наук, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Шаймарданова З.Д., д.и.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Члены редакционной коллегии

Абсаттаров Г.Р., к.полит.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Аллез Г., доктор PhD, Высшая школа социальных наук, Париж, Франция

Аренова А.А., руководитель политическо-группы Представительства МИД
РК в г. Алматы, Алматы, Казахстан

Байсултанова К.Ш., к.полит.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Булекбаев С.Б., д.филос.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Галиев А.А., д.и.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Гессе Р., доктор философии, хабилитированный доктор политических наук,
профессор, Фрайбургский университет, Германия

Жабина Ж.Р., д.п.н., доцент, Служба международных связей Библиотеки
Первого Президента Республики Казахстан - Елбасы, Нур-Султан, Казахстан

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Университет Вайкато, Новая Зеландия / Waikato
University, Hamilton, New Zealand

МакКленнен С. (McClennen S.), PhD, Пенсильванский Университет,
Филадельфия, США / University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-т, Прага, Чешская Республика, Charles
University, Prague, Czech Republic

Шабаль П. (Chabal P.), PhD, Университет Гавра, Франция / Le Havre University,
France, Гавр, Франция

Шукеежанова А.Н., доктор PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Ответственный за выпуск

Джекебаева М.А., к.филос.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

moreregion.bulletin@ablaikhan.kz

© Scientific journal «Bulletin» of Ablai khan KazUIR&WL. Series «International Relations and Regional Studies» of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15196 – G, 10.04.2015.

Editor in chief

Kunanbayeva S.S., Doctor of Philology, Professor,
Academician of NAS of the RK, Almaty, Kazakhstan

Executive Editor

Shaymardanova Z.D., d.of hist. sc., associate professor, Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan

Responsible for issue

Jekebayeva M.A., c.philos.sc., ass.professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

Editorial team members

Absattarov G.R., cand.ofpolit.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

Arenova A.A., Chief of political group, Representation of MFA of the RK in Almaty,
Almaty, Kazakhstan

Baysultanova K.Sh., cand.ofpolit.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

Bulekbaev S.B., D.of philos.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

Galiev A.A., d. of hist.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Chabal P., PhD, Le Havre University, France

Hallez X., PhD, EHESS, Paris, France

Hesse R., Dr. of philosophy, Habilit. Prof. of Pol/ sciences, Freiburg University,
Germany

Horak S., PhD, Charles University, Prague, Czech Republic

McClennen S., PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Mukan S., PhD, UIB, Almaty, Kazakhstan

Shukyzhanova A., PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Zhabina Zh.R., D. of polit.sc., associate professor, International Cooperation
Department, the Library of the First President of the Republic of Kazakhstan - Elbassy,
Nur-Sultan, Kazakhstan

Zirker D., PhD, Waikato University, New Zealand

Responsible for issue

Jekebayeva M.A., c.philos.sc., ass.professor Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

moreregion.bulletin@ablaikhan.kz

Бөлім I. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР, САЯСИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨМІР

Раздел I. МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, ПОЛИТИЧЕСКАЯ И

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ

I Part. INTERNATIONAL RELATIONS, POLITICAL AND ECONOMIC LIFE

Dauletova G.O., Baissultanova K.Sh. International cooperation of Kazakhstan and China in the field of education in the framework of "One belt - one way" in online mode	9-21
Даулетова Г.О., Байсултанова К.Ш. Международное сотрудничество Казахстана и Китая в области образования в режиме онлайн	9-21
Даулетова Г.О., Байсултанова К.Ш. Онлайн режиміндегі білім саласындағы Қазақстан мен Қытайдың халықаралық ынтымақтастығы.....	9-21
Shaimardanova Z.D. Globalization vs deglobalization or reglobalization?.....	21-27
Шаймарданова З.Д. Жаһандану vs дежаһандану немесе тағы да жаһандану, режаһандану?	21-27
Шаймарданова З.Д. Глобализация vs деглобализации или реглобализация?	21-27
Абдразакова Л.Н., Жабина Ж.Р. Современные угрозы и вызовы: пандемия, расизм и их влияние на молодое поколение	28-40
Abdrzakova L.N., Zhabina Zh.R. Contemporary threats and challenges: pandemic, racism and their influence on the young generation	28-40
Абдразакова Л.Н., Жабина Ж.Р. Пандемия, нәсілшілік және олардың жас ұрпаққа әсері	28-40
Ilimkozha A.E. Geopolitical and economic processes in the context of the pandemic	41-49
Ілімқожа А.Е. Пандемия жағдайындағы геосаяси және экономикалық процестер	41-49
Илимкожа А.Е. Геополитические и экономические процессы в условиях пандемии	41-49
Bugytayeva S.K. Rivalry between China, USA and Russia in geopolitics.....	50-59
Бұғытаева С.Қ. Геополитикадағы Қытай, АҚШ және Ресейдің бәсекелестігі	50-59
Бугытаева С.К. Соперничество Китая, США и России в геополитике.....	50-59
Назарова М.Ш. Жаңа әлемдік тәртіп жағдайындағы ҚР көші-қон саясатының ерекшеліктері	59-67
Nazarova M. Sh. Features of the migration policy of the Republic of Kazakhstan in the new world order	59-67
Назарова М. Ш. Особенности миграционной политики РК в условиях нового мирового порядка	59-67
Nurbekova R.B. HRM in public sector in Kazakhstan	67-73
Нурбекова Р.Б. Қазақстанның мемлекеттік секторындағы адам ресурстарын басқару	67-73
Нурбекова Р.Б. УЧР в государственном секторе Казахстана	67-73

Бөлім II. ПОЛИТИКА И ИСТОРИЯ

Раздел II. САЯСАТ ПЕН ТАРИХ

II Part. POLITICS AND HISTORY

Алтаев А.Ш., Чатыбекова К.К. Современные методы в процессе преподавания истории	74-83
Altayev A. Sh., Chatybekova K.K. Modern methods in the process of teaching history	74-83
Алтаев А.Ш., Чатыбекова К.К. Тарихты оқыту үдерісіндегі заманауи әдістер	74-83
Sagynay D.A. Memory politics in the Post-Soviet countries: research approaches and features	84-92
Сағынай Д.А. Политика памяти в странах постсоветского пространства: подходы к изучению и особенности	84-92
Сағынай Д.А. Посткеңестік елдердегі саясат тарихы: зерттеу тәсілдері мен ерекшеліктері	84-92
Миниханов Ф.Г. Майдандағы сарбаздар хаттары	92-98
Миниханов Ф.Г. Окопная правда о войне	92-98
Minikhanov F.G. The trench truth about the war	92-98

**Бөлім III. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ
30-ЖЫЛДЫҒЫНА ОРАЙ**

Раздел II. К 30-ЛЕТИЮ НЕЗАВИСИМОСТИ КАЗАХСТАН

III Part. TO THE 30TH ANNIVERSARY OF INDEPENDENCE KAZAKHSTAN

Хайруллаева В.Х. Даму және әлеуметтік прогресс мәселелерінің философиялық аспектілері	99-104
Хайруллаева В.Х. Философские аспекты проблемы социального прогресса и развития	99-104
Khairullayeva V.Kh. Philosophical aspects of problems of social progress and development	99-104
Айдарбеков З.С. Тәуелсіздік дәуірі және қазақстан жастарын тәрбиелеудегі құндылықтар жүйесі: білім беруді дамытуға жаңа көзқарас.....	105-113
Айдарбеков З.С. Эпоха независимости и система ценностей в воспитании казахстанской молодежи: новый взгляд на развитие образования	105-113
Aidarbekov Z.S. The era of independence and the system of values in the education of Kazakhstan's youth: a new look at the development of education.....	105-113
Изтаева В.А. Қазіргі кездегі жастар түсінігіндегі құндылықтардың трансформациялануы	114-119
Iztayeva V.A. Transformation of values in the modern understanding of youth.....	114-119
Изтаева В.А. Трансформация ценностей в современном понимании молодежи	114-119
Қарабаева З.М., Махмадин А.Д. Тәуелсіздікке 30 жыл	119-124
Karabaeva Z.M., Makhmadin A.D. 30 years of Independence	119-124
Қарабаева З.М., Махмадин А.Д. 30 лет независимости	119-124

Қарабаева З.М., Жауынгер Ә.Т. Тәуелсіз мемлекеттің негізін қалаушы Н.Ә. Назарбаев	124-132
Қарабаева З.М., Жауынгер А.Т. Н.А. Назарбаев - основатель независимого государства	124-132
Karabaeva Z.M., Zhaunger A.T. Nazarbayev N.A. - the founder of independent state	124-132
Әли Б.Қ. Қазақстандағы жастардың діни бағдары	132-138
Ali B.K. Religious orientation of youth in Kazakhstan	132-138
Али Б.Қ. Отношение к религии молодежи Казахстана	132-138
Абдығалық А.Е. Тәуелсіздік тұғырындағы Қазақстан	138-147
Abdygalyk A.E. Independent Kazakhstan	138-147
Абдыхалық А.Е. Независимый Казахстан	138-147
Жекебаева М.А., Насырова М.Ю., Досжанова А.И. «Рухани жаңғыру» бағдарламасының әлеуметтік- философиялық мазмұны	147-153
Джекебаева М.А., Насырова М.Ю., Досжанова А.И. Социально- философское содержание программы «Духовного возрождения»	147-153
Jekebayeva M.A., Nasyrova M.U., Doszhanova A.I. Socio-philosophical content of the program «Spiritual revival»	147-153

Бөлім IV. ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел IV. МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Part IV. INTERDISCIPLINARY RESEARCHS

Қайырбаева А.Е. Туризмнің қазіргі экономикалық жағдайы	154-162
Кайырбаева А.Е. Нынешняя экономическая ситуация туризма	154-162
Kaiyrbayeva A. Current economic state of tourism	154-162
Қарғаев Қ.А., Досжанова А.И. Қазақстан этносаралық келісім мен тұрақтылықтың үлгісі және «Рухани жаңғыру»	163-171
Kargayev K.A., Doszhanova A.I. Kazakhstan is an example of interethnic consent and stability and «ouhani zhangyru»	163-171
Қарғаев Қ.А., Досжанова А.И. Казахстан является примером межэтнического согласия и стабильности и «Рухани жаңғыру»	163-171
Майлықутова М.Ж. Қашықтан оқыту платформалары: әлемдік тәжірибе	172-180
Mailykutova M.Zh. E-learning platform: the international experience	172-180
Майлықутова М.Ж. Платформы дистанционного обучения: мировой опыт	172-180
Bessekey E., Tulegen M. The contribution of the world oceans to tourism.....	181-189
Бесекей Е., Төлеген М. Әлем мұхиттарының туризмға қосар үлесі	181-189
Бесекей Е., Төлеген М. Вклад мировых океан в туризму	181-189

Бөлім V. ЖАС ҒАЛЫМДАР ЗЕРТТЕУЛЕРІ
Раздел V. ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ
Part V. RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS

Маулен А. Тәуелсіз Қазақстанның этнодемографиялық өсімі	190-195
Маулен А. Этнодемографический рост независимого Казахстана	190-195
Maulen A. Ethnodemographic growth of independent Kazakhstan	190-195

Сулеймен Д.Б. Особенности «мягкой силы»	195-206
Сулеймен Д.Б. «Жұмсақ күштің» ерекшеліктері	195-206
Suleimen D.B. Features of "soft power"	195-206

РЕЦЕНЗИИ

Байсултанова К.Ш. Рецензия на учебное пособие Булекбаева С.Б. и Булекбаевой Р.У. «О соотношении экономики и государства в альтернативных системах»	207-210
---	---------

Бөлім I.
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ, САЯСИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨМІР
Раздел I.
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, ПОЛИТИЧЕСКАЯ И
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ
Part I.
INTERNATIONAL RELATIONS, POLITICAL AND
ECONOMIC LIFE

UDC 341.24

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.001

**INTERNATIONAL COOPERATION OF KAZAKHSTAN AND
CHINA IN THE FIELD OF EDUCATION IN THE FRAMEWORK
OF «ONE BELT - ONE WAY» IN ONLINE MODE**

Dauletova G.O.¹

¹1st course PhD student of the Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, gaukhar-daulet@mail.ru

Baissultanova K.Sh.²

²c.polit.s., professor of Ablai Khan Ablai Khan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan, baissultanova_k@mail.ru

Abstract. These days, COVID-19 has savagely influenced each single circle of human action. The affect of the coronavirus widespread on the higher instruction framework has influenced all nations and regions. COVID-19 has too had a expansive and questionable affect on the advancement of worldwide understudy portability. After the conclusion of the coronavirus emergency, colleges will proceed to battle for universal understudies, but there's each reason to accept that the universal instruction showcase will be indeed more delicate and competitive due to the falling living guidelines of the populace.

The article analyzes the issues of participation within the field of instruction within the system of the “Belt and Street” between Kazakhstan and China. The execution of the Belt and Street Activity postures unused challenges for the circles of culture and instruction in Kazakhstan and China. This implies that financial integration at a unused level will require the social and instructive integration of the two nations. To begin with of all, we are talking around tackling issues related to intercultural communication

between the two people groups. This communication ought to be based on the balance of the societies included within the communication.

The author concludes that the Belt and Road Initiative, despite the pandemic, generates a great demand for science and education. If earlier “One Belt-One Road” was considered a transport network for the economic development of the Silk Road countries, now the Chinese initiative is building up its potential in the humanitarian direction and in creating a digital Silk Road.

Keywords: pandemic, coronavirus, distance learning, cultural and humanitarian cooperation, “One Belt, One Road, education, Confucius Institute, internationalization, digitalization, intercultural communication.

Nowadays, there’s a common vector of changes within the field of worldwide participation: the widespread has put colleges in a troublesome position, forcing them to adjust to current occasions within the most brief conceivable time, contribute intensely in quickened digitalization and often ignore the conceivable results. The widespread contrarily influenced worldwide participation within the field of instruction and science: worldwide travel was canceled, trade programs and scholastic versatility of understudies and instructors and logical participation were suspended and are gradually moving to a new format.

The universities in a brief time had to unravel numerous squeezing issues: in what frame can separate learning be carried out; what specialized implies ought to be utilized for this; how to evaluate the digestion of the fabric by understudies. As we know, the widespread has driven to omnipresent online learning at all levels of the instructive prepare. To fortify its position within the world, the specialists of the People’s Republic of China are not constrained to financial and political strategies, paying expanding consideration to the advancement of compassionate participation as a way to popularize the Chinese model in other nations. Usually most articulated within the southeastern and Central Asian headings of the PRC’s remote arrangement. The advancement of Sino-Kazakh social ties can serve as an great case of this. On the off chance that the primary a long time of two-sided relations were basically characterized as it were by political, lawful and financial interaction, which is very normal, at that point slowly the pioneers of the two nations started to extend the circles of participation.

Humanitarian cooperation between China and Kazakhstan manifests itself primarily during official events (days of culture, etc.), amid the execution of the understudy trade program, when opening instructive educate, presenting national media (daily papers, radio, etc.), conducting scholarly instructive exercises (interpretation of classical scholarly works

and works of present day creators), tourism, etc. The trade of understudies is creating most effectively. Around 9,000 Kazakh understudies consider in China (beneath state gifts “Bolashak” and autonomously). They ponder Chinese, and after that proceed their thinks about within the chosen profile. Chinese understudies moreover come to Kazakhstan for internships as portion of understudy trades, as well as secretly.

The new level of financial integration between Kazakhstan and China requires reinforcing interaction not as it were within the political, exchange, monetary circles, but too, which is no less critical, within the social and helpful circles. Usually due to the truth that not as it were lawmakers, businessmen, but moreover conventional individuals will enter the framework of relations within the handle of financial integration of the two nations, with whose hands joint generation and joint generation will be made.

The implementation of the Belt and Road Initiative poses new challenges for the spheres of culture and education in Kazakhstan and China. This means that economic integration at a new level will require the cultural and educational integration of the two countries. First of all, we are talking about solving problems related to intercultural communication between the two peoples. This communication should be based on the equality of the cultures included in the communication.

Information of the societies of the people groups entering into communication is of awesome significance. To begin with of all, in intercultural communication, it is vital to know the dialects of association people groups. Nowadays in Kazakhstan there’s an intrigued in learning the Chinese dialect among youthful individuals. Numerous youthful individuals are examining Chinese for instruction within the PRC. Nowadays, a number of colleges in Kazakhstan have associations with Chinese colleges, inside the system of which understudies from Kazakhstan are trained.

The opening of the Confucius Organized in Kazakhstan is of awesome significance in this respect. China’s amazing financial improvement, which numerous portray as a “Chinese marvel,” is making a difference to spread the Chinese dialect around the world. Confucius educate, which are scattered all over the world nowadays, are an imperative device for this spread. Much appreciated to this, the Chinese dialect is getting to be one of the world dialects in the present day world, an imperative implies of worldwide intercultural communication.

In Kazakhstan, the Chinese language, along with English, is gaining increasing popularity among young people and other segments of the population. The Chinese language is becoming not only a means of obtaining education, but also improving the professional level of specialists, by the

nature of their activities related to the Chinese economy or other areas of China's activity.

It should be noted that for the economy of the Republic of Kazakhstan, the improvement of the educational system based on the progressive standards of the PRC is of paramount importance, given its negative characteristics. Among them, it should be noted, firstly, the objective degradation of the quality of the provision of educational services due to the collapse of the USSR and the structural socio-economic crisis, secondly, a significant weakening of the connection between the higher education system and applied science and production, and thirdly, the lack of necessary teaching materials for organization of the educational process related to the study of advanced technologies, characteristic of post-industrial economies.

Since in the 21st century China has a better position in the international education market than Kazakhstan, therefore mutual cooperation for Kazakhstan is promising and important. 2003 marked the most important milestone in the context of the organization and further development of bilateral cooperation in the field of education. On June 3, 2003, in Astana, the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan and the Ministry of Education of the People's Republic of China signed a basic regulatory act defining the strategic foundations of bilateral cooperation in the field of education - the Agreement on Cooperation in the Field of Education. The marking of this record made the premise for the administrative and lawful combination of participation in certain zones. In specific, within the period from 2003 to 2005, in arrange to encourage increment the level and effectiveness of joint scientific research, grow trade within the field of instruction between states, the over assention cherished the taking after activities:

- exchange of information on the education system and reforms carried out in the educational sphere, educational and teaching materials;

- exchange of students for programs of higher, postgraduate and additional education;

- assistance in the study and dissemination of the state languages of the two states [1]. The marking of this Understanding made it conceivable for the RK and the PRC to conclude an understanding on the common acknowledgment of instructive documents. It is imperative to note that the substance of this Understanding got to be the basis for concluding a multilateral understanding on participation within the field of instruction between the part nations of the Shanghai Cooperation Organization. At the present stage, relations between Kazakhstan and China have reached a high level. The legal framework of the modern Kazakh-Chinese cooperation in the field of education is developing and improving. From a practical and

strategic point of view, the most important vectors of cooperation in the field of education are the exchange of students between the two states and the promotion of the study and dissemination of languages. Since the early 2000s, the leadership of Kazakhstan and China has been making efforts to implement these directions. At the present stage, relations between Kazakhstan and China have reached a high level. The legal framework of the modern Kazakh-Chinese cooperation in the field of education is developing and improving. From a practical and strategic point of view, the most important vectors of cooperation in the field of education are the exchange of students between the two states and the promotion of the study and dissemination of languages. Since the early 2000s, the leadership of Kazakhstan and China has been making efforts to implement these directions. According to the Ambassador of Kazakhstan to China, in 2014, there were about 11.2 thousand of his compatriots in Chinese universities [2]. Also, according to his data, in 2013, approximately 700 Kazakhstani students received diplomas from Chinese universities. The universities of Beijing, Shanghai and Urumqi are the most popular among young Kazakhstanis. In the PRC, students travel both through the state line (within the framework of the presidential program to improve the level of education of specialists in the Bolashak Republic [3], and on their own, at their own expense. Most of them study the Chinese language and related fields [2], as well as those related to the oil and gas industry and information technology [4]. In China, there are even several associations of Kazakhstani students, which unite students of universities in 9 Chinese cities (Beijing, Shanghai, Guangzhou, Xian, Urumqi, Dalian, Wuhan, Xiamen, Zibo). The attractiveness of China for the youth of Kazakhstan is growing every year. This is explained primarily by accessibility (PRC universities teach foreigners with any degree of initial training), the relative cheapness of education (compared to the USA and Europe), the good quality of education in the Middle Kingdom (especially in the natural sciences, technical sciences and, of course, in the Chinese language), as well as relative safety and geographic proximity.

Kazakhstan, in turn, is also a very popular country for Chinese education. In China, the unified state examination for admission to a university is rather difficult, and the number of places in prestigious educational institutions is much less willing to enter them, so many Chinese graduates who have “lost points” have to look for options at foreign universities [5-6]. In this regard, Kazakhstan is very attractive for the Chinese due to the relative cheapness of education and living (again in comparison with Europe and America). The exact number of Chinese students is not carried out, but, according to approximate data, their number is more than 2000 [7]. This is the second indicator; only Uzbek students study more in Kazakhstan. The

overwhelming majority of Chinese come to study at their own expense, privately, and only a small share - on state scholarships and grants.

Representatives of the People's Republic of China are at the Kazakh National University. Al-Farabi, at the Kazakh University of International Relations and World Languages, in other universities. There is no data on preferences in specialties among Chinese students. Many come to Kazakhstan to study the Russian language. The Russian language is in demand in the business and trade of the PRC, but many Chinese consider Kazakh cities to be calmer and safer (first of all, in terms of tolerance towards Asians) than Russian ones [8], therefore they opt for the former. In addition, it is often cheaper to study Russian in Kazakhstan than in Russia (especially in Moscow and large cities).

The spread of the Chinese language in Kazakhstan is many times faster than the Kazakh language in China. Many factors play a role in this. The popularity of the Chinese language in the world is growing. China is getting stronger, both economically and politically. The image of a prosperous Chinese society is gaining momentum. For many young people, China is a country in which one can realize oneself, build a career, and realize one's "American", or rather "Chinese" dream. Many are inspired by the wonderful graceful culture of the Celestial Empire (painting, calligraphy, philosophy, literature, etc.). Young Kazakhstanis are no exception to the general trend of popularizing the Chinese language. They are attracted by the prospects of employment in Chinese companies at home or in the PRC, which implies a good income and respectability. Speaking Chinese increases the number of employment options and improves ranking in the labor market. That is why more and more Kazakhstanis are beginning to study it. Fortunately, there are opportunities for this. An increasing number of universities teach Chinese as a first or second foreign language for students (for example, the Department of Chinese at the Eurasian National University) [9], Chinese is gradually penetrating the school system, and the number of private courses is growing.

With all the diversity, the leadership in the spread of the Chinese language in Kazakhstan undoubtedly belongs to the system of Confucius Institutes. It is the most powerful institution for introducing Chinese throughout the world. Four Confucius Institutes have already opened on the territory of Kazakhstan: in Astana (at the Gumilyov Eurasian National University, 2007), in Almaty (at the Kazakh National University, in 2009), in Aktobe (at the Aktobe State Pedagogical University, in 2011 g.), in Karaganda (at the Karaganda State Technical University, in 2012) and in Almaty (at the Kazakh University of International Relations and World Languages, in 2017). Confucius Institutes offer a wide range of services,

but the most in demand is the study of the Chinese language. Courses of Confucius Institutes are extremely popular, which is explained by objective reasons: the predominance of native speakers as teachers, the modernity of educational programs, an established and proven form of presenting material, a variety and availability of textbooks and manuals, a focus on results (language for communication, without unnecessary theoretical knowledge and additional items), a good price-quality ratio, etc. The advantages of Confucius Institutes in the field of studying the Chinese language are so obvious that the number of people who want to acquire knowledge in them is steadily growing. In 2013 alone, the Confucius Institute at the Eurasian University trained more than 1000 people. Those who graduate from the Confucius Institutes system get access to numerous grants and state programs, according to which they continue teaching the Chinese language already in the PRC. It is obvious that in the future the flow of those wishing to study in language courses both at the Confucius Institutes and in other institutions will only increase.

The situation with the study of the Kazakh language in China is much more complicated, although a large Kazakh diaspora lives in China. The Kazakh language is taught only in specialized faculties in some universities. The faculty of the Kazakh language and literature was organized at the Central University of Peoples in Beijing. It is a kind of academic center for the study of the Kazakh language, where not only teaching is carried out, but also scientific activity, the development of methodological and teaching aids. Textbooks and dictionaries on the Kazakh language for the Chinese are published there. In the Xinjiang Uygur Autonomous Region, due to the large Kazakh population, there are also universities in which you can study the Kazakh language. These are Xinjiang University in Urumqi and the Ili Pedagogical Institute. Kazakh language in universities is not very popular due to its narrow specialization and lack of demand in the labor market.

In the course of the implementation of China's Belt and Road Initiative, a huge number of theoretical and practical issues naturally arise that need to be addressed first. In our opinion, such issues include, firstly, the construction of roads and the creation of infrastructure to ensure the normal operation of the participants in the Belt and Road Initiative. Secondly, the provision of this transport artery with a network of road maintenance and repair, the construction of filling and repair stations for servicing vehicles passing along this highway, thirdly, the construction of numerous hotels for recreation and service of drivers, passengers and tourists, and fourthly, information ensuring the participants of "One Belt - One Road". Fifthly, building competent logistic communication of huge trade flows, sixth, medical and legal services.

All these issues, in the context of the above tasks, need scientific understanding and study and, accordingly, the development of scientifically based proposals and recommendations to address these issues. In our opinion, for representatives of university science and education, the issues of training personnel and information support for the “One Belt - One Road” initiative are primarily important. There is no doubt that the implementation and maintenance of this initiative will require highly qualified specialists in both traditional and new fields, in specialists of a new formation and competencies, who are able to work and think at the level of the requirements of this modern and large-scale initiative “One Belt One Road”. Therefore, these tasks require coordination of efforts and resources of educational institutions for servicing this transport highway. We propose the creation of the Alliance of universities of the countries located on the Great Silk Road. For example, for institutions that train specialists in the study of languages, it is primarily important to prepare all kinds of reference books and dictionaries on economics, trade, law, tourism, the service sector, customs and tax legislation, guidebooks, atlases, encyclopedias. It is also quite obvious that the implementation of the Chinese initiative will require coordination of the activities of educational institutions of the countries along the Silk Road, in scientific, personnel, information and other support of this great initiative affecting the fate of the peoples living on this transport corridor.

It is clear that the Belt and Road Initiative will generate demand for scientific research, primarily, for example, for the development of national logistics systems, which will significantly reduce intercontinental transport costs associated with the movement of resources. Also, during the implementation of “One Belt-One Road”, it will be necessary to create an infrastructure of constant consultations at the level of experts, scientists, corporate and state governance, ensuring the development and maintenance of mutual understanding and creating an institutional basis for close cooperation between states.

In my opinion, the provision of educational, scientific and information services in terms of providing this transport artery with the necessary scientific recommendations and expert opinions is very important for universities and research centers of the countries involved in the China Belt and Road Initiative. For this, first of all, it is important for educational institutions, scientists, expert communities, within the framework of mutually beneficial cooperation, to coordinate and synchronize the personnel training system, to unite efforts to develop scientific problems to ensure the efficient operation of this transport route, to provide the scientific communities of these countries with scientifically grounded expert opinions

on the implementation “ One belt, one road. “ Thus, the Belt and Road Initiative creates a great demand for science and education. If earlier “One Belt-One Road” was considered a transport network for the economic development of the Silk Road countries, now the initiative is building up its potential in the humanitarian direction and in the creation of a digital Silk Road. Therefore, higher educational institutions of Kazakhstan and China should pay attention to the way of innovation in the internalization of higher education in the preparation of highly qualified specialists in the new conditions of the geo-economic strategy “One Belt - One Road”. Universities should prepare students not only with practical knowledge, but also capable of research activities in various fields of professional activity, with an international outlook, innovative thinking and knowledge of foreign languages of the countries of the New Silk Road region.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Соглашение между министерством образования и науки РК и министерством образования КНР о сотрудничестве в области образования. [Электр.ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30422219#sub_id=1000. – Дата обращения 17.11.2020.

[2] Интервью посла РК в КНР Н.Ермекбаева. [Электр.ресурс]. - Режим доступа:<http://russian.people.com.cn/n/2014/1020/c31519-8797138.html> Дата обращения 17.11.2020.

[3] Сотрудничество Республики Казахстан с Китайской Народной Республикой. Официальный сайт министерства иностранных дел Казахстана [Электр. ресурс]. - Режим доступа: <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/vneshnyayapolitika/sotrudnichestvo-kazakhstana/sotrudnichestvosotranami-azii-i-afriki/84-vneshnyayapolitika/sotrudnichestvo-kazakhstana/sotrudnichestvosotranami-azii-i-afriki/362-sotrudnichestvorespubliki-kazakhstan-s-kitajskoj-narodnoj-respublikoj>. - Дата обращения 19.11.2020.

[4] Муканкызы М.. Особенности обучения в вузах Китая [Электр. ресурс]. Режим доступа: <http://rus.azattyq.org/content/osobennostiobucheniya-v-vuzakh-kitaya/25391067.html> - Дата обращения 23.11.2020.

[5] Интервью генерального консула КНР в Алматы Ду Дэвэнь. Китайские студенты в Казахстане [Электр. ресурс]. - Режим доступа:<http://rus.azattyq.org/content/kazakhstan-chinesenew-year-in-almaty/24897297.html> - Дата обращения 17.11.2020.

[6] Shaimardanova Z.D. The basic theory of the study of migration // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные

Отношения и Регионоведение». –2020. – № 2 (40).- С.7-12.

[7] Отчет о международном сотрудничестве в области образования международного института языков СНГ [Электр. ресурс]. - Режим доступа: [Http://inlang.linguanet.ru/Cis/CisCountries/detail.php?ELEMENT_ID=2629&SHOWALL_1=1](http://inlang.linguanet.ru/Cis/CisCountries/detail.php?ELEMENT_ID=2629&SHOWALL_1=1) Дата обращения 28.11.2020.-

[8] Иностранные студенты учат в Казахстане русский язык [Электр. ресурс]. Режим доступа: <http://news.gazeta.kz/news/inostrannyyestudenty-uchat-v-kazakhstane-russkijj-yazyknewsID397505.htm> - Дата обращения 27.11.2020.

[9] Гуанмин Жибао. - 2013.- 25.12. - С. 5.

[10] Интервью директора Иститута Конфуция С. Каошановой. 09.09.2013. [Электр.ресурс]. - Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/31519/8393833.htm>. Дата обращения 24.11.2020.

REFERENCES

[1] Soglasheniye mezhdu ministerstvom obrazovaniya i nauki RK i ministerstvom obrazovaniya KNR o sotrudnichestve v oblasti obrazovaniya (Agreement between the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan and the Ministry of Education of the People's Republic of China on cooperation in the field of education). [Elektr.resurs]. – Rezhim dostupa: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30422219#sub_id=1000. – Data obrashcheniya 17.11.2020.

[2] Interv'yu posla RK v KNR N.Yermekbayeva (Interview of the Ambassador of the Republic of Kazakhstan to the People's Republic of China N. Yermekbayev). [Elektr.resurs]. Rezhim dostupa:<http://russian.people.com.cn/n/2014/1020/c31519-8797138.html>. Data obrashcheniya 17.11.2020.

[3] Sotrudnichestvo Respubliki Kazakhstan s Kitayskoy Narodnoy Respublikoy. Ofitsial'nyy sayt ministerstva inostrannykh del Kazakhstana (Cooperation of the Republic of Kazakhstan with the People's Republic of China. Official website of the Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan). [Elektr. resurs]. - Rezhim dostupa: <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/vneshnyayapolitika/sotrudnichestvokazakhstana/sotrudnichestvosotranami-azii-i-afriki/84-vneshnyayapolitika/sotrudnichestvo-kazakhstana/sotrudnichestvosotranami-azii-i-afriki/362-sotrudnichestvorespubliki-kazakhstan-s-kitajskoj-narodnoj-respublikoj>. - Data obrashcheniya 19.11.2020.

[4] Mukankyzy M.. Osobennosti obucheniya v vuzakh Kitaya (Features of education in Chinese universities). [Elektr. resurs]. - Rezhim dostupa: <http://rus.azattyq.org/content/osobennostiobucheniya->

v-vuzakhkitaya/25391067. html - Data obrashcheniya 23.11.2020.

[5] Interv'yu general'nogo konsula KNR v Almaty Du Deven'. Kitayskiye studenty v Kazakhstane (Interview with the Consul General of the People's Republic of China in Almaty Du Dewen. Chinese students in Kazakhstan) [Elektr. resurs]. - Rezhim dostupa: <http://rus.azattyq.org/content/kazakhstan-chinesenew-year-in-almaty/24897297.html> - Data obrashcheniya 17.11.2020.

[6] Shaimardanova Z.D. The basic theory of the study of migration (The basic theory of the study of migration). Izvestiya KazUMOiMYA im. Abylay khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». –2020. – № 2 (40).- p.7-12.

[7] Otchet o mezhdunarodnom sotrudnichestve v oblasti obrazovaniya mezhdunarodnogo instituta yazykov SNG (Report on international cooperation in the field of education of the International Institute of Languages of the CIS). [Elektr. resurs]. - Rezhim dostupa: [Http:// inlang. linguanet.ru/ Cis/ Cis Countries /detail.php? ELEMENT_ID= 2629&SHOWALL_1=1](http://inlang.linguanet.ru/Cis/Cis%20Countries/detail.php?ELEMENT_ID=2629&SHOWALL_1=1) Data obrashcheniya 28.11.2020.

[8] Inostrannyye studenty uchat v Kazakhstane russkiy yazyk [Elektr. resurs]. Rezhim dostupa: (Foreign students learn Russian in Kazakhstan [Electr. resource]. Access mode). <http://news.gazeta.kz/news/inostrannyestudenty-uchat-v-russkij-yazyknewsID397505.htm> - Data obrashcheniya 27.11.2020.

[9] Guanmin Zhibao. - 2013.- 25.12. - p. 5.

[10] Interv'yu direktora Istituta Konfutsiya S. Kaoshanovoy (Interview with the director of the Confucius Institute S. Kaoshanova). 09.09.2013. [Elektr. resurs]. - Rezhim dostupa: <http://russian.people.com.cn/31519/8393833.htm> - Data obrashcheniya 24.11.2020.

ОНЛАЙН РЕЖИМІНДЕГІ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ

Даулетова Г.О.¹

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ 1-курс докторанты,
Алматы, Қазақстан, gaukhar-daulet@mail.ru

Байсултанова К.Ш.²

²с.ғ.к., профессор Абылай хан ат. ҚазХҚЖәнеӘТУ
Almaty, Kazakhstan, baisultanova_k@mail.ru

Аңдатпа. Қазіргі таңда COVID-19 пандемиясы адам қызметінің барлық салаларына аяусыз әсер етті. Коронавирустық пандемияның жоғары білім беру жүйесіне әсері барлық елдер мен аймақтарға әсер етті.

COVID-19 халықаралық студенттердің ұтқырлығын дамытуға үлкен және қайшылықты әсер етті. Коронавирустық дағдарыс аяқталғаннан кейін университеттер шетелдік студенттер үшін күресті жалғастырады, бірақ халықтың өмір деңгейінің төмендеуіне байланысты халықаралық білім беру нарығы одан да сезімтал және бәсекеге қабілетті болады деп айтуға толық негіз бар.

Мақалада Қазақстан мен Қытай арасындағы «Бір белдеу - бір жол» аясындағы білім саласындағы ынтымақтастық мәселелері қарастырылған. «Белдеу және жол» бастамасын жүзеге асыру Қазақстан мен Қытайдың мәдениеті мен білім беру саласы үшін жаңа міндеттер қойып отыр. Бұл жаңа деңгейдегі экономикалық интеграция екі елдің мәдени-білімдік интеграциясын қажет ететіндігін білдіреді. Ең алдымен, әңгіме екі халықтың мәдениаралық коммуникациясына байланысты мәселелерді шешу туралы болып отыр. Бұл байланыс коммуникацияға кіретін мәдениеттердің теңдігіне негізделуі керек.

Автор «Белдеу және жол бастамасы» пандемияға қарамастан, ғылым мен білімге үлкен сұраныс тудырады деген тұжырымға келеді. Егер бұрын «Бір белдеу-бір жол» Жібек жолы елдерінің экономикалық дамуы үшін көлік желісі болып саналса, қазір қытайлық бастама гуманитарлық бағытта және цифрлық Жібек жолын құруда өзінің әлеуетін арттыруда.

Тірек сөздер: пандемия, коронавирус, қашықтықтан оқыту, мәдени-гуманитарлық ынтымақтастық, «Бір белдеу, бір жол, білім беру, Конфуций институты, интернационалдандыру, цифрландыру, мәдениаралық байланыс.

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАЗАХСТАНА И КИТАЯ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕЖИМЕ ОНЛАЙН

Даулетова Г.О.¹

Докторант 1-курса КазУМОиМЯ имени Аблай хана,
Алматы, Казахстан, gaukhar-daulet@mail.ru

Байсултанова К.Ш.²

к.полит.н., профессор КазУМОиМЯ им.Абылай хана
Алматы, Казахстан, baisultanova_k@mail.ru

Аннотация. На сегодняшний день COVID-19 безжалостно затронула все до единого сферы деятельности человечества. Воздействие пандемии коронавируса на систему высшего образования затронула все страны и регионы.

COVID-19 оказал также большое и неоднозначное влияние на развитие международной студенческой мобильности. После

окончания кризиса с коронавирусом университеты продолжают борьбу за иностранных студентов, но есть все основания полагать, что международный рынок образования будет еще более чувствительным и конкурентным из-за падения уровня жизни населения.

В статье рассматриваются вопросы сотрудничества в области образования в рамках «Одного пояса - Одного пути» между Казахстаном и Китаем. Реализация инициативы «Один пояс-Один путь» ставит новые задачи перед сферами культуры и образования Казахстана и Китая. Это означает, что экономическая интеграция на новом уровне потребует культурной и образовательной интеграции двух стран. В первую очередь речь идет о решении проблем, связанных с межкультурной коммуникацией двух народов. Эта коммуникация должна строиться на основе равенства входящих в коммуникацию культур.

Автор приходит к выводу, что инициатива «Один пояс-один путь», несмотря на пандемию, рождает большой спрос на науку и образование. Если раньше «Один пояс-один путь» считался транспортной сетью для экономического развития стран Шелкового пути, то сейчас китайская инициатива наращивает потенциал в гуманитарном направлении и в создании цифрового Шелкового пути.

Ключевые слова: пандемия, коронавирус, дистанционное обучение, культурно-гуманитарное сотрудничество, «Один пояс-один путь, образование, Институт Конфуция, интернационализация, цифровизация, межкультурная коммуникация.

Статья поступила 12.12.2020

UDC 327: 339.9

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.002

GLOBALIZATION VS DEGLOBALIZATION OR REGLOBALIZATION?

Shaimardanova Z.D.¹

¹ Doctor of Historical Sciences, Professor, Kazakh Ablai Khan UIR and
WL, Almaty, Kazakhstan, shaimardanova.z@ablaikhan.kz

Abstract. In the world we have many discussion about globalization - deglobalisation - reglobalization. The three models around which globalization is built, and the classification of globalization according to

the field of science, raise the question of the future of globalization. Currently, there are many disputes and discussions in the context of the triad: globalization, deglobalization, reglobalization, each of which has its own basis and reasons to exist. Different points of view on this triad (S.Jean, W. Bello) reveal the reasons for the emergence of the concept of “deglobalization”, which include the restructuring of production chains, the movement of enterprises, migration, multiculturalism, multilingualism, problematic elections in the United States as a political protest against globalization, and others.

Key words: globalization, deglobalization, reglobalization, economics, world politics.

Globalization is built around three models:

1. The development model is simply a well-known, classic model based on efficiency and creativity based on the infinite accumulation of production, trade volume, and maximizing and accumulating profits.

2. The model of social connections. This model is a way of creating a society on the basis of two pillars: the assertion of competition between people as the basis of creativity; and to avoid this competition.

3. Decision-making model. Finally, globalization also relies on a decision-making model that crystallizes around the concept of governance. This is a de facto oligarchic model, which is based on the concentration of decisions in the hands of an elite of experts.

Origins of globalization

Globalization is inherent in human nature and it started from the very beginning of human history. Human societies have tended to increasingly exchange information with each other. Since ancient times, various civilizations have developed trade routes and cultural exchanges, and they have also experienced migration phenomena that have facilitated exchanges between peoples.

Globalization has accelerated quickly thanks to technological advances in transport and communications. It was in the second half of the XX century that world trade accelerated.

It is well known that globalization is the acceleration of movement and trade (in people, goods and services, capital, technology, and cultural practices) around the world. Globalization leads to an increase in the level of interaction between different regions and peoples of the world.

There are definitions of globalization depending on the field of science:

1. Definition of globalization in geography. Globalization is a set of processes: economic, social, cultural, technological, and institutional,

contributing to the interaction of societies and individuals around the world. Geographical globalization is a new and constantly changing processes with priority areas in various regions of the world.

2. Economic globalization: the development of trade with transnational entities such as multinational companies.

3. Financial globalization: the emergence of global finance with international financial and currency exchanges.

4. Political globalization: the development and growing influence of international organizations such as the UN as NGOs.

5. Sociological globalization: the flow of information in real time, the relationship and interdependence of events and their consequences.

6. Cultural globalization: the interpenetration of cultures in all their diversity, as well as the emergence of a globalized super-culture.

Economic globalization as the engine of globalization

Historically, economic globalization is the first aspect of globalization. It was trade that fueled the dynamics of interaction between different parts of the world. Starting in the 1960s and especially in the 1970s, it was the openness of the world economy and the development of free trade policies that really started the acceleration of globalization. Between 1950 and 2010, world exports increased 33 times, which greatly contributed to the expansion of interaction between various countries and regions of the world. How will multinational corporations adapt? One hypothesis is based on the reorganization into “multilocal” companies with value chains designed for geographical markets, and the increase in foreign direct investment (FDI) since 2012 in order to introduce innovations and production at the point of sale.

Cultural globalization: globalization and cultural diversity

The growth of economic and financial trade was accompanied by an acceleration of human trafficking: migration, emigration, business trips, academic and scientific exchanges etc. These human exchanges contributed to the development of cultural exchanges. With digitalization and the advent of the Internet, cultural exchanges have expanded. Thus, today all over the world you can try the cuisine of different countries, get access to literature or movies from all over the world. Today, American cinema is becoming a global benchmark, sometimes to the detriment of local film industries. Globalization has made international cultural diversity more accessible.

But, paradoxically, globalization also tends to homogenize and simplify world cultures. Indeed, some cultural features tend to disappear due to globalization. Some cultures are imposed, others disappear.

Economic consequences of globalization: Globalization has led to a sharp increase in trade and economic trade, as well as an increase in financial trade.

However, this economic growth due to globalization has not been without criticism. The effects of globalization are far from positive evaluation: income inequality development, and declining terms of trade. Some actors (countries, companies, individuals etc.) benefit more from the phenomena of globalization, while others are sometimes perceived as “losers” from globalization.

Impact of globalization on the environment: Many critics have also stressed that globalization has a negative impact on the environment. Thus, the massive development of transport, which is the basis of globalization, is also responsible for serious environmental problems: gas emissions, global warming, air pollution etc.

Global economic growth and industrial productivity, which are the driving force and main consequences of globalization, also have serious environmental consequences: the depletion of natural resources, deforestation and the destruction of ecosystems.

In the context of globalization and sustainable development economic globalization affects all industries on a more or less broad scale, and inevitably faces problems of sustainable development and social responsibility. At the same time the globalization represents an opportunity to move towards a more sustainable world.

The concept “Made in the world” introduced by Suzanne Berger as the title of her recent work is a product distinguished by its place of production in some recognized unchanging economic geography [1].

Lenovo, Hewlett-Packard, LG, Petrochina, Procter & Gamble etc. are well known to us which often hinder the development of national economies. The economic weight of China or India is measured not only by statistical indicators, but also by the success of large companies and their actions. China is becoming a space country, the term “Space China” has appeared.

The phenomena of globalization observed in international corporate strategies such as restructuring of production chains, relocation of enterprises, migration, multiculturalism, multilingualism, problematic elections in the United States as a political protest against globalization and other phenomena raise the question of Deglobalization or stabilization of globalization or reglobalization.

In the current geopolitical and geo-economic situation one of the characteristic features of our time is the revival of the role of the state, while economic globalization and its other types are undergoing a crisis reinforced by COVID. The flow of information, technology, and opinion represent the structural characteristics of globalization.

Recently, discussions on the future of globalization-deglobalization-

stabilization of globalization-reglobalization have become more and more frequent. There are many opinions, different points of view on these processes, which differ from each other.

Globalization has manifested the harmfulness by plunging nations into multiple economic, ecological, social and geopolitical impasses. This evidences lead to inevitable deglobalization, with each country having a clear interest in implementing national strategies and protecting itself against the destructive effects of financial liberalization and free trade. Deglobalization can take place in the disorder and confrontation of nationalisms and racism. It is to avert this perspective drawing a deglobalization articulated on a new organization of international trade and international finance.

Sebastian Jean, Director of CEP II (France's leading center for research and expertise in the world economy), stated that it is currently difficult to assess these processes and that deglobalization will require several decades of observation [2].

To interpret the scale of recent changes it is also necessary to move them over a long period, at least several decades.

The concept of deglobalization, created in 2002 by the Philippine sociologist Walden Bello, who was educated at Princeton University and experienced exile in the United States during the time of President Marcos [3].

In his latest work, Walden Bello identifies the factors that led to the global economic crisis: the collapse of Wall Street, the collapse of the Greek economy, the rise of China. He believes that deglobalization is a timely disclosure of the numerous crises of modern capitalism, which requires new approaches to the study of these processes, i.e., the reset (perezagruzka) of approaches [4].

He provides a critical analysis of the activities of the World Bank, IMF, WTO and the Group of Seven, pointing out their shortcomings, suggesting a decentralized, pluralistic system of global economic governance that allows countries to develop development strategies in accordance with their national values and a set of opportunities and constraints.

His research is reviewed by Noam Chomsky, M. Burawoy (University of California at Berkeley), N. Klein (author of "This Changes Everything" and "The Shock Doctrine"), P. Evans (Professor Emeritus, University of California, Berkeley and Senior Research Fellow, Brown University), as well as leading media outlets: Bangkok Post, Le Soir (Belgium), Magazine "Biarpatch" (Canada), New Internationalist (Oxford) etc. In his study, we again face the South-North problem, as the South remains subordinate to the interests of transnational corporations, banks, the IMF and its related institutions [5].

Thus, the process of deglobalization causes a lot of controversy. The Covid-19 pandemic and its crisis are intensifying the process of deglobalization, which opens up prospects for the need to transform the economic map of the world and develop new effective development models, which may lead to reglobalization.

REFERENCES

- [1] Berger S. How We Compete: What Companies Around the World Are Doing to Make it in Today's Global Economy. - Crown Business , 2005. - 352 p.
- [2] Jean S. La démondialisation n'aura pas lieu [Electr.resource]. – Access mode: <http://www.cepii.fr/CEPII/fr/publications/em/abstract.asp?NoDoc=10382>. Accessed 16.12.2020.
- [3] Bello W. Deglobalization: Ideas for a New World Economy: Global Issues. - Zed Books, 2005. - 162 p.
- [4] Шаймарданова З.Д. Трансформация подходов к обеспечению безопасности // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Международные отношения и регионоведение”. - 2018. - № 4.- С.7-13.
- [5] Bello W. Deglobalization in the Age of Austerity. - Zed Books, 2013. – 288 p.

REFERENCES

- [1] Berger S. How We Compete: What Companies Around the World Are Doing to Make it in Today's Global Economy. - Crown Business, 2005. - 352 p.
- [2] Jean S. La démondialisation n'aura pas lieu [Electr.resource]. – Access mode: <http://www.cepii.fr/CEPII/fr/publications/em/abstract.asp?NoDoc=10382>. Accessed 16.12.2020., 18-23
- [3] Bello W. Deglobalization: Ideas for a New World Economy: Global Issues. - Zed Books, 2005. - 162 p.
- [4] Shaimardanova Z.D. Transformatsiya podkhodov k obespecheniyu bezopasnosti (Transforming security approaches) Izvestiya KazUMOiMYa imeni Ablai khana”, seriya “Mezhdunarodnyye otnosheniya i regionovedeniye”. - 2018. - № 4.- p.7-13.
- [5] Bello W. Deglobalization in the Age of Austerity. - Zed Books, 2013. – 288 p.

ЖАҒАНДАНУ VS ДЕЖАҒАНДАНУ НЕМЕСЕ ҚАЙТА ЖАҒАНДАНУ?

Шаймарданова З.Д.¹

¹ т.ғ.д., проф., Абылай хан атындағы ҚазХКжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан, shaimardanova.z@ablaikhan.kz

Аңдатпа. Жаһандану-дежаһандану-қайта жаһандану туралы пікірталастар мамандар арасында жиі пайда бола бастады. Жаһанданудың айналасында құрылған үш модель және ғылым саласына байланысты жаһанданудың жіктелуі жаһанданудың болашағы туралы сұрақ туғызады. Қазіргі уақытта globalization, deglobalization, reglobalization триадасы аясында көптеген даулар мен пікірталастар орын алуда: олардың әрқайсысының өзіндік болу себептері мен негіздері бар. Осы үштікке деген әртүрлі көзқарастар (С.Жан, У.Белло) өндіріс тізбектерін қайта құруды, кәсіпорындардың қозғалысын, көші-қон, көпмәдениеттілік, көптілділік, жаһандануға қарсы саяси наразылық ретінде АҚШ-тағы сайлау және т.б. проблемалық мәселелерді қамтитын «дежаһандану» тұжырымдамасының пайда болу себептерін ашады.

Тірек сөздер: жаһандану, дежаһандану, қайта жаһандану, экономика, әлемдік саясат, халықаралық қатынастар.

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ VS ДЕГЛОБАЛИЗАЦИИ ИЛИ РЕГЛОБАЛИЗАЦИЯ?

Шаймарданова З.Д.¹

¹ д.и.н., проф., КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, shaimardanova.z@ablaikhan.kz

Аннотация. Дискуссии о глобализация - деглобализация - реглобализация, стали появляться чаще и чаще среди специалистов. Три модели, вокруг которых строится глобализация, и классификация глобализации в зависимости от области науки ставят вопрос о будущем глобализации. В настоящее время возникает много споров и дискуссий в контексте триады: глобализация – деглобализация деглобализация, каждая из которых имеет свои основания и причины быть. Различные точки зрения на эту триаду (С.Жан, У.Белло, например) выявляют причины появления концепта «деглобализация», к которым относятся перестройка цепочек производства, перемещение предприятий, миграция, мультикультурализм, многоязычие, проблемные выборы в США как политический протест против глобализации и другие.

Ключевые слова: глобализация, деглобализация, реглобализация, экономика, мировая политика, международные отношения.

Статья поступила 07.12.2020

UDC 234

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.003

CONTEMPORARY THREATS AND CHALLENGES: PANDEMIC, RACISM AND THEIR INFLUENCE ON THE YOUNG GENERATION

Abdrazakova L.N.¹

¹PhD student, 1 course, major «International Relations»

Ablai Khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

leyla_abdrazakova@mail.ru

Zhabina Zh.R.²

²doctor of political sciences, associate professor

Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Zhabina.zh@mail.ru

Abstract. This article analyzes the position of young people in the face of new challenges like a pandemic and a high level of manifestation of racism. The cases of such countries as the USA and France were studied. The role and place of youth in today's reality remains much more relevant than in the old days. The personnel changes in many countries are often occupied by the younger generation due to the fact that existing systems and approaches are outdated. The new generation is able to bring innovative solutions to unsolvable global problems. Also, a special place is occupied by problems among young people themselves in the socio-political environment. The author of this article examines the main prerequisites and causes of global challenges, as well as the promising future of the younger generation.

Key words: pandemic, youth, racism, USA, France, reforms, world politics, global changes, threats, challenges, possible solutions.

At present time, health restrictions are removed in France, political life is activated again and at the same time the presidency of E. Macron enters the final phase. The five-year mandate granted by the Constitution, the current owner of the Eliseo Palace has less than two left, which generates the need to clarify its programmatic priorities and consolidate the electoral base. However, it must be done in a very unfavorable context: the actions of the “yellow vests”, the protests against the pension reform and now the coronavirus crisis. These challenges time and time again hit first-person politics, which is now dissatisfied with about 60% of the French (according to the IFOP survey of June 2020). After the upcoming municipal elections, which ended in a major defeat for the ruling party and an unprecedented

success for environmentalists, E. Macron decided on a personnel shakeup: changing the prime minister and redistributing portfolios in government. The re-election prospects of the current French leader in 2022 hinge on whether the updated ruling team succeeds in quickly pulling the economy out of crisis, finding approaches to a host of social problems and “restarting” a failed presidency [1].

Local elections in France in two rounds were interrupted by a pandemic: the first round of voting took place, as originally planned, on March 15, and the second was repeatedly postponed until it was finally scheduled for June 28. However, already in the spring it was quite obvious that the pro-presidential *Adelante, República!* You will not be able to boast of high results. In almost all the big cities, the followers of E. Macron found themselves in a difficult situation: in Paris they entered the second round, with no real chances of a final victory; Lyon was divided into two competing lists; in Toulouse they were forced to become junior partners of the center right; in Bordeaux, the race for the mayor’s seat was completely out. Only two members of the government, Finance Minister J. Darmanin and Culture Minister F. Riester, were re-elected from his “estates” without difficulty, while even Prime Minister E. Philip in Le Havre, well known to him, could not immediately get more than 50% (how could it be successful in 2014). On the contrary, the opposition forces, competing with each other and with the authorities, showed one local success after another: the Greens took the lead in Lyon, Strasbourg and Grenoble; the Socialists held offices at Lille, Rennes, and Le Mans; The “Republicans” hoped to stay with Marseille, Nice and Nancy. The Ministry of the Interior did not publish generalized statistics for the country as a whole, but, according to preliminary calculations by political observer L. de Boissier, the left parties in total obtained 25.9% of the votes, the center-right – 24, 2%, and the centrist, including the ruler, - only 12.5%. It is curious that at the same time it was the centrist electorate that was mobilized to a greater extent, because, as the IPSOS center found, 65% of the respondents who supported the “Vperyod, Respublika!” in the May 2019 European elections, they were ready to go back to the polls (for all other parties, there was a noticeably lower indicator). Meanwhile, due to the growing pandemic, the overall turnout in the first round was still very modest: only 44.6% (the lowest indicator in the history of the Fifth Republic for elections of this level) [2].

Three months later, this disposition became even more apparent. Turnout renewed the anti-record, dropping to 41.6%, which was again caused by the coronavirus, and only then - the lack of suitable politicians, the presence of other activities on election day, etc. According to IPSOS, 75% of voters in one way or another followed the municipal campaign, which allows

us to speak of the great importance of precisely the objective circumstances of abstinence, rather than of the subjective indifference of citizens to the electoral procedure usually. The ruling party only exacerbated the picture of its own defeat, not having received the mayor's seat in any major city except Le Havre, where E. Philip nevertheless achieved victory over his Communist rival. The most sensitive blow "Forward, Republic!" Received in the capital, where the main candidate A. Busen did not even go to town hall. This is in stark contrast to the presidential elections of 2017, when the electorate in the capital demonstrated predominantly centrist preferences and provided E. Macron with a much better result than the country as a whole. Simultaneous setbacks in both urban and rural areas indicate that over the past three years, the ruling party has failed to create a branching structure on the ground and remains dependent on a situational transition of voters from competitors. Attempts to seduce the mayors themselves, who were up for re-election, were also unsuccessful. The President connected the representatives of the local population with the "national debates", he met with many of them personally during his trips around the country, he spoke at the Mayors' Congress in November 2019, but most of them still raise party discipline, not considering it necessary to go to the head of state of the field [3].

At first glance, the main winner of the municipal campaign can be called the party Europe - Ecology - Greens (EEG), since in coalition with other left-wing forces, the environmentalists gained control of several large metropolitan areas, in particular, Marseille, Lyon. , Bordeaux and Strasbourg. The green forces in the Fifth Republic have not yet achieved such significant success, but their signs were already tracked in May 2019, when, contrary to all forecasts, the EEV was ranked third in the European Parliament elections. It seems that several factors have developed in its favor: first, the global popularity of the "green" agenda (especially in Europe, including Germany, neighboring France); second, the high relevance of environmental projects in large cities with developed transportation systems and denser buildings. Third, the French "greens" proposed several more issues that are in demand at the local level: the search for new forms of employment, the modernization of the health system and the participation of citizens in decision-making. Fourth, the number of EEG candidates often includes young eco-activists without a long political path behind them, and the same 'new faces' factor (young generation) is working for them, which once helped E. Macron and his team [4].

However, as the French expert A. Dubien rightly pointed out, among the winners of the municipal campaign are the forces that previously held a dominant position in the political life of the Fifth Republic: the socialists

and the “republicans.” The first occupied Paris (by the way, also not without the help of environmentalists), Lille, Rennes, Nantes, Dijon, etc., small and medium-sized communes. So, if by “Go ahead, Republic!” Given that the Paris campaign turned out to be synonymous with failure, for the Socialist Party, on the contrary, it was a hope of resurgence: such a confident result was demonstrated by the current mayor A. Hidalgo (15% advantage from second place). For both “old” parties, the defeats of the supporters of E. Macron are a favorable development of events, since they allow at least to gain a boost for their future existence. In addition, they now have favorable prospects for the September partial elections to the Senate, whose members will be determined by voters from among local deputies.

The results of the two extreme forces - the left “unconquered France” and the right-wing “National Rally” - seem contradictory. Supporters of J.-L. Melanchon relied on the mobilization of broad social masses in their support, especially youth and workers. In the context of the pandemic, this tactic did not work and, in most cases, the far-left candidates had to be content with the role of local allies of the Greens and / or Socialists. For its part, the “National Association” for the first time since 1995 acquired a city with a population of more than 100,000 inhabitants - Perpignan - but the total number of deputies of the former National Front in the municipalities decreased from 1438 to 840. This means that M. Le Pen faces the same problem as the supporters of E. Macron: the existing structure is sufficient for an acceptable result for the leader himself, but not even to take root in all regions of the country [5].

Reacting to the negative result of the municipal elections, E. Macron considered it necessary to make immediate adjustments in its course and thus take the initiative. Judging by the information circulating in the press, the presidential administration will consider various scenarios of how exactly this should be done: from the most realistic (change in the composition of the cabinet of ministers) to the extremely extraordinary (re-election of ministers)). The president himself, without waiting for 2022). The option chosen turned out to be close to the expectations of most observers: non-fundamental, but significant changes in government, including the selection of a new prime minister. The figure of E. Philip began to contrast too much with that of the president: his ratings have been consistently higher than those of E. Macron (in June, by 12%). In the political system of the Fifth Republic, presidents do not usually tolerate “strong” prime ministers for long, so the head of state preferred to focus on a less well-known candidate: J. Casteks. The latter was favored by the experience of working as mayor of a small commune of Prades in the south of the country (for which the head of state emphasized attention to “peripheral France”), as well as by working

on a plan to Leave the country of quarantine restrictions, which 55% of citizens considered “to adapt successfully”.

Analyzing the distribution of ministerial portfolios in the new cabinet, it is worth noting several characteristics. On the one hand, J.-I. Le Drian (foreign affairs), F. Parley (military), B. Le Maire (economics), O. Veran (healthcare), and J.-M. Blanke (education). Today, it is appropriate to call them the most important figures in the cabinet, given the growing importance of their areas of responsibility in the post-quarantine period. Apparently, the head of state will continue to keep these issues under personal control (especially diplomacy and defense, which French presidents retain under any circumstances), but he has the fewest complaints about the personalities of the interpreters [6].

On the other hand, the leadership of the law enforcement unit has completely changed. The former head of the Interior Ministry, K. Castaner, remained a controversial figure after, under his leadership, the “yellow vest” demonstrations in 2018-2019 severely dispersed. This summer, this was added to the protests of the police, who considered that the head of the department, resuming the fight against the manifestations of racism, went to the other extreme and violated the rights of the employees themselves. Now the Home Office is headed by J. Darmanen, one of the president’s first allies. A scandal about an alleged involvement in sexual violence has already begun to unfold around him, but E. Macron still supports his creature. The Ministry of Justice is a position of one of the most famous metropolitan lawyers, E. Dupont-Moretti; He has previously criticized the country’s judicial system on several occasions, which may be a sign of the upcoming reform of this government branch.

Attention is drawn to the emergence of the Naval Ministry, which last existed as a separate department in the 1980s. (Subsequently, specialized secretaries of state or other ministers in terms of their powers dealt with maritime matters). As highlighted by the expert from the Institute of International and Strategic Studies (IRIS) J. Tass, this step is more than logical, since France is the second power in the world after the United States in terms of the size of its sea. The range of tasks that the new Minister A. Girardin sees before him is very broad: support for the “maritime” sectors of the French economy, protection of biodiversity, development of marine resources, etc.

The government formed is characterized by a gender balance: 8 men and 8 women (including assistant ministerial delegates, there are even more women). Ideological preferences differ: as Le Monde journalists systematized, 8 members of the government have a center-right past, 8 - left, 5 - centrist, 1 - “green”, 11 - without clear party identification. It is curious

that almost all the right-wing members of the new team were previously associated in one way or another with N. Sarkozy (the same Prime Minister J. Casteks took over as deputy head of the presidential administration in 2011-2012), which allows the observers discern in these candidates a sign, if not an ideological influence, at least consult E. Macron for his predecessor [7].

In the immediate aftermath of the Greens' success in municipal elections, the president chaired a civil climate convention and approved 146 bottom-up green projects, including a proposal to spell out climate protection in the French Constitution. To implement the latter, the consent of both houses of parliament and the holding of a national referendum will be required. During a large interview on July 14, E. Macron emphasized the need to regain the trust of society and rebuild social dialogue. At the same time, the head of state promised to provide 30 billion euros for salary compensation; facilitate the recruitment of young people; to ensure a reduction of dividends to the shareholders of those companies where there is a reduction in the salaries of ordinary employees. Next, speaking in the National Assembly, Prime Minister J. Casteks announced the allocation of 40 billion for the restoration of strategic sectors of the economy, another 20 billion for the ecological renovation of city buildings and transport, as well as the reconstruction of the Economic Planning Commissary, which already existed in 1946-2006 ... Thus, the updated leadership of the Republic hopes to solve social and climatic problems simultaneously with the faster recovery of the country's economy, which for the 2020 will fall about 9% [8].

Note that "green" and economic themes will also ring out in the exterior outline of the new cabinet. It is noteworthy that before the coronavirus, France ranked first in Europe in terms of the number of new industrial and scientific projects with foreign investment. F. Riester, who received the position of Delegate Minister of Foreign Trade and Economic Attractiveness (in the Ministry of Foreign Affairs), will work on developing this success. In turn, the scope of activity of the Maritime Ministry will probably include the defense of the rights of France on the shelves of overseas possessions. Paris has been lobbying on this issue at the UN for many years, and in June 2020, a positive decision was made on their requests. Furthermore, interacting with their EU counterparts, the French ecology and economy ministries will obviously insist on the early implementation of the Green Deal, as well as the acquisition of industrial and technological sovereignty by the European Union. For the rest, since foreign policy in France comes from the president, the reorganization of the government will not affect too much the diplomatic course. During the last weeks and months, E. Macron has shown that, in general, he continues to follow his priorities: strengthening

solidarity in the framework of the Franco-German tandem (launching a joint initiative to restore European industry), maintaining a dialogue with Moscow (preparing for a new visit to Russia), fight against terrorism in the Sahel (participation in the Five Sahel summit in Nouakchott). The events that have taken place allow us to imagine, at least in a very preliminary way, what strategy E. Macron and his competitors from other political forces will now adhere to as the presidential elections of 2022 approach [9].

From now on, the chances of reelection of the incumbent president are directly linked to the successes of the government of J. Casteks. The time factor will play a key role here: the sooner the new cabinet achieves specificity in restoring the country's economy, the more likely voters will have time to assess the effect. With a high degree of probability, authorities will no longer undertake new reforms that require lengthy interdepartmental agreements, negotiations with unions, etc. It is more prudent to complete what has already started, including changes to the pension system. The new prime minister still looks like a technocratic figure appointed to stabilize the country's socio-economic situation, so that E. Macron can subsequently run his campaign in a less negative context. The president himself, apparently, will once again turn to the electorate on the left - for example, the environmentalists, if they support climate accents in the current course - and on the right, the Republicans, whose sympathies he is trying to win. bringing together center-right politicians [10].

The immediate threat to the president is the prospect of creating a broad left coalition of the Greens, Socialists, Undeclared France, and Communists. Using the experience of municipal elections, these forces will surely try to get closer at the national level and, ideally, they could nominate only one candidate. Which representative will fit in in this capacity is an open question, as EEG does not yet have leadership experience at this level, the Socialists are just beginning to recover after disastrous 2017, and J.-L. Melanchon has recently declined.

On the right flank, despite the relatively good results of the local elections, Republicans continue to find themselves in a difficult situation. His electorate attracts not only E. Macron, but also M. Le Pen; however, without a brilliant leader, the party runs the risk of being lost in the context of the competitors. A hypothetically plausible scenario envisions the mobilization around former prime minister E. Philip, who is now also capable of going against the president, using his accumulated personal popularity.

The "National Association" M. Le Pen, as always, will prepare for the next attempt to storm the Elysee Palace. According to one of the latest polls, the leader of the extreme right is capable of improving his result in 2017 and achieving not 34, but 45% in the confrontation with E. Macron. M. Le

Pen's opportunity lies in the further deterioration of the economic situation: the slowness with which the president and prime minister will overcome the consequences of the coronavirus crisis, so it will be easy for him to focus the protests on his around.

Either way, the next chronological cut will be the elections to the councils of departments and regions, scheduled for March 2021 (unless the pandemic intervenes again). By then, the policy of the new cabinet should already have yielded the first results, and the public reaction to them will allow the balance of power in French politics to be presented with greater precision. The riots that began in Minneapolis, Minnesota after the assassination of black George Floyd on May 25, gradually spreading to almost all of the United States and encompassing more than 350 American cities, including Washington, brought the United States to the brink of destruction. crisis. The most acute racially motivated political crisis after the turbulent 1960s, when riots covered major cities in the United States [11].

The current riots, in which governors were forced to deploy National Guard units to 23 states, were reminiscent of events 50 years ago, in particular the bloody events of 1968, when Martin Luther King Jr. and presidential candidate Robert F. Kennedy were assassinated, and riots also broke out during the Democratic convention in Chicago. The tensions and exacerbation are compounded by the fact that ethnic minorities have been disproportionately affected by the coronavirus epidemic and the economic crisis. There is no doubt that, as in 1968, the race riots of this year, the year of the presidential election, will have a powerful, perhaps even decisive impact on both the course of the election campaign and its outcome.

With this unusually succinct phrase, N. Painter, an emeritus professor of history at Princeton University, African American by birth, during the 2016 presidential campaign, clearly defined the Donald Trump phenomenon and possibly all of Trumpism as the ideological movement of our country time, which was primarily "a product of racism and a reaction to escalating race relations in modern American society. "Throughout his time in the White House, the 45th president of the United States has invariably positioned himself as" anti-Obama ", dealing essentially exclusively with dismantling his legacy, including in the field of Russian foreign policy and relations. -Americans. D. Trump's "dislike" for America's first black president even took satirical and grotesque forms when, having reigned in the White House, he, according to reliable sources in his own circle, had his portrait removed. forerunner, motivated by the fact that a portrait of Barack Obama will "follow" and hear what he says. The "shamanic superpowers" of the first black president of the United States in the imagination of D. Trump

were undoubtedly inspired by racist ideas of White Americans on the role of pagan cults in the lives of African Americans (otherwise why else did Barack Hussein Obama become President of the United States? But the racial prejudices of D. Trump have played, paradoxically as it may seem, a positive role in American political discourse; In particular, D. Trump's openly racist speeches and tweets in July 2019 resulted in the fact that, according to the official statement of the most authoritative American dictionary and encyclopedic publication, Maryam Webster, the appeal of American readers to the article "racism" has risen sharply. The Encyclopedia of America defines "racism" as, first, "the belief that race is the primary determinant of human traits and abilities, and that racial differences create the inherent superiority of one race over another"; second, as "a doctrine or political program based on racial ideas and designed to implement its principles, at the same time as a political or social system based on racism", and third, as "a set of prejudices or discrimination racial" [12].

The definition of "racism" given almost 40 years ago in the "Encyclopedic Philosophical Dictionary" is also quite close. In it, in particular, it was pointed out that racism is a set of concepts, "which are based on the provisions on the physical and mental inequality of human races and the decisive influence of racial differences on the history and culture of society. All varieties of racism are characterized by misanthropic ideas about the primordial division of people into superior and inferior races, of which the former are supposedly carriers of civilization, called to domination, and the latter are not capable of creating and even assimilate a high culture and are condemned to be exploited" [13].

In recent years, especially during the presidency of Barack Obama (2009-2017), American researchers have made a great effort to demonstrate and demonstrate that a slow but steady evolution of public perceptions of racism and its manifestations in public and in the daily life. However, in essence, the whole direction of this approach came down to a verbal balancing act, the meaning of which can be briefly defined as "no concept, no phenomenon".

In the United States, infringement and discrimination based on skin color begins with the early stages of the growing generation of African Americans. And it starts in high school. Currently, African Americans account for about 15% of all high school students, but African Americans who remain in their sophomore year account for at least 35% of all students, and the share of African Americans in the total school dropout rate secondary school reaches 36%. . During their high school studies, at least 16% of students are subjected to racial violence and humiliation, which has an extremely negative effect on their psychological state and mental

development. In New York City, 88% of all police arrests for identification and body searches are African American and Hispanic, and only 10% are white.

The authors of the two-volume National Academy of Sciences report, over a thousand pages long, “reassured” the American political elite that they are in no way responsible for the slavery system and racial segregation, which was almost “legitimized.” by another form of the US Constitution. Quite the contrary: it was inherited by the young American republic “as a legacy” from the first European settlers on the North American continent, that is, 250 years before the rise of the United States in 1776. American researchers wrote: “Racism in this land It is more than twice the age of the American nation itself. It began with campaigns of resettlement, murder and enslavement of indigenous peoples by European settlers, and then continued in the form of enslavement of imported Africans. Since the roots of American prejudice and racism are approximately 250 years older than constitutional ideals (United States - author), it would be excessive pride to believe that this legacy can be overcome in just one or two generations, and the wounds will heal by themselves” [14].

In fact, this passage meant that it was not possible to eradicate racism in neither the first nor the second 250 years of existence of the European colonies and the United States on the North American continent, and therefore it is unlikely that it will be done in the perspective very close historical, say, during the XXI century. If this is the case, then “surgical” measures should not be sought, but rather homeopathic ones to solve the problem of racism. And they were found!

“Race” and “racism” were declared unscientific categories. Based on this, “racism” and “race” were assigned to “social categories based on the identification of (1) a physical marker transmitted during reproduction, and (2) a person, group, and cultural attributes associated with this marker. All this flourish was only necessary to formulate a simple, but perhaps most important recommendation: to ban the use of the term “racism” because it generates “feelings of bitterness and leads to polarization rather than encouraging a reasonable and pragmatic struggle with difficult problems. And I must say that in the aftermath the United States tried, as far as possible, to follow this path. Anti-racism fighters made the category of “racism” an object of the American culture war of “destruction” and tried to shape it into a unique “toxic definition”, corresponding roughly in meaning to the concept of “pedophile.” in our time or to the concept of “communist”, as was the case in the late 1940s and early 1950s It seemed that during the years of Barack Obama’s presidency, an attempt to solve the problem of racism by manipulating its terminological meanings was finally beginning

to bear fruit. With their first black president, many Americans decided that progress in improving race relations was within their grasp. There has been constant media coverage of cases of unfair treatment of African Americans, and the media has been critical to the rise of the Black Lives Too movement. Anti-racism fighters have made the category “racism” an object of the American culture war of “destruction” and have tried to give it the form of an “exclusively toxic definition.”

The situation of interracial relations underwent a radical change with the coming to power of President D. Trump. As a result, more and more white Americans began to slide into the common stereotypes of anti-black perception of African Americans.” According to a public opinion poll conducted in 2019 by the Pew Research Center, D. Trump’s America, in the opinion of at least 65% of those surveyed, it has been possible to openly express their racist feelings and beliefs.

To sum up, pandemic situation provides some reforms in electoral state basis towards modern youth, who helps to solve such kind of global issues. It is crucial transformation of whole world system, whereas young generation is one of the integral part of society and French model can realize this action. Another issue is racial discrimination. Centuries-old attempts to end racism and its most horrible manifestations in American society have not led to the emergence of effective means of harmonizing inter-ethnic relations in the United States. To this day, America’s race relations problem is like a dormant volcano, ready to wake up at any moment and erupt powerful streams of boiling molten lava, sweeping away everything in its path. American youth should understand their potentiality and promote a harmony in their society for the future certainty.

REFERENCES

- [1] Vasilenko I.A. State and municipal administration. - M.: Yurayt, 2016.-496 p.
- [2] Declaration of the rights of man and citizen of 1789 // French Republic: Constitution and legislative acts. - M.: Politizdat, 1989. – P. 26-29.
- [3] Administrative law of foreign countries / ed. V. Kikot, G. Vasilevich. - M.: Unity - Dana, 2011. - 432 p.
- [4] Boeuf J.-L., Manyan N. Territorial entities and decentralization. Otechestvennye zapiski. - 2017. - No. 5.
- [5] Ippolitov K.Kh. Ideology of National Security. The problem of the state structure [Electronic resource]. - Access mode: <http://lib.rin.ru/doc/i/151139p5.html>. Accessed: 16.11.2020).
- [6] Knorring V.I. Fundamentals of State and Municipal

Administration. - M.: Examination, 2006. - 416 p.

[7] Kozyrin A.N. Legal regulation of the activities of the government of France // News of higher educational institutions. Jurisprudence. - 2017. - No. 6. - P. 198 - 213.

[8] Komkova G.N., Kolesnikov E.V., Afanasyeva O.V. Constitutional law of foreign countries. - M.: Yurayt, 2017. - 416 p.

[9] Crozier M. Organizational changes in the system of public administration // Public service. Common problems. Foreign experience. - M.: RAGS, Issue. 2016. - P. 41-57.

[10] Lezina E.P., Vilyaikin A.V. Judicial system of France Vestnik of Mordovia University. - 2019. - No. 4. - P. 94 - 96.

[11] Philosophical Encyclopedic Dictionary. - Moscow: Soviet Encyclopedia, 1983. - 65 p.

[12] Smelser N., Wilson W., Mitchell F. America Becoming. Racial Trends and Their Consequences. Vol. I. - Washington, 2019. - 210 p.

[13] McWhorter J. Racist Is a Tough Little Word. The definition has grown and shifted over time // The Atlantic. - 2019. - July 24.

[14] U.S. Census Bureau. Income and Poverty in the United States: 2018. September 2019. - Washington, 2019. - 140 p.

ПАНДЕМИЯ, НӘСІЛШІЛІК ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЖАС ҰРПАҚҚА ӘСЕРІ

Абдразакова Л.Н.¹

¹«Халықаралық қатынастар» мамандығының

1 курс докторанты ҚазХҚжӘТУ,

leyla_abdrazakova@mail.ru

Жабина Ж.Р.²

² саясаттану ғылымдарының докторы, доцент,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Zhabina.zh@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада пандемия және нәсілшілдік көрінісінің жоғары деңгейі ретінде жаңа сын-қатерлер жағдайында жастардың ұстанымына қатысты талдау жүргізіледі. АҚШ пен Франция сияқты елдердің кейстері зерттелді. Қазіргі шындықтағы жастардың рөлі мен орны бұрынғы заманға қарағанда әлдеқайда өзекті болып отыр. Көптеген елдердің кадрлық өзгерістерінде қолданыстағы жүйелер мен тәсілдердің ескіруіне байланысты көбінесе жас ұрпақ алады. Жаңа буын шешілмейтін жаһандық проблемаларға инновациялық шешімдер әкелуге қабілетті. Сондай-ақ әлеуметтік-саяси ортадағы жастардың

өздері арасындағы проблемалар да бөлек орын алады. Бұл мақаланың авторы жаһандық сын-қатерлердің негізгі алғышарттары мен себептерін, сондай-ақ жас ұрпақтың болашақ болашағын қарастырады.

Тірек сөздер: пандемия, жастар, нәсілшілдік, АҚШ, Франция, реформалар, әлемдік саясат, жаһандық өзгерістер, қауіп-қатерлер, ықтимал шешімдер.

СОВРЕМЕННЫЕ УГРОЗЫ И ВЫЗОВЫ: ПАНДЕМИЯ, РАСИЗМ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА МОЛОДОЕ ПОКОЛЕНИЕ

Абдразакова Л.Н.¹

¹докторант 1 курса по специальности «Международные отношения»

КазУМОиМЯ им. Абылай хана,

leyla_abdrzakova@mail.ru

Жабина Ж.Р.²

²доктор политических наук, доцент,

КазУМОиМЯ им. Абылай Хана, Алматы, Казахстан,

Zhabina.zh@mail.ru

Аннотация. В данной статье проводится анализ в отношении позиции молодежи в условиях новых вызовов как пандемия и высокий уровень проявления расизма. Изучены кейсы таких стран как США и Франция. Роль и место молодежи в нынешних реалиях остаётся гораздо актуальнее, чем в былые времена. В кадровых перестановках многих стран зачастую занимает молодое поколение в связи с тем, что существующие системы и подходы устарели. Новое поколение способно привнести инновационные решения не разрешимым глобальным проблемам. Также отдельное место занимает проблемы среди самой молодежи в социо-политической среде. Автор данной статьи рассматривает основные предпосылки и причины глобальных вызовов, а также перспективное будущее молодого поколения.

Ключевые слова: пандемия, молодежь, расизм, США, Франция, реформы, мировая политика, глобальные изменения, угрозы, вызовы, возможные решения.

Статья поступила 18.11.2020

UDC 327

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.004

GEOPOLITICAL AND ECONOMIC PROCESSES IN THE CONTEXT OF THE PANDEMIC

Ilimkozha A.E.¹

¹1st course PhD student of the Ablai Khan Kazakh University of
International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan, a.ilimkozha@mail.ru

Abstract. Today, the coronavirus pandemic has become one of the main factors in changing the world order, geopolitical and economic processes in the world. Along with the pandemic, the long-expected slowdown in economic growth has also begun. Both processes have created a synergistic effect of extremely negative impact on the economy and life. In this article, the author highlights the main negative processes that have affected the economy this year, and tries to answer such questions as: will the balance of power in the world change, which of the great powers will win and who will lose, and how it will affect the world order.

Keywords: coronavirus, pandemic, recession, world order, balance of power, internal political struggle, economy, geopolitics.

The coronavirus pandemic has significantly changed geopolitical and economic processes. At the time of writing, the death rate from the new coronavirus was more than 1 million people, which is several times higher than the lethality of the H1N1 virus, which in 2009, according to some reports, claimed the lives of 100 to 400 thousand people. Currently, until the mass use of reliable diagnostic tools, in many cases, the relationship between the impact of COVID-19 and the cause of death in statistics could not be determined precisely, that is, in most fatal cases, the impact of the virus was recorded without accurately determining its role.

However, the focus on the pandemic in 2009 and in 2020 differs enormously. Both decision-making officials and ordinary citizens who are faced with serious restrictions and material damage are literally scared and disoriented. However, the most important and fundamentally new thing is unprecedented measures to ensure the safety of the population and its immobilization. These measures, which were previously applied, perhaps only during the conduct of military operations, have a very destructive impact on the economy of many countries and the world economy as a whole. After all, quarantine measures of varying degrees of severity are almost universal.

Another important, even in some ways the most important point of the situation is the well-directed and coordinated behavior of the media, which makes us assume that there are powerful, primarily supranational forces trying to use the epidemic for their own purposes and interests.

Although these forces clearly do not position themselves, it can be assumed that some of them hope to strengthen their positions in the global pharmaceutical industry, in particular in the vaccine market. In this regard, the names of Bill Gates and Anthony Fauci are especially often mentioned. Fauci has been the Director of the National Institute for the study of allergic and infectious diseases (USA) since 1984. Another force interested in whipping up excessive fear of the epidemic is the anti-trump globalist-oriented coalition in the United States, which, taking advantage of the opportunity, increases the country's economic difficulties, provokes panic, and creates mass unemployment with all the ensuing consequences. They hoped for a turn in the mood of voters and a subsequent vote against D. Trump, and they succeeded to some extent. The good state of the American economy has always been Trump's main card. The task of the opposition in this situation was to prolong the state of emergency as much as possible, to prevent the economy from recovering and returning to normal work, and for people to recover and calm down by the time of the elections.

Since both the media controlled by global capital (primarily American) and other forms of influence allow forces in the United States to influence the rest of the world to some extent, the pandemic (quarantine) must continue in other countries, undermining their economies. Back in 2005, the Russian sociologist and economist L. E. Grinin formulated the main contradiction of the modern era between global interests and the selfish interests of the United States. This contradiction will grow, in part, because the political forces of the United States are increasingly using foreign policy as a tool for achieving domestic political goals, especially winning elections [1].

In recent years, we have seen a metamorphosis of this contradiction, and today we are seeing a completely new turn in it. If the suspicion that the US is using the pandemic for domestic political struggle is correct, then the most unexpected phenomena can be expected in the coming months. One way or another, the declared return to work of the economy will be slow and incomplete.

As you know, economic development is cyclical. In the most general sense, this is due to the fact that for various reasons, opportunities for economic growth are exhausted: resources become too expensive, competition for them increases, sales are disrupted, credit is exhausted, production costs are rising, and so on. As a result, the economic cycle ends with a cyclical crisis, which can occur in various forms. Often, crises are

associated with a collapse in exchange values, a sharp drop in output, and mass devastation, but sometimes they are realized in the form of a relatively slow decline that has a prolonged character. As wars and revolutions, all crises have some common features, but at the same time they are different, each of them shows significant features. The crisis can be seen as part of the economic cycle, when the potential for growth is temporarily exhausted. At the same time, the proportions that are more appropriate to the available capabilities of society are forcibly restored. The crisis is only part of a cycle in which the structural contradictions and inconsistencies of society become temporarily insurmountable.

The global economy reached the crisis point in 2016, but no significant changes in stock markets occurred due to the efforts of governments and central banks, and economic growth was supported by rising public debt and fiscal measures (such as significant tax cuts and large amnesties in the United States). The onset of the crisis was thus delayed for three to four years. Many experts predicted the onset of the crisis in the late 2010s. In 2019, the expectation of a recession became almost massive, as all resources were exhausted, and the FED, the US and other governments literally manually tried to save the markets.

For the theory of economic cycles, it is very important to have a kind of rule that for the beginning of a crisis and the transition to a recession, necessary to have a trigger. The more economic imbalances and contradictions, speculation and risky operations have grown, the smaller trigger is required. As a result, two events that coincided in time triggered the current crisis: a sharp decline in oil prices and a price war on this front, as well as the outbreak of a pandemic [2]. The pandemic triggered an economic crisis for almost the first time in the nearly two and a half century history of crises. And it is extremely characteristic of the modern entry into a recession that the economy is brought down not so much by economic measures as by political ones. Although, even without a pandemic, the world economy would inevitably enter a recession within a year.

The negative impact of the pandemic will be huge in any case. The fall in the economy began in the first quarter. The loss of Chinese exports, which fell by 9% in January – April, as well as the first decline in GDP for the first quarter of 7% in 30 years, show the minimum scale of losses in other countries, the real numbers in which are likely to be worse than forecasts. In the second quarter, the decline in US GDP reached almost 9.5 %. However, the situation improved in the third quarter: US GDP grew by 33.1% in the third quarter compared to the previous quarter [3]. The economies of Western Europe and the European Union as a whole, according to the leaders, faced the most serious decline in many decades.

It is obvious that the impact on the world economy directly depends on the duration of the measures taken, their rigidity, totality, that is, on how long the pandemic will spread, grow, and whether it will return. Moreover, largely, it depends on the nature of the response to the development of the pandemic.

An extremely important point is that the coronavirus outbreak coincided with the collapse of stock markets, the fall in oil prices and the beginning of the price war, as well as the recession in general. Both processes have created a synergistic effect of negative impact on the economy. Another very important question is how quickly the economy will recover after the quarantine measures are lifted, whether it will be a V-shaped decline and recovery, or slower and more difficult due to the fact that many supply chains will be destroyed, business relationships may change, small and medium-sized businesses will be ruined, consumer preferences will change, and so on.

In general, in 2020 we can assume a significant slowdown in the global economy and a drop in GDP in many countries, especially in developed countries. Probably, we can consider 2009 as the minimum benchmark for the economy's decline in 2020.

Given their extreme interdependence, almost all the world's economies may suffer, but especially those countries where tourism accounts for a significant share of GDP, as well as countries that receive currency through transfers from citizens working abroad (for example, Ukraine), since many will return or have already returned to their home countries due to the recession, and countries that export a large amount of raw materials. This also applies to poor countries whose economies are oriented towards the United States or other economic giants. Countries with Fiat currencies (mostly developed) can support their economies by increasing domestic debt and issuing Central banks, so in the short term until the end of the year, they are not able to lose so many percent of GDP. Countries that import oil and energy will be able to reduce losses somewhat, but not completely compensate for them.

The positions of oil-exporting countries will worsen if the epidemic and, consequently, the fight against it are prolonged. There is a danger that gold and foreign exchange reserves will be largely exhausted during this time, and oil storage facilities will be overflowed. The recent agreement to reduce OPEC + production has not yet brought serious results. A real, though extremely difficult, measure of price equalization may be new agreements to reduce oil production, especially with the involvement of US representatives, since the oil industry there is experiencing very serious difficulties.

If low prices remain for a long time, the economic position of both Saudi Arabia and Russia will weaken, and the situation may be more dramatic. This year may be about the same milestone for OPEC as in 2014 was: either this organization will de facto expand its capabilities, or its position will significantly weaken.

In many economies, online sales will increase at the expense of retail (offline sales). In addition, this trend can subsequently affect the deterioration of the economies of many cities, increase problems with their budgets, and also become one of the reasons for the growth of unemployment [4]. Much more noticeable than in other sectors of the world economy in 2020, the negative consequences will be observed in the areas of international trade and international tourism, air and other transportation, etc.

In addition to the above, we note changes caused by the synergistic effect of the impact of the pandemic and the recession on the financial policies of developed countries. The United States and Europe are now increasing their emissions and domestic debt on an unprecedented scale. The issue of the FED only for 2020 can reach the amounts that were issued in the previous decade. In fact, the financial power of the state and large private players and capitals is merging. For a while, this may have the effect of dampening the collapse of markets, easing the recession. Nevertheless, this is only possible by reducing the growth rate of the economy after 2020. This will be especially noticeable in the US, where financial and political authorities will have to support stock markets, low rates, try to prevent bankruptcies, and so on. All this will make their economy less competitive, strengthen the habit of citizens to live beyond their means (due to constantly growing debt), and in the long run weaken the dollar's position. In the coming years or even months, we can expect to introduce negative rates, as well as the United States and Europe to borrow from Japan the practice of direct purchase of shares by Central banks in stock markets.

In the case of China, we can also assume a further slowdown in growth after 2020 and an increasing need to change its economic model. This need is already noticeably overdue more than a decade ago. However, it is highly doubtful that China is ready to radically change its economic model of increasing GDP by overinvesting and pumping up the economy with loans. Therefore, on the contrary, we can expect increased emissions and all kinds of support for the economy, which will increase the imbalances in the economy and create conditions for future systemic crises. It is also likely to increase the policy of attribution to create the illusion that the economic slowdown is not very significant.

Which of the great powers has the most to gain, and, on the contrary, who will lose more from the pandemic? China can win an ideological victory

over the pandemic, raise its prestige, proving to its own population that it is capable of very large-scale and effective measures to combat the epidemic. At the same time, China will have a very difficult time, as the conflict with the United States will escalate.

Within the European Union, Germany may benefit as it is less affected compared to the leading European countries and has more resources, so it is possible to increase German influence, including German corporations in Europe.

Risks have also increased significantly in Russia. The danger of low oil prices for a long time was added to the unprecedented destruction of the economy due to the declared regime of self-isolation and the shutdown of enterprises. As a result, the government has made very large commitments to help the economy and the population. Although this assistance is not enough, budget expenditures will increase significantly. How long the Russian budget will survive a sharp drop in revenues and a powerful increase in spending is unclear, but clearly not too long. All this makes the financial and economic and, consequently, political situation in the country less stable.

Possible ways of development:

1. In general can be a weakening of all the current big players and the gradual strengthening of the numerically and economically growing countries.

2. Countries that do not have a freely convertible currency may start withdrawing from agreements that prevent their Central banks from issuing currency. As a result, the dollar's position, i.e. the US, is likely to weaken.

3. Since the fight against quarantine violators will undoubtedly increase the ability to control the population through new artificial intelligence technologies and acquired experience, authoritarian countries such as China and Russia will receive certain additional advantages, although current digital control technologies are also being actively implemented in the so-called free countries.

In the short term, the global balance of power may not change. However, if the recession is serious enough, and the quarantine is prolonged, a gradual change in this balance will begin, or rather, the process that has been going on for quite a long time will intensify. The reconfiguration of the world is associated with the gradual destruction of the old order based on the hegemony of the United States, and the emergence of conditions for the creation of a new world order. Unfortunately, this process is "natural", that is, spontaneous and destructive. Moreover, the current temporary waiver of basic rights of citizens, closing borders, etc. together with the recession, they will become a prerequisite for significant changes in the future.

In particular, the process of weakening the current global and regional centers of power may begin. In the United States, the internal struggle has taken on the character of a hybrid civil war: this will weaken the country and make its foreign policy more and more hostage to the internal political struggle.

The coronavirus pandemic may also become an important point in strengthening the struggle of the so-called globalists (representatives of American business and finance focused on the world market), as well as businesses focused on the domestic consumer market of the United States and its manufacturing sector.

We can expect an increase in anti-Chinese rhetoric, for which any reason will be good. The US has started playing the card of China's responsibility for the spread of the coronavirus under the pretext of allegedly wrong actions that harmed them. And recently, both the Trump and Biden camps have distinguished themselves with anti-Chinese rhetoric.

In short, the internal political struggle completely subordinates America's foreign policy interests, which means that in the next four years, the struggle of parties in the United States will follow the already tested scenario, but instead of Russia, China will be demonized. Consequently, attempts to punish the PRC may lead to even more strained relations in the coming years than in recent times, which will undoubtedly further undermine the existing world order, as well as greatly polarize the world.

In countries such as Russia, current anti-virus measures can completely stop economic growth, which can lead to the loss of the country's economic strength. Moreover, it may try to compensate for these losses through a more active and somewhat tougher foreign policy. However, in the medium term of the next few years, the deterioration of the economic situation in the Russian Federation may lead to an aggravation of the domestic political situation in the country and increase the risk of socio-political destabilization. An equally difficult situation can be expected in Saudi Arabia, especially in the case of a prolonged period of low oil prices. The country may once again escalate an underhand political struggle for power, despite the fact that as its currency reserves decrease in such conditions, its influence in the Arab world will also begin to decline.

Thus, we will see a stable recovery only in the early 2030s. However, it is difficult to say how strong the economy and financial sectors will be. It is possible that, despite the best efforts of governments, markets will collapse much earlier, and in this case, we should expect not one long, but two short business cycles. It should be noted that the moments of changing the world order and crisis-depressive development are linked very closely. It is during this period of weak economic development that turbulence in world

politics increases, the world order is shaken, and the search for alternative models begins. In general, the next 10-12 or more years are expected to be economically and politically difficult. At the same time, we can expect the emergence of new major players, primarily India.

REFERENCES

- [1] Гринин, Л.Е. Глобализация и национальный суверенитет // История и современность. -2005. - № 1. –С.6–31.
- [2] Grinin, L. E., Grinin, A. L. The Sixth Kondratieff Wave and the Cybernetic Revolution // In Grinin, L. E., Ilyin, I. V., Herrmann, P., Korotayev, A. V. (eds.), Globalistics and Globalization Studies: Global Transformations and Global Future. Yearbook. - Volgograd: 'Uchitel' Publishing House. -2016. - P. 337–556.
- [3] U.S. GDP booms at 33.1% rate in Q3, better than expected [Electr. resource]. - Access mode: URL: <https://www.cnn.com/2020/10/29/us-gdp-report-third-quarter-2020.html> - Accessed 30.10.2020.
- [4] Шаймарданова З.Д. Трансформация подходов к обеспечению безопасности // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Международные отношения и регионоведение”. - 2018. - № 4.- С.7-13.

REFERENCES

- [1] Grinin L. Ye. Globalizatsiya i natsional'nyy suverenitet. Istoriya i sovremennost'. (Globalization and national suberenitet. History and modernity). - 2005. - № 1. –p.6–31.
- [2] Grinin L.E., Grinin, A.L. The Sixth Kondratieff Wave and the Cybernetic Revolution. In Grinin, L. E., Ilyin, I. V., Herrmann, P., Korotayev, A. V. (eds.), Globalistics and Globalization Studies: Global Transformations and Global Future. Yearbook. - Volgograd: 'Uchitel' Publishing House. -2016. - P. 337–556.
- [3] U.S. GDP booms at 33.1% rate in Q3, better than expected [Electr. resource]. - Access mode: URL: <https://www.cnn.com/2020/10/29/us-gdp-report-third-quarter-2020.html> - Accessed 30.10.2020.
- [4] Shaimardanova Z.D. Transformatsiya podkhodov k obespecheniyu bezopasnosti (Transforming security approaches) Izvestiya KazUMOiMYa imeni Ablay khana”, seriya “Mezhdunarodnyye otnosheniya i regionovedeniye”. - 2018. - № 4.- p.7-13.

ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ГЕОСАЯСИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТЕР

Ілімқожа А.Е.¹

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ 1-курс докторанты,
Алматы, Қазақстан, a.ilimkozha@mail.ru

Аңдатпа. Бүгінгі таңда коронавирус пандемиясы әлемдегі әлемдік тәртіптің, геосаяси, экономикалық процестердің өзгеруіне себеп болған басты факторларының біріне айналды. Пандемиямен бірге ұзақ уақыт күткен экономикалық өсу қарқынының баяулауы басталды. Екі процесс те экономика мен өмірге теріс әсер ететін синергетикалық әсер жасады. Мақалада автор ағымдағы жылы экономикаға әсер еткен негізгі теріс процестерді анықтайды, сонымен қатар әлемдегі күштердің арақатынасы өзгере ме, ұлы державалардың қайсысы жеңеді және кім ұтылады, бұл процестер әлемдік тәртіпке қандай әсер етеді деген сұрақтарға жауап беруге тырысады.

Тірек сөздер: коронавирус, пандемия, рецессия, әлемдік тәртіп, күш тепе-теңдігі, ішкі саяси күрес, экономика, геосаясат.

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Ілімқожа А.Е.¹

¹докторант 1-курса КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, a.ilimkozha@mail.ru

Аннотация. На сегодняшний день, пандемия коронавируса стала одним из главных факторов в изменении мирового порядка, геополитических и экономических процессов в мире. Вместе с пандемией началось и замедление темпов экономического роста, которого давно ожидали. Оба процесса создали синергетический эффект крайне негативного влияния на экономику и жизнь. В статье автор выделяет основные негативные процессы, которые повлияли на экономику в текущем году, а также попытается ответить на такие вопросы как: изменится ли соотношение сил в мире, кто из великих держав выиграет, а кто проиграет, какое влияние это окажет на мировой порядок.

Ключевые слова: коронавирус, пандемия, рецессия, мировой порядок, баланс сил, внутривнутриполитическая борьба, экономика, геополитика.

Статья поступила 12.12.2020

UDC 327

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.005

RIVALRY BETWEEN CHINA, USA AND RUSSIA IN GEOPOLITICS

Bugytayeva S.K.¹

¹1st course PhD student of the Ablai Khan Kazakh University of
International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan, s.bugytayeva@gmail.com

Abstract. Today, on the world stage, there is the concept of “Cold War 2.0”, which, as usual, is characterized by the confrontation between the United States and China. However, there is also a third party in this conflict, which also takes an active part in global projects - the Russian Federation. In the 21st century, three powerful powers are trying to divide the sphere of their influence on the world stage, and each of them has its own goals and methods of achievement. This article will consider both points of rivalry between powers and points of cooperation, since these two concepts are close to each other.

Keywords: geopolitics, Russia, USA, China, soft power, Europe, Arctic, Asia, cold war, Middle East, Africa, new technologies.

In the 1990s, Francis Fukuyama laid out his thoughts on the “end of history”, there was an idea about the future of our world. Along with understanding the final point of our history as that there will be no more great discoveries and exploits, as well as outright conflicts and battles for ideas, the idea of a world that will be preoccupied with mundane economic and technological ideas has been put forward. Assessing the current situation in the world, and analyzing the speeches of scientists from all over the world, and in this case, it should be mentioned the experts’ opinions from China, Russia and the United States, concerning to their thoughts with a big confidence there must be said that today’s world is one hundred percent rivalry not of ideas, but of economies and new technologies.

For a quarter of a century, the whole world was under the universal domination of the largest one and only power that created trends for the whole world and shaped “tastes” and desires, the Pax Americana system has served as an aid to the globalization of international relations and the development of new technologies.

The great powers’ rivalry is just as common phenomenon in international relations and politics that has determined its development over several millennium, as a war that is the main way to resolve interstate

conflicts. It is clear fact that this can be caused by the revolutionary behavior of one part that is the most powerful states or simply by the objective growth of its power, which causes fear for other parties. In this vein, the growth of China's opportunities in global arena becomes the main reason of countries' fears as Russia or Europe and in this case the United States has an open desire to decline the growth of awakening dragon. Both the PRC and the USA clearly know what the "Thucydides trap" is, moreover the parties understand that a determinism is not in a history line. However, it is essential that the one part's power growth increases the other one's fear and at any case both countries seem ready to fall into this trap. In one hand understanding that today's possibility of hot war is unlikely, there is no doubts of coming-in cold war.

According to the timeline relations between these countries, there are more positive sides in Russian and Chinese relations rather than in American-Chinese. In the second half of XX century relations between America and Russia sharply declined, and both of them were in worrying about competition between each other. Meanwhile, in the far east there was a "sleeping beauty" which was awoken for that moment and in a position of "a little brother", China learned and owned all high technologies from both hegemons of the that time. While eastern friend was refining its position, Russia having collapse of Soviet Union and internal conflicts, lost its position and America ruled over the world and global processes. Analyzing the Pax Americana, there were clear problems of it which the main one was not the exclusive position of the hegemonic power as the selfishness of its elite and the narrowness of the agenda that this elite has formed. When Russia decided that the country had enough strength to return to the big game of powers, and the United States noticed that China was beating them in the economic field and could become serious competition in the technological sphere, then the sovereign world - pax - ended.

Nowadays, American-Chinese rivalry put into emphasis the following problems of economics, financial, technological, including military technologies. The main competence is occurred between economical models, financial institutions and technological platforms, as well as between orders of the day and future reflections that both sides offer. Geopolitics are the solving factors but they enrich with new observations as geo-economics, geo-financial and geo-technological.

The World today and relationships between superpowers like these "trio" is the actual topic of modern geopolitics. The reason is following: the US has modern economic, scientific and technological potential, as well as China has enormous demographic resources, the leading position in economic is also in Chinese side, and in comparison Russia has the largest

territory, that consists of vast reserves of useful fossils and powerful nuclear missile potential.

Analyzing each country's modern geopolitics, the United States still has the need to maintain its leadership throughout the world, even if it has to use military force for achieving the goal. This idea is presented in the Fourth Annual Report on the State of Defense as a military strategy of the US, and the main goals presented as expanding the area of the military presence around the world.

The PRC, same like the US, has interests around the world. In the ideas of China the important role takes both neighboring states and also the strategically important regions. As well as Russia is based on the policy of equality with the key world powers, which implies multipolarity in world relations. In the 21st century the PRC has become the most important strategic partner for Russia. Moreover, there is left no place in the World, where is no Chinese presence for the moment.

Key points of cooperation and rivalry in the geopolitics between Beijing, Washington and Moscow is the dominant role in the Eurasian continent. The clearest example of this, is the project "One Belt - One Road", which strengthens the connection between continental Europe and the PRC. In the frame of this project China is targeting to create its own economic and financial infrastructure in Central and Eastern European countries. Everything was nice but the problem for these countries is under the terms for participation, as these countries have to take loans from Chinese banks for paying off Chinese contractors, so automatically they become Chinese debtors. Secondly, the EU will build better economic relations with the PRC and Russia, taking into account its own interests. However, this will make nervous their partner by NATO – America. For the United States, Europe is a priority in the geopolitical alignment of forces and its main military foothold in Eurasia. A powerful military-political instrument of the United States - NATO gives Washington the opportunity to exert political and military pressure on countries located both in Europe and in Eurasia, where Russia has been chosen as the strategic adversary of the United States, and China in Asia Pacific. Recent years, America tries to tied up any relations between the countries of the continent and Russia, American policy pays attention in the economic, scientific and technical spheres and putting pressure on other states in order to induce them to limit cooperation with Moscow.

Modern rivalry between these "trio" in the Arctic region, therefore, each side has its own strategy for achieving goals. Taking into account the PRC's strategy in this region, there should be noticed that the country is acting cautiously, since few international actors are interested in one of the largest economic states in the world gaining access to Arctic resources.

Beijing's ambition stems from the growing strategic importance of the region, where economic gain is the main theme of China's strategy. The PRC is interested in expanding the rights to navigation and the possibility of free passage along the Northern Sea Route, as well as in the freedom to conduct economic activities on the Spitsbergen archipelago for mining. It is worth noting that the largest amounts of China are invested in the field of logistics and energy production. Doing this it is clear that China creates own infrastructure in the place, building up its technological and human potential. However, the unresolved division of the boundaries of the Arctic shelf imposes restrictions on the strengthening of China's presence in the Arctic region [1].

Meanwhile the United States insists on the "internationalization" of the Northwest Passage and the Northern Sea Route, in addition, it seeks to gain additional territory extending 965 km from Alaska to the North Pole, which will allow the United States to bypass Russia, China, and Canada in total area.

Nowadays, America is building up its military capabilities in the Arctic. On the territory of Alaska there are naval, army and air force bases, and 54 other military facilities. It is necessary to pay attention to the fact that in order to repel ICBM strikes from Russia, the United States constantly maintains a task force in high latitudes of three to four cruisers and four to six destroyers (at least 1000 interceptor missiles), which is enough to partially guarantee the security of the United States from attacks from the north.

China, which seeks to get out of the American control of energy supplies to the country from the oil-producing states of the Arab world, it can become a potential ally of Russia in the development of the resources of the Arctic region. An alternative to dependence on the export of energy resources from these countries is the development of energy supplies from Russia, including the Arctic. The Russian Federation can assist the PRC in conducting research in the Arctic and in the development of a fleet designed to sail in northern latitudes. In turn, it is interested in financial investments from China to develop the infrastructure of its northern territories.

The geopolitical rivalry of these countries also exists in the Asia-Pacific region, Central Asia, the Middle East, Latin America and Africa. Each of the above regions is very important for each side of this triangle, for a number of reasons.

In the Asia-Pacific region, each side is looking for its economic benefits and an additional market for cooperation, given the fast-growing economy of the "Asian Tigers", which each of the four countries wants to attract for cooperation, and China's interest in this region is actualized by its

geographic location, and taking leading positions in Indo - Pacific region. For Washington, the region is important in basing its missiles, and thereby maintaining control over the region in its own hands. In this regard, since last year, talks began about the need to create a new treaty to prevent the proliferation of nuclear weapons in the world and to involve China in this process.

Discussing about the Central Asian region, there is an understanding the neighborhood and the fact that for China, our region plays a strategically important role in ensuring national security. This region acts as a kind of deep rear for the country and a pillar in the face of Beijing's increasingly alarming reorientation of the US military focus on the Asia-Pacific region, where their competition is growing. In addition, China's justified concern about the West's activation in relation to Central Asia is noticeable. Therefore, in this region, the PRC is developing broad economic cooperation and investing significant money in the implementation of projects significant for the countries of the region, pushing the elite of the region to rapprochement with China [2]. A significant role in the Chinese project financing in Asia is played by loans, which are provided at low interest rates but without fail they imply the involvement of Chinese materials, equipment and labor to carry out the work. The economic presence of the PRC in Kazakhstan is noticeable with the naked eye, through the same SCO, Beijing legitimized its voice in the affairs of the entire region. And through the same "soft power" policy, China's humanitarian influence on the region is noticeable, for example, through the Confucius Institutes and the issuance of teaching grants to the universities of the Middle Kingdom. Observing this situation, Washington can apply the familiar algorithm of the "color revolution" to destabilize the power in the region, as the recent fall events in neighboring Kyrgyzstan demonstrated. Neighboring Russia has strong ties with the Central Asian governments, and confidence in the "positive mood" towards the Russian Federation in the region still prevails in comparison with the other two.

With the Middle East, our overseas "friend" has ambiguous, sometimes spoiled, sometimes very dense, just like Russia has long-standing ties with the region, but the Celestial Empire is still ahead. At the moment, China's influence is growing with an increase in energy supplies through the Indian Ocean and the Strait of Malacca. Moreover, as part of its strategy of "harmonious world" in the Middle East, China purposefully uses a set of active measures: signing free trade contracts, providing interest-free loans for economic projects, paying off debts of the countries of the region to China, etc.; covering an active media with the humanitarian mission of the Celestial Empire and diplomatic assistance to the states of the Middle

East; promoting the Chinese language and Chinese culture to the countries of the Arab world; using the Chinese diaspora to solve economic and political problems in the region. By implementing these tasks, the PRC is taking steps to oust the United States from the region's markets. Now many Arab countries consider China is not only as a reliable partner, but also as an alternative to the United States in the Middle East, for which China is successfully working to form the image of a "friendly and responsible power" in the region. The role of Moscow has also been rehabilitated in the region, and after Russia's peacekeeping actions, the status of one of the leaders in the region is again growing, leaving behind Washington, which is accustomed to solving international problems by "humanitarian bombing".

Discussion of the interests of Moscow, Washington and Beijing in Latin America should start by mentioning their natural resources, for example, there are 35% of the world's hydropower reserves, 27% of coal, 24% of oil, 8% of gas, 5% of uranium and 25% of timber. Paying attention to the above figures, it is easy to understand their desire to "cooperate" with the region. It is important for Washington to fully control the countries of Latin America and the Caribbean. In Latin America, the United States recreated the 4th Operational Fleet to control the Caribbean Sea and the Atlantic and Pacific Oceans off the coast of Central and South America [3].

"One Belt - One Road" has reached the people of Africa, as part of this initiative, the PRC is implementing infrastructure projects. In the coming years, the PRC will invest \$ 60 billion in the development of African countries. The PRC has opened its naval base in Djibouti. The fact that China has written off 33 African countries of debts has strengthened the position of the PRC on the continent. The PRC provides affordable loans to African countries in exchange for contracts with Chinese corporations; to maintain humanitarian and other contacts, Beijing has formed 51 embassies on the continent. The countries of the African continent, possessing significant reserves of oil, rare non-ferrous metals and precious metals, have long been a source of these resources for the United States due to the underdevelopment of many states in the region, where the elite is bought cheaply by Washington. Roughly 25% of the oil imported into the United States is of African origin, and Washington is also seeking to control promising oil fields in Nigeria, Sudan and Ethiopia. The main countries of the United States' interests are connected with Egypt, Nigeria, Angola and South Africa. In addition, Africa for the United States is an endless flow of migrants to Europe. By controlling the flow of migrants, Washington puts pressure on the European Union, which makes European countries more accommodating. It is clear that the United States will make every effort to squeeze the main competitor out of the region – China [4].

Concluding this article, there are priority approaches of China, the United States and Russia in their struggle in the spheres of geopolitics.

Firstly, the United States, China and Russia retain different approaches to geopolitics. The United States sees the modern world from the standpoint of maintaining monopolarity and perceives itself as a superpower spreading its values throughout the world. Both China and Russia consider a multipolar world, along with the United States, there are other centers of power: united Europe, Japan, India, etc. At the same time, Moscow's geopolitical interests lie in the integration of the Russian Federation into the world community for the modernization of the Russian economy, where the main threat to its geopolitical interests lies in the prospect of isolation of the Russian Federation from the Western community.

Secondly, the entire world continues to be in the area of American interests, the foundation of which is the economic, financial and military might of the United States. The geopolitics of Washington proceeds from the need to preserve the unconditional leadership of the United States on the planet, using military force, if necessary. This ensures US superiority over Russia in Europe, Latin America, Africa and the Middle East. Russia, on the other hand, retains its influence in Central Asia and develops its strategy in the Arctic, gradually returning to other regions of the world. [5] To counteract this, the United States pursues the following strategic goals with respect to the Russian Federation: maintaining the existing sanctions; weakening of RF; preventing the buildup of its military power and eliminating Russia's influence on world events.

Thirdly, the geopolitics of the United States is leading to changes in the perception of global leadership on the planet. The relative equality of the level of approval by the world community of the actions of the participants in the "strategic triangle" (the actions of China are supported by 34% of the world's population, the United States - 31%, Russia - 30%) indicates that the competition between Russia and China is growing in the world, on the one hand, and The United States, on the other hand, not only in the sphere of economy and military power, but also in the role of their "soft power" for winning international opinion.

Fourth, in its development, China is striving to consolidate its economic leadership in the 21st century. Leadership is based on the integration of the Chinese economy into the world economy on market principles. the main obstacle to the realization of China's ambitions is the dual perception of the PRC by the West. From the point of view of the economy, China is perceived by the world market community as "their own," and from the point of view of politics, it is "alien," maintaining the CCP's monopoly in the political sphere.

Fifth, the facts of the aggravated confrontation between the United States and China testifies to the emergence of several fundamentally new moments in relations between these countries: close trade and economic ties and huge volumes of trade are no longer a guarantee of preventing the US-China disagreements from escalating into an acute conflict, right up to total confrontation. where trade disputes become levers of political pressure; China's status in relations with the United States is changing - from a competing partner it is being transferred to the category of geopolitical rivals, the confrontation with which in the economic sphere can spread to other spheres. But despite strained relations, the United States depends on China in a number of key areas, ranging from cheap consumer goods to huge credit obligations, and China depends on the continued ability of US consumers to buy its goods, as well as on modern American technologies in key areas. economy of the PRC regions.

Rapidly developing China, which was able to break in such a short time from an outsider to a leader, leads to one, but very true idea that in the near future the whole world needs to learn Chinese! And Beijing, as everyone can see, is doing everything possible for coming it for real.

REFERENCES

[1] Гордиенко Д.В. Геополитический компонент КНР в «стратегическом треугольнике» Россия-Китай-США. Экономика и управление: проблемы, решения. 2019. №1, с. 21-37.

[2] Шаймарданова З.Д. Основные направления зарубежных исследований о Казахстане // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». –2018. – № 3 (33).- С.61-66.

[3] Выступление А.Ч. Мокрецкого на «круглом столе» по проблемам российско-китайских отношений. Проблемы Дальнего Востока. №3, 2019.С.17-18.

[4] Итоги саммита «Россия – Африка». - Access mode: URL: <https://www.km.ru/v-rossii/2019/10/24/vladimir-putin/858937-sammit-rossiya-afrika-rf-spisala-afrikanskim-stranam-dolgo>. Accessed 21.11.2020.

[5] Галиев А.А., Сакенова А.М. Южная Корея: опыт социально-политической модернизации // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». –2018. – №1.

REFERENCES

[1] Gordiyenko D.V. Geopoliticheskiy komponent KNR v «strategicheskom treugol'nike» Rossiya-Kitay-SSHA. Ekonomika i

upravleniye: problemy, resheniya (The geopolitical component of the PRC in the “strategic triangle” of Russia-China-the United States. Economics and Management: problems, solutions). 2019. - №1 - P. 21-37.

[2] Shaimardanova Z.D. Osnovnyye napravleniya zarubezhnykh issledovaniy o Kazakhstane (The main directions of foreign research about Kazakhstan). Izvestiya KazUMOiMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». –2018. – № 3 (33).- P.61-66.

[3] Vystupleniye A.CH. Mokretskogo na «kruglom stole» po problemam rossiyskokitayskikh otnosheniy. Problemy Dal’nego Vostoka (Speech by Alexander Mokretsky at the “round table” on the problems of Russian-Chinese relations. Problems of the Far East) - 2019. №3, 2019.P.17-18.

[4] Itogi sammita «Rossiya – Afrika». – (Results of the Russia – Africa Summit).Access mode: URL: <https://www.km.ru/v-rossii/2019/10/24/vladimir-putin/858937-sammit-rossiya-afrika-rf-spisala-afrikanskimstranam-dolgo>. Accessed 21.11.2020.

[5] Galiyev A.A., Sakenova A.M. Yuzhnaya Koreya: opyt sotsial’no-politicheskoy modernizatsii. (South Korea: experience of socio-political modernization). Izvestiya KazUMOiMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». –2018. – №1.

ГЕОПОЛИТИКАДАҒЫ ҚЫТАЙ, АҚШ ЖӘНЕ РЕСЕЙІҢ БӘСЕКЕЛЕСТІГІ

Бұғытаева С. Қ. ¹

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ 1-курс докторанты,
Алматы, Қазақстан, s.bugytayeva@gmail.com

Аңдатпа. Бүгінгі таңда әлемдік аренада «Суық соғыс 2.0» тұжырымдамасы бар, ол әдеттегідей АҚШ пен Қытай арасындағы қарама-қайшылықпен сипатталады. Алайда, бұл қақтығыста жаһандық жобаларға белсенді қатысатын үшінші тарап та бар - Ресей Федерациясы. ХХІ ғасырда үш қуатты держава әлемдік аренадағы ықпал ету саласын бөлуге тырысады және олардың әрқайсысының өзіндік мақсаттары мен жетістіктерге жету әдістері бар. Бұл мақалада күштер арасындағы бәсекелестік және ынтымақтастық нүктелері қарастырылады, өйткені бұл екі ұғым бір-біріне жақын.

Тірек сөздер: геосаясат, Ресей, АҚШ, Қытай, жұмсақ күш, Еуропа, Арктика, Азия, суық соғыс, Таяу Шығыс, Африка, жаңа технологиялар.

СОПЕРНИЧЕСТВО КИТАЯ, США И РОССИИ В ГЕОПОЛИТИКЕ

Бугытаева С.К.¹

¹докторант 1-курса КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, s.bugytayeva@gmail.com

Аннотация. На сегодняшний день, на мировой арене существует понятие «холодной войны 2.0», которая как обычно характеризуется противостоянием США и КНР. Однако, в данном конфликте так же существует и третья сторона, которая так же принимает активное участие в глобальных проектах – РФ. В XXI веке три могущественные державы пытаются поделить сферу своих влияний на мировой арене, и каждый из них имеет собственные цели и методы достижений. В данной статье будут рассмотрены как пункты соперничества держав, так и пункты сотрудничества, так как именно эти два понятия находятся близко к друг другу.

Ключевые слова: геополитика, Россия, США, Китай, мягкая сила, Европа, Арктика, Азия, холодная война, Ближний Восток, Африка, новые технологии.

Статья поступила 29.11.2020

ӘӨЖ 234

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.006

ЖАҢА ӘЛЕМДІК ТӘРТІП ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚР КӨШІ-ҚОН САЯСАТЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Назарова М.Ш.¹

¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, саясаттану және саяси технологиялар
кафедрасы, саясаттану мамандығының 1-курс докторанты
E-mail: nazar.merey@mail.ru

Аңдатпа. Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін алған уақыттан бастап көші-қон процестерін реттеу мәселесі мемлекеттік саясаттың маңызды бағыттарының біріне айналды. Қазіргі көші-қон үдерісі жаһандық тенденцияларға көбірек тәуелді, инертті болып келеді. Бұл тұрғыда ұлттық көші-қон заңнамасы мен мемлекеттік саясат жаңа ішкі және сыртқы факторларды толық ескермей келеді. Алайда, елдегі сыртқы да, ішкі де көші-қон мәселесі өзекті болып қала

береді. Қазақстандағы сыртқы көші-қон сальдосының теріс екендігі аландаушылық туғызады. Яғни, шетелге тұрақты тұруға және жұмысқа баратындарға қарағанда елге келушілер аз.

Тірек сөздер: көші-қон саясаты, миграциялық үдерістерді реттеу, Қазақстан, оралман, репатриация.

Көші-қон жөніндегі халықаралық ұйымның бағалауы бойынша Қазақстан неғұрлым күшті көші-қон процестері байқалатын әлем елдеріне жатады. Сонымен бірге, ұлттық, өңірлік және әлемдік ауқымда оның даму болжамдарын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін көші-қон мониторингінің жүйесі жоқ. Қазақстан жоғары білікті кадрлардың жоғалуы, заңсыз көші-қонның өсуі, көшіп келушілердің ел аумағы бойынша біркелкі қоныстанбауына байланысты шиеленістің ұлғаюы сияқты теріс факторларға байланысты күрделі проблемаларды бастан кешіріп келеді.

Осы себептерден тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан бастап көші-қон процестерін реттеу Қазақстанның мемлекеттік саясатының маңызды бағыттарының біріне айналды. 1997 жылы «Халықтың көші-қоны туралы» Заң және Қазақстан Республикасы Көші-қон саясатының 2001-2010 жылдарға арналған салалық бағдарламасы қабылданды, оның негізгі мақсаттары елдің орнықты әлеуметтік-экономикалық және демографиялық дамуын қамтамасыз ету, көшіп-қонушылардың құқықтарын іске асыру бойынша барлық қажетті жағдайларды жасау, сондай-ақ елдің мемлекеттік қауіпсіздігін нығайту болып табылады. Ел Үкіметі қабылдаған «Қазақстан Республикасы көші-қон саясатының 2007-2015 жылдарға арналған тұжырымдамасы» Қазақстан Республикасындағы көші-қон процестерін басқарудың аталған уақыт шеңберіндегі бар бағыттарын жетілдіруге және сапалы жаңа бағыттарын дамытуға, жоғары білім беру, инновациялық, қаржылық, инвестициялық әлеуеті бар көшіп келушілерді тарту саласында селективті (сайлау) саясат жүргізуге бағытталды [1].

Қазақстан Республикасының бүгінгі көші-қон саясаты мынадай қағидаттарға негізделеді:

- ҚР Конституциясында, басқа да нормативтік актілерде, сонымен қатар ҚР қатысушы болып табылатын халықаралық шарттарда бекітілген адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарын сақтау;

- нәсіліне, тіліне, дініне, жынысына, этникалық және әлеуметтік тегіне, көзқарасына, саяси қатыстылығына, мүліктік жағдайына немесе кез келген басқа себептерге байланысты кемсітушілікке жол бермеу;

- мигранттардың Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауын қадағалау;

- жеке тұлға мен мемлекеттің мүдделерін ұштастыру, биліктің барлық тармақтарының, қоғамдық бірлестіктер мен ұйымдардың күш-жігерін біріктіру;

- әлеуметтік, экономикалық, саяси тұрақтылықты, этносаралық және конфессияаралық келісім мен төзімділікті қамтамасыз ету және сақтау бөлігінде және көші-қон процестерін басқару және реттеу саласында халықаралық танылған стандарттарды сақтау тұрғысынан ұлттық мүдделердің басымдығы;

- ең алдымен, шетелде тұратын отандастарды қайтаруды ынталандыруға бағдарланған саясатты жүйелі және дәйекті жүргізуді көздейтін елдің ұлттық бірегейлігін сақтау және дамыту;

- басым салаларда жұмыс істеу және меншікті білікті кадрларды даярлау үшін жоғары білікті шетелдік кадрларды тартуды ынталандыруға негізделген Қазақстанның бәсекелестік артықшылықтарын дамыту;

- иммигранттарға олардың білімін, мамандығын, инвестициялық және қаржылық әлеуетін ескере отырып, таңдау тәсіліне негізделген селективтілік;

- пана беру туралы өтініш білдірген адамдарға немесе босқындарға қатысты мәжбүрлеп қайтаруға жол бермеу қағидатын сақтау [2].

Көші-қон саясатының стратегиясы Қазақстанның әлемдік шаруашылық байланыстарына барған сайын интеграциялануы жағдайында елдің бәсекеге қабілеттілігі көбінесе адами әлеуеттің саны мен сапасымен айқындалатын болады және мамандарды іріктеу өлшемдеріне негізделген көшіп-қонушыларды тарту тетіктерін әзірлеуді; өңірлердің демографиялық және әлеуметтік-экономикалық даму мүдделерін, өңірлік еңбек нарықтарын негізге ала отырып, көшіп-қонушыларды ұтымды қоныстандыру тетіктерін әзірлеуді қамтиды; көшіп келушілерді заңдастыру, бейімдеу және қазақстандық қоғамға кіріктіру жөніндегі шаралар жүйесін әзірлеу; шет мемлекеттердің практикалық тәжірибесін пайдалану, бұл белгілі бір дәрежеде көшіп келушілердің кірігуі тұрғысынан мемлекеттің саясатын күшейтуге және жақсартуға мүмкіндік береді.

ҚР Көші-қон саясатында этникалық көші-қонды реттеу басты орын алады. 1998 жылы ҚР Үкіметінің «этникалық қазақтарды тарихи отанына репатриациялау тұжырымдамасы туралы» қаулысы қабылданды, оның негізгі мақсаты этникалық қазақтарды тарихи отанына репатриациялаудың нақты тетіктерін жасау, оның ішінде оларды ұйымдасқан түрде көшіру және қоныс аудару орындарында тіршілік ету үшін жағдайлар жасау болып табылады. Қазақтарды репатриациялау кезіндегі басты міндеттер қоныс аудару іс-шараларын пәрменді ұйымдастыру және оларды тиімді қаржыландыру болып

табылады. Этникалық қазақтарды тарихи отанына қайтарудың нәтижесі ретінде халық санының және табиғи өсімінің артуы, елдегі демографиялық ахуалдың сауықтырылуы қарастырылады.

Ішкі көші-қонның негізгі себептері:

- бұрынғы тұратын орындарындағы қолайсыз әлеуметтік-экономикалық жағдай;

- қалалардан қашықтық;

- жұмыстың және тиісті инфрақұрылымның болмауы.

Бұл мәселелерді шешу үшін ішкі көші-қон саясаты, ең алдымен, мыналардан туындайды:

- жұмыс күшінің аумақтық ұтқырлығын арттыру үшін экономикалық жағдайлар жасау (тұрғын үй нарығын және еңбек нарығын пропорционалды дамытуды қамтамасыз ету) ;

- аумақтық қайта бөлуді ынталандыру тетіктерін әзірлеу

- өңірлік еңбек нарықтарының теңгерімділігін қамтамасыз ету үшін экономикалық белсенді халықтың, өңірлердегі экологиялық ахуалдың, атап айтқанда, таза қоршаған ортаның ластануына, сондай-ақ оның әлеуметтік және экономикалық, ішкі мигранттарды біркелкі және теңгерімді орналастыруға бағытталған шаралар [3].

Халықтың ішкі көші-қоны мәселелерін шешу Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі аумақтық дамуының жоғарыда аталған стратегиясын іске асыруды ескере отырып жүзеге асырылып келді. Жалпы тұжырымдаманы іске асыру келесі процестерге ықпал етті:

- көшіп-қонушылардың еңбек және әлеуметтік құқықтарын қорғау;

- иммигранттардың қоғамға сәтті бейімделуі және интеграциясы;

- экономиканың жоғары білікті жұмыс күшіне қажеттілігін және республиканың еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныстың теңгерімділігін қамтамасыз ету [1].

Алайда, елдегі көші-қон тақырыбына қатысты туындайтын көкейкесті мәселелер азая қоймаған. Қазақстанда сыртқы көші-қон сальдосы теріс көрсеткіш беріп жатқаны алаңдатады. Яғни, елге келгеннен гөрі шетелге тұрақты тұруға кетеді. Цифрлық мәнде көрсеткіштер мүлде маңызды емес. Статистика көрсетіп отырғандай, Қазақстанда көші-қон сальдосы халықтың табиғи өсімінен 10 есе аз. Кейбір сарапшылар дабыл қағуда, ал басқалары бұл проблеманы асыра сілтеп айтылған деп айтыптап, дүрбелеңге негіз жоқ деп санайды.

Ішкі көші-қонға келетін болсақ, мұнда шешуді қажет ететін бірқатар мәселелер пайда болған. Көбінесе миграциялық ағын ауылдық жерлерден ірі қалаларға (басым бөлігі Нұр-сұлтан мен

Алматыға) байқалады. Бұл жерде кешегі ауыл тұрғындары ғана емес, қала тұрғындарының өздері де проблемаларға тап болады.

Көші-қон көңіл-күйін анықтайтын келесі факторларды атауға болады:

- білік транзитін күту және оның салдарын болжау мүмкін еместігімен анықталатын саяси жағдайдың тұрақтылығына сенімсіздік;

- елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың нашарлауы және өмір сүру деңгейі мен сапасының төмендеуі;

- ҚР-дағы орта және жоғары білім сапасының проблемасы. Сапа қаржыландыру деңгейіне тікелей байланысты. Мысалы, 2016-2017 жылдары жоғары білім алуға ҚР Мемлекеттік бюджетінің шығындары 1 күндізгі студентке 504 долларды құрады [4]. Салыстыру үшін: Ресейде - 8800, Қытайда - 3245, Түркияда - 3590, Оңтүстік Кореяда - 9656, АҚШ - та-11319 доллар. Мемлекеттің жас азаматтардың білім алуына деген көзқарасымен жоғары білімнің қандай сапасы туралы айтуға болады? Ал жастардың барынша дайындалған бөлігі шетелге оқуға баратындықтан, болашақта Қазақстан әлеуеті жоғары жігерлі жастардан айырылуы мүмкін;

- шетелде білім беру қызметтерінің жоғары сапасы. Мұнда жыл сайын Шетелде білім алу қол жетімді бола бастағанын қосуға болады. Мысалы, өткен жылдан бастап Германия өз университеттерінде тегін оқытуды енгізді;

- лайықты болашақты қамтамасыз ету ниеті. Бұл болашақ көбінесе Қазақстанмен емес, басқа елдермен байланысты.

- мансаптық өсу мүмкіндіктері. Бүгінде біздің жоғары оқу орындарын бітірген жастар бұл жерде қажетсіз болып қалатын абсурдтық жағдай қалыптасты. Жұмыс беруші Қазақстандық дипломы бар жас жігітті жұмысқа қабылдамайтын жағдай ешкімді таң қалдырмайды. Бұл өте алаңдатарлық көрсеткіш. Керісінше, бүгінде шетелде, әсіресе Батыс Еуропа елдерінде жұмысқа орналасу өз Отанына қарағанда әлдеқайда оңай.

- мигранттарды тарту бойынша бірқатар көрші елдердің белсенді саясаты. Ресей жыл сайын өте белсенді, агрессивті болмаса да, жастарымызды өз университеттеріне “сорып” отыратыны белгілі. Мұны әсіресе біздің Солтүстік аймақтарымыздың мысалынан көруге болады, онда мыңдаған жас жігіттер мен қыздар Ресейге кетеді, онда оларға өз елінде әрдайым бола бермейтін қолайлы жағдайлар мен оқу және тұрғын үй беріледі. Диплом алғаннан кейін олардың көпшілігі көрші елде мәңгі қалатынына таңдану керек пе?

- тіл мәселесімен анықталатын психологиялық жайсыздық [5].

ҚР Тұңғыш Президенті Қоры жанындағы Әлемдік экономика

және саясат институтының сарапшысы Айман Жүсіпова түрлі көрсеткіштермен сипатталатын көші-қон трендтері дамуының үш кезеңін атап көрсетеді:

1991-2003 – эмиграцияның күрт өсуі және кейіннен біртіндеп төмендеуі;

2004-2011 – тұрақтандыру және масштабтау;

2012-2019 – қайта өсу [6].

2017 жылы “Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік” Жолдауының аясында Мемлекет басшысының тапсырмаларына сәйкес әзірленген ҚР көші-қон саясатының 2017-2021 жылдарға арналған жаңа Тұжырымдамасы әзірленді [2]. Ведомство қазіргі және күтілетін сын-қатерлер - ел ішінде де, одан тыс жерлерде де-көші-қонды басқарудың “гибридті” жүйесін құру және негіздерін жаңарту қажеттілігін негіздейтініне сенімді.

Сарапшылардың айтуынша, көші-қон тренді әлі жалғасады - бұл объективті процесс. Қазақстан әлі де дамып келе жатқан мемлекет болғандықтан, ол еңбек ресурстарының доноры болып қала береді. Алайда, көптеген сарапшылар жоғары білікті кадрлардың көп бөлігі баратындығын ерекше атап өтеді. Олардың орнына келген еңбек мигранттары (мысалы, Моңғолиядан келген мигранттар) осындай дайындықпен мақтана алмайды.

Көші-қонды табиғи экономикалық процесс ретінде қабылдау тақырыбы алға тартылады және бұл тұста аталмыш салада орын алатын мәселелерді шешуде келесі ұсыныстарды атауға болады:

- Көші-қон процестерін талдауда адам мінез-құлқын зерттеуге экономикалық және әлеуметтік-психологиялық тәсілдерді қолдану.

- Экономикалық және қаржылық климатты ғана емес, сонымен қатар ішкі аудитория үшін елдің имиджін жақсарту. Оның ішінде әлеуметтік-психологиялық көзқарас деңгейінде.

- Статистикамен алыпсатарлық пен манипуляция болмас үшін көші-қон процестерін статистикалық есепке алу жүйесін ретке келтіру.

- Статистикалық деректер ашық түрде қолжетімді болуы тиіс.

- Өз күш-жігерін жастар сегментіне шоғырландыру. 15 жасқа дейінгі жас ұрпақпен жұмыс ең перспективалы бағыт болып саналады.

Осылайша, жоғарыда көрсетілген шараларды іске асырудың маңызы өте жоғары, себебі бұл көші-қон ағындарын реттеу жүйесін жетілдіруге мүмкіндік береді, этникалық қазақтарды қабылдауға, олардың қазақстандық қоғамға бейімделуі мен интеграциялануына жағдай жасайды, білікті ұлттық еңбек нарығын қалыптастыру үшін сыртқы еңбек көші-қонының мүмкіндіктерін пайдалануға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Концепция миграционной политики Республики Казахстан на 2007 - 2015 годы. – Режим доступа URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/zakon/zakon090.html> - Дата обращения 24.11.2020.

[2] Концепция миграционной политики на 2017-2021 годы разрабатывается в Казахстане. - Режим доступа URL: <https://strategy2050.kz/ru/news/47456/>- Дата обращения 24.11.2020.

[3] Методика анализа миграционной ситуации. – Алматы: Институт социально-политических исследований, 2004. – С. 112

[4] Жумасултанов Т. Население Казахстана: динамика демографии // Мысль. – 2012. - №2. - С. 9.

[5] Миграционные процессы в Казахстане: на что нужно обратить особое внимание? - Режим доступа URL: <https://365info.kz/>- Дата обращения 24.11.2020.

[6] Шаймарданова З.Д. Основные теории изучения миграции // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные отношения и регионоведение». – 2020. – № 2. – С.7-12.

[7] Почему из Казахстана уезжает молодежь? Причины и последствия.- Режим доступа URL: <https://rus.azattyq-ruhy.kz/>- Дата обращения 24.11.2020.

REFERENCES

[1] Kontsepsiya migratsionnoy politiki Respubliki Kazakhstan na 2007 - 2015 gody (Concept of migration policy of the Republic of Kazakhstan for 2007-2015). Rezhim dostupa URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/zakon/zakon090.html> - Data obrashcheniya 24.11.2020.

[2] Kontsepsiya migratsionnoy politiki na 2017-2021 gody razrabatyvayetsya v Kazakhstane (The concept of migration policy for 2017-2021 is being developed in Kazakhstan). - Rezhim dostupa URL: <https://strategy2050.kz/ru/news/47456/>- Data obrashcheniya 24.11.2020.

[3] Metodika analiza migratsionnoy situatsii (Migration situation analysis methodology) – Almaty: Institut sotsial’nopoliticheskikh issledovaniy, 2004. – P. 112.

[4] Zhumasultanov T. Naseleniye Kazakhstana: dinamika demografii. (Population of Kazakhstan: demographic dynamics). Mysl’. – 2012. - №2. - P. 9.

[5] Migratsionnyye protsessy v Kazakhstane: na chto nuzhno obratit’ osoboye vnimaniye? (Population of Kazakhstan: demographic dynamics Migration processes in Kazakhstan: what should we pay special attention to?)- Rezhim dostupa URL: <https://365info.kz/>- Data obrashcheniya 24.11.2020.

[6] Shaimardanova Z.D. Osnovnyye teorii izucheniya migratsii (Basic theories of migration studies). Izvestiya KazUMOiMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». – 2020. – № 2. – P.7-12.

[7] Pochemu iz Kazakhstana uyezzhayet molodezh'? Prichiny i posledstviya (Why do young people leave Kazakhstan? Causes and consequences). - Rezhim dostupa URL: <https://rus.azattyq-ruhy.kz/>- Data obrashcheniya 24.11.2020

ОСОБЕННОСТИ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В КОНТЕКСТЕ НОВОГО МИРОВОГО ПОРЯДКА

Назарова М.Ш.¹

¹Казахский национальный университет им. Аль-Фараби,
факультет политологии и философии,
докторант PhD 1 курса специальности политология
E-mail: nazar.merey@mail.ru

Аннотация. С момента обретения Республикой Казахстан независимости регулирование миграционных процессов стало одним из важнейших направлений государственной политики. Текущий миграционный процесс больше зависит от мировых тенденций и инертен. В этом контексте национальное миграционное законодательство и государственная политика не в полной мере учитывают новые внутренние и внешние факторы. Однако вопрос как внешней, так и внутренней миграции в стране остается актуальным. Вызывает беспокойство, что сальдо внешней миграции в Казахстане отрицательное. То есть приезжающих в страну меньше, чем уезжающих за границу на постоянное место жительства и работу.

Ключевые слова: миграционная политика, регулирование миграционных процессов, Казахстан, репатрианты, репатриация.

FEATURES OF THE MIGRATION POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE NEW WORLD ORDER

Nazarova M. Sh.¹

¹KazNU al-Farabi, Department of political science and political
technologies, 1st-year PhD student in political science
E-mail: nazar.merey@mail.ru

Abstract. Since the independence of the Republic of Kazakhstan, the regulation of migration processes has become one of the most important

areas of state policy. The modern migration process is becoming more and more dependent on global trends. In this context, national migration legislation and public policies do not fully take into account new internal and external factors.

However, the issue of both external and internal migration in the country remains relevant. It is worrying that the balance of external migration in Kazakhstan is negative. That is, there are fewer people who come to the country than those who go abroad for permanent residence and work.

Keywords: migration policy, regulation of migration processes, Kazakhstan, oralmans, repatriation

Статья поступила 1.12.2020

UDC 11.15.45

DOI 10.48371/ISMO.2020. 42.4.007

HRM IN PUBLIC SECTOR IN KAZAKHSTAN

Nurbekova R.B.¹

¹PhD student al – Farabi Kazakh National University
Almaty, Kazakhstan, rnurbekova@mail.ru

Abstract. The article describes HRM system development and practice in public sector or governmental organization in some European countries and the USA. There was made an attempt to compare its functional in Kazakhstan. Owing to the emergence of the role of HRM in government, public service management is being reconsidered as one of the ways leading to modernization of Kazakhstan.

The authors, who conducted research in post-Soviet countries, noted that this retention of decision-makers on economic, political and social issues tends to weaken and discredit the administrative reforms and the development of personnel strategies of the civil service that the government undertakes.

Key words: HRM, personnel management, public service, governmental, public administration.

The transfer of management methods, technologies and procedures from the commercial sphere to the public service system, as practice shows, can be accompanied by negative consequences. Sometimes personnel

management in the public service system is identified with personnel management, which is widely used in non-governmental organizations and businesses. The term “personnel management” and the system of work with personnel is expressed as a managerial and economic phenomenon. The possibilities of using HR management in public administration system are extremely limited. These two terms are not accidentally used differently in the literature, they are different indeed. Personnel management is old and a more conventional way of handling employees at a workplace; whereas HRM is a more modern and a more specific approach to managing human resources in an organization. The local researchers investigating the phenomenon in public sector tend to use the former rather than the latter. Undoubtedly, the significant reason for that is ignorance of HR tools, HR employees is meant to lead the organization towards its goals. The literature review examines the factors that lead to disadvantageous functioning of personnel management in local governmental system and the possible output of planned staff optimization by reducing employees in public sector.

Most of the studies, analyzed, root from the USA, Europe, although there is a broader range of studies from Africa and Asia. Among the most popular sectors was government (local and central) [1]. The academic community has seen similar developments in other fields of study before, for example related to the empirical research development of HRM and organizational behavior in the 1990s and 2000s. Since the early 1980s the field of HRM has seen the independent evolution of two independent subfields (strategic and functional) [2]. It is stated by HRM practitioners that in comparison with business sector, in governmental and any other public sector there is a partial or complete absence of HRM tools in most of post-Soviet countries. Nevertheless, after appearing and current functioning of Agency for Civil Service Affairs, we can observe some development in personnel management in this sector. In the research work the effectiveness will be taken into account.

Considering development of strategic HRM literature chronologically, it can be argued that during the 1980s, research was mostly conceptual, some theoretical foundations were established [3]. The 1990s could be characterized as an advancing period in theoretical research. Current trends in strategic HRM research involve further examination of the established ideas [4]. Some implementations of strategic HRM grow and continue to raise researchers' interest. There are issues, which have been overlooked, like what kind of tensions and challenges arise with HRM strategic positioning in the public service in the context of the newly democratic countries (Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia) of Central and

Eastern Europe, which have acceded to the European Union (EU). On the one hand, much of the HRM research so far has focused on private-sector organizations rather than on the public sector [5].

The role of HRM in government, as it evolved since the creation of civil service system in late 19th century emphasized two functions: routine processing of administrative procedures, such as retirement, and enforcement of an increasingly convoluted set of laws [6]. The component of a management - personnel management is a key to the success of any organization, including the public service. Therefore, all of the following totally applies to both commercial organizations and the public service. Changes, which are taking place in the civil service and in the economy of Kazakhstan have been bringing personnel management to the forefront of management activities, and stimulating to some extent the development of scientific research in this area. The concept of personnel management is a system of theoretical and methodological views on understanding objectives and methods of personnel management, as well as organizational and practical approaches to the formation of a mechanism for its implementation in specific conditions of the organization's functioning. As the public sector has modernized and sought to become more efficient and cost effective, the effective and strategic management of people has received increasing prominence and there have been calls for the HR function to play a more strategic role [7]. The critical point to note is that HRM is significantly under researched compared to corporate HRM [8]. The underestimation of HRM tools for public sector or state bodies or inappropriate implementation will be the object of my research. (Brunetto, Beattie 2020) observe considerable change across public policy, public management practice and HRM. In terms of public policy, particularly at the national level there is a global drift to the political right. The researchers have examined issues on HR projects and have analyzed affecting them at recent events in Turkey, decision of the people of the UK to vote to leave the European Union, the election of Donald Trump in 2004, Denmark's center-right government's policies and etc.

The law provides for a certain procedure for any citizen to enter the administrative civil service. This procedure provides for competitive selection, qualification requirements for applicants. There are also some procedures for taking and passing a test when entering the civil service. The holding of an administrative public position is carried out on a competitive basis. There are exceptional ways of transfer if it meets the qualification requirements for the corresponding vacant position with the consent of the civil servant and the authorized body or its territorial division. Thus, participants in the competition who have received a positive conclusion

of the competition commission have the right to occupy an administrative public position. And the person who has the right to appoint is obliged to accept for the announced position a participant who has received a positive conclusion of the competition committee [9].

Human resources are the people who make up the workforce of an organization. It is sometimes used synonymously with human capital [10]. The personnel management service is institutionally independent of other structural subdivisions of a state body; it is in subordination to the executive secretary or head of the administrative office, or to the head of a state body without positions of executive secretary and head of the administrative office [9]. In research for Australia, results indicate positive relationships between the degree to which operational HR activities are transferred to line managers, HR influence and the performance of the HRM function. There was no relationship to be found between the level of strategic involvement by HR departments and the perceived performance of the function [11]. Budhwar and Boyne highlighted the results from a comparison of HRM practices in Indian public and private sector firms [12]. The results of the study conclude that there is a large number of similarities and differences in the HRM practices among Indian public and private sector companies. Interestingly, the results reveal that the gap between the HRM practices of public and private sector companies is not very significant. However, the conclusion was that in HRM practices as compensation and training and development, Indian private sector companies were found to have adopted a more rational approach in comparison to their public-sector counterparts [10]. There are issues, which have been overlooked, like what kind of tensions and challenges arise with HRM strategic positioning in the public service in the context of the newly democratic countries (Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia) of Central and Eastern Europe, which have acceded to the European Union (EU) [4].

On the one hand, HRM researches were focused on private-sector organizations rather than on the public sector [5]. HRM can be divided into a hard and a soft approach. The “hard” version of HRM accents the necessity to manage people as any other key resource to achieve topmost return, whereas the “soft” approach highlights that employees need to be treated as valuable assets and a source of competitive advantage through their commitment and high quality of skills and performance [13].

Origins and changes in HRM theories and practices have been driven by wider changes in social, economic, political and institutional context. HRM arose in the 1980s in North America with an incentive to restore the competitiveness of American industry [14].

Conclusion. The authors, who did investigations in post –soviet countries have noted that the retention of decision-makers in economic, political and social problems of post-communist transition tends to diminish and discredit administrative reforms and the development of public service HR strategies to a lesser priority [4]. Though public service reform is usually ranked among the “second generation” reforms of transition, the governments of CEE countries understood that an underdeveloped public service shaped by incompatible and inadequate HR policies was likely to put the political and economic reforms at risk [15]. The strategy “Kazakhstan 2050” provides for fundamental changes in the economic and social structure of Kazakhstan’s society through the transition to a comprehensive economic pragmatism based on the principles of profitability, return on investment and competitiveness, which imposes completely new requirements for public administration [16]. Modernization in this area involves improving the system of state planning, decentralizing management, and building an effective and performance-oriented public service [17].

As been mentioned above that HR employees is meant to lead the organization towards its goals, HR managers should take into account the importance of these practices for achieving the goals by politicians, civil servants in order to competitively achieve the goals of the state.

REFERENCES

- [1] Boselie P., Van Harten, J., & Veld, M.A human resource management review on public management and public administration research: stop right there before we go any further/ Public Management Review, 2019.- 1-18.
- [2] Wright P.M., & Boswell W.R. Desegregating HRM: A review and synthesis of micro and macro human resource management research./ Journal of management, 28(3), 2002, 247-276.
- [3] Lengnick-Hall M.L., Lengnick-Hall C.A., Andrade L.S., & Drake B. // Strategic human resource management: The evolution of the field. Human resource management review, 19(2), 2009, 64-85.
- [4] Järvalt J. Strategic human resource management in the public service: evidence from Estonia and other Central and Eastern European Countries //Doctoral dissertation, Doctoral thesis, Tallinn University of Technology, Estonia, 2012 // Daley D.M. Strategic human resource management: People and performance management in the public sector. Prentice Hall. - 2002.
- [5] Condrey S.E. Handbook of human resources management in government. John Wiley & Sons.- 2012.
- [6] Maguire S. Redman T. The role of human resource management in information systems development. Management Decision. 2007, March 13.

[7] Brunetto Y., & Beattie, R. Changing role of HRM in the public sector.

[8] Constitution of the Republic of Kazakhstan, the laws of the Republic of Kazakhstan “On public service”, “On the fight against corruption”, “On administrative procedures”, “On regulatory legal acts”, the Code of honor of civil servants of the Republic of Kazakhstan. [<http://adilet.zan.kz/eng/docs/. /K950001000><http://adilet.zan.kz/eng/docs/K950001000>].

[9] Singh A. Review of Literature on HR Practices in Indian Banking Sector. 2019.

[10] Teo S.T., & Rodwell, J.J. To be strategic in the new public sector, HR must remember its operational activities. Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management, 46(2), 2009, 265-284.

[11] Budhwar P.S., & Boyne, G. Human resource management in the Indian public and private sectors: an empirical comparison. The International Journal of Human Resource Management, 2004, 15(2), 346-370.

[12] Storey J. Human resource management in the public sector. Public Money & Management, 9(3), 2019, 19-24.

[13] Millmore M., & Lewis, P. Strategic human resource management: contemporary issues. Pearson Education. - 2013.

[14] Beblavy M. Management of civil service reform in Central Europe. Mastering Decentralization & Public Administration Reforms in Central and Eastern Europe, LGI.

[15] The Strategy for development of the Republic of Kazakhstan. https://www.akorda.kz/en/official_documents/strategies_and_programs

[16] Kulzhambekova A.E., Suleimenova G.K. The system of personal work in state bodies. Published in Cooperation with the Academy of public administration under the President of the Republic of Kazakhstan, 2014.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК СЕКТОРЫНДАҒЫ АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУ

Нурбекова Р.Б.¹

¹Докторант PhD Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Алматы, Қазақстан, rnurbekova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада кейбір Еуропа елдері мен АҚШ-тағы мемлекеттік сектордағы немесе үкіметтік ұйымдағы адам ресурстарын басқару жүйесінің дамуы мен тәжірибесі қарастырылады.

Қазақстандағы функционалдығын салыстыруға талпыныс жасалды. Мемлекеттік органдардағы адам ресурстарын басқару рөлінің пайда болуына байланысты мемлекеттік қызмет менеджменті Қазақстанды жаңғыртуға апаратын жолдардың бірі ретінде қайта қаралуда.

Посткеңестік елдерде зерттеу жүргізген авторлар экономикалық, саяси және әлеуметтік мәселелер бойынша шешім қабылдаушыларды ұстап қалу әкімшілік реформаларды әлсіретуге және беделін түсіруге және Үкіметқабылдаған мемлекеттік қызметтің кадрлық стратегияларын дамытуға бейім екенін атап өтті кадрлық стратегияларын дамытуға бейім екенін атап өтті.

Тірек сөздер: адам ресурстарын басқару, кадрлық менеджмент, мемлекеттік қызмет, мемлекеттік басқару.

HR МЕНЕДЖМЕНТ В ГОСУДАРСТВЕННОМ СЕКТОРЕ КАЗАХСТАНА

Нурбекова Р.Б.¹,

¹докторант PhD КазНУ им. Аль-Фараби
Алматы, Казахстан, rnurbekova@mail.ru

Аннотация. В статье обсуждается развитие и практика системы кадрового менеджмента в государственном секторе или правительственных организациях в некоторых европейских странах и США. Была сделана попытка сравнить его функциональность в Казахстане. В связи с появлением роли HRM в правительстве, управление государственной службой пересматривается как один из путей, ведущих к модернизации Казахстана.

Авторы, проводившие исследования в постсоветских странах, отметили, что это удержание лиц, принимающих решения по экономическим, политическим и социальным проблемам, имеет тенденцию ослаблять и дискредитировать административные реформы и развитие кадровых стратегий государственной службы, которые предпринимает правительство.

Ключевые слова: УЧР, кадровый менеджмент, государственная служба, государственное управление.

Статья поступила 23.11.2020

**Бөлім II.
САЯСАТ ПЕН ТАРИХ
Раздел II.
ПОЛИТИКА И ИСТОРИЯ
Part II.
POLITICS AND HISTORY**

**УДК 94(574)
DOI 10.48371/ISMO.2020. 42.4.008**

**СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ
ИСТОРИИ**

Алтаев А.Ш.¹,

¹д.и.н., профессор КазНУ им. Аль-Фараби,
Казахстан, Алматы, altaev1@mail.ru

Чатыбекова К.К.²,

²д.и.н., профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Казахстан, Алматы, ckamiliya@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается роль и значение дисциплин гуманитарного цикла, в частности, истории в развитии критического мышления. Авторы обращают внимание на то, что данные задачи можно решить посредством использования комплекса современных инновационных педагогических технологий и мультимедийных проектов. В статье указаны и раскрыты основные направления обучения по мере развития информатизации общества.

Ключевые слова: инновационные технологии, модернизация, информатизация, образование, критическое мышление, компетентность.

В настоящее время в процессе дистанционного обучения преподавателями все шире применяются ИТ технологии. Кроме того, очень важно отметить, что в целом, независимо от пандемии, на современном этапе развития общества обновление содержания обучения в школах и вузах возможно лишь на путях разработки новых педагогических технологий и соответствующей подготовки профессиональных педагогов. Именно поэтому на сегодняшний день так важно внедрение инновационных технологий и систематическое пользование

персональным компьютером в процессе преподавания гуманитарных дисциплин, в частности истории.

Новые информационные технологии, не заменяя традиционные методы обучения, дополняют их и создают новые возможности для развития всей системы образования. Не развитие технологий ради технологий, а использование их ради поддержания и развития интереса к знаниям и учебе - актуальная задача современного образования, при модернизации которого особую роль уделяют информатизации обучения.

В настоящее время решить педагогические проблемы можно с помощью информационных технологий. Информационные технологии обучения определяют совокупность электронных средств и способов их функционирования, используемых для реализации обучающей деятельности.

Информатизацию образования определяют, как создание условий для свободного доступа обучающихся и педагогических работников к большим объемам информации, хранящихся в различных уголках нашей планеты (в Интернете) [1].

Основной целью модернизации образования и создания единой образовательной информационной среды является повышение качества образования за счет внедрения современных педагогических технологий через информационные технологии.

Информатизация обеспечит интеграцию традиционных и современных педагогических технологий. Образовательная информационная среда образовательного учреждения включает в себя такие составляющие, как информатизация образования, информационные технологии обучения, традиционные и современные педагогические технологии.

Основной задачей информатизации является создание базы информатизации.

Информационная база, в которую входят: универсальные средства обработки информации, общие методы решения информационных задач, методики использования информационных и коммуникационных технологий в образовании. Материально-техническая база, основу ее составляет компьютеризация, которая хотя и рассматривается как очень важный компонент информатизации, но наряду с остальными техническими средствами: аудио, видео и мультимедиа, средства телекоммуникаций.

Научно-методологическая база рассматривается в двух аспектах:

- а) использование ИКТ в образовательной деятельности;
- б) создание информационных и образовательных ресурсов [2].

Содержанием информатизации может быть комплекс мероприятий, который обеспечит образовательно-информационной системе устойчивое развитие и выход в основную зону эффективности.

В результате информатизации - будет создана образовательно-информационная среда, которая будет способна инициировать механизмы выдачи достоверной, своевременной и качественной информации, обеспечит расширение спектра образовательных и информационных услуг, возможность выбора индивидуальной образовательной траектории и повышение качества образования.

Основой образовательной системы является высококачественная и высокотехнологичная информационно-образовательная среда. Ее создание и развитие представляет технически сложную и затратную задачу. Но именно она позволяет системе образования коренным образом модернизировать свой технологический базис, осуществить движение к открытой образовательной системе, отвечающей современным требованиям. Электронные и традиционные учебные материалы должны гармонично дополнять друг друга как части единой образовательной среды. Использование новейших информационных технологий должно способствовать решению педагогических задач, которые сложно или невозможно решать традиционными методами.

Для создания и развития информационно-образовательной среды вуза должен быть максимально задействован научно-методический, информационный, технологический, организационный и педагогический потенциал учебного заведения. Используя опыт и достоинства сложившейся образовательной системы, имеющей глубокие традиции, необходимо выстроить новую открытую образовательную систему, интегрирующую все доступные образовательному учреждению информационные технологии, обеспечить переход педагогических и руководящих работников к сознательному использованию методических и информационных средств в полном объеме.

Процесс информатизации образования, поддерживая интеграционные тенденции познания закономерностей предметных областей и окружающей среды, актуализирует разработку подходов к использованию потенциала ИТ для развития личности обучаемого, повышения уровня его креативности, развития способностей к альтернативному мышлению, формирования умений разрабатывать стратегию поиска решений как учебных, так и практических задач, прогнозировать результаты реализации принятых решений на основе моделирования изучаемых объектов, явлений, процессов, связей между ними [3].

Изменение целей и содержания обучения является ведущим звеном процесса информатизации образования. Технологическое переоснащение учебного процесса, появление новых методов и организационных форм обучения является производным, обеспечивающим достижение выдвигаемых целей. Изменение содержания обучения идет по нескольким направлениям, значимость которых меняется по мере развития процесса информатизации общества:

Первое направление связано со становлением учебных дисциплин, обеспечивающих профессиональную подготовку учащихся в области информатики.

Второе - с расширяющимися средствами информатизации, применение которых становится необходимым во всех областях человеческой деятельности. Этот процесс влечет за собой изменение предметного содержания всех учебных дисциплин на всех уровнях.

Третье направление связано с глубоким влиянием информатизации на цели обучения. Оно будет все более ощущаться по мере развития процессов информатизации общества, проведения работы по реструктурированию накапливаемых человечеством знаний, представлений об энциклопедической природе образования, необходимого каждому человеку.

Если в традиционной системе образования учебник был источником знаний, а преподаватель - контролирующим субъектом познания, то при новой парадигме образования он больше выступает в роли организатора самостоятельной познавательной деятельности студентов, компетентного консультанта и помощника.

Все элементы данной системы функционируют в информационно-предметной среде, способствующей возникновению и развитию процессов активного информационного взаимодействия между педагогом, обучаемым и средствами информационных технологий, ориентированного на выполнение разнообразных видов самостоятельной деятельности (информационно-учебной и экспериментально-исследовательской).

Под новыми информационными технологиями мы понимаем все технологии, использующие современные технические информационные средства (аудио, видео, компьютер и компьютерные обучающие программы, электронная почта, Internet и WEB-технологии).

Очень распространенным мнением среди специалистов в области образования является то, что использование компьютерных и теле коммуникационных технологий в учебном процессе - это

единственное, что необходимо для модернизации образования. Однако именно в образовании важна не информационная технология сама по себе, а то, насколько ее использование служит достижению собственно образовательных целей. Это означает, что в основе выбора технологий обучения должен быть анализ содержания учебных курсов, степени активности обучаемых, их вовлеченности в учебный процесс, конкретных целей и ожидаемых результатов обучения. Поэтому важнейшим этапом внедрения информационных технологий в обучение является выявление дидактических условий, способствующих внедрению ИТ.

Дидактические условия внедрения ИТ - это педагогически упорядоченное состояние субъект-объект-субъектной среды, реализующей интегрированные цели обучения, возникшей в результате инновационной деятельности педагогического коллектива, способствующей качественному изменению уровня профессиональной подготовки студентов на основе внедрения в образовательный процесс ИТО. К ним относятся:

- наличие в образовательных учреждениях современных технических средств, позволяющих реализовать информационные технологии обучения (компьютеры и их локальные сети, средства мультимедиа, локальные - на CD ROM - базы данных и необходимые педагогические программные средства);

- достаточный уровень компетентности педагогического коллектива для осуществления образовательного процесса с использованием современных информационных технологий;

- готовность осваивать новое, наличие положительной психолого-педагогической установки субъектов обучения (студентов и педагогов) к применению ИТ;

- создание интегрированных учебных курсов предметов, адекватных новым целям образования и происходящему в обществе процессу информатизации. Ориентация на современные информационные технологии объясняется реализацией следующих положений:

- в принципах обучения - модульность; обучение «до результата»; вариативность траектории и времени обучения в зависимости от исходного уровня подготовленности студента;

- в формах и методах обучения - активные методы, возможность дистанционного обучения; индивидуализация обучения;

- в методиках контроля и управления образовательным процессом - распределенный контроль по модулям; оперативный и объективный контроль; корректировка индивидуальных программ по результатам

контроля; переход к автоматизированным системам управления обучением;

- в средствах обучения - компьютерные программы, тренажеры, электронные энциклопедии, базы данных, информационные поисковые системы, мультимедиа – среды [4].

Основной функцией информатизации мы видим интеграцию современных, информационных и традиционных технологий, а основная цель заключается в создании единой информационной образовательной среды (ЕИОС).

Дифференцированный подход к обучению также может быть реализован с использованием современных информационных технологий и мультимедийных проектов. Педагог формулирует тему проекта с учетом индивидуальных интересов и возможностей студента, поощряя его к творческому труду. В этом случае обучающийся имеет возможность реализовать свой творческий потенциал, самостоятельно выбирая форму представления материала, способ и последовательность его изложения [5].

В ноябре 2017г. в ходе республиканского совещания по вопросам цифровизации с участием президента Н.А.Назарбаева была презентована программа «Цифровой Казахстан». Сегодня мир невозможно представить без цифровых технологий. Сам феномен цифровизации позволил создать онлайн учебники, виртуальные лаборатории, открытый образовательный контент. Цифровизация, на которую страна взяла курс, - один из ведущих трендов в процессе реформирования образования [6].

В Казахстане в настоящее время успешно реализуются проекты, направленные на автоматизацию государственных услуг в сфере образования. Пилотный проект цифрового образования – Национальная платформа открытого образования. Он представляет собой аппаратно-программный комплекс, состоящий из систем дистанционного обучения, телеконференций и вебинаров, образовательных курсов, комплекса проведения онлайн уроков, удалённой сдачи и приёма экзаменов. Учебный процесс может проходить как в Интернете, так и локально, записывая занятия в память и тем самым создавая базу знаний. Национальная платформа открытого образования является уникальной площадкой для дистанционного и онлайн образования, повышения квалификации преподавателей. Пилотный проект был проведён совместно с компанией Microsoft.

Необходимо отметить, что среди дисциплин гуманитарного цикла образовательных программ вузов, независимо от направлений профессиональной подготовки, которую они осуществляют, особое

место занимает история. История играет важную роль в процессе становления гражданина и развития критического мышления личности как элемента общей культуры. Данные задачи можно решить посредством комплекса инновационных педагогических технологий, проблемных, проектных, игровых методов и методик, стимулирующих мыслительную деятельность студентов, интерактивных форм проведения занятий, кейс-стади, дебатов, дискуссий [7].

Обучающие программы предоставляют практически безграничные возможности как педагогу, так и студенту, поскольку содержат хорошо организованную информацию. Обилие иллюстраций, анимаций и видеофрагментов, гипертекстовое изложение материала, звуковое сопровождение, возможность проверки знаний в форме тестирования, проблемных вопросов и задач дают возможность ученику самостоятельно выбирать не только удобный темп и форму восприятия материала, но и позволяют расширить кругозор и углубить свои знания.

Процесс модернизации вузовского исторического образования требует развития инновационных технологий обучения. Одной из эффективных форм организации инновационного движения могут стать региональные экспериментальные площадки, в задачи которых входят:

- проектирование новых методов, форм и средств обучения;
- разработка новых принципов, методов и средств воспитания личности;
- создание новых образцов образовательной практики, интегрирующей процесс обучения, воспитания и развития личности.

Специфика региональной экспериментальной площадки должна будет определяться, прежде всего, составом участников. В едином творческом коллективе должны объединиться преподаватели истории различных типов учебных учреждений: вузов, средних профессиональных учебных учреждений и общеобразовательных школ. Такое объединение сможет обеспечивать преемственность и взаимосвязь в обучении истории.

Другая отличительная черта заключена в идее эксперимента – развитие творческих возможностей учителей и преподавателей истории на основе совместных разработок инновационных технологий преподавания истории в средней и высшей школе. Основным объектом исследования участников эксперимента выступает их профессиональный творческий потенциал, а предметом исследования – инновационные методы, приемы, средства и формы обучения истории.

Для каждой группы участников эксперимента задачи исследовательской деятельности должны будут детализированы в зависимости от типа учебных учреждений, в которых ведется преподавание истории.

Формы работы участников региональной экспериментальной площадки предполагают индивидуальную, групповую и коллективную исследовательскую деятельность.

Методы исследования включают анализ научно-методической, педагогической, психологической, исторической литературы; систематизацию и обобщение опыта преподавания истории; разработку и экспериментальную проверку авторских методик.

Исследовательская работа по общей проблеме проводится по четко определенному алгоритму:

- определение степени изученности проблемы на основе анализа научно-методической литературы;
- изучение, описание инновационного опыта преподавания истории с последующим анализом;
- теоретическая подготовка к проведению экспериментальной работы на базе исторического факультета вуза;
- моделирование авторских инновационных методик;
- экспериментальная проверка авторских инновационных методик;
- коллективное обсуждение полученных результатов на педагогических чтениях;
- оформление результатов исследовательской работы в форме научных статей и их публикация;
- участие в международных и республиканских научно-практических конференциях.

Таким образом, региональная экспериментальная площадка будет создавать условия для профессионального развития в совместных коллективных творческих исследовательских проектах. На базе исторических факультетов вузов в регионах могут ежегодно проводиться выставки-реконструкции, которые являются формой творческого исследовательского коллективного проекта. Участие преподавателей и учителей истории в экспериментальной работе формирует и развивает умения и навыки профессионального творчества, подготавливает их к профессиональной деятельности в условиях вариативности и альтернативности школьного и вузовского исторического образования.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ефремов О.Ю. Педагогика. - СПб., 2009. - С.27.
[2] Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. - М., 2010. - С 53.
[3] Брэгдон А., Геймон Д. Бодибилдинг для ума / Пер с англ. - М., 2005. - С. 45.
[4] Информационные технологии / Под ред. В. В. Трофимова.- М., 2009. - С. 108.
[5] Пралиев С.Ж., Бидайбеков Е.Ы., Гриншкун В.В. Теоретико-методологические основы (концепция) формирования информационной образовательной среды КазНПУ им. Абая. – Алматы, 2010. - С. 76.
[6] Молдахметов З.М., Газалиев А.М. Цифровизация казахстанского образования. Основные направления и перспективы развития // Человеческий капитал. - 2020. - № 54. - С.104.
[7] Суслов А.Ю. Инновационные методы преподавания истории в современном вузе // Образование и наука. - 2017. - № 2. - С.32.

REFERENCES

- [1] Yefremov O.Yu. Pedagogika. (Pedagogy). - SPb., 2009. - P.27.
[2] Zakharova I.G. Informatsionnyye tekhnologii v obrazovanii (Information technology in education). - M., 2010. - P 53.
[3] Bregdon A., Geymon D. Bodibilding dlya uma (Bodybilding for mind). Per s angl. - M., 2005. - S. 45.
[4] Informatsionnyye tekhnologii (Informational technology). Pod red. V. V. Trofimova.- M., 2009. - P. 108.
[5] Praliyev S.Zh., Bidaybekov Ye.Y., Grinshkun V.V. Teoretiko-metodologicheskiye osnovy (kontseptsiya) formirovaniya informatsionnoy obrazovatel'noy sredy KazNPU im. Abaya. (Why do young people leave Kazakhstan? The reasons and post-theoretical and methodological foundations (concept) of the formation of the information educational environment of KazNPU. Abaya).– Almaty, 2010. - P. 76.
[6] Moldakhmetov Z.M., Gazaliyev A.M. Tsifrovizatsiya kazakhstanskogo obrazovaniya. Osnovnyye napravleniya i perspektivy razvitiya. Chelovecheskiy kapital. (Digitalization of Kazakhstan's education. Main directions and prospects of development. Human Capital). - 2020. - № 54. - P.104.
[7] Suslov A.Yu. Innovatsionnyye metody prepodavaniya istorii v sovremennom vuze. Obrazovaniye i nauka (Innovative methods of teaching history in a modern university. Education and Science.). - 2017. - № 2. - P.32.

ТАРИХТЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР

Алтаев А.Ш.¹,

¹т.ғ.д., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ профессоры,
Алматы, Қазақстан, altaev1@mail.ru

Чатыбекова К.К.²,

²т.ғ.д., Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ профессоры,
Алматы, Қазақстан, ckamiliya@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада гуманитарлық цикл пәндерінің, атап айтқанда сыни ойлауды дамытудағы тарихтың рөлі мен маңызы қарастырылады. Авторлар бұл міндеттерді заманауи инновациялық педагогикалық технологиялар мен мультимедиялық жобалар кешенін қолдану арқылы шешуге болатынына назар аударады. Мақалада қоғамды ақпараттандырудың дамуына қарай оқытудың негізгі бағыттары көрсетілген және ашылған.

Жаңа ақпараттық технологиялар дәстүрлі оқыту әдістерін алмастырмай, оларды толықтырады және бүкіл білім беру жүйесінің дамуына жаңа мүмкіндіктер туғызады.

Тірек сөздер: инновациялық технологиялар, жаңғырту, ақпараттандыру, білім беру, сыни ойлау, құзыреттілік.

MODERN METHODS IN THE PROCESS OF TEACHING HISTORY

Altayev A.Sh.¹,

¹doctor of historical sciences, Professor
Al-Farabi Kazakh national University, altaev1@mail.ru
Chatybekova K.K.²,

²doctor of historical sciences, professor KazUIR & WL Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan, ckamiliya@mail.ru

Abstract. The article examines the role and significance of the Humanities disciplines, in particular, history in the development of critical thinking. The authors draw attention to the fact that these problems can be solved by using a complex of modern innovative pedagogical technologies and multimedia projects. The article indicates and reveals the main directions of training as the development of Informatization of society. New information technologies, without replacing traditional teaching methods, complement them and create new opportunities for the development of the entire education system.

Keywords: innovative technologies, modernization, Informatization, education, critical thinking, competence.

Статья поступила 4.12.2020

UDC 327

DOI 10.48371/ISMO.2020.23.42.4.009

MEMORY POLITICS IN THE POST-SOVIET COUNTRIES: RESEARCH APPROACHES AND FEATURES

Sagynay D.A.¹,

¹1st course PhD student of the Ablai Khan Kazakh University of
International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan, 96.a.dina@gmail.com

Abstract. The article considers the approaches that allow us to identify the features of memory politics in the state, which is the subject of special political research. Using the example of memory politics in post-Soviet countries, the main stages of memory politics after the collapse of the USSR are considered, and the main features of historical memory and problems of memory policy in these countries are distinguished. The collapse of the USSR left behind a “historical disunity”, overcoming this disunity implies a new approach to the implementation of the memory politics.

Today, in the era of globalization, when the boundaries of identity are erased, and in the era of the “struggle for identity”, the policy of memory plays an important role in creating a certain model of national identity, as it seems, for each state. It includes socio-political, historical-symbolic, and media-technological resources, and this is an important direction in the preservation of identity.

Keywords: memory politics, post-Soviet space, identity, historiography, nationality, historical memory.

By the initial, established definition of the politics of memory, we consider it as the sphere of public strategies in politics, which is united by the development of methods for capturing and interpreting the past in the minds of the public and the combination of practices and norms that have an important role in regulating the functioning of collective memory. The present mentioned definition, when studying the politics of national memory, provides the possibility of using a structural-functional approach. Based on the application of the structural and functional approach, 6 fundamental components are identified: 1) install, aim and objectives of the use of the past for the process of legality in the political course; 2) narrative capital politics of memory and its discursive-symbolic, which replace the signification and switched to the past; 3) baseline the politics of memory in the form of institutionality and normativity; 4) the main actors of the memory policy, which may be interested in understanding the past,

political representatives and professional figures active in various spheres of social life; 5) representatives of the mass media in the face of well-known and leading political commentators, journalists, network political scientists and the media technology system as a whole; 6) the influence of ideology and its transformation, the “sedimentation” of the memory policy plan in commemoration [1]. Since the commemoration refers to ideology, it means touching on national aspects. This case highlights the factor of national identity as one of the most important and fundamental components of memory policy. Today, in the era of globalization, when the borders of identity are being erased, and in the famous age of the “struggle for identity”, the politics of memory plays an important role in creating a certain model of national identity by political elites. It involves socio-political, historical-symbolic and media-technological resources and this is an important direction in preserving identity.

The above-mentioned structural and functional approach for studying the policy of national memory has an analog as the discursive approach. The discursive approach differs in that it analyzes competing discourses that conflict in the sphere of interpretation of the past and the process of struggle for leadership in the ideology of various discourses. A comparative approach is also important in order to conduct and produce high-quality comparative analyses of commemorative practices. The comparative approach in combination with the discursive approach perfectly cope with the task, but the comparative approach stands out in the analysis of memory management mechanisms, separating historical fact from distorted interpretation. Practices of national memory policy reveal the processes that unfolded in the post-Soviet space most interesting, since after the disintegration of the Soviet Union, new players appeared on the world map, which required the identification of new foundations of national identity and memory policy.

In the modern world, which has provided new conditions in which the processes of information confrontation and media play a developing role, the instrumental-technological approach is gaining popularity and importance in the methodological significance of the study of memory politics. With this approach, researchers pay considerable attention to the methods, technologies and techniques of professional actors of memory policy, which are aimed at a certain influence on mass consciousness. The instrumental-technological approach perfectly explains the technological methods of national memory policy that have been used in post-Soviet countries: 1) restoration from the archive of past facts and manipulation, reviving symbols of the pre-socialist period, and using primary sources such as mythology and archaic; 2) rewriting history textbooks for students, adding or removing certain texts

that are an alternative to Soviet historiography; 3) viewing Russia in the negative prism of the occupier and colonizer, where the alleged proof can be the examples of Belarus, Kazakhstan and Tajikistan, in which the ruling elite tries to maintain friendly and economic relations with Russia, while simultaneously developing Western institutions; 4) renaming geographical objects such as streets, localities and other territories; 5) making changes and amendments to the names of holidays and events; 6) changing the alphabet from Cyrillic, which is supposed to have been implemented by the Soviet regime using force, to Latin, which brings with it a Eurocentric approach; 7) allocating special grants, holding various events and events to spread and cover stories through the creation of funds that promote the ideology of the newly minted national-state and geopolitical player in the international arena; 8) renewal of old and establishment of new memorials, monuments and other objects of a material and cultural nature that carry a deep and important symbolic meaning of the national identity of each country and people [2].

The policy of memory is becoming more and more relevant, as representatives of an individual state, as well as representatives of the research community, increase their interest in the role of countries in this area of preserving and developing national identity. However, we must not ignore the fact that the symbolic significance of the past history increases its importance to the extent that international tensions and their influence on the transformation of the country's internal political processes are growing. Despite her development in the circle of professionals, from independent readers, the expression "memory politics" can cause ambiguity and uncertainty of understanding. Can it exist and develop as a real memory policy, not only in the theoretical aspect? How is the rationality of using this term evaluated in the modern, 21st century? What are the prerequisites for the philosophical and ideological interpretation of the state policy of memory in erasing the borders of national identity?

The study of memory politics provides a comprehensive view of the system of relations between countries in international relations, between domestic and other scientific and public organizations, existing political parties, developing institutions of law and business, groups of social activism around political appropriation and interpretation of the past. Both foreign and domestic researchers interpret the policy of state memory as one of the most important components of the policy itself, and it has also become accepted that the space of memory policy is a space of relationships and various practices of using the past.

The use of the term "state memory policy" in the interpretation of symbolic policy is considered reasonable, which actually helps in two

cases. First, in the space of memory politics, this will help to find the important role played by the state, that is, the execution of the public appeal by different actors in the space. Secondly, it makes it possible to analyze memory policies as well as directed municipal policies that produce a plausible concept of events, in different ways, techniques and methods for their implementation, the same as policies for youth, the policy of a country, or the policy of education. It is important to note here that these two cases can not be defined as a country's monopoly on memory policy. This can be confirmed by the statement of G. A. Bordyugov, where He noted that not politicization, but the creation of all conditions and deep study leads to understanding the contents of the original and moralizing for the whole society [3]. Auxiliary factors for this are the contradictions between various statements and the variety of scientific schools that protect against the conjuncture and varieties of cults, the disagreement of confrontational images depending on oil prices, the overcoming of ethnocentrism and the development of the space of pan-European history, which is not a political lever. Instead, he suggests identifying problematic, difficult issues and finding new legal norms in relation to the violation of the law of humanity. As a result, it is important to emphasize the role of the country in creating such historical minds, which are particularly important resources in this area for any country.

These days, many researchers are cautious about assessing the importance of the role of global trends. Many years of research on globalization have led to the conclusion that globalization is a set of different types of phenomena. The other half of researchers highly assess the role of national States, not excluding their changing types, which also have an impact on politics and culture. According to A. Diecoff that the final one did not mean the loss of the member States, but the withdrawal from their borders due to the strengthening of the pan-European public space, which, as expected, would eventually become the main socio-political platform. Nevertheless, foreign researchers note that nation States are the core of the international arena, thus describing different types of political globalization.

The current effectiveness of state memory policies is presented under three different conditions: 1) the Country should be open to constructive negotiations with other countries or organizations at the international level of the commemorative space, both within the country and outside its borders; 2) the Country should have its own political strategy that remembers, but does not allow mistakes of the past; 3) Avoid monistic policies, thereby combining academic interpretations of the past and interpreting past myths that have a constructive impact on various processes.

Various events, such as sharpened political revolutions, the emergence of a new state on the world map, lead to the fact that countries have to rethink their history, resulting in a critical attitude to history. Countries that were formerly part of the Soviet Union (USSR) remained in such critical States. An example of this is their legislative system (i.e., the “laws of memory”), the disclosure of the official position in the curriculum, and the creation of various monuments, i.e., the presentation of memorials. It is worth emphasizing the research works of V. A. Shnirelman, who wrote about the collapse of the great powers, their relationship between ethno-historical myths and the processes of politics and culture. There are also various educational materials that explain in detail the strategies of memory policy at the school and University level.

In current social anthropology, there is a broad concept that represents the Soviet Union and its States, where the Soviet Union itself is described as one Empire, and as a result of the collapse of its independent States, that is, the post-Soviet space is considered as a post-Imperial space, which has such definitions as institutional and socio-cultural.

On the other hand, the Soviet Union never had a civil society, although it had an authoritarian form of government. Its great advantage was that the development of power and its policies directly or indirectly strengthened the people’s community, as well as the sense of adaptation to embryonic individualism. Thus, the ambivalence of the Imperial space, in which only the titular nation was represented and the mechanism of “Soviet” worked in the republics of the post-Soviet space, gave the opposite results, at a time when intellectual elites began to appear in other States [4]. First of all, they were defined by their ethnic characteristics and were distinguished by the fact that they built up their identity along with their history of autochthonism.

At the same time, one of the anchoring factors was the role of a policy called “frontier”. It represented the security of the people from external challenges, such as “capitalists”, representatives of foreign attributes such as rock and roll, sunglasses, or quite unusual things for the Soviet Union. In this way, the Soviet Union emphasized its “otherness” in relation to representatives of other societies and regimes, which was considered necessary for the creation of a completely new social society.

After the collapse of the Soviet Union, the newly independent countries that were formed are trying to fully demonstrate their full independence, both de facto and de jure, by developing their strategies and deleting such expressions as “subordinates in the past” [5]. All this destroys the stable political situation at the international level, as post-Imperial countries seek to recognize them as completely independent, excluding the history of their origin. Thus, only the newly formed state is responsible for ending the

regime. Russia can not be excluded. Having the status of the successor of the Soviet Union, Russia has not only become an interest for other States that are trying to develop their individualism, but also assumed responsibility for a non-existent state.

In general, in addition to including its history in the historical content of the newly formed state, the main wave of these processes was competition for a more significant place on the pages of history compared to other regions.

It can be stated that the time of innovation of world technologies and communications coincided with the time of the collapse of the Soviet Union, which led to the emergence of new ways to describe the pages of history and the innovation of global memory.

However, due to the rapid change in the social balance that has developed in the current political situation, it is impossible to consider the past as a stable model. Instead, it should be remembered that the policy of world memory is constantly updated with new factors aimed at rethinking the past with an innovative approach. Therefore, turning to history, we can state the current social situation, which occupies a special place in the minds of the common people. Also, political strategies related to the system of consciousness of citizens can be implemented by updating the past and turning it into a part of the daily life of the population.

Among the strategies of the memory policy of the countries of the former Soviet Union, the following can be noted.

- 1) reformatting the past Soviet period.
- 2) restoring historical justice by rethinking the time before and after the Soviet period.
- 3) find new pages of the past and search for strategies for their presentation.

Moreover, based on well-known approaches, the enrichment of political memory on the territory of post-Soviet States can be considered at the regional level. For example, if we take the Ukrainian crisis of 2014 or the Nagorno-Karabakh crisis from the CIS countries, then their arguments can be called distortion of historical memory. Despite the contradictions that have developed in the difficult times of the past, their unity today must be preserved on the basis of the same history. Because, although it does not pursue a single goal on a political basis, the unity of the region plays an important role on a voluntary basis [6]. Therefore, it is necessary to take the past with an innovative approach and implement a changed political order based on it. In this regard, Russia's desire to adopt a soft power policy and the desire to direct regional common values to common goals and interests can be taken as a good start.

The national model of memory policy developed in the post-Soviet world can be considered as a comprehensive model that combines several ideological trends - Soviet and anti-Soviet, Pro-Russian and Western. The full systematization of such models is the main topic of a more in-depth study of modern national memory policy.

REFERENCES

[1] Gribovod E., Kovba D., Moiseenko Y. The Policy of National Memory in the Post-Soviet Space: Approaches and Practice // Discourse-PI. – 2019. - Vol. № 2 (35). - P. 28.

[2] Malinova O.Yu. The politics of memory as a part of the symbolic memory// Methodological issues of the study of the politics of memory/ Ed. A.I. Miller, D.V. Efremenko. – M.: Nestor-Istoriya, 2018. – P. 45.

[3] Bordyugov G.A. Wars of memory in the post-Soviet space.- M.: AIRO. - . 2015.- P. 8.

[4] Syrov V., Golovashina O., Anikin A. Conceptual foundations of memory policy and prospects for post-national identity .- Tomsk, 2019. - P. 144.

[5] Шаймарданова З.Д. Основные направления зарубежных исследований о Казахстане // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». –2018. – № 3 (33).- С.61-66.

[6] Medushevskii N. Memory policy is an urgent challenge for regional development: Dialogue with Elizabeth Jelin's book The Struggle for the past: how we build social memory // Theories and Problems of Political Studies. 2019. - Vol. 8, Issue 1A. – 2019. – P.169.

REFERENCES

[1] Gribovod E., Kovba D., Moiseenko Y. The Policy of National Memory in the Post- Soviet Space: Approaches and Practice. Discourse-PI. – 2019. - Vol. № 2 (35). - P. 28.

[2] Malinova O.Yu. The politics of memory as a part of the symbolic memory. Methodological issues of the study of the politics of memory. Ed. A.I. Miller, D.V. Efremenko. – M.: Nestor-Istoriya, 2018. – P. 45.

[3] Bordyugov G.A. Wars of memory in the post-Soviet space.- M.: AIRO. - 2015 -P.8.

[4] Syrov V., Golovashina O., Anikin A. Conceptual foundations of memory policy and prospects for post-national identity. - Tomsk, 2019. - P. 144.

[5]. Osnovnyye napravleniya zarubezhnykh issledovaniy o

Kazakhstan (The main directions of foreign research about Kazakhstan). Izvestiya KazUMOimYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». –2018. – № 3 (33).- P.61-66.

[6]. Medushevskii N. Memory policy is an urgent challenge for regional development: Dialogue with Elizabeth Jelin's book The Struggle for the past: how we build social memory. Theories and Problems of Political Studies. 2019. - Vol. 8, Issue 1A. – 2019. – P.169

ПОСТКЕҢЕСТІК ЕЛДЕРДЕГІ САЯСАТ ТАРИХЫ: ЗЕРТТЕУ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сағынай Д.А.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ 1-курс докторанты,
Алматы, Қазақстан, 96.a.dina@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада арнайы саяси зерттеудің құралы бола алатын, мемлекеттегі тарихи саясатының ерекшеліктерін көрсететін тәсілдер қарастырылған. Посткеңестік елдердегі тарихи саясатының мысалы ретінде КСРО ыдырағаннан кейінгі негізгі кезеңдер қарастырылып, тарихи саясаттың негізгі ерекшеліктері және осы елдердің тарихи саясаты мәселелері ажыратылады. КСРО-ның ыдырауы өзінен кейін «тарихи бытыраңқылықты» қалдырды, бұл бытыраңқылықты жеңу – тарихи саясатын жүзеге асыруда жаңа көзқарастың қалыптасуын талап етеді. Бүгінгі таңда жаһандану дәуірінде, жеке басының шекаралары жойылып, «сәйкестік үшін күрес» кезеңінде есте сақтау саясаты әр мемлекет үшін Ұлттық сәйкестіліктің белгілі бір моделін құруда маңызды рөл атқарады. Ол әлеуметтік-саяси, тарихи-символдық және медиа-технологиялық ресурстарды қамтиды және бұл жеке басын сақтауда маңызды бағыт болып табылады.

Тірек сөздер: саясат тарихы, посткеңестік елдер, сәйкестілік, тарихнама, ұлт, тарихи сана.

ПОЛИТИКА ПАМЯТИ В СТРАНАХ ПОСТСОВЕТСКОГО ПРОСТРАНСТВА: ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ И ОСОБЕННОСТИ

Сағынай Д.А.¹,

¹докторант 1-курса КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, 96.a.dina@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются подходы, применение которых позволяет выявить особенности политики памяти в государстве, выступающего предметом специального политологического

исследования. На примере политики памяти в странах постсоветского пространства рассматриваются основные этапы политики памяти после распада СССР, разграничиваются главные особенности исторической памяти и проблемы политики памяти в данных странах. Распад СССР оставил после себя «историческую разобщенность», преодоление этой разобщенности предполагает новый подход в вопросах реализации политики памяти.

Сегодня, в эпоху глобализации, когда стираются границы идентичности, и в период эпохи «борьбы за идентичность», политика памяти играет важную роль в создании определенной модели национальной идентичности, как представляется, для каждого государства. Она включает в себя социально-политические, историко-символические и медиа-технологические ресурсы, и это важное направление в сохранении идентичности.

Ключевые слова: политика памяти, постсоветское пространство, идентичность, историография, национальность, историческая память.

Статья поступила 05.12.2020

УДК 94(47+57)

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.010

ОКОПНАЯ ПРАВДА О ВОЙНЕ

Миниханов Ф.Г.¹,

¹кандидат исторических наук, доцент,

Институт татарской энциклопедии регионоведения Академии наук
Республики Татарстан, fidail1956@mail.ru

Аннотация. В статье на основании изучения конфискованных писем советских солдат, а также трофейных писем немецких солдат исследуются малоизученные проблемы начального периода Великой Отечественной войны. Сравнивая ментальность солдат воюющих армий, автор анализирует состояние и динамику морального духа, социально-психологические качества личного состава противоборствующих армий в экстремальных условиях военного времени.

В заключение отметим, что солдатские письма предоставляют ныне живущим поколениям возможность извлечь уроки из войны. В заключение отметим, что солдатские письма предоставляют ныне живущим поколениям возможность извлечь уроки из войны.

Ключевые слова: война, советский, немецкий, фронт, тыл, конфискованные письма, солдат, цензура.

Письма военного времени несколько отличаются от других видов источников. Это касается, прежде всего, их содержания, а также таких особенностей, как зашифровка адресов (полевая почта №...) и вмешательство военной цензуры, которая была по обе стороны фронта. Но, в отличие от нашей, немецкая цензура в начальный период войны была мягче. Она изымала, в первую очередь, письма антинацистского характера и письма, содержащие военные секреты.

С начала войны советская цензура претерпела ряд изменений: произошло несколько реорганизаций секретных служб, были воссозданы особые отделы [1, с. 8]. На них была возложена борьба со шпионажем и предательством. Для предотвращения разглашения военной тайны, а также «распространения антисоветских, провокационных, клеветнических и иных сведений через красноармейскую почту» часть адресованной на фронт корреспонденции и все письма, отправлявшиеся из действующей армии, просматривались в отделениях военной цензуры. Вся подвергаемая досмотру корреспонденция вскрывалась и помечалась штампом «Просмотрено военной цензурой». Затем она разделялась на 3 группы: одобрительные, проблемные и критические (антисоветские) письма. При обработке проблемных и части одобрительных писем военные цензоры вымарывали («подвергали затушевке») отдельные фразы, содержавшие запрещенные сведения, а критические письма уничтожались. Круг изымаемых писем был довольно широк. Они подвергались конфискации по следующим причинам: если были антисоветскими и провокационными, побуждали к дезертирству или сообщали о дезертирстве, содержали жалобы солдат и семей военнослужащих, информацию о результатах бомбежек вражеской авиации, эпидемических заболеваниях, реагированиях в связи с эвакуацией из прифронтовых районов или в связи с отступлением Красной армии, были упадническими и религиозными, были написаны либо на немецкой бумаге с изображением символики германской армии или рода войск, либо на портретах вождей партии и правительства, прочее [1, с. 161].

Отметим, что в разные периоды войны мотивы конфискации писем менялись в связи со складывающейся военной обстановкой. В начальный период войны большой процент изъятой корреспонденции составляли письма, содержащие жалобы на плохое питание, информацию о потерях, а также выражающие недоверие к официальной пропаганде [1, с. 161]. Например, недоверие к официальной пропаганде выражено в письме интенданта третьего ранга Р. Фингерута: «Я больше не верю ни газетам, ни радио, когда они передают сведения об обстановке на фронтах», — пишет он. Общее для большинства солдат

мнение выразил военврач Феклин: «Если подсчитать по сообщениям информбюро, сколько сбито самолетов, уничтожено солдат, танков, то немецкая армия давно должна быть разбита, а на деле она наступает. В газетах пишут неверно. Верховное командование не знает истинного положения дел на фронтах!» [2, л. 153–154].

В 1941–1942 гг. большую часть конфискованной корреспонденции составляли письма с жалобами на плохое питание. «С питанием неважно, что это – 700 г хлеба для растущего организма, один раз поесть?», – спрашивали многие [3, с. 39]. «Насчет продуктов туговато. По 500 г хлеба на день, два раза – приварок, а приварок такой – пшено и горох, больше ничего», – писали другие [4, л. 90–91]. «Нас здесь не кормят несколько дней, погибнешь не от пули, а от голода», – жаловались третьи [5, л. 18]. Цензоры также изымали письма, в которых содержались просьбы к родителям и родным отправить посылки с продуктами. Подобных писем было так много, что цензоры не успевали «затушевывать» или изымать солдатскую почту, и письма попадали к адресату. Характерна в этом плане переписка нашего земляка, уроженца Черемшанского района Рафгата Ахтямова с родителями. Приведем выдержки из писем, датированных начиная с 8 октября 1941 г. по 20 августа 1942 г.: «С питанием неважно. Не успеешь поужинать – думаешь уже о завтраке, позавтракаешь – думаешь уже об обеде, пообедаешь – думаешь уже об ужине». «Папа, пришлите что-нибудь из продуктов. Деньги кончились, 5 руб. было, на них купил 1 кг белого хлеба и тут же съел». «Асхат, (брат – прим. автора) постарайся досыта поесть картошку с молоком. Знал бы ты, как я скучаю по хлебу с молоком». «Мама, у меня к тебе одна просьба – испеки что-нибудь и пришли мне». «Папа, у меня к вам просьба – вышлите мне сухари по адресу...» [3, с. 28, 31, 41, 42, 43].

Анализ писем начального периода войны в какой-то степени развенчивает устоявшее мнение о ее внезапности. Содержание как конфискованных, так и дошедших до адресата писем свидетельствует о том, что войну ждали многие солдаты и командиры. Вот строки письма рядового И.П. Бурдаева родителям. Оно написано в день начала войны, 22 июня 1941 г.: «Дорогие старички, война началась. Живите – трудитесь. За меня не беспокойтесь. Победа будет за нами. Ваня» (6, с. 15, 16). С патриотическим пафосом пишет своей невестке и младший лейтенант М.И. Пегов: «Лиля. Сегодня началась война. Я этого ждал. Возбуждение ужасное. Ты знаешь, эта минута – историческая. Ты понимаешь, два мира не на жизнь, а на смерть сцепились. Но конец ясен – над голубым, воспетым поэтами Рейном запылает красный вымпел... Черт, какие короткие ночи, как хорош мир, как хорошо –

жить!» (6, с. 15, 16–17). Подобные письма подтверждают мысль о том, что войну ждали и настроение солдат было вполне определенным: война ненадолго, победа будет за нами! О цене за победу не думали. Тезису «Война малой кровью и на чужой территории» верило большинство солдат и офицеров Красной армии [6, с. 30].

Действительно, война шла не так, как предполагали. Противник за 3–4 недели продвинулся на восток на 450–600 км. 28 советских дивизий были разгромлены полностью, а еще 72 потеряли свыше половины своего состава. Около 3,5 млн солдат попало в плен. Велики были потери оружия и боевой техники [7, с. 44]. Солдаты поняли, что войны «малой кровью» на чужой территории не будет, вместо этого придется воевать «большой кровью» на своей земле. В скорую победу не верил никто, сила и мощь вермахта были очевидны [2, л. 3, 153]. Пораженческие настроения охватили и командный состав. Командир 214 арtpолка 38 дивизии подполковник Н. Гурылев с горечью признавал: *«С большим шумом готовились к войне, а когда соприкоснулись с противником, то он нас разбил. У немцев техника, а у нас еще больше крови»* [2, л. 1–2]. Схожую позицию выражает и офицер штаба майор Антонов: *«Положение у нас крайне тяжелое, почти безвыходное. Если бы нашелся человек, который приостановил эту бойню, это был бы вождь и гений. Так мы довольемся, что и на Урале не удержимся»* [2, л. 158].

Более внимательный анализ солдатской почты позволяет сделать вывод, что массовая и часто добровольная сдача в плен происходила не только по причине мощи, хорошей оснащенности и мобильности германской армии. Эксперименты сталинского режима в области социальной инженерии – принудительная коллективизация, Голодомор 1932–1933 гг., массовые репрессии, депортация населения западных областей Украины, Белоруссии, а также Прибалтики – оставили глубокий след в сознании людей, создав из существующей системы власти и ее олицетворения, И. Сталина, устойчивый образ врага [4]. Конечно, немецкая пропаганда умело использовала негативные стороны советской действительности. Летом 1941 г. вышла брошюра «Советский Союз глазами немецких солдат. Письма с Востока», которая состояла из выдержек солдатских писем, описывающих свои впечатления от СССР. Письма были тщательно отобраны, однако солдатам доверяли, и брошюра имела большое пропагандистское значение. Конечно, в этих письмах много лжи, причем явно намеренной. С другой стороны, наша социалистическая Родина сделала все, чтобы облегчить жизнь фашистским пропагандистам. И бараки, и грязь, и поганые дороги (*«...главные дороги не лучше, чем тропинки...»*), –

писали немецкие солдаты) – все это было в действительности [4].

В заключение отметим, что солдатские письма предоставляют ныне живущим поколениям возможность извлечь уроки из опыта военного времени, уроки того, как можно «привыкнуть» к войне, того, во что она превращает людей. К сожалению, даже спустя 75 лет после ее окончания у нашего народа не выработался иммунитет к войне. 14 февраля 2017 г. в Государственной Думе Российской Федерации были оглашены новые цифры о потерях Советского Союза, которые, «согласно рассекреченным данным Госплана СССР, составляют 41 млн 979 тыс. человек» [8]. Однако даже после этого не смолкают призывы «Можем повторить!», а большинство населения поддержало войну против Грузии, агрессию против Украины, участие России в военном конфликте в Сирии и т. д.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Сталинградская эпопея: материалы НКВД СССР и военной цензуры / сост. А.Т. Жадобин и др. – М.: Звонница-МГ, 2000. – 492 с.

[2] Центральный архив Федеральной службы безопасности Российской Федерации (ЦА ФСБ РФ). – Ф. 14. – Оп. 4. – Д. 912.

[3] Все они хотели жить: фронтовые письма погибших солдат, воспоминания ветеранов войны / сост. Н.С. Фролов. – Казань: Хэтер (TaРИX), 2003. – 256 с.

[4] Советский Союз глазами немецких солдат. Письма с Востока. – Режим доступа URL: <https://propagandahistory.ru/240/Sovetskiy-Soyuz-glazami-germanskikh-soldat--Pisma-s-Vostoka> - Дата обращения: 16.03.2020.

[5] Центральный архив Федеральной службы безопасности Российской Федерации (ЦА ФСБ РФ). – Ф. 14. – Оп. 4. – Д. 418.

[6] Письма с фронта: 1941–1945 / сост. В.А. Волынская. – Архангельск: Северо-Западное книжное издательство, 1989. – 140 с.

[7] Миниханов Ф.Г. 9 мая: праздник и политика (история Дня Победы) / Ф.Г. Миниханов // Народы Татарстана в годы Великой Отечественной войны: сборник статей / под ред. Р.В. Шайдуллина. – Казань: ИТЭР АН РТ, 2018. – С. 42–49.

[8] Они не вернулись из боя: рассекречено число погибших в великой Отечественной войне. – Режим доступа: URL: <https://realnoevremya.ru/articles/58108-o-rassekrechennyh-arhivazh-sssr-i-realnyh-poteryah-v-voyne> - Дата обращения: 16.03.2020.

REFERENCES

[1] Stalingradskaya epopeya: materialy NKVD SSSR i voyennoy tsenzury (The Stalingrad Epic: materials of the NKVD of the USSR and

military censorship). sost. A.T. Zhadobin i dr. – M.: Zvonitsa-MG, 2000. – 492 p.

[2] Tsentral'nyy arkhiv Federal'noy sluzhby bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii (Central Archive of the Federal Security Service of the Russian Federation). (TSA FSB RF). – F. 14. – Op. 4. – D. 912.

[3] Vse oni khoteli zhit': frontovyye pis'ma pogibshikh soldat, vospominaniya veteranov voyny (They all wanted to live: front-line letters of dead soldiers, memories of war veterans). sost. N.S. Frolov. – Kazan': KHöter (TaRIKH), 2003. – 256 p.

[4] Sovetskiy Soyuz glazami nemetskikh soldat. Pis'ma s Vostoka (The Soviet Union through the eyes of German soldiers. Letters from the East). – Rezhim dostupa URL: <https://propagandahistory.ru/240/Sovetskiy-Soyuz-glazami-germanskikhsoldat--Pisma-s-Vostoka> - Data obrashcheniya: 16.03.2020.

[5] Tsentral'nyy arkhiv Federal'noy sluzhby bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii (TSA FSB RF) (Central Archive of the Federal Security Service of the Russian Federation (CA FSB of the Russian Federation). – F. 14. – Op. 4. – D. 418.

[6] Pis'ma s fronta: 1941–1945 (Letters from the front: 1941–1945). sost. V.A. Volynskaya. – Arkhangel'sk: SeveroZapadnoye knizhnoye izdatel'stvo, 1989. – 140 p.

[7] Minikhanov F.G. 9 maya: prazdnik i politika (istoriya Dnya Pobedy). F.G. Minikhanov. Narody Tatarstana v gody Velikoy Otechestvennoy voyny: sbornik statey. (May 9: holiday and politics (history of the Victory Day). F. G. Minikhanov. Peoples of Tatarstan in the years of the Great Patriotic War: collection of articles). pod red. R.V. Shaydullina. – Kazan': ITER AN RT, 2018. – P. 42–49.

[8] Oni ne vernulis' iz boya: rassekrecheno chislo pogibshikh v velikoy otechestvennoy voyne. – (They did not return from the battle: declassified death toll in the Great Patriotic War). Rezhim dostupa: URL: <https://realnoevremya.ru/articles/58108-o-rassekrechennyh-arhivazh-sssr-i-realnyh-poteryah-v-voynе> - Data obrashcheniya: 16.03.2020.

МАЙДАНДАҒЫ САРБАЗДАР ХАТТАРЫ

Миниханов Ф.Г.¹,

¹тарих ғылымдарының кандидаты, доцент,

Ғылым Академиясының татар Аймақтану энциклопедиясы институты
Татарстан Республикасы, fidail1956@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада кеңес сарбаздарының тәркіленген хаттарын, сондай-ақ неміс солдаттарының олжалық хаттарын зерттеу негізінде

Ұлы Отан соғысының бастапқы кезеңінің аз зерттелген мәселелері зерттеледі. Соғысушы армиялардың сарбаздарының менталдығын салыстыра отырып, автор әскери уақыттың экстремалды жағдайларында қарсы күресуші армиялардың жеке құрамының моральдық рухының жағдайы мен динамикасын, әлеуметтік-психологиялық қасиеттерін талдайды.

Қорытындылай келе, сарбаздар қазіргі өмір сүретін ұрпаққа сабақ болатындай соғыс туралы хат ұсынады.

Тірек сөздер: Қызыл армия, вермахт, соғыс, кеңес, неміс, фронт, тыл, тәркіленген хаттар, солдаттар, цензура.

THE TRENCH TRUTH ABOUT THE WAR

Minikhanov F.G.¹,

¹candidate of historical sciences, Associate Professor,
Institute of Tatar Encyclopedia and Regional Studies of the Academy of
sciences of the Republic of Tatarstan,
fidail1956@mail.ru

Abstract. The article is considered the study of confiscated letters of Soviet soldiers, as well as captured letters of German soldiers, researches the little-studied problems of the initial period of the Great Patriotic War. Comparing the mentality of soldiers of warring armies, the author analyzes the state and dynamics of morale, socio-psychological quality of the personnel of the opposing armies in extreme wartime condition.

In conclusion, we note that the military letters provide these living generations with the opportunity to learn lessons from war.

Keyword: war, Soviet, German, front, rear, confiscated letters, soldiers, censorship.

Статья поступила 29.11.2020

III Бөлім.
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ
30-ЖЫЛДЫҒЫНА ОРАЙ
Раздел III.
К 30-ЛЕТИЮ НЕЗАВИСИМОСТИ КАЗАХСТАН
Part III.
TO THE 30TH ANNIVERSARY OF INDEPENDENCE
KAZAKHSTAN

ӘӨЖ 428

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.011

ДАМУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ПРОГРЕСС МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ
ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Хайруллаева В.Х.¹.

¹ф.ғ.к., ассоц. проф.,

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан
khairullayeva_v@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада адамзат қоғамын зерттеуге үлес қосқан әлеуметтанушы және философ ғалымдардың қоғамның даму модельдері мен концепциялары туралы көзқарастары баяндалады. Даму процесі күрделі, жан-жақты феномен ретінде сипатталып, қоғам дамуының өлшемдері мен түрлі аспектілеріне философиялық тұрғыдан талдау жасалады. Автор өз идеяларын қазіргі заманғы синергетикалық теориялардың жүйелер және оладың қасиеттері туралы негізгі ұстанымдарымен байланыстыра отырып түрлі теориялық және философиялық фокустен көрсетуге тырысады.

Тірек сөздер: әлеуметтік прогресс, жүйе, дамудың бағыттылығы, диалектикалық-материалистік концепция, градулистік эмердженттік концепция, сциентистік концепция, аксиологиялық концепция.

Адамзат тарихында қоғам мен адам санасының дамуы әрқашан ойшылдарды, философтар мен барлық сала ғалымдарын қызықтырып келген өзекті мәселелердің бірі. Жаһандану дәуірі деп аталатын бүгінгі кезең өзінің өзгергіштігімен, динамикалығымен яғни жылдам қозғалыс сипатымен, интенсивтігімен, қарама-қайшылыққа толылығымен,

мозаикалылығымен яғни түрлі элементтерге толылығымен, түрлі-түстілігімен және толып жатқан басқа сипаттарымен ерекшеленеді.

Міне осындай құрамалы және күрделі тарихи дәуірде біздің тәуелсіз Қазақстанымыздың әлеуметтік болмысы қандай проблемаларға толы, оның дамуының сипаты мен бағыты қалай болмақ, көп бағытты дамудың негізгі өзегі болар басты бағдарлары қандай болмақ деген сияқты мәселелерді талқылау бүгінгі таңда ұлттық даму философиясының басты мақсаты мен мәселелері екені айқын.

Біз осы аталған мәселелер жайын сөз етпес бұрын бұрын жалпы даму және әлеуметтік прогресстің бағыттылығы проблемасын философиялық аспектіден қарастыруға тырысайық. Әрине даму проблемасы философиядағы ежелден келе жатқан өзекті проблемалардың бірі екенін бәріміз де білеміз. Бірақ философиялық проблемалардың ерекшелігі де сонда, олар гауһар тас сияқты уақыт өткен сайын өз өзектілігін көтере түседі, жарқырап жаңа қырынан көріне түседі, құндылығын арттыра түседі.

Қазіргі ғылым мен синергетика яғни ғылымдар тоғысуының теориясы дамуды Әлемнің негізгі атрибуты яғни ажырамас негізгі қасиеті ретінде түсіндіреді. Алайда бұл процесс жекеленген бірегей жүйелер арқылы ғана амалға асады. Даму – көп деңгейлі, көп сатылы және түрлі аспектілерді қамтитын күрделі процесс. Өйткені құбылыс қанша күрделі болса, яғни жүйенің құрамдас бөліктері қаншалық көп болған сайын оның дамуына әсер етуші факторлар соғұрлым көп болады. Сондықтан даму процесін теориялық тұрғыдан зерттеушілер арасында оны философиялық түрліше түсіну орын алған. Жалпы алғанда даму – бұл жүйенің элементтері арасындағы ерекше байланыстар арқылы жүзеге асатын кешенді (комплексті), сапалық және бағытталған өзгерістер жиынтығы. Жүйенің дамуына оның құрамдас бөліктерінің түрлі жағдайлары мен олардың әрқайсының өз даму бағыттары әсер етеді. Демек бағыттылық немесе векторлық сипат – дамудың негізгі белгілерінің бірі.

Осы орында дамудың модельдерінің кейбір концепцияларына, мысалы диалектикалық-материалистік, градулистік эмердженттік, сциентистік және аксиологиялық концепцияларына тоқталуды жөн көрдік.

Г. Спенсер қалыптастырған градулистік (плоский эволюционизм – «жазық эволюционизм» деп те аталады – автордан) концепцияда даму түзу сызықты үздіксіз бірқалыпты жинақталушы эволюциялық процесс. Бұл концепцияда ешбір секіру процесі қарастырылмайды. Негізінен даму процесі бірқалыпты қарапайымнан күрделіге өтудің немесе кумулятивтік яғни қоғамдағы факторлардың жинақталушы

әсерінен жүзеге асатын құбылыс [1].

Диалектикалық-материалистік концепция негізінен Карл Маркс пен Фридрих Энгельс қалыптастырған қоғамдық-экономикалық формациялар теориясына негізделеді. Мұнда қоғамның дамуы экономикалық факторларға тікелей байланысты. Маркстің пікірінше, қоғамдық болмыс қоғамдық сананы белгілейді.

Ал творчестволық эволюционизм немесе эмерджентизм деп аталатын концепция жүйенің эмердженттік /күтпеген, тосын/ жаңа қасиеттерді кенет пайда ету құбылысына назар аударады. Жүйенің қасиеті – бұл элементтердің арифметикалық жиынтығы емес, ал творчестволық нәтижесінде. Мұнда екі ұғым – результат және эмерджент ұғымдары қолданылады. Результат – қарапайым суммалық яғни жинақталушы өзгерістер болып, оны априорлы анықтауға болады. Ал эмерджент – интегративтік өзгерістер болып апостериорлы түрде ғана анықтау мүмкін. Мысалы судың қасиеті (су тек жанады, оттек жануды қолдайды, бірақ олардың жиынтығы болған су отты сөндіреді). Осы концепцияға сәйкес дамудың бағыты күтпеген кенет бұрылыстарға толы. Қоғамның күрделі жүйе екенін ескерсек, оның даму бағыты оны құрайтын жеке жағдайлардың мысалы түрлі салалардың қарапайым жиынтығына сәйкес келмейді. Бұл концепцияда секірістер дамудың негізі ретінде түсініледі.

Прогресс идеясы даму проблемасының ең өзекті салаларының бірі. Орыс әлеуметтанушысы П.А. Сорокиннің пікірінше: «Прогресс проблемасы ғылыми және философиялық проблемалар арасында ең күрделі, қиын және айқын емес проблемалардың бірі» [2, 40-42-бб.]. Адамзат өркениетінің бүгінгі таңында прогресс проблемасын түсінудің екі бағыты қалыптасты: сциентистік немесе констатациялық және аксиологиялық немесе құндылық концепциялары.

Мысалы сциентистік концепция адамзат ақыл-ойының, интеллектінің прогресі соңынан экономиканың, органикалық дүниенің, техниканың прогрессіне жол ашады деп санайды. Қоғам дамуы да тікелей рационалдық яғни ақыл-ой мен ғылым дамуының деңгейлеріне байланысты.

Ал аксиологиялық концепция бойынша Г. Риккерт табиғаттың прогресін терістей отырып адамзат мәдениетінің құндылық өлшемдерін, олардың прогресін атап көрсетеді. Оның пікірінше қоғамда ғана даму байқалады, ал адамзат құндылықтары қоғам дамуын айқындаушы негізгі феномендер [3, 221 - бб.].

Бұл екеуінің жалпы синтезін XIX ғ. философы К. Леонтьевтің көкарасынан көруге болады. Оның пікірінше, бір жағынан өркендей түсетін энтропия (синергетиканың теориясы бойынша энтропия ұғымы

жалпы материалдық әлемнің әмбебап заңдылығы және ол дүниедегі барлық құбылыстардың уақыт тезінде өзгеріске ұшырап ыдырауын, ақырындап жойылуға бейім екенін түсіндіреді) – әлемдік теңесуге бағытталса, екіншіден эстетикалық аспектідегі алға ілгерілеудің орын алуы негізінен жалпы әлемдік даму заңдылығы. Негізінен бұл концепцияда прогрессті қарапайымдықтан күрделіге, әртүрлілікке ұмтылу, жан дүниенің баюы ретінде түсіну басым [5, 312-66.].

Теориялардың көптігіне қарамастан прогрессті түсінуде жоғарыда аталған екі бағытты XX ғасырдың да басты бағыттары ретінде қарастыру қажет.

Ендігі басты мәселе – прогрестің яғни дамудың жалпы өлшемі, критерийі туралы мәселе. Әсіресе әлеуметтік прогрестің универсалды өлшемін анықтау мәселесі өте күрделі, өте қиын екені түсінікті. Күрделі жүйелер – түрлі элементтердің реттелген жиынтығы. Сондықтан прогресс дегенде қандай критерийге назар аудару қажет. Қазіргі заманғы синергетика неорганикалық дүниеде мұндай өлшем ретінде жүйенің құрылымының күрделенуін атап көрсетеді. Тірі табиғаттың эволюциясында прогресті комплексті өлшемге негіздеу қажеттігі туындайды. Бұл қызметтің дифференциациялық және интеграциялық құрылымы, ұйымдасудың эволюциялық пластикасының деңгейінің жоғарылауы, мүмкіндіктердің кеңеюі, сыртқы ортадан тәуелсіздену мен автономдасудың жоғарылауы және т.б. Басымдыққа ие бағыт функциональдық – объектінің жүйелі ұйымдасуының жоғарылауы негізінде қызметтерінің күрделенуі.

Ал қоғамда мұндай өлшемді анықтауда түрлі бір-бірінен алшақ пікірлер бар. Жалпы алғанда мұндай өлшемдер қатарына экономикалық критерийді және рухани даму критерийлерін жатқызуға болады. Экономикалық критерий қоғамның табиғаттан еркін болу деңгейімен сипатталады. Алайда бұл аспектінің адамдар арасындағы қатынаста да орны бар. Бір жақты бағытталған экономика рухани дамуға қарама-қарсы да әсер етуі мүмкін. Сондықтан әлеуметтік даму қоғам және оның индивидтерінің мүдделерінің үйлесімі, гармониясы арқылы жүзеге асуы тиіс. Көптеген мәдениеттанушылар мен философтар әлеуметтік прогресс дегенде мына параметрлерге басым назар аударады:

1. экономиканың, өндірістің дамуы, халықтың әл-ауқатының көтерілуі (экономикалық-әлеуметтік бағыт);
2. қоғамның демократиялану деңгейі (саяси бағыт);
3. қоғам өкілдерінің жан-жақты дамуына мүмкіндіктер жарату (Рухани бағыт).

Осы орайда жағарыда аталмыш өлшемдердің қайсысы басымдыққа ие, олардың қайсы бірі қоғамды дамытудың ең басты

бағыты болуы керек деген орынды сұрақ туындайды. Әрине біржақты түрде жауап беру дұрыс емес екенін студенттерге ескерткіміз келеді. Өйткені қоғам қандай жағдайда болса, оның сол уақыттағы деңгейі мен шешуді қажет ететін негізгі проблемалары қандай болса соған байланысты басымдық та қалыптасады. Философиялық фокустан назар салар болсақ, қоғам дамуын жүзеге асырудың басты шарты – оның сол тарихи уақыттағы жағдайын толық сараптап талдай алатын және сол уақытта иерархиялық басты маңыздылыққа ие болған мәселер субординациясын анықтап оның басты стратегиясы мен тактикасын белгілейтін рационалды және икемді саясаттың болуы.

ӘДЕБИЕТ

[1] Социологическая концепция Герберта Спенсера // История буржуазной социологии XIX – начала XX века / Под ред. И.С. Кона. Утв. печати Институтом социологических исследований АН СССР. - М.: Наука, 1979. - С. 40-52.

[2] Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992. – 388 с.

[3] Риккерт Г. Науки о природе и культуре. - М.: Республика, 1998. - (Мыслители XX века).

[4] Леонтьев А. А. Потребности, мотивы, эмоции. Конспект лекций. – Москва: Издательство МГУ, 1999. – 455 с.

REFERENCES

[1] Sotsiologicheskaya kontseptsiya Gerberta Spensera. Istoriya burzhnaznoy sotsiologii XIX – nachala XX veka (The sociological concept of Herbert Spencer. History of Bourgeois sociology of the XIX-early XX century). Pod red. I.S. Kona. Utv. pechaty Institutom sotsiologicheskikh issledovaniy AN SSSR. - M.: Nauka, 1979. - P. 40-52.

[2] Sorokin P.A. Chelovek. Tsivilizatsiya. Obshchestvo (Man. Civilization. Society.). – M., 1992. – 388 p.

[3] Rikkert G. Nauki o prirode i kul'ture (Science about nature and culture). - M.: Respublika, 1998. - (Mysliteli XX veka).

[4] Leont'yev A. A. Potrebnosti, motivy, emotsii. Konspekt lektsiy. (Needs, motives, emotions. Lecture notes). – Moskva: Izdatel'stvo MGU, 1999. – 455 p.

ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО ПРОГРЕССА И РАЗВИТИЯ

Хайруллаева В.Х.¹,

¹к.ф.н, ассоц. проф., КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, khairullayeva_v@mail.ru

Аннотация. В статье представлены взгляды социологов и философов, внесших вклад в изучение человеческого общества, о разных моделях и концепциях развития общества. Процесс развития описывается как сложное, многогранное явление, дается философский анализ критерий и различных аспектов развития общества. Автор пытается выразить свои идеи с разных теоретических и философских фокусов зрения, связав их с основными принципами современной теорий синергетики о системах и их свойствах.

Ключевые слова: социальный прогресс, система, направленность развития, диалектико-материалистическая концепция, концепция эмерджентности, концепция сциентизма, аксиологическая концепция.

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF PROBLEMS OF SOCIAL PROGRESS AND DEVELOPMENT

Khairullayeva V.Kh.¹,

¹Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
languages, Almaty, Kazakhstan,
khairullayeva_v@mail.ru

Abstract. The article presents the views of sociologists and philosophers who have contributed to the study of human society, on different models and concepts of the development of society. In this article a philosophical analysis of the criterion and various aspects of the development of society are given by describing the development process as a complex, multifaceted phenomenon. The author tries to express the ideas from different theoretical and philosophical focus, linking them with the basic contemporary synergetic principles of the systems and their properties.

Keywords: social progress, system, direction of development, dialectical-materialistic concept, concept of gradual emergency, the concept of scientism, axiological concept.

Статья поступила 17.12.2020

УДК 740 (13)

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.012

ЭПОХА НЕЗАВИСИМОСТИ И СИСТЕМА ЦЕННОСТЕЙ В ВОСПИТАНИИ КАЗАХСТАНСКОЙ МОЛОДЕЖИ: НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Айдарбеков З.С.¹,

¹доктор философских наук, профессор

КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

Алматы, Казахстан, zeinabil@mail.ru

Аннотация. В статье анализируется новый подход к развитию образования и ценностей в воспитании молодежи Казахстана за годы независимости. Также автор в статье анализирует влияние дистанционного обучения на систему образования в условиях современной пандемии. Актуальность образования и воспитания молодежи изучается на основе выводов ученых и философов.

История воспитывает в людях благородные качества, учит справедливости на примерах великих людей, способствует формированию новых взглядов на окружающий мир.

Ключевые слова: духовность, философия, нравственность, эволюция, наследие, культура, мировоззрение, постмодернизм, развитие.

Казахстан уже преодолел 29-летний рубеж и перед страной открыты новые перспективы. Однако вот уже несколько лет в мире неспокойно. С начала 2020 года весь мир столкнулся со страшной угрозой и проблемами, вызванной вирусом нового типа (COVID-19), развеявшей миф о стабильности современной эпохи. Сейчас в Казахстане, как и во многих странах, сложилась непростая ситуация с коронавирусом. Перед человечеством встал вопрос о выживаемости: пандемия обрела всепланетный масштаб. Кризис 2020 года стал уникальным, особым и беспрецедентным в новейшей истории человечества. Современный мир стал в чрезвычайной степени взаимосвязанным, со всеми плюсами и минусами. Это реальность, с которой приходится считаться всем.

Известный американский политик Генри Киссинджер считает, что нынешняя пандемия COVID-19 “навсегда изменит мировой порядок”. Об этом он поведал в марте 2020 года в Wall Street Journal. Бывший госсекретарь США, 97-летний патриарх американской геополитики, предлагает всем миром незамедлительное решение неотложных задач по

запуску процесса приспособления к новому мироустройству. Мировой экономический кризис выявил несостоятельность современных теоретических воззрений на социальную и экономическую жизнь человечества. По оценкам экспертного сообщества, мир может погрузиться в невиданный хаос и новую Великую депрессию при наихудшем сценарии с коронавирусом. Ведущие страны мира пересматривают систему ценностей, меняя ключевые приоритеты государственной политики. Такие меры предусмотрены и в Казахстане, как добавил Президент К.-Ж. Токаев коронавирус стал жестким испытанием для мирового сообщества, наглядно показал все изъяны международного сотрудничества. «Пандемия усугубила кризис доверия между глобальными державами. Существующие механизмы превентивной дипломатии и конфликтного урегулирования дали серьезные сбои. Усиливаются угрозы безопасности, включая терроризм, гонку вооружений, разного рода гибридные войны, изменение климата. В сфере геоэкономики наблюдается столкновение двух полярных тенденций: глобализма и национализма», - отметил Глава государства.

Президент Республики Казахстан К.-Ж.Токаев и руководство нашей страны считают необходимым ознакомление молодёжи с основными принципами концепции «слышащего» государства, чтобы правительство и акимы эффективно реагировали на жизненные потребности граждан, способствовали развитию политических партий с целью поддержки и продвижения плюрализма в казахстанском обществе. Общество должно быть уверено, что в ближайшее время получит здоровое, развитое поколение, способное не только реформировать социально-политическую и экономическую жизнь Казахстана, но и вывести страну на новые горизонты. Опыт истории убедительно показывает, что без глубоких изменений в политическом сознании людей невозможны никакие общественные перемены. Интеграция, глобализация оказывают сегодня решающее влияние на все сферы человеческой жизни – экономику, культуру, образование и т.д. [1].

Образование и воспитание молодёжи всегда было в центре внимания выдающихся философов и учёных в истории культуры, в раздумьях таких мыслителей как Платон, Аристотель, Аль-Фараби, Аль-Газали, Абай [2], И. Кант, Г.Гегель. В XX-XXI вв. образование стало темой исследования многих известных западных и советских философов: М.Шеллер, К.Ясперса, Х.-Г. Гадамера, А.С.Арсеньева, Г.С. Батищева, И.М. Ильинского, А.Н.Нысанбаева, М.С. Аженова, С.Б.Булекбаева и многих других исследовавших проблематику

образования связанной с мировоззрением, воспитанием. Исследования казахстанских ученых направлены на развитие концепции образования, на анализ современных противоречивых тенденций в образовательном процессе Евразии.

Философия в Казахстане имела свою богатую многовековую историю, из неё видим, что основными составляющими казахской идеи являются приобщение молодёжи к культурному наследию предков, обращение к фундаментальным ценностям казахского народа, в перечне которых «культура, духовность, прагматизм в поведении» и «знания» занимают особое место в воспитании личности, способной к культурной идентификации, в совокупности представляющие сущность менталитета нации. Важно сообразно возрасту сориентировать молодого человека на размышления о себе, мире, собственном отношении к жизни, Обществу, самостоятельной деятельности в условиях современного Казахстана и в соотнесении с международным опытом.

На протяжении всей истории человечество уделяло пристальное внимание проблемам нравственного воспитания, патриотизма, гражданственности подрастающего поколения [2]. Думая о будущем, государство понимает, что за политическими и экономическими реформами нельзя упускать процесс формирования нового поколения казахстанских граждан, их адаптации к новым условиям? В последнее время духовная сфера нуждается в коренной трансформации с акцентом на углубление консолидирующих общенациональных ценностей. Духовность относится к числу таких понятий, в отношении которых философией должно быть произведено не столько различие спекулятивного понятия и рассудочного представления, сколько создание логико-семантического контекста различения концепта от заблуждений.

Отличительной особенностью казахской философии является то, что она всегда стремилась формировать у подрастающего поколения любовь к своей Родине Ата-Мекен, воспитывала народ в духе патриотизма, бережного отношения к природе, внешнему миру. В качестве ее основных проблем выступают: проблемы человека, морали и нравственности, социальной справедливости и идеального общества, проблема будущего казахского народа. Высокие гражданские, общечеловеческие и нравственные ценности, а также социальные качества личности были испокон веков объектом философского размышления казахов.

Парадигма современных задач, которые нам предстоит решать в перспективе, качественно изменились и мы должны научиться жить в

сосуществовании пандемии COVID-19 и различных кризисов, культур и религий, так как мир переживает острый мировоззренческий и ценностный кризис. Образование и культура в условиях пандемии COVID-19 и экономического кризиса общества, не смотря ни на что, продолжает формировать основы главного его ресурса - человеческого капитала, который, в свою очередь, создает новые знания и развивает информационный потенциал. Главным критерием качества образования продолжает оставаться компетентность выпускника, его культура и профессиональная подготовка на выходе. Сегодня важно сформировать в XXI веке инновационную культуру и восприимчивость молодежи, нации, а на практике мы имеем другие результаты [3]. Это уже аксиома, что будущее Казахстана в руках молодежи и нам не безразличны ее перспективы. Безусловно, для успешного и устойчивого развития личности нужны современные знания и культура, умения и навыки, соответствующие духу времени.

За эти 29 лет Независимости в Казахстане созданы уникальные возможности для самореализации молодежи, получения качественного образования, отвечающего современным требованиям и вызовам стремительно меняющегося мира. И сегодня от каждого из нас требуется вносить посильный вклад в дальнейшее развитие образования и воспитания молодежи. Каковы навыки будущего – на чем сконцентрироваться, что нужно знать и уметь в новом сложном мире молодежи? Как мотивировать молодого человека на личностное развитие, тренировать волю и иметь крепкий внутренний стержень, современную систему ценностей? Как приобщать к предпринимательской культуре молодежь, научить задавать ей правильное направление, стремление к инновациям, желательно в более раннем возрасте человека научить это делать, тем больше он увидит от этого пользы в жизни.

Перед системой высшего образования Казахстана сегодня встают принципиально новые задачи, где особый упор сделан на развитие культуры и человеческого капитала. Сегодня перед системой высшего образования встают принципиально новые задачи, где особый упор сделан на развитие человеческого капитала и гуманизма. Навыки будущего – что еще нужно знать и уметь в новом сложном мире нашей молодежи? Необходимо подчеркнуть, что в Казахстане государственная система образования и воспитания также носит сугубо светский характер. Светскость в системе образования означает, что образование отделено от религиозной деятельности и в учреждениях образования запрещено формировать у молодежи то или иное отношение к конфессиям. Такое право предоставлено исключительно религиозным

объединениям с республиканским или региональным статусом, которые в рамках требований законодательства могут открывать духовные учебные заведения.

Основная функция культуры и образования – это воспитание человека, изменение и преобразование его природы. Деление культур на восточные и западные фиксирует не только их территориальное расположение, но и характеристику методов и способов познания мира, ценностной ориентации, основных мировоззренческих установок, общественно-экономических и политических структур. Конечно, о чертах, отличающих культуры Запада и Востока друг от друга, можно говорить лишь с большей или меньшей долей условности. В течение долгого времени проблема «Восток—Запад» рассматривалась преимущественно с позиций европоцентризма. Различие между восточной и западной культурами усматривалось в том, что Восток просто отстал в своем культурном развитии от Запада. В настоящее время стало ясно, что развитие культуры в различных регионах идет разными путями. С этой точки зрения Восток и Запад – это не расположенные одна над другой ступеньки культурного прогресса, а две мощные ветви человеческой культуры, развивающиеся одновременно, но по-разному. В Казахстане в идеале планируют внедрить стандарты качества жизни, которые соответствовали бы ключевым показателям высокоразвитых стран Организации экономического сотрудничества и развития. Где целевыми индикаторами для молодежи станут такие важные показатели, как обеспеченность работой, жильем, доступ к образованию, здравоохранению, культурно-бытовым услугам.

Такова логика развития страны в сфере политики, экономики, духовности связанные с развитием национальной системы образования, культуры и воспитания молодежи, направленной на дальнейшее развитие инновационного потенциала Казахстана и модернизации Общества. Конечно, меняется время, меняются условия жизни и естественно, людям приходится приспосабливаться, идти в ногу со временем. Основная цель современного образования и культуры – научить человека мыслить креативно, повышение духовных ценностей и нравственного воспитания школьников и студентов. Инновационная дисциплина призвана выполнять ключевую роль в формировании ценностных ориентиров юных казахстанцев, учить растущего человека быть счастливым и успешным, нести ответственность за свою жизнь [4]. Поиск знания не дает человеку покоя, он заставляет его размышлять, действовать, искать опору бытия, чтобы понять, в чем смысл жизни. Иначе, ограничившись лишь потребностями в еде, питье, сне, чем человек будет отличаться от животного, чем он будет

лучше его, или если он будет довольствоваться лишь созерцанием мира, не стараясь понять его, проникнуть в сущность.

Молодежи в любом обществе вообще свойственно оптимистическое мировосприятие и иллюзии собственных жизненных перспектив. Сегодня обучение и личностное развитие - единственно реально работающий инструмент для успешного и динамичного развития современного человека. Формирование культурных ценностей начинается еще в школе, продолжается в университете. Какие ценности впитает будущее поколение?

Казахстанская молодежь, в отличие от старшего поколения, «в значительной степени уверена в завтрашнем дне и проявляет «здоровый» социальный оптимизм». Программа «Рухани жаңғыру» это курс на интеллектуальное развитие молодежи, необходимо уделять больше времени и внимания нравственности, духовности, развитию хороших человеческих качеств подрастающего поколения и эти вещи помогут им в жизни в целом, и в карьере в частности. Вместе с тем, необходимо усилить работу по углублению и расширению гражданско-патриотической и духовно-культурной консолидации общества, дальнейшему укреплению в сознании общества ценностей государственности, согласия, единства, созидания и мира через образовательный процесс.

Проблема подрастающего поколения в казахской общественно-философской мысли занимает доминирующее место в развитии сознания и познания, по отношению, как к религии, так и к естественным наукам. Развитие данной проблемы есть история развития казахского духа, его национального сознания. Более того, мы знаем, что нация, как носитель самобытного духовного начала, развивается в большей степени постольку, поскольку она осознает законы своего развития и действует в соответствии с ними. Проблема смысла бытия в национальной социально-философской мысли показывает, что формирование сущности человека происходит в связи с конкретно-историческими условиями на основе взаимосвязи общественного и личностного бытия; социально развитые интересы, стремления, цели и потребности субъекта являются важнейшим условием в образовании смысла жизни как социально-философской проблемы; поиск, направленность и реализация смысла жизни осуществляется посредством социальной деятельности по преобразованию общественных отношений, улучшения социально-экономического, культурно-политического положения казахского народа.

Главная цель «Рухани жаңғыру» – создание условий для самореализации и всестороннего развития молодежи, создание единой

нации сильных и ответственных людей. А также, формирование у подрастающего поколения современного мировоззрения на основе ценностей патриотизма, знаний, светскости, нравственности, семьи, законопослушности, трудолюбия, здоровья. С 2014 года реализуется Концепция культурной политики РК, направленная, на формирование конкурентоспособной культурной ментальности и высокой духовности казахстанцев, а как известно, культура по отношению к духовности выступает некой несущей конструкцией. Мы хотим видеть нашу молодежь с креативным и инновационным мышлением, активной гражданской позицией и устремленную к знаниям, ориентированную на труд и профессиональный рост.

Любой уважающий себя менеджер, как и любой бизнесмен среднего уровня, не может в наше время не интересоваться мировой экономикой, глобальными тенденциями. Это особенно важно понимать тем, кто строит свое будущее и ориентируется на глобальную и национальную экономику. Необходимо молодежи ставить в жизни высокие цели, проявлять упорство, ставить акцент на здоровый образ жизни и профессиональный успех, прагматизм в поведении, даже если трудно и поначалу не получается, не сдаваться ни когда. Для того, чтобы мотивировать человека именно на знания, должна быть мощная государственная политика, которая бы была устремлена на то, чтобы молодежь развивалась и стремилась к небывалым высотам. Основу ценностей современного молодого человека составляют деловитость, инициатива, предприимчивость, отсутствие патерналистских ожиданий, ориентация на собственные силы, стремление к инновациям и поиск возможностей для реализации собственного творческого потенциала. Кроме того, особый интерес представляет понимание мотивационно-ценностного компонента социальной активности современной молодежи.

Мировой исторический опыт показывает, что современное государство в XXI веке должно быть светским, только в этих условиях реализуется максимальный потенциал страны и ее динамичное развитие. Сегодня всех казахстанцев объединяют общие ценности – созидательный труд, единство народа, гордость за Родину, сопричастность к её великой судьбе. Мы надеемся, что молодые граждане нашей страны с честью будут следовать идеалам Независимости и продолжат эстафету успехов и реформ.

1 декабря в Казахстане отмечают День Первого Президента, он был выбран в качестве праздничной даты в связи с тем, что именно в этот день в 1991 году Нурсултан Назарбаев был избран президентом Казахстана на первых в истории страны всенародных выборах. Этот

праздник, учрежден с целью отметить и признать выдающиеся заслуги Первого Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева перед республикой. Современные потомки славных тюрков и казахов непременно должны знать, помнить и защищать историю своей земли, свои национальные ценности и свой культурный код, свои святыни и своих исторических личностей. История воспитывает в людях благородные качества, учит справедливости на примерах великих людей, способствует формированию новых взглядов на окружающий мир.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Казахстан и глобальные вызовы современности: материалы научно-практической конференции (Алматы, 19 мая 2010 г.) / Отв. ред. Б.К. Султанов. – Алматы: КИСИ, 2010.- 120 с.
- [2] Булекбаев С.Б. Тюркский вклад в мировую культуру и цивилизацию/ - Алматы: 2016/ - 316 с.
- [3] Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества / Изд.5-е. - М.: Издательство ЛКИ, 2011. - 352 с.
- [4] Бок Д. Университеты в условиях рынка. - М.: ИД ВШЭ, 2012. -223 с.

REFERENCES

- [1] Kazakhstan i global'nyye vyzovy sovremennosti: materialy nauchnoprakticheskoy konferentsii (Almaty, 19 maya 2010g.) (Kazakhstan and global challenges of our time: materials of the scientific and practical conference (Almaty, May 19, 2010.). Otv. red. B.K. Sultanov. – Almaty: KISI, 2010.- 120 p.
- [2] Bulekbayev S.B. Tyurkskiy vklad v mirovuyu kul'turu i tsivilizatsiyu (Turkic contribution to world culture and civilization). - Almaty: 2016 - 316 p.
- [3] Kostina A.V. Massovaya kul'tura kak fenomen postindustrial'nogo obshchestva (Mass culture as a phenomenon of post-industrial society). Izd.5-ye. - M.:Izdatel'stvo LKI, 2011. -352 p.
- [4] Bok D. Universitety v usloviyakh rynka (Universities in the market). - M.: ID VSHE, 2012. -223 p.

ТӘУЕЛСІЗДІК ДӘУІРІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІ: БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУЫҒА ЖАҢА КӨЗҚАРАС

Айдарбеков З.С.¹,

¹философия ғылымдарының докторы, профессор
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан,
zeinabil@mail.ru

Аңдатпа. Ғылыми мақалада Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан жастарын тәрбиелеудегі құндылықтар мен білім беруді

дамытуға деген жаңаша көзқарас сарапталады. Сонымен қатар автор мақалада қазіргі пандемия жағдайындағы қашықтан оқытудың білім беру жүйесіне әсерін сараптайды. Жастарға білім мен тәрбие берудің өзектілігін ғалымдар мен философтардың тұжырымдарымен зерделейді.

Тарих адамдар бойындағы асыл қасиеттерді тәрбиелейді, ұлы адамдар мысалында әділеттілікке үйретеді, қоршаған әлемнің жаңа көзқарастарының қалыптасуына ықпал етеді.

Тірек сөздер: руханият, философия, құндылықтар, эволюция, мұра, мәдениет, дүниетаным, постмодернизм, даму.

THE ERA OF INDEPENDENCE AND THE SYSTEM OF VALUES IN THE EDUCATION OF KAZAKHSTAN'S YOUTH: A NEW LOOK AT THE DEVELOPMENT OF EDUCATION

Aidarbekov Z.C.¹,

¹doctor of philosophical sciences, professor

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan
zeinabil@mail.ru

Abstract. The scientific article analyzes a new approach to the development of education and values in the education of young people in Kazakhstan over the years of independence. The author also analyzes the impact of distance learning on the education system in the context of the modern pandemic. The relevance of education and upbringing of young people is studied by the conclusions of scientists and philosophers.

History brings up noble qualities in people, teaches justice on the examples of great people, contributes to the formation of new views of the world around them.

Key words: spirituality, philosophy, values, evolution, heritage, culture, worldview, postmodernism, development.

Статья поступила 4.12.2020

ӘӨЖ 304

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.013

ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ЖАСТАР ТҮСІНІГІНДЕГІ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАНУЫ

Изтаева В.А.¹,

¹с.ғ.к, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ доценті,
Алматы, Қазақстан, iztaeva.venera@mail.ru

Аңдатпа. Қазақстанның қазіргі жастары - бұл елеулі саяси, әлеуметтік және экономикалық қайта құрулар кезеңінде туып-өскен ұрпақ. Қоғамның даму қарқынын жеделдету қоғамдық өмірдегі жастардың рөлінің жоғарылауын анықтайды. Қоғамдық қатынастарға қосыла отырып, жастар оларды өзгертеді және өзгерген жағдайлардың әсерінен олар өздерін жетілдіреді. Жастар ортасында еңбек құндылығының мәртебесінің өзгеруі де байқалады. Елде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жағдайында құндылықтарды зерттеуге деген қызығушылық арта түсуде, өйткені жастардың құндылық бағдарларының мазмұны қоғам дамуының өзіндік индикаторына айналу мүмкін.

Тірек сөздер: Қазақстан жастары, жас ұрпақ, ұлт, құндылықтар, мәдениет, әлеуметтану, құндылық бағдарлар.

Елде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жағдайында құндылықтарды зерттеуге деген қызығушылық арта түсуде, өйткені жастардың құндылық бағдарларының мазмұны қоғам дамуының өзіндік индикаторына айналу мүмкін. Макро, мезо және микро деңгейлерде болатын адаптивті процестер құндылықтар жүйесінің өзгеруімен байланысты. Сондықтан бейімделудің ерекшеліктерін құндылық санасында болып жатқан өзгерістерді зерттеу өзекті. Құндылық бағдарлары әлеуметтік өзгерістерге бейімделуге, содан кейін айтарлықтай әсер етеді, сонымен бірге оның көрсеткіші құндылық бағдарлары иерархиясының санасындағы көрінісі әлеуметтік бейімделу мен адаптивті типтердегі қиындықтарды немесе табыстарды анықтауға мүмкіндік береді [1]. Сондай-ақ, қазақ қоғамын реформалаудағы жастардың рөлі жастарда қандай құндылықтар қалыптасатынына байланысты.

Соңғы жылдары өмір құндылықтары мен құндылық бағдары әлеуметтанушылардың назарын көбірек аудара бастады. Соңғы жиырма жыл ішінде адамдардың рухани өмірінің құрылымы біртіндеп өзгеріп, күрделене түсті, әртараптандырылды, жаңа құрылымдық

элементтерге ие болды, мәдени жүйе қоғамның әлеуметтік-мәдени саралану процестерінде маңызды рөлге ие бола бастады, бір жағынан, баламалы әлеуметтік-мәртебелік позицияларды енгізу, әлеуметтік өмірді қиындатты. Екінші жағынан, мәдени жүйе жеке адамдардың көзқарастарының, қызығушылықтарының, хоббилерінің жалпылығы негізінде әлеуметтік-мәдени интеграциялануға ықпал етеді, субмәдениеттің әр түрлі типтерін қалыптастырады, өмірдің белгілі бір стильдерін және оларға тән құндылықтарды тарата алады. саяси және әлеуметтік өмір, саяси және экономикалық мақсаттар, діни нормалар мен отбасылық құндылықтар өзгеруде, ал бұл өзгерістер өз кезегінде экономикалық өсу қарқынына, саяси партиялардың стратегиялық қатынастарына және демократиялық институттардың келешегіне әсер етеді.

Демек, құндылық - бұл адамның шындықтың сол немесе басқа аспектісіне немқұрайлы қарамауының синонимі, ол әдетте жеке тұлғаны сақтау және дамыту үшін қажетті объект болмаған жағдайда немесе адамда қажет нәрсеге ие болған жағдайда, екі жағдайда жүзеге асырылады және сезіледі, бірақ бұл иелік тұрақты және біржола берілмейді. Адамның құндылықтары оның іс-әрекетімен бірдей емес, бірақ белгілі бір жағдайда олар оның осы құндылықтарды өмірге аударуға бағытталған практикалық іс-әрекеттерінің стимулдарының біріне айналуы мүмкін.

Қазіргі Қазақстан қоғамдық өмірдің барлық саласында сапалы қайта құрулардан өтіп жатыр: тәуелсіздік пен егемендік алу, қоғамда бұрын қалыптасқан әлеуметтік қатынастардың өзгеруі, материалдық және рухани мазмұн мен сипаттағы терең өзгерістер адамдар өміріндегі құндылықтар, мүлдем басқа экономикалық, саяси және әлеуметтік-мәдени ортаны қалыптастыру.

Қазіргі кезде құндылық мәселелеріне деген қызығушылық бірнеше себептерге байланысты: біріншіден, қоғамдағы құндылықтар жүйе орындайтын функциялардың нормативті-реттеушілік сипаты болып табылады. Қоғам мәдениетінің дамуы нәтижесінде құндылықтардың өзі мәдениеттің қалыптасуы мен сақталуына әсер ету қабілетіне ие болады. Әлеуметтік кеңістік пен уақыт қоғам дамуының нақты кезеңімен бірлікте болатын белгілі бір құндылықтар иерархиясын құрайды. Екіншіден, құндылықтар жүйесіне сәйкес біреу мүмкін қоғамды, оның гуманистік әлеуеті мен даму перспективаларын бағалау мүмкін. Ел немесе мемлекет халқы басшылыққа алатын құндылықтар жүйесіне жүгінсек, өте күрделі сұрақтарға жауап алуға болады: біздің қоғамды не күтіп тұр, ол гүлдене ме немесе тоқырауға ұласа ма не болмаса көтеріліп, құлдырай ма. Үшіншіден, құндылықтар

жүйесі - бұл қоғамның құрылтай функцияларын жүзеге асырудың нәтижесі болып табылады.

Қазіргі кезде дәстүрлі конфессиялар мен кейбір қоғамдық ұйымдар қоғамның дәстүрлі құндылықтарын насихаттаумен айналысады. Жастарға қатысты мемлекеттік бағдарламаларда мемлекеттік институттардың біздің қоғамның дәстүрлі құндылықтар жүйесін қалыптастыру, ілгерілету және модернизациялау үдерісіне қатысудан максималды арақашықтықтары басым. Жастарды әлеуметтендіру процесінде тек мемлекеттік институттар жағымды немесе жағымсыз құндылық бағдарының дамуына әсер етеді және жастарды тәрбиелеу процесіне нақты қатысады. Жастарды тәрбиелеуде және олардың азаматтық дамуында бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникация институттары басым рөл атқарады, олар нақты өмірде жастар арасында тұтынушылық құндылықтар мен бағдар қалыптастырады, бұл жастар ортасында жағымсыз факторлардың өсуіне алып келеді. Жастардың құндылық бағдарлары жүйесі нақты тұжырымдалған және белгілі ұлттық идея, ұлттық даму стратегиясы заманауи, таңдауды анықтайтын белгілі бір идеологиялық қатынастарға, құндылықтар иерархиясына негізделген заманауи жастардың құндылықтар жүйесі негізінде қалыптасуы керек; құндылық бағдарын қалыптастыру процесін жүзеге асырудың тетіктерін, құралдары мен әдістерін таңдау стратегиясы.

Жастар қауымдастығында өзін-өзі бағалауда, мінез-құлықта, жастардың құндылық бағдарларында көрінетін және жалпы әлеуметтік апатияда, адамгершілік құндылықтардың дағдарысында, адал адамның беделінің төмендеуінде көрінетін еңбек, гедонистік және тұтынушылық сезімнің өсуі байқалады. Жас қазақстандықтардың өсіп келе жатқан талаптары мен оларды қанағаттандыру мүмкіндіктері арасындағы алшақтық арта түсуде.

Жастардың жұмыссыздығы әлеуметтік проблема ретінде. Бұл сипаттағы проблемалар қажетті жұмыс орындарын ұсына алмайтын мемлекеттің экономикалық тұрақсыздығынан, жұмыс берушілердің біліктілігі төмен және тәжірибесі жоқ жұмысшыларды жалдауға келмейтіндігінен туындайды. Жастарды жұмыспен қамту проблемасы сонымен қатар жұмыс берушілер бөліспейтін жас мамандардың қаржылық талаптарынан тұрады. Осылайша, жастар жұмыс іздейді, бірақ жұмыс таба алмайды, сол себепті оларда күнкөріс жоқ. Бұл көбінесе қылмысқа, нашақорлыққа итермелейтін, кедейлікке әкеліп соқтыратын және жастардың баспана проблемаларын дамытуға ықпал ететін заңсыз табыстарды іздеуге мәжбүр етеді.

Жоғарыда аталған барлық мәселелерді шешу үшін сауатты және теңдестірілген жастар саясаты қажет. Жастар саясат - бұл үкіметтің басымдықтары мен шаралары жүйесі, үшін жағдайлар мен мүмкіндіктер жасауға бағытталған табысты әлеуметтену және өзін-өзі тиімді жүзеге асыру жастар.

Мемлекеттің тікелей мақсаты жастар саясаты - бұл жан-жақты даму өз кезегінде жастардың әлеуеті ұзақ мерзімді мақсаттарға қол жеткізуге үлес қосу елдің әлеуметтік, экономикалық, мәдени дамуы, оның халықаралық бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету және ұлттық қауіпсіздікті нығайту керек [2]. Құқықтық кеңестер, жалпыадамзаттық құндылықтарды насихаттау, салауатты өмір салтын насихаттау, жастардың халықаралық қарым-қатынасын ұйымдастыру, волонтерлік бастамаларды қолдау, жұмыс табуға көмектесу, жас отбасыларды нығайту, азаматтық белсенділікті арттыру, жастарға көмектесу сияқты бітқатар бағдарламаларды іске асыру керек.

Демек бүгінгі құндылықтарды бойына сіңірген қазіргі жастардың бойынан не көргіміз келеді. Ол білімді, дені сау, жігерлі, салауатты өмір салтын ұстайтын, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде еркін сөйлейтін, толерантты, қазақ халқының құндылықтары мен мәдениетін бойына сіңірген, өз тағдырына жауапкершілікпен қарайтын бағалайтын жастарды көргіміз келеді. Жастардың қазіргі негізгі өмірлік құндылықтары отбасы, достар, денсаулық, жақсылық, махаббат, әділеттілік, содан кейін материалдық әл-ауқат, қызықты жұмыс, мансаптық өсу болып отыр. Бүгінгі жастар үшін Жастар тарапынан сапалы білім алу және оны іс жүзінде қолдану, үнемдеу, бизнеспен белсенді араласу және өндірісті дамыту арқылы тек өзінің қажырлы еңбегі арқылы жеке жетістікке және ортақ өркендеуге қол жеткізуге болатындығын түсіну маңызды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285 «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» // Казахстанская правда.- 2004. - № 158.

[2] Послание Президента страны народу Казахстана “Казахстан - 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев”. 1997. – Астана, 1997.

REFERENCES

[1] Zakon Respubliki Kazakhstan ot 9 fevralya 2015 goda № 285 «O gosudarstvennoy molodezhnoy politike v Respublike Kazakhstan». Kazakhstanskaya pravda (Law of the Republic of Kazakhstan dated

February 9, 2015 No. 285 “On State Youth Policy in the Republic of Kazakhstan). - 2004. - № 158.

[2] Poslaniye Prezidenta strany narodu Kazakhstana (Message of the President of the country to the people of Kazakhstan “ Kazakhstan-2030. Prosperity, security and improvement of the well-being of all Kazakhstanis”- 2030).

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТЕЙ В СОВРЕМЕННОМ ПОНИМАНИИ МОЛОДЕЖИ

Изтаева В.А.¹

¹к.п.н., доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, iztaeva.venera@mail.ru

Аннотация. Сегодняшняя молодежь Казахстана - это поколение, рожденное и выросшее в период значительных политических, социальных и экономических преобразований. Ускорение темпов развития общества определяет возрастающую роль молодежи в общественной жизни: присоединяясь к связям с общественностью, молодые люди меняют их и совершенствуют себя под влиянием меняющихся обстоятельств.

В условиях происходящих в стране социально-экономических изменений интерес к изучению ценностей возрастает, так как содержание ценностных ориентаций молодежи может стать своеобразным индикатором развития общества.

Ключевые слова: молодежь Казахстана, молодое поколение, национальность, ценности, культура, социология, ценностные ориентации.

TRANSFORMATION OF VALUES IN THE MODERN UNDERSTANDING OF YOUTH

Iztayeva V.A.¹,

¹c.p.s., ass. professor, Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, iztaeva.venera@mail.ru

Abstract. Today's youth of Kazakhstan is a generation born and raised in a period of significant political, social and economic transformations. Accelerating the pace of development of society determines the increasing role of young people in public life. By joining public relations, young people change them and they improve themselves under the influence of changing circumstances. There is also a change in the status of the value of labor among young people.

In the context of socio-economic changes taking place in the country, interest in the study of values is growing, as the content of the value orientations of young people can become a kind of indicator of the development of society.

Keywords: youth of Kazakhstan, young generation, nationality, value, culture, sociology, value orientation.

Статья поступила: 11.12.2020

ӘӨЖ 233.4

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.014

ТӘУЕЛСІЗДІККЕ 30 ЖЫЛ

Қарабаева З.М.¹,

¹Т.ғ.қ., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ,
Алматы, Қазақстан, Karabaeva_zariphan@mail.ru,

Махмадин.А.Д.²,

²Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ,
Халықаралық қатынастар факультеті, 1 курс,
Алматы, Қазақстан, alima.makhmadin@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасының егемен, тәуелсіз мемлекет ретіндегі даму үрдісі қарастырылды. Ел президенті Н.Ә.Назарбаевтың мемлекеттілігімізді сақтау мен нығайтудағы рөліне ерекше көңіл бөлінген. Тарихи өлшемдерге сәйкес қысқа мерзім ішінде біздің еліміз егеменді даму жолында ең маңызды қадамдарды жасады және айтарлықтай жетістіктерге жетті. Егемендік жолында қазақстандықтар көптеген қиыншылықтарға кезікті, бірақ олардың барлығын еңсеріп, еліміз жылдам экономикалық, әлеуметтік және саяси жаңару жолына түсті. Қазіргі Қазақстан – өз даму бағыты бар, әлем мойындаған ел.

Тірек сөздер: тәуелсіздік, Қазақстан, Қазақстан Халқы Ассамблеясы, декларация, ядролық қауіпсіздік, ғарыш, көшбасшы.

Еліміз тәуелсіздік алған 1991 жылғы 16 желтоқсандағы айтулы күн әрбір Қазақстан азаматының есінде. Бұл – барлық мемлекет көлемінде атап өтілетін, ерекше мейрам. «Қазақстанның Тәуелсіздік күнін» өткізу күні кездейсоқ таңдалған жоқ. 1991 жылы 16 желтоқсанда Қазақстанның Жоғарғы Кеңесі «Қазақстан Республикасының

мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Конституциялық Заңын қабылдап, республиканың дамуының жаңа кезеңін айқындап берді. Бұл заң тәуелсіз мемлекеттің шынайы егемендігін бекітті, елімізді сыртқы әлемнің тануына қол жеткізілді.

Тәуелсіздік жылдарында Елбасының - Тұңғыш Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың саясатының арқасында Қазақстан дамушы экономикасы мен демократиялық негіздері бар мемлекетке айналды. Мемлекетіміз саясат, экономика, әлеуметтік сала, мәдениет және спорт сияқты түрлі салаларда үлкен жетістіктерге жетті.

Қазақ халқының ең үлкен жетістіктері мен мақтаныштарының бірі - елде бейбітшілік пен келісімде өмір сүретін барлық этностардың бірлігі. Қазіргі ұлтаралық қатынастарда кикілжіңдер мен қақтығыстар орын алған тұрақсыз жағдайда Қазақстан ерекшеленеді.

Этносаралық бірлік пен түсіністіктің ерекше моделін қалыптастырудағы жауапты іс Қазақстан халқы Ассамблеясына жүктелген. Мемлекеттік ұлттық саясатты жүргізу осы ұйымның басты міндеті болып табылады. Ассамблеяны құру ұсынысы Тұңғыш Президент Н.Назарбаев Тәуелсіздіктің бірінші жылдығына арналған 1992 жылғы форумда жариялаған болатын. Ал 1995 жылы 1 наурызда Қазақстан Халқы Ассамблеясын құру туралы Президент Жарлығы шығып, оған мемлекет басшысы жанындағы консультативтік – кеңесші орган мәртебесі берілді. Бүгінде Ассамблея этносаралық келісімді, қоғамдағы толеранттылық пен халықтың бірлігін одан әрі нығайту үшін қолайлы жағдайлар жасауға өз үлесін қосуда. Сонымен қатар, ҚХА мемлекеттік органдарға қоғамдағы экстремизм мен радикализмнің көріністеріне қарсы тұруда, азаматтардың демократиялық нормаларға негізделген саяси және құқықтық мәдениетін қалыптастыруда көмек көрсетеді [1]/ Елімізде болған БҰҰ Бас хатшысы Кофи Аннан Қазақстанды «басқа мемлекеттер үшін ұлтаралық келісімнің, тұрақты дамудың үлгісі» деп атады. Оның айтуынша, «Қазақстан халықтары Ассамблеясының қызметі арқасында үлкен ұлтты құрайтын әр түрлі, этникалық, мәдени, діни топтар олардың өміріне әсер ететін маңызды шешімдер қабылдау процесіне қатыса алады».

1991 жылғы 2 қазанда ғарышқа «Союз ТМ-13» ғарыш кемесі көтеріледі. Қазақстан үшін бұл ерекше күн еді, себебі кеме бортында тарихымыздағы тұңғыш қазақ ғарышкері Тоқтар Әубәкіров бар еді. Оның орбитада ғарышкер-зерттеуші ретінде болу ұзақтығы 7 тәуліктен астам уақытқа созылады. Кейін 1994 жылғы 1 шілдеде «Союз ТМ-19» ғарыш кемесі ұшырылады, оның бортында тарихымыздағы екінші қазақ ғарышкері Талғат Мұсабаев болатын. Айта кету керек, ол ғарышқа 3 рет ұшқан болатын және оның ғарышта болуының жалпы

ұзақтығы – 341 тәуліктен астам. Алғашқы Қазақстан азаматы ғарышқа 2015 жылғы 2 қыркүйекте «Союз ТМА-18М» ғарыш кемесімен ұшқан. Оның бортында Айдын Айымбетов болатын. Ғарышқа көтерілу уақытында ол ғарышта радиацияның адамға әсерін зерттеу бойынша бірқатар ғылыми зерттеулер жүргізді. Сондай-ақ, ол Арал және Каспий теңіздерінің экологиясына ғарыш мониторингін жүргізеді. Бұдан бөлек, ұшу аясында ол «Дастархан-6» экспериментін жасайды, оның мәні салмақсыздық күйіндегі адам ағзасына қазақ ұлттық тағамдарының әсерін зерттеу болатын. «Қазақстан-2050» стратегиясында еліміздің жан-жақты ғарыш саласын құру Қазақстан Республикасының экономикасын жаңғыртудың стратегиялық міндеттерінің бірі ретінде айқындалған.

Қазақстан ядролық қауіпсіздік рейтингіндегі ең қауіпсіз елдердің қатарына кіреді. АҚШ-та ұсынылған Ядролық қауіпсіздік индексі рейтингінде Қазақстан 17-орынға ие болды [2]. Бұған Тұңғыш Президенттің 1991 жылғы Семей ядролық полигонын жабу туралы жарлығы ықпал етті. 1949 жылдың 29 тамызында полигонда алғашқы сынақ өткізілді. 40 жылдан астам уақыт өткен соң дәл осы күні полигонды жабу туралы жарлық шықты. Осы уақыт ішінде 500 жарылыс жасалып, мыңдаған адамдардың денсаулығы мен өміріне зиян келтірілді. Қазақстанның бастамасымен БҰҰ 29 тамызды Ядролық сынақтарға қарсы халықаралық іс-қимыл күні деп жариялады.

Елдің жетістіктері туралы айта отырып, Қазақстанның астанасын назардан тыс қалдыруға болмайды. Атауын Астанада Нұр-Сұлтанға ауыстырған қала еуразиялық кеңістіктегі ең заманауи қала болып қала береді. Мұны 1999 жылы ЮНЕСКО-ның «Бейбітшілік қаласы» деп берген марапаты дәлелдейді, себебі бұл құрметті атақ қысқа уақыт ішінде барлық негізгі даму бағыттары бойынша нәтиже көрсеткен қалаларға ғана беріледі.

Тәуелсіздік кезеңінде республика беделді халықаралық ұйымдардың мүшесі болды. Атап айтқанда, Қазақстан Біріккен Ұлттар Ұйымы, Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы, Ислам ынтымақтастық ұйымы, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы, Шанхай ынтымақтастық ұйымы, Еуразиялық экономикалық одақ, Біртұтас экономикалық кеңістік, Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымдарының құрамында [3]. ЕҚЫҰ-мен ынтымақтастық барысында Қазақстанның жеткен жетістіктері көп: ЕҚЫҰ Орталық Азиядағы экономикалық жағдайға байланысты, осы территорияның нарықтық экономикаға өтуіне сай, экономикалық реформалар жүргізу, адам құқықтарын қорғау мен аймақтың қауіпсіздігі салаларын бойынша семинарлар өткізілді. Қазіргі уақытта Қазақстан халықаралық және аймақтық ұйымдар мүшесі ретінде

Азияда сенім шараларын орнату, Еуразия кеңістігіндегі ықпалдастыққа негізделген үдерістерді нығайту, әртүрлі мәдениеттер мен діндер бірлігіне шақыру мен ұжымдық қауіпсіздікті нығайту бағытында нәтижелі жұмыстар атқаруда [4, 361 - б.]

2012 жылы Қазақстан 2013-2014 жылдардағы Дүниежүзілік экономикалық форумның жаһандық есебінде әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына енді. Сонау 2000 жылдардың басында Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті әлемнің дамыған елдерінің қатарына кіру туралы ұлттық міндет қойды. 2012 жылы желтоқсанда Н.Назарбаевтың халыққа Жолдауында Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейінгі даму стратегиясы ұсынылды. Оның басты мақсаты - мықты мемлекетке, дамыған экономикаға және жалпыға бірдей еңбек ету мүмкіндіктеріне, Қазақстанның әлемдегі ең дамыған отыз елдің қатарына кіруіне негізделген әл-ауқат қоғамын құру. Осы уақыт ішінде ЖІӨ көлемі 18 есе өсті, халықтың табысы тоғыз есе өсті, кедейлік деңгейі 10 есе азайды. 2017 жылы Қазақстан ТМД елдерінің ішінде бірінші болып ЭКСПО Халықаралық мамандандырылған көрмесін өткізді. Оған 115 мемлекет пен 22 халықаралық ұйым қатысты. Көрмеге төрт миллионға жуық адам қатысты, оның жарты миллионы басқа елдерден келді [3] №

Қазақстанның барлық аталған жетістіктері небары 29 жыл ішінде қол жеткізілді, бұл тарихи өлшемдер бойынша қысқа мерзім. Қазіргі уақытта Қазақстан аймақтық көшбасшы болып саналады және бәсекеге қабілетті экономикасы бар 30 елдің қатарынан өзінің лайықты орнын алуға тырысуда. Мұның бәрі тәуелсіздік алудың және Қазақстан халқының әрқашан жақсаруға деген ұмтылысының арқасында мүмкін болды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Деятельность Ассамблеи народа Казахстана [Электр. ресурс]. – Кіру режимі URL: <https://assembly.kz/ru/ank/deyatelnost-assamblei-naroda-kazakhstan>- (Қараған күні 25.11.2020).

[2] Beenish Altaf. NTI's 2016 Nuclear Security Index Report [Электр. ресурс]. – Кіру режимі: URL: <http://issp.in/ntis-2016-nuclear-security-index-report/> - Қараған күні 14.11.2020).

[3] Козова З. 10 главных достижений Казахстана за годы Независимости [Электр. ресурс]. – Кіру режимі: URL: <https://liter.kz/13927-10-glavnyh-dostigeniy-kazakhstan-za-gody-nezavisimosti/> - (Қараған күні 25.11.2020).

[4] Аяған Б.Ф., Әбжанов Х.М., Махат Д.А. Қазіргі Қазақстан тарихы. – Алматы, 2010. - 361-362 бб.

REFERENCES

- [1] Deyatelnost Assambleï naroda Kazaxstana (Activities of the Assembly of People of Kazakhstan). [Elektr. resurs]. – Kiru rejimi URL: <https://assembly.kz/ru/ank/deyatelnost-assamblei-naroda-kazakhstan-> (Qaragan kuni 25.11.2020).
- [2] Beenish Altaf. NTI's 2016 Nuclear Secuiruty Index Report [Elektr. resurs]. – Kiru rejimi: URL: <http://issp.in/ntis-2016-nuclear-security-index-report/> - Qaragan kuni 14.11.2020).
- [3] Kozova Z. 10 glavnix dostijeniý Kazaxstana za godi Nezavisimosti (10 main achievements of Kazakhstan during the years of Independence). [Elektr. reswrs]. – Kiru rejimi: URL: <https://liter.kz/13927-10-glavnyh-dostigeniykazahstana-za-gody-nezavisimosti/> - (Qaragan kuni 25.11.2020).
- [4] Ayagan B.G., ÄAjanov X.M., Maxat D.A. Qazirgi Qazaqstan tarıhı (Modern history of Kazakhstan). – Almaty, 2010. - 361-362 p.

30 ЛЕТ НЕЗАВИСИМОСТИ

Карабаева З.М.¹,

¹канд.ист.наук, доцент КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, Karabaeva_zarixan@mail.ru,

Махмадин А.Д.²,

²студент 1 курса Факультета международных отношений,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, alima.makhmadin@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается процесс развития Казахстана как суверенного, независимого государства. Особое внимание уделяется роли Президента Нурсултана Назарбаева в сохранении и укреплении нашей государственности. В соответствии с историческими стандартами за короткий период времени наша страна сделала серьезные шаги по пути суверенного развития и достигла значительных результатов. Казахстанцы столкнулись со многими трудностями на пути к независимости, но преодолев их всех, страна встала на путь быстрой экономической, социальной и политической модернизации. Современный Казахстан - международно признанная страна со своим направлением развития.

Ключевые слова: независимость, Казахстан, Ассамблея народа Казахстана, декларация, ядерная безопасность, космос, лидер.

30 YEARS OF INDEPENDENCE

Karabaeva Z.M.¹,

¹PhD, associate professor.

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and
World Languages, Almaty, Kazakhstan, Karabaeva_zapixan@mail.ru,

Makhmadin A.D.²,

² 1st year student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Faculty of International Relations,

Almaty, Kazakhstan; alima.makhmadin@mail.ru

Abstract. The article examines the development process of Kazakhstan as a sovereign, independent state. Particular attention is paid to the role of President Nursultan Nazarbayev in the preservation and strengthening of our statehood. In accordance with historical standards, in a short period of time our country has taken major steps towards sovereign development and achieved significant results. Kazakhstanis faced many difficulties on the way to independence, but overcome all of them and the country embarked on the path of rapid economic, social and political modernization. Modern Kazakhstan is an internationally recognized country with its own direction of development.

Key words: independence, Kazakhstan, Assembly of the People of Kazakhstan, declaration, nuclear security, space, leader.

Статья поступила 12.12.2020

ӘӨЖ 94(560):355

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.015

ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТТІҢ НЕГІЗІН ҚАЛАУШЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВ

Қарабаева З.М.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ доценті
Алматы, Қазақстан, Karabaeva_zapixan@mail.ru,

Жауынгер Ә.Т.²,

² Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Халықаралық қатынастар факультеті, bayahmetova05.02@mail.ru

Аңдатпа. Тәуелсіз Қазақстанның Тұңғыш Президенті, халқымыздың тұғырлы, бақуатты, бейбіт ел ретінде серпінді дамуына

жол ашушы, заманымыздың аса көрнекті мемлекет қайраткері Нұрсұлтан Назарбаев – еліміздің өсіп өркендеуі мен игілігіне жол ашқан тұлға. Кемеңгер Еліміздің өтпелі кезеңіндегі қиындық тарды еңсеріп, дербес дамудың ілгерілеу мен өркендеу жолына шығуына Тұңғыш Президентіміздің жан - жақты сараланған ішкі және сыртқы саясаттағы көрегендігі басты рөл атқарды. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың мәңгілік идеялары тәуелсіздік рухымен өсіп келе жатқан еліміздің ертеңгі үміті, сенімді серігі болып табылатын жас буынның бойтұмары болуы тиіс екені сөзсіз.

Тірек сөздер: сайлау, тәуелсіздік, нарық, экономика, сыртқы саясат, Семей полигоны, Конституция, жер территориясы, бағдарламалар.

Бүгінгі таңда, 1 желтоқсан Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті күні болып саналады. 2011 жылы Ел Парламенті арнайы қаулы шығарып, 1-ші Президенттік кезеңді мемлекеттік мереке деп жариялады. Тарихи тұрғыдан 1991 жылғы 1 желтоқсан - Қазақстан тәуелсіздігі оқиғаларының ерекше кезеңі. Нәтижесінде, осы кезеңде, жалпыұлттық сайлау кезеңінде, қазақстандықтардың мемлекет тағдырын Нұрсұлтан Назарбаевқа сеніп тапсырды. Президентіміз 1940 жылы 6 шілдеде Алматы облысының Қарасай ауданына қарасты Шамалған ауылында дүниеге келген. Ата-анасы Нұрсұлтан деп ат қойды. Елбасының отбасына тоқталсақ, әкесі Әбіш 1903 жылы Алатаудың бөктерінде өмірге келді. Әбіш Назарбаев көңілді, қадірлі адам болған. Ол тек қазақ тілін ғана емес, орыс және балқар тілдерінде де жақсы білген. Әбіш қазақ және орыс әндерін жақсы айтатын болған. Әбіш Назарбаев 1971 жылы қайтыс болды. Ал анасы Әлжан 1910 жылы Жамбыл облысы Қордай ауданы Қасық аулында дүниеге келген. Әлжан Үшқоңырға жер аударылған әкесімен бірге келіп, Әбішпен танысады. Әбіш ауыл арасында ән салу мен суырыпсалмалық өнерден оның алдына түсетін ешкім жоқ еді. Жарқын жүзді Әлжан ұлын үлкенді құрметтеуге, сыйлауға баулыды, оның ұлттық дәстүрлерге, ән – жырларға, салт – ғұрыптарға құштарлығын оятты. Балалық шағына тоқталсақ, Елбасымыз мектептегі ең үздік оқушының бірі болды, сабақты зор ынта – ықыласпен оқыды. Ағайын – туыстары әкеп берген барлық кітаптарды оқып шықты. Әке – шешесі ежелгі заманда өмір сүрген бабалардың өмірбаяны мен ерлік істерін айтып, олардың шығармаларын талқылайтын. Кез келген қазақ білмеуі ұят саналатын жеті ата туралы да сөз болатын. Ежелгі аңыздар мен бабалардың наным – сенімдері туралы үлкендер айтатын әңгімелерді де жақсы

білетін. Кейін 1960 жылы Днепродзержинск қаласының № 22 кәсіптік лицейін бітірген. Ал 1967 жылы Қарағанды металлургия комбинатында ВТУЗ – ды бітірді. Еңбек жолын 1960 жылы «Казметаллургстрой» трестінің құрылыс басқармасының қызметкерлері бастады. Яғни Қарағанды облысының Теміртау қаласы болды. Содан кейін ол құю машиналары үшін шойын ретінде жұмыс істеді, Қарағанды металлургия комбинатында тау – байыту пеші. 1965 – 1969 жылдары Қарағанды металлургия комбинатында (1966 жылдан – зауыт) қайта жұмыс істеді: диспетчер, газ маманы, домна пештің дүкеніндегі аға газетші болды. 1969 – 1973 жылдары Қарағанды облысы, Теміртау қаласындағы партиялық, комсомол жұмысында, кейін 1973 – 1978 жылдары – Қарағанды металлургия комбинаты партия комитетінің хатшысы болып қызмет етті. Ал 1978 – 1979 жж. Қарағанды облыстық партия комитетінің екінші хатшысы. 1979 – 1984 жылдары Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің хатшысы болып еңбек етті. 1984 – 1989 жылдары – Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің Төрағасы. 1989 – 1991 жылдары Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы. 1990 жылғы 14 шілдеден бастап 1991 жылғы 23 тамызға дейін – КОКП Орталық Комитетінің Саяси бюросының мүшесі болды.

Осындай ерең еңбектің арқасында бүкіл халықтық сайлау нәтижесінде егемен Қазақстанның іргетасының қалаушысы болды. Бұл сайлау халық үшін аса жауапты кезеңде өтті. Себебі Кеңестер Одағының ыдырап, егемендіктің ауылы жақындап келе жатқан тұс болатын. Ал ондай өтпелі кезеңде елдің тізгіні жауапты тұлғаның қолында болуы тиіс болатын. Ал бұл тізгін сол кезеңде Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевқа жауапты жүк, ел үмітін ақтау мен көңілінен шығу болатын. Еліміздің тізгінін қолға алған күні Елбасы қазақстандықтарға алдағы өмірдің жеңілге түспейтіндігін, бірақ жақсы күндерге бірлік пен татулық, іскерлік пен қабілеттілік арқылы жетуге болатынын ашып айтқан еді. Бұл сара жолда Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаев Тәуелсіздік шежіресіндегі үш шешуші тарихи белесті айрықша маңызды және елеулі деп есептейді. Оның біріншісі – Қазақстанның тұңғыш абсолютті егемен мемлекеттік актісі – Семей полигонын жабу туралы Жарлыққа қол қою[1]. Өйткені, осы сәттен бастап Қазақстанның бүкіл аумағында тек бір ғана юрисдикция – қазақстандықтардың өздерінің және туындап келе жатқан егемен Қазақстан мемлекетінің ерік – жігерінің іс – қимыл жасайтынын білдірді. Екінші, 1991 жылдың 1 желтоқсанында біздің халқымыздың бүкіл тарихында алғаш рет өткен жалпыға ортақ Қазақстан Президенті сайлауы. Бұл оқиғаның тарихи мәні мен патриоттық құндылығы маңызды аспект болды және ешқандай талас тудырмады. Бұл күні Қазақстан халқы биліктің

шынайы қайнар көзі болудағы, билікті қалыптастырып, оның саясатын айқындаудағы өзінің егемен құқығын алғаш рет жүзеге асырды. Президенттің айтуынша, 1991 жылдың 1 желтоқсаны – бұл Қазақстан халқы біздің мемлекетімізді басқару туралы мәселе бойынша тарихи шешім қабылдаған күн. Бұл президенттік биліктегі республика пайдасына жасалған бірегей таңдау болды. Сол бір күрделі уақытта өмір қисынының өзі бүкіл атқарушы билік үшін ғана емес, сонымен бірге күрделі өтпелі кезеңді бастан өткеріп жатқан бүкіл қоғам үшін де елеулі бастаманы талап етті. Ескі тоталитарлық жүйе келмеске кетіп, басқарудың жаңа институттары пайда болды. Қарқынды түрде нарықтық реформаларды жүргізу, тіпті азық – түлікпен қамтамасыз ету, жұмыспен қамту, қалалар мен ауылдардағы өмір қауіпсіздігі сияқты қарапайым мәселелердің өзінде адамдар тұрмысын қалыпқа келтіру міндеті басты сананың өзекті тақырыбы болды.. Осындай жағдайда Республика Президенті лауазымын енгізу ел дамуында маңызды тұрақтандырушы факторға айналды. Президентті жалпыхалықтық сайлау халық пен мемлекеттік биліктің бірлігін нығайтты, ал соңында Қазақстан тәуелсіздігінің қалыптасуы мен нығаюының бүкіл үдерісінің сабақтастығы мен жүйелілігін қамтамасыз етті [2]. Сөйтіп, бір мезгілде басқару формасы, Қазақстанның бірлігі, егемендігі мен тәуелсіздігі ұстап тұру басты міндетте тұрды. Бұл Қазақстанның бүкіл экономикалық, ішкі және сыртқы саяси кеңістігін жеделдете егемендендіру үдерісі болды. Қазақстан экономикасы, мәдениеті – бұл біздің ұлы еліміздің байлығы мен құндылықтарының ажырамас бөлігі. Тәуелсіздік жолында XX ғасырдың 90 – шы жылдары әлемнің дамыған елдердің мүлдем жаңа жағдайға көшкенімен есте қалды. Технологиялық дамудағы революциялар экономикалық қатынастарды да, саяси институттарды да өзгерді. Барлық экономикалық және саяси қатынастардың құқықтық негізі елдің [3] Негізгі Заңы – Конституцияда қаланды. Конституцияның ескі мәтіні және алғашқы жылдары енгізілген барлық өзгерістер кеңестік жүйенің бірқатар белгілері мен атрибуттарын қамтиды, бұл оны заңнамалық негізін жарамсыз етті. 1993 жылғы қаңтарда қабылданған Конституция да осындай болды. Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен еліміздің жаңа Негізгі Заңын қабылдау жұмыстары басталды. Конституциялық Комиссия құрылды, оның құрамына көрнекті құқықтанушылар, мемлекет және қоғам қайраткерлері кірді. Н.Ә. Назарбаев Комиссия төрағасы және Мемлекет басшысы ретінде «1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдум өткізу туралы» Жарлыққа қол қойды. Жаңа Негізгі заң қабылданар алдында Қазақстан азаматтарының жобаны ауқымды талқылауы болды. Барлығы 33 мың ұжымдық талқылау өткізіліп,

оған үш миллионнан астам адам қатысты [4]. Талқылау нәтижесі 30 мыңнан астам ұсыныстар мен ескертулердің енгізілуі болды. 55 бапқа 1100 – ден астам түзетулер мен толықтырулар енгізілді. Референдумға сайлаушылардың 90, 6 пайызының қатысуы ерекше оқиға болды. Сайлаушылардың 90% басым көпшілігімен Ата Заңымыз Конституция қабылданды. Содан бері бұл күн мемлекеттік мереке – Қазақстан Республикасының Конституциясы күні болып саналады. Елімізде алда жүргізілетін саяси және экономикалық реформаларға бұл жаңа Негізгі Заң еркіндігі берді Ал 1999 жылы Президенттің бастамасы бойынша «Отан» партиясы ретінде құрылған ұйым, 2006 жылы «Нұр Отан» Халықтық – Демократиялық партиясына, ал 2013 жылы «Нұр Отан» партиясына өзгертілді. Ол Қазақстан Парламентінде депутаттық көпшілікке ие болды. 1999 жылы «Нұр Отан» партиясының 39 мүшесі Парламент депутаттары болды, олардың 12 – і – Сенат депутаттары, 27 – і – Мәжіліс депутаттары. 2005 жылы «Отан» партиясы Н.Ә. Назарбаевты Қазақстан Президенттігіне кандидат етіп ұсынды және «Қазақстан Республикасының Президенттігіне кандидат Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевты қолдау үшін Қазақстанның Халық коалициясы» сайлауалды блогын құруға бастама көтерді. Осы және басқа да жағдайларды ескере отырып, Қазақстан Республикасының Парламенті 2010 жылғы 14 маусымда «Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті туралы» 2000 жылғы 20 шілдедегі Конституциялық заңға түзетулер енгізді, оған сәйкес Президент Н.Ә. Назарбаев Ұлт Көшбасшысы деп танылды. Осылайша, Н.Ә. Назарбаевтың заңды институционалдануы жалпыұлттық көшбасшы ретінде жаңа деңгейге көтерілді. 1995 жылғы 30 тамызда жаңа Конституция қабылданды, онда қазіргі заманғы демократиялық, зайырлы және әлеуметтік мемлекеттің негізгі қағидаттары көрініс тапты. XX ғасырдың 80 – ші жылдарының аяғында – 90 – шы жылдардың басында тарихи аренада социалистік экономика мен саяси құрылым дағдарысынан туындаған мәселелерді шешу мақсатында Н.Ә. Назарбаев жаңа сын – қатерлерге жауап бере алатын және жүйені жаңа жағдайларға бейімдей алатын Көшбасшы ретінде әрекет етті. Оның басшылығымен Қазақстан қоғамның ыдырауы мен тұрақсыздығын болдырмауға, қоғамдағы қайшылықты жағдайларды бәсеңдетуге, Қазақстанды демократиялық мемлекеттердің әлемдік қауымдастығына тұрақтандыруға және ықпалдастыруға қол жеткізілді. Елбасы саясаты заманауи түйінді мәселелерді шешетін Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезін Астанада, қазіргі Нұрсұлтан қаласында ұйымдастыруға мүмкіндік берді. Қазақстан зымырандар ұшырылатын алаңнан, ғарыш державасына айналды. Осы қысқа мерзім – 30 жыл

ішінде үлкен, жаһандық өзгерістер болды. Нарықтық экономика, жаңа саяси жүйе құрылды. Бұл оқиғалар Елбасының «Тәуелсіздік дәуірі» монографиясында жүйелі және егжей – тегжейлі баяндалды. Н.Ә. Назарбаевтың айтуынша, бұл жаңа модельді іздеу болды. «Біз өз жолымызды – Қазақстандық жолды іздедік», – деп айрықша баса көрсетті. Рухани өмір жаңартылды. «Мәдени мұра» (2004 – 2011 жж.), «Халық тарих толқынында» (2014 – 2016 жж.), «Рухани жаңғыру» (2017 ж.) және «Ұлы Даланың жеті қыры» (2018 ж.) «жастар жылы» (2020) сынды мемлекеттік бағдарламалар жаһандық трендтерге айналды және олардың іске асырылуы қазақстандықтардың дүниетанымын мүлдем өзгертті. АҚШ, ҚХР, Ресей, Германия, Түркия, Иран және басқа мемлекеттердің әлемдік мұрағаттарынан табылған материалдардың елімізге әкелінуі мен цифрлануы ұлттық тарихтың көкжиегін кеңейтті. Қоғамтанушылар қауымдастығы осы жобалар үшін Елбасына алғыс білдірді.

Н.Ә. Назарбаев қазіргі заманғы тәуелсіз, зайырлы және демократиялық Қазақстанның негізін қалаушысы. Тәуелсіздік тұғырында елбасының қаншама кітаптары жарық көрді. Мысалы: «Қазақстан жолы» Қазақстанның қазіргі тарихының аса күрделі де жарқын сәттерін баяндайды. «Сындарлы он жыл» Қазақстан Республикасының ішкі және сыртқы саясаты, жаһандану, есірткі бизнесі, қауіпсіздік, Каспий аймағы, халықаралық құқық, жікшілдік саласында соңғы 10 жылда әлемде және Қазақстан Республикасында болған жағдайлары мен өзгерістері туралы айтады. «Тарих толқынында» кітабында автор өткеннің кейбір іргелі сабақтарына жүгіне отырып, қазақ халқының тарихи жолы туралы ой толғайды, рухани мұраны дамыту мәселесіне тоқталады. Елбасымыздың бұдан басқа «Еуразия жүрегінде», «Ой бөлістім халқыммен», «Өзекжарды ойлар», «Бейбітшілік кіндігі», «Туған елім – тірегім», «Қазақстан – Ресей қатынастары», «Қалың елім, қазағым», «Қазақстан халқының азаматтық таңдауы – тарихи зерде, ұлттық татулық және демократиялық реформалар», «Тәуелсіздігіміздің бас жылы», «Реформаларды түбегейлендіру, жалпыұлттық келісім арқылы – жаңарған Қазақстанға», «Қазақстанның егеменді мемлекет ретінде қалыптасуы мен дамуының стратегиясы», «Әділеттің ақ жолы» және тағы да басқа кітаптары жарық көрген. Бұл кітаптардың барлығы Қазақстанның идеологиясы мен тарихын, қазақ елінің осы қиын жолда бастан кешкен жағдайын баяндайды. Одан бөлек қазіргі таңда Н. Назарбаев зияткерлі мектептері мен университеттері бар. Қазақстанның негізгі қалаларында орналасқан. Мысалы: Нұрсұлтан, Қостанай, Алматы және т.б. Білімнің озық түрімен қамтамасыз етіп отыр. Тәуелсіздікті алғаннан гөрі

оны сақтау қиынырақ. Осындай үлкен жауапкершілікті ала отырып, барлық адамның көңілінен шығу мүмкін емес. Қазақстанның Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев: «Халыққа қызмет етуден өзге, менің басқа тағдырым жоқ», – деген болатын. Сонымен бірге, оның осы сөздерімен үндесіп жатқан істері оның бүкіл Қазақстанға шексіз қызмет етуінің жоғары дәлелі болып табылады. Президентіміз құрған мемлекетті сақтау мен дамыту келешек ұрпақтардың мойнында, яғни біздің мойнымызда. Сол себептен жер қадірін біліп, оның дамуында ерекше үлес қосу керекпіз. Ол үшін әр азамат білімді, саналы болу қажет. Еліміздегі бар жасалған мүмкіншілікті тиімді пайдаланудың маңызы зор. Бұл жолда әр азамат Н. Назарбаевтан үлгі алу қажет деп санаймын.

ӘДЕБИЕТ

[1] Назарбаев Н. Өмірбаян. - Астана: Деловой Мир Астана, 2016. - 306 б.

[2] Нұрсұлтан Назарбаев: әділеттің ақ жолы. – Алматы: Қазақстан, 1991. – 288 б.

[3] Центральный Комитет КПСС принял постановление «О работе Казахской республиканской партийной организации по интернациональному и патриотическому воспитанию трудящихся» / Казахстанская правда. – 1987. - № 165 (16 июля).

[4] 1998 год должен стать годом начала реализации Стратегии-2030: Выступление Президента Н.А. Назарбаева на республиканском совещании акимов 23 декабря 1997 года // Казахстанская правда. – 1997. – № 269 (22469). - 25 декабря.

REFERENCES

[1] Nazarbayev N. Omirbayan. – (Biography). Astana: Delovoy Mir Astana, 2016. - 306 p.

[2] Nursultan Nazarbayev: adiletin ak, zholy (Nursultan Nazarbayev: the way of Justice). – Almaty: Kazakstan, 1991. – 288 p.

[3] Tsentral'nyy Komitet KPSS prinyal postanovleniye «O rabote Kazakhskoy respublikanskoy partiynoy organizatsii po internatsional'nomu i patrioticheskomu vospitaniyu trudyashchikhsya» (The Central Committee of the CPSU adopted a resolution «On the work of the Kazakh Republican Party Organization on International and patriotic education of workers») Kazakhstanskaya pravda. – 1987. - № 165 (16 iyulya).

[4] 1998 god dolzhen stat' godom nachala realizatsii Strategii-2030: Vystupleniye Prezidenta N.A. Nazarbayeva na respublikanskom soveshchanii akimov 23 dekabrya 1997 goda (1998 should be the year

of the beginning of the implementation of the Strategy-2030: Speech of President N.A. Nazarbayev at the republican meeting of akims on December 23, 1997). Kazakhstanskaya pravda. – 1997. – № 269 (22469). - 25 dekabrya.

Н.А. НАЗАРБАЕВ ОСНОВАТЕЛЬ НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВО

Карабаева З.М.¹,

¹доцент КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан, Karabaeva_zapixan@mail.ru,

Жауынгер А.Т.²,

²студент 1 курса КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Факультет: Международные отношения

Zhaunger.a@mail.ru

Аннотация. Нурсултан Назарбаев, Первый Президент независимого Казахстана, выдающийся государственный деятель современности, проложивший путь динамичному развитию нашего народа как стабильной, процветающей и мирной страны, - человек, проложивший путь к росту и процветанию нашей страны. Видение Первого Президента в хорошо дифференцированной внутренней и внешней политике сыграло ключевую роль в преодолении трудностей переходного периода мудрой страны и вступлении на путь прогресса и процветания независимого развития. Несомненно, вечные идеи Первого Президента Республики Казахстан - Президента Нурсултана Назарбаева должны быть талисманом подрастающего поколения, надеждой на будущее нашей страны, растущей в духе независимости.

Ключевые слова: выбор, независимость, рынок, экономика, внешняя политика, Семипалатинский полигон, Конституция, территории земля, программы.

N.A. NAZARBAYEV THE FOUNDER OF INDEPENDENT STATE

Karabaeva Z.M.¹,

¹associate professor of Ablai Khan KazUIR & WL
Almaty, Kazakhstan, Karabaeva_zapixan@mail.ru,

Zhaunger A.T.²,

²Student 1 course Ablai Khan KazUIR & WL
Faculty: International Relations

Almaty, Kazakhstan, Zhaunger.a@mail.ru

Abstract. Nazarbayev, the First President of independent Kazakhstan, an outstanding statesman of our time, who paved the way for the dynamic development of our people as a stable, prosperous and peaceful country,

is a person who paved the way for the growth and prosperity of our country. The vision of the First President in a well-differentiated domestic and foreign policy played a key role in overcoming the difficulties of the transition period of a wise country and embarking on the path of progress and prosperity of independent development. Undoubtedly, the eternal ideas of the First President of the Republic of Kazakhstan - President Nursultan Nazarbayev should be the talisman of the younger generation, the hope for the future of our country, growing in the spirit of independence.

Key words: choice, independence, market, economy, foreign policy, Semipalatinsk test site, Constitution, territories, programs.

Статья поступила 12.12.2020

ӘӨЖ 993 (748)

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.016

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ ДІНИ БАҒДАРЫ

Әли Б.Қ.¹,

¹ә.ғ.к., Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ аға оқытушысы,
Алматы, Қазақстан, bota.alieva@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасында тәуелсіздік алғаннан кейінгі көп ұлтты және көп конфессиялы қоғамда жастар арасында діни көзқарас пен діни сауаттылық мәселесі қаралды. Бүгінгі таңда қазақ қоғамында ұлтжанды әрі иманды ұрпақ қалыптастыру, намысты, рухани ділі мықты жастарды тәрбиелеу өзекті мәселеге айналып отыр. Қоғамымызда жас буынның дінге деген бетбұрысының өзгергені байқалады.

Еліміз көп конфессиялы және көп ұлтты ел болғандықтан бір шаңырақ астында мұсылмандар да, христиандар да және де өзге дін өкілдері бейбіт әрі бір-біріне толеранттылық көрсетіп өмір сүруде. Әрине, бұл мемлекет тарапынан, Елбасы тарапынан жасалып жатқан тиімді іс-әрекеттер және қолайлы жағдайлар деп түсінеміз. Қазақстандағы ұлтаралық және конфессияаралық қатынастар қазіргі таңда көптеген елдерге үлгі болып отыр.

Тірек сөздер: рухани құндылық, дін, Дінтану, Ислам, экстремизм, радикализм, терроризм, жаһандану, Қазақстан жастары.

Алғаш рет елімізде Құран Кәрімнің танылуы 1912 жылы қазақ тіліне аударған Мұса Бегейұлымен байланысты. Екінші аударманы 1988 жылы Түркиялық қазақ Халифа Алтай жасаған болатын. Алайда, бұл қазақ даласына Исламның сол уақытта келгендігін меңземейді. Ата-бабаларымыз Исламды ежелден қабылдаған. Түркі тілдес халықтардың мұсылман дінін қабылдауында көп еңбек еткен Яссауидің жолын, қазақ хандар мен билердің, халқының мүддесін қорғап, еркіндігі мен тәуелсіздігін тілге тиек еткен, қазақ зиялылары діни-ағартушылық көзқарастарын, қоғамның әлеуметтік-мәдени және діни өміріне қосқан үлестерін ұмытпауымыз керек.

Барлығымыз білетіндей, Кеңес Үкіметі кезінде халқымыздың санасына атеистік идеологияны әбден сіңіріп, исламды түбегейлі жоюға тырысты. Алайда, ата-бабаларымыздың, қазақ ағартушы-зиялыларымыздың сан ғасырлар бойы аңсаған тәуелсіздігімізді алғаннан кейін дінге деген бостандық пен еркіндігі берілді, сонымен қатар, халқымыздың салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, тарихы және мәдениетінің қайта жаңғырып, дамуына, білім беру саласының қарқынды өсуіне, еліміздің болашағы қазақ жастарының рухани келбетін қалпына келтіруде Тұңғыш Президентіміз Н.Ә.Назарбаевтың бастаған үлкен бастамаларымен басталды және күні бүгінге дейін әлі жалғасын табуда.

Еліміз көп конфессиялы және көп ұлтты ел болғандықтан бір шаңырақ астында мұсылмандар да, христиандар да және де өзге дін өкілдері бейбіт әрі бір-біріне толеранттылық көрсетіп өмір сүруде. Әрине, бұл мемлекет тарапынан, Елбасы тарапынан жасалып жатқан тиімді іс-әрекеттер және қолайлы жағдайлар деп түсінеміз. Қазақстандағы ұлтаралық және конфессияаралық қатынастар қазіргі таңда көптеген елдерге үлгі болып отыр.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев өзінің «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «...дін мәселелерінде ойластырылған қадам және өте мұқияттылық қажет. Біз ұят, толеранттылық және төзімділік еркіндігі принциптерін қастер тұтуымыз керек», – деп атап көрсетті. Сонымен қатар Ұлт көшбасшысы өз Жолдауында: «...біздің мемлекетіміздің зайырлы келбеті – Қазақстанның табысты дамуының маңызды шарты. Мұны Қазақстанның қазіргі және болашақ саясаткерлері, барлық қазақстандықтар айқын түсінуге тиіс» [1], – деп айтқан болатын. Сондықтан Тәуелсіз Қазақстанның Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың бізге жолдаған әрбір сөзін өскелең жас ұрпаққа аманат етіп, сабақтастықты жалғастырып санасына құйып жеткізу біздің міндетіміз болып табылады.

Бүгінгі таңда қазақ қоғамында ұлтжанды әрі иманды ұрпақ қалыптастыру, намысты, рухани ділі мықты жастарды тәрбиелеу өзекті мәселеге айналып отыр. Жастардың дәстүрлі рухани құндылығының байлығы қоғам өмірі үшін өте маңызды. Себебі, жас ұрпақтың ұстанған бағытынан, оның дұрыс көзқарасы мен дүниетанымынан, саналы ғұмыр кешуге деген ынтасынан қоғам мен мемлекеттің тұтас дамуы анықталады. Сондықтан, жастардың әрбір салада сауатты болуы ең басты критерийлердің бірі болып саналады.

Жалпы халқымыздың дінге деген бетбұрысы, қызығушылығы артуда. Бұны елімізде мешіттердің салынуынан, жастардың мешітке көптеп баруынан, жастар арасында ораза ұстаушы мен құрбан салушылардың көбеюінен, жалпы имандылыққа жол тартуынан байқаймыз. Әрине, бұл мемлекет тарапынан жасалып отырған дұрыс бағыт-бағдардың, идеологияның нәтижесі деп айтуға болады. Қазақстан Мұсылмандары Діни басқармасы "Ислам және өркениет" газеті Қазақстанның барлық мешіттеріне тегін таратылады және газеттің сайты да бар. Діни мазмұндағы сайттарға келетін болсақ www.muftyat.kz , www.islam.ru , www.nur.kz т.б. сайттар, сондай-ақ, облыс орталықтарында және аудандарда орналасқан мешіттердің жеке сайттары жұмыс жасауда. Сонымен қатар, ақпарат ғасырында жаңа технологияны игеріп, насихат жүргізу мен ақпарат таратудың телевизиялық тәсілін қолдана отырып, «Асыл Арна», «Халық арна» атты телеарналар қызмет көрсетуде. Және де, үйренем деушілерге бірқатар ЖОО-да Дінтану мамандығы бар, Нұр-Мұбарак университеті, республика бойынша медреселер, ресми діни оқу орындары, құран курстары білім беруде. *Әбу Ханифа мазһабы* мұрасын қалыптастыру мақсатында, сонымен қатар, 9 сыныптан бастап діни дәрістер де оқытыла бастады. Бұрынғыға қарағанда, қазіргі уақытта діни қызметкерлер әртүрлі ресми газеттер мен журналдарға мақалалар жариялап, радио және теледидар арналарындағы бағдарламаларға жиі шақырту алады. Сондай-ақ, ҚМДБ (Қазақстан Мұсылмандары Діни басқармасы) мақұлдауымен көптеген діни кітаптар басып шығарылды: Дін мен дәстүр, Ислам ғылымының халы, Имамның тұлғалық келбеті, Қазақ мәдениеті және ислам құндылықтары және т.б.

Осы ретте Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев 2012 жылғы Жолдауында дін мәселесінің қоғамымызда маңыздылығын айта келе: *«Біз мұсылманбыз, оның ішінде Әбу Ханифа мазһабын ұстанатын сүнниттерміз. Бабаларымыз ұстанған бұл жол ұлттық салт-дәстүрді, ата-ананы сыйлауға негізделген. Ендеше, бүгінгі ұрпақ та әлемдегі ең ізгі дін – ислам дінін қадірлей отырып, ата дәстүрін ардақтағаны абзал. Қазір кейбір сыртқы күштер жастарымызды*

ислам дінінің хақ жолынан адастырып, теріс бағытқа тартуға тырысуда. Мұндай ұлттық табиғатымызға жат келеңсіздіктерден бойымызды аулақ салуымыз керек. Біз мұсылман үмбетінің бір бөлігі екенімізді мақтан тұтамыз. Ол – біздің дәстүріміз. Бірақ бізде зайырлы қоғамның дәстүрлері де бар екенін, Қазақстан зайырлы мемлекет екенін ұмытпауымыз керек» деп діни бағыттың, білімнің сауатты берілуі керектігін нақты жеткізген болатын [2].

Қазіргі уақытта Қазақстан жастары діни ақпаратты интернетте, әлеуметтік желілерде, мешіттерде, газеттерде, журналдарда оқиды. Яғни, жастардың басым бөлігі діни ақпаратқа ие болуда. Алайда, дінге қатысты еркін ақпараттың ағылуы біріншіден елде әрекет етіп отырған бейресми және төл тарихымыз бен мәдениетімізге жат христиандық-протестанттық бағыттағы миссионерлердің, екіншіден экстремистік, радикалды-ислами ағымдардың белсенділігін күшейтті. Дінде адасушылық, исламның саясилануы қоғамның тұтастығына теріс жағынан ықпал етуде. Діни топтардың артында сыртқы геосаяси күштердің де әсері бар екендігі де сөзсіз. Орталық Азияның геосаяси жағдайының өзге елдерге тартымдылығы, бұл аймақтың Таяу Шығыс пен Ауғанстан секілді саяси тұрақсыз елдермен шекаралас орналасуы, радикалды діни топтардың қызметінің белсенділігі қазіргі таңда «діни терроризмнің» әлемдік деңгейде өскенін байқаймыз. Дүниежүзі халқының көзқарасы бүгінгі күні мұсылман елдеріндегі оқиғаларға байланысты өзгеріске ұшырады, ислам дінін экстремизм, радикализм және терроризм сияқты теріс, ислам дінінің негізгі рухына жат түсінікпен, әлемдік деңгейдегі әлемдік санаға исламға қарсылық, жеккөрушілік туындатуда.

Соныменбірге, қазақ қоғамындағы жастардың діни сауатсыздығын пайдаланып, салафиттік бағыттағы діни ағымдарға арбау, қоғамда дұрыс діни сана қалыптастыру деген бүркемелі ұстаныммен, жасырын атпен көп жастарымызды улауда. Яғни, психологиялық теріс насихат нәтижесінде радикализм, экстремизм бойынша елден аттанған қазақ азаматтарының іс-әрекеттері тиісті органдар тарапынан тіркелген болатын. Тек бұл мәселе емес, сондай-ақ әйел азаматын қап-қара киіммен тұмшалау, басқа дін өкілдерінен өзін биік ұстау, жаңа туған сәбилерге екпе салудан бас тарту немесе қандай да бір медициналық көмектен бас тарту, музыка тыңдау харам деп, тіпті Өнұранымызды тыңдамау, кеудеге қол қойдырмау, ұлттық рәміздерімізді құрметтемеу және т.б. салт-дәстүріміз бен әдет-ғұрпымызға жат іс-әрекеттерді жасау, бұрыс уағыз нәтижесінде санасы уланған азаматтар сол ағымның басшысының сарбазы ретінде қылмыстық оқиғаларға да барып отырады. Бұндай келеңсіз жайттардың белең алуының тағы бір

себебі дін саласындағы мамандардың жетіспеушілігі мен мектептегі дінтану сабағының діни білімі жоқ мамандардың дәріс беруінен және сабақтардың толыққанды берілмеуінен, шет ауыл мен аудандарда теолог-мамандардың жетіспеушілігінен деп түсіндіруге болады.

Сондықтан, елімізде тұрақтылықтың сақталуы, саяси-әлеуметтік жағдайдың дамуы және экономиканың өркендеуіне бәсекеге қабілетті, білімді, қазаққа тән салт-дәстүрімізді, мәдениетімізді сақтай отырып, дұрыс діни білім алған, рухани адамгершілікке тәрбиеленген, сауатты жастардың қосар үлесі орасан зор. Сонымен қатар, әлемдік өркениетте және халқымыздың сан ғасырлық тарихында ең негізгі рухани мұрасы саналған діннің алатын орны ерекше екендігін атап өту керек.

Мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасында «Жастардың төл мәдениеттен нәр алуы, еліміздің тарихи өткенін оқып-үйренуі, қоғамымыздағы достық ахуал мен бейбітшілікті, рухани келісімді нығайту жас ұрпақ бойында біздің ортақ Отанымызға – Қазақстан Республикасына деген мақтаныш сезімін қалыптастыруы тиіс» – деп көрсетілген [3-4].

Тәуелсіз елімізді әлемге таныту, жаһандану процесінде ұлттық рухымызды биік ұстап, рухани ізгілік және халқымыздың қанындағы отансүйгіштік, қайраттылық, әдептілік, қайырымдылық, имандылық, мейірімділік, секілді ұлттық құндылықтар мен асыл қасиеттерді ұлықтап, сыртқы ықпалдарға төтеп беретін мықты иммунитеті қалыптасқан, әрбір іске жауапкершілікпен қарайтын жастар, жарқын болашақтың кепілі.

ӘДЕБИЕТ

[1] ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы // ЕгеменҚазақстан. –2012.- 15.12.

[2] Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың қазақ халқына жолдауы. – Кіру режимі: <http://www.kisi.kz/index.php/kz/poslaniya-narodu-kazakhstana/944-2012-zhyl-y-14-zhelto-san-aza-stan-respublikasyny-prezidenti-n-nazarbaevty-aza-stan-khal-yna-zholdauy> - (Қараған күні 28.11.2020).

[3] Мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы. – Кіру режимі: <https://elorda.info/%D1%80D0%B0%D0%B0%B5-qazaq/30092020/112602/39329.html> - (Қараған күні 28.11.2020).

[4] Райымбекова А. Халықаралық қақтығыстарды реттеудегі медиаторлық қызмет // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Международные отношения и регионоведение”. 2018. - № 3. - 81-85 бб.

REFERENCES

[1] QR Prezidentiniñ «Qazaqstan-2050» strategiyası qalıptasqan memlekettin jana sayası bağıtı» attı Qazaqstan halqına Joldaı (Address of the president of the Republic of Kazakhstan to the people of Kazakhstan “strategy” Kazakhstan-2050” new political course of the established state). Egemen Qazaqstan. –2012.- 15.12.

[2] Qazaqstan Respublikası Prezidenti N.A.Nazarbaevtin qazaq halqına joldaı (Address of the president of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the Kazakh people). Kiru rejimi: <http://www.kisi.kz/index.php/kz/poslaniya-narodukazakhstana/944-2012-zhyl-y-14-zhelto-san-aza-stan-respublikasyny-prezidenti-nazarbaevty-aza-stan-khal-yna-zholdauy> - (Qaragan kuni 28.11.2020).

[3] Memlekettik jastar sayasatının 2020 jılğa deyingi tujırımdaması (Concept of State Youth Policy until 2020). – Kiru rejimi: <https://elorda.info/%D1%80D0%B0%D0%B0%B5-qazaq/30092020/112602/39329.html> - (Qaragan küni 28.11.2020).

[4] Rayimbekova A. Halıqaralıq qaqtıgıstardı retteudegi mediatorlıq qızmet (Mediation activities in the settlement of international conflicts). Izvestiya KazUMOıMYa im. Ablai khana, Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye».- 2018. - № 3. - 81-85 p.

ОТНОШЕНИЕ К РЕЛИГИИ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА

Али Б.К.¹,

¹ к.с.н., старший преподаватель

КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

Алматы, Казахстан, bota.alieva@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы религиозного отношения и религиозной грамотности среди молодежи в многонациональном и многоконфессиональном обществе после обретения независимости Республики Казахстан. На сегодняшний день в казахском обществе актуальным становится вопрос формирования национально-нравственного поколения, воспитания молодежи с сильным духовным менталитетом. В нашем обществе наблюдается изменение отношения молодого поколения к религии.

Поскольку наша страна является многоконфессиональной и многоэтнической страной, мусульмане, христиане и люди других религий живут в мире и толерантности под одной крышей. Конечно, мы понимаем, что это эффективные действия и благоприятные условия со стороны государства, Президента. Межэтнические и межконфессиональные отношения в Казахстане сегодня являются образцом для многих стран.

Ключевые слова: духовная ценность, религия, Религиоведение, Ислам, экстремизм, радикализм, терроризм, глобализация, молодежь Казахстана.

RELIGIOUS ORIENTATION OF YOUTH IN KAZAKHSTAN

Ali B.K.¹,

¹candidate of social sciences, senior lecturer,
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan, bota.alieva@mail.ru

Abstract. The article deals with the issues of religious attitudes and religious literacy among young people in a multi-ethnic and multi-religious society after the independence of the Republic of Kazakhstan. Today, the issue of forming a national and moral generation, educating young people with a strong spiritual mentality is becoming relevant in the Kazakh society. In our society, there is a change in the attitude of the younger generation to religion.

As our country is a multi-religious and multi-ethnic country, Muslims, Christians and people of other religions live in peace and tolerance under one roof. Of course, we understand that this is an effective action and favorable conditions taken by the state, the President. Interethnic and interfaith relations in Kazakhstan today are a model for many countries.

Key words: spiritual value, religion, religious Studies, Islam, extremism, radicalism, terrorism, globalization, youth of Kazakhstan.

Статья поступила 23.11.2020

УДК: 94(574)

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.017

ТӘУЕЛСІЗДІК ТҰҒЫРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН

Абдығалық А.Е.¹,

¹ Семей медициналық университетінің
«Жалпы медицина» мамандығының студенті
Семей, Қазақстан, E-mail: altynay.abdygalyk@bk.ru

Аңдатпа. Тәуелсіздік жылдарында ел экономикасы дамуы нәтижесінде әлемдік шаруашылық жүйесіне үйлесімді кіріп, сыртқы экономикалық дағдарыстарға қарсы тұруға мүмкіндік алды. Елімізде экономикалық, саяси және әлеуметтік салаларда аса ірі

реформалар жүзеге асты. Сондықтан, бүгінгі таңда Қазақстан әлемдік қауымдастықта беделді орын алып отыр. Қазіргі уақытқа дейін мемлекеттің дамуы жолында көп жұмыс атқарылды, көптеген мақсат-мұраттарға қол жеткізілді. Дегенмен, одан әрі даму мақсатында мемлекет алдында әлі де айтарлықтай көп міндеттер тұр.

Тірек сөздер: Қазақстан, тәуелсіздік, рухани жаңғыру, ұлттық мәдениет, бағдарлама, ұлттық философия, стратегия, Тұңғыш Президент, ғылым.

1991 жылғы 16 желтоқсанда «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Конституциялық заң қабылданған сәттен бастап, біздің еліміз әлемдік қоғамдастықтың алдында өз халқы үшін жауапкершіліктің ауыр жүгін мойнына алған жас егемен мемлекет ретінде пайда болды.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевқа Қазақ КСР-інің жан-жақты дағдарыс пен Кеңес Одағының ыдырауынан кейін мемлекетті нөлден бастап құру тарихи миссиясы түсті.

Тәуелсіздіктің тұғыры елімізде орныға бастаған тарихи кезеңнен бері Декларация бойынша, Қазақстан халқы мемлекеттік билік пен егемендіктің қайнар көзі болып табылады. Декларацияда еліміздің ширек ғасыр ішінде қол жеткізген жетістіктері және Н.Ә. Назарбаевтың ерен еңбегінің арқасында мүмкін болғаны атап көрсетілді. Н.Ә. Назарбаевтың басшылығымен біз егеменді ел болып, дүние жүзіне танымал болдық. Осы жетістікке жету үшін Қазақстан халқының, соның ішінде қазақ ұлтының рухани және материалдық игіліктерін арттыруға байланысты ауқымды жұмыс жасалды. Қазақстан осынау тарихи қысқа мерзімде экономикасы қарқынды дамыған, табысқа жетудің бірегей тәжірибесі бар саяси тұрақты мемлекет ретінде қалыптасты.

Қоғамдық келісім мен саяси тұрақтылық, ел ішіндегі жетістіктері мен сыртқы бейбіт саясаты арқасында әлемге танылған Қазақстан Республикасы бүгінгі таңда мықты әрі табысты мемлекетке, әлемдік сахнадағы беделді ойыншылардың біріне айналды.

Үш жүз жыл бойы бодандықтың темір шынжырымен байланған қазақ халқының ұлттық идеяны қайта көтеріп, туған елін жандандырып, бар болғаны 28 жыл ішінде дербес әлемге танылуына жеткізген күш – ғасырлар бойы халқымыздың көкірегінде жанып тұрған ұлттық намыс пен азаттық рухы. Тоталитаризм шырмауынан босап, саяси тәуелсіздікке қол жеткізген қазақ елінің осы заманға лайық жаңаруы мен әлемдік өркениеттің көшіне ілесуі барысындағы өзін айқындауы

саяси-мемлекеттік және ұлттық-мәдени бірегейлік мәселесін бірден қолға алды. Қазіргі кезде бұл мәселенің өзектілігі мен маңыздылығы еліміздің сыртқы өркениеттердің қайшылы ықпалы аумағында орналасқан геосаяси жағдайымен, ішкі мәдени әртектілігімен, сонымен қатар, ұзақ уақыт бойы трансформациялық үдерістерді бастан өткізген мемлекет құрушы ұлт – қазақтардың бірегейлігімен түсіндіріледі.

Қазақ халқы өзінің ұлттық бостандығы мен егемендігі үшін 260-тан астам ұлт-азаттық қозғалысқа, көтеріліске шықты. Еліміздің барша азаматтары, кішкентай бүлдіршіннен бастап, жүз жасаған ақсақал-қарияларымызға дейін – барлығымыз тәуелсіз дербес мемлекетіміз бар екендігін осы 28 жыл ішінде толық сезіндік.

28 жыл ішінде елдің ішкі экономикалық жүйесі түбегейлі өзгеріп, дамыған өркениетті елдердің ешқайсысынан кем түспейтін нарықтық қатынастар мен институттар құрылды. Тәуелсіздік жылдарында ел экономикасы дамуы нәтижесінде әлемдік шаруашылық жүйесіне үйлесімді кіріп, сыртқы экономикалық дағдарыстарға қарсы тұруға мүмкіндік алды. Елімізде экономикалық, саяси және әлеуметтік салаларда аса ірі реформалар жүзеге асты. Соның негізінде Қазақстан дүниежүзілік экономикада өз орны бар бәсекеге қабілетті елге айналды. Осы уақыт аралығында жеке адамның, тұлғаның құқықтары мен бостандығы заңмен қорғалатын, демократиялық институттар мен құндылықтар орныққан ашық қоғам құрылды. Сондай-ақ, қазақстандықтар бұрынғы қасаң идеология шырмауынан арылып, дәстүрлі мұраларды қастерлейтін тұтас бір жаңа толқын жетілді. Қазақ халқының ұлттық санасы мен дүниетанымы жаңарып, өзін-өзі тану, өзін басқаға таныту, өзінің бай, ежелден қалыптасқан тарихы мен ұлттық дәстүрлерін құрмет тұту, ұлы тұлғалар мен ойшылдарын төрткүл дүниеге таныту, бай рухани және мәдени қазынасын әлемдік өркениетпен ұластыру бағытында қыруар шаруа атқарылды.

Қазақстан әлемдік қауымдастықта беделді орын алып отыр. Республиканың көп векторлы сыртқы саясаты өзінің тиімділігін дәлелдеді. Шет мемлекеттермен, әлемдік институттармен тең құқықтық және өзара тиімді ынтымақтастық жолға қойылды, өңірлік және өңіраралық байланыстар тереңдеп келеді. Қазіргі кезде Қазақстан Республикасы ынтымақтастықтың еуразиялық көпіріне айналды. Еліміз ЕАЭО, ШЫҰ, АӨСШК секілді интеграциялық жобалардың бастамашысы және ілгерілетушісі болып табылады.

Елдің ел болып қалыптасуында, оның дамып, іштегі бірлігін сақтап, әлем елдерінің арасында абыройлы орын алуы үшін экономика және саясат салаларын дамытумен қатар, тілін және мәдениетін жақсы біліп, жоғары көтеруі керек.

Осы орайда Тұңғыш Президенттің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы іске қосылды. Ол саяси реформалар, экономикалық дамудың жаңа үлгісін құру және рухани саланы жаңғырту бағыттарын қамтиды.

Ш. Айтматовтың айтуы бойынша: «Тіл – халықтың автопортреті. Әр тіл - өз орнында ұлы, әр тіл - бүкіл адамзат қазынасының ортақ палитрасындағы өз өрнегімен қымбат». Тіл – ұлттың жаны, рухы, оның бет-бейнесі, өткені мен бүгіні және болашағы. Тіл – бұл үлкен саясат, елді біріктіретін күш. Ал оны дұрыс жүргізу мемлекет пен ұлттың мүддесі, саяси-мәдени, рухани өрісінің деңгейіне байланысты. «Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады» деп ұлы ғұлама А.Байтұрсынов айтқандай, тіл ұлттың дұрыс қалыптасып, мемлекет болып сақталып қалуында маңызды рөл атқарады.

Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқы ассамблеясының ХҮІІ сессия отырысында Қазақстан жерінде тұрып жатқан халықтардың басын қосатын тіл қазақ тілі болуы керектігін анық атап көрсетті: «Қазақстанды, қазақты достықтың киелі шаңырағына теңесек, түрлі этностар оның алтын арайлы шуақтары іспетті. Бұл ретте байтақ мекенде баршамызды біріктіре түсетін ортақ құндылықтар бар. Ол – біздің талайлы тағдырымызды тұтастыратын шежірелі тарихымыз. Ол – біздің байтақ мәдени мұрамыз бен қазығы берік мемлекеттік тіліміз».

«Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» мемлекеттік тілді қолданудың мәртебесін арттыру, қазақ тілінің лексикалық қорын жетілдіру және жүйелеу міндеттері қойылған.

Ал «Үштұғырлы тіл» идеясы қазақ тілімен бірге, орыс және ағылшын тілдерін дамытумен байланысты. Осы күнге дейін қазақ тілін қарқынды дамыту және жетілдірумен қатар орыс және ағылшын тілдері де барынша меңгерілуде.

Тұңғыш Президенттің «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты халқына Жолдауында: «Тілдердің үштұғырлығы мәдени жобасын кезеңдеп жүзеге асыруды қолға алуды ұсынамын. Қазақстан бүкіл әлемге халқы үш тілді пайдаланатын мәдениетті ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар - қазақ тілі - мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі - жаһандық экономикаға ойдағыдай кіру тілі» деген үндеуінде үштілділік – бәсекеге қабілетті елдер қатарына апарар басты баспалдақтардың бірі екенін айтып өткен. Ұлттық мәдениеттің дамып, қалыптасуында әдебиет пен философия өзіндік маңызды, ерекше рөл атқарады. Қазіргі тәуелсіз Қазақстан жағдайында отандық философия әлемдік философияның құрамдас бөлігі есептелінеді. Ол

өз бойына әлемдік мәдениеттің, ғылым мен техника жетістіктерін жинақтап, жалпыадамзат рухының логикасын танытатын құбылысқа айналғаны абзал. Сонда ғана қазақтың ұлттық философиясы мен әлемдік философия арасында байланыс орнап, зерттеу мен оқыту кең қанат жайып, адам санасындағы, рухындағы терең астарлар айшықтана түседі.

Тәуелсіз мемлекет мәдени және рухани-адамгершілік тұрғыдан айқын бағытсыз ойдағыдай дамымайды. Еліміз Батыс пен Шығыс және ежелгі өркениетті Қытайдың қақ ортасында орналасқан. Бұл жағдай қазақ халқының кешегі, бүгінгі және ертеңгі рухани болмысына және дүниетанымына әсерін тигізбей қоймайды. Ендеше, қазақ халқы үшін мәдениеттің экономика мен саясатпен салыстырғанда, маңыздылығы кем емес. Дәстүрлі қазақ қоғамын осындай өркениеттік бағытта зерттеу қомақты философиялық нәтижелерге жетелейді.

Қазақ ғарышында, оның ұлы даласында қалыптасқан ойы әлемдік философия тарихының құрамдас бөлігіне айналды. Бұл тарихтың субъектілері болып қазақтың дана хандары, билері, жыраулары, ақындары, ағартушылары мен ғалымдары, сондай-ақ, ойшылдары есептеледі. Тәуелсіз Қазақстанның осындай философиясы еркіндік пен әмбебаптық деңгейге ие болып, адам рухының кез келген көріністерін байқатып, адамдардың болмысын біріктіруші негізге айналады.

Қазақстандағы қазіргі философияның алдында жаңа әлеуметтік және саяси шындықтың күрделі мағынасын ашу, өтпелі кезеңнің қайшылықтары мен ерекшеліктерін анықтау, тәуелсіз Қазақстанның өркениетті 30 ел қатарына кіруінің мәдени-тарихи алғышарттарын байыптау сияқты қиын әрі күрделі міндеттер тұр.

Жаңа философиялық білім беру, ғылыми-техникалық, ұлттық және мәдени саясатты қалыптастыру мәселелері сананың азаматтық қоғам мен нарықтық экономиканың құндылықтары бағытында ұстануын қажет етеді. Жаңа құндылықтар бағытында ұстану Қазақстан дамуының демократиялық жолмен өрбуіне, әлеуметтік қатынастардың қоғамды біріктіре түсетін құрылысқа айналуына негіз бола алады. Ал бұл республикада этносаралық және конфессияаралық, әлеуметтік және саяси тұрақтылықтың нығая түсуіне ықпал етеді.

Қазақ халқы өзінің философиялық ойын өткен ғасырларда, негізінен, жыр жолдары көмегімен өрнектеген. Бұл – қазақ халқының шығыстық ерекшелігі. Әрбір даналыққа толы ой-тұжырым ерекше бейнелер арқылы бейнеленген. Сондықтан, халқымыз өзінің ақын-жырауларын, би-шешендерін аса құрметтеген. Кәсіби философияның күрт дамуы – халықтың өзіндік ұлттық санасының дамуының көрінісі,

оның рухани еркіндігін, ашық азаматтық қоғамын құруға талпынысы.

Халықтың рухани мәдениетінің пәрменді дамуы ішкі жетілумен қатар, басқа мәдениеттердің құндылықтарын бойға сіңіре білумен де астасып жатыр. Басқа халықтардың мәдениетін зерттеп, танумен бірге ұлттық мәдениет өздігінен оқшауланып қалмайды, ол сол мәдениеттердегі жаңа толқындарды қабылдап, олардың қажетті тұстарын сіңіреді. Осылайша, өзінің ғасырлар бойы жиналған рухани қазынасын одан сайын байыта түседі.

Сондықтан, мәдениетімізді және руханиятымызды жаңғыртып, насихаттау мақстаында «Мәдени мұра» бағдарламасы іске қосылған болатын. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы тұңғыш Президенттің Қазақстан халқына Жолдауының нәтижесінде жасалып, ұзақ уақыт бойы іске асырылып, жемістерін берді. «Мәдени мұра» бағдарламасы қазіргі тәуелсіз Қазақстанның жаңарған рухани келбетін, Республиканың орны мен ұстанымын, оның өркениетті қауымдастықтағы беделі мен мәртебесін айтарлықтай көтерді. Ұлттық және әлемдік философияны игеру көптеген мүмкіндіктер ашады, ал оның негізгі мақсаты – тұлғаның рухани қалыптасуын іске асыру, ұлттық сана мен рухты ояту арқылы еліміздің рухани тәуелсіздігі мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады.

Мемлекеттің дамуы барысында барлық салалар өзара әсерлесіп, қарқынды жұмыс істейді. Ал дамудың дұрыс бағдарын беретін – Елбасы. Барлық Президенттік жолдауларда тек мәдениет пен білім салалары ғана қарастырылмай, әлеуметтік-экономикалық салаларға да көңіл бөлінеді.

Қазіргі кезде өндірістің және жалпыұлттық табыстың баяу болса да, өсу қарқыны байқалады. Кәсіпорындар осы заманғы жаңа технологиялармен барынша жабдықтандырылуда. Бұрынғыдай, шикізат қана емес, өңделген өнімдер шығаратын жаңа өнеркәсіп орындары пайда болуда.

Мәселен, Қазақстан 2030 Стратегиясында еліміздің экономикалық өсуі мен дамуына үлкен көңіл бөлінген. Экономиканы жаңғыртудың басты бағыттары мен жолдары халқымыздың әл-ауқатын арттыруға бағытталған.

Алайда, ағымдағы жылдың елдің экономикасына тигізген әсері айтарлықтай үлкен. Пандемияға қатысты карантиндік шаралардың енгізілуімен байланысты экономикалық белсенділік өзгерді.

Елімізді әлеуметтік жағдайы мен экономикалық әл-ауқатын арттыру - күн тәртібінен түспейтін міндеттердің бірі. Бүкіл әлемді шарпыған жаһандық дағдарыс біздің әлеуметтік-экономикалық жағдайымызға да теріс әсерін тигізгені рас. Дегенмен, экономикалық

жағдайды жақсарту мақсатында көптеген жұмыстар жасалып жатыр.

Н.Ә. Назарбаев, «Қазақстан 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» жолдауында: «Ғылыми қамтымды экономика құру – ең алдымен Қазақстан ғылымының әлеуетін арттыру».

Ғылым саласына келер болсақ, мемлекетіміздің дамуы ондағы білім деңгейімен тікелей байланысты. Елдің келешегі өскелең ұрпақ қолында екендігін ескере отырып, білім беру мен тәрбие саласына аса назар аудару керек. Себебі, білім мен тәрбие адамгершілігі мол тұлға қалыптастырудың қос қанатындай. Тұңғыш Президентпен елдің ғылыми-технологиялық дамуының 2020 жылға дейін салааралық жоспар жасалып, жүзеге асырылды. Сонымен қатар, Ғылым туралы жаңа заң әзірленді. Жалпы, бұл мәселелер бүгінгі күннің талабынан туындап отыр және біздің тәуелсіздігіміздің баянды болуымен байланыстырылады.

Қазақстанның Мемлекеттік Тәуелсіздігі 29 жылға жақындап келе жатыр. Осы жылдар ішінде тұңғыш Елбасының даналығы мен көрегендігінің арқасында бүгінгі күнге дейін тиімді жұмыс істеп келе жатқан негізгі мемлекеттік институттар құрылысы мен міндеттері айқындалды. Республикамыздың Тұңғыш Президентінің жаңа қазақстандық мемлекеттілікті құру және нығайту жөніндегі еңбегінің тәжірибесін тарихшылар әлі келешекте бағалайды. Бірақ бүгіннің өзінде Н. Назарбаевтың реформаларының арқасында Егемен Қазақстан әлемдік қауымдастықта дербес даму жолымен қадамын нық басып келеді.

Әрине, бүгінгі күнге дейін көп жұмыс атқарылды, көптеген мақсат-мұраттарымызға қол жеткіздік. Дегенмен, одан әрі даму мақсатында мемлекет алдында айтарлықтай көп міндеттер тұр. Олардың орындалуында Қазақстанның әрбір азаматы белсенді атсалысуы қажет.

Кез келген қоғамда адамдардың рухани және мәдени дамуы мен жетілуне жағдай туғанда ғана сол қоғам орнықты сипатқа ие болмақ. Осыдан шығатын қорытынды: өркениетке ұмтылған елдің қарқынды әрі дұрыс дамуын қамтамасыз еткісі келетін мемлекет басшысының қоғамдағы адамдардың рухани-адамгершілік дамуына көп көңіл бөлуі керек және әрбір азамат мемлекеттің рухани жаңғыруына өзінің үлесін қосуы керек.

Қазіргі қазақ халқы үшін жасанды, виртуалды әлемде жоғалып кетпеу, жаһандану заманында өз тәлғамалығымызды, қайталанбас ұлттық болмысымызды, ұлттық ойлауымыз бен кейпімізді сақтап қалуымыз маңызды болып отыр. Батыс мәдениетімен бәсекеге түсуге қабілетті ХХІ ғасырдағы рухы биік мәдениетімізді және

руханиятымызды одан ары жандандырып, қалыптастырған жөн. Рухы мен мәдениеті биік деңгейдегі халық пен мемлекеттің болашағы жарқын. Сол себепті, алдағы уақытта Қазақстанның 30 ел қатарына кіретініне, әлем елдерінің арасында жоғары орында тұратын гүлденген мемлекетке айналатынына мен кәміл сенемін!

ӘДЕБИЕТ

- [1] Тәуелсіздік. Демократия. Гуманизм, 2-кітап, Ә.Нысанбаев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. – 392 бет.
- [2] Дипломат жазбалары, 2-том, С.Батырша-ұлы. – Алматы: «Керемет медиа», 2019. – 480 бет.
- [3] Что сделано за время президентства Нурсултана Назарбаева. – Алматы: 1998. – 48 бет.
- [4] Қазақстан 2050 - Біздің күш қуатымыз. – Павлодар: «Дом печати». 2017. – 36 бет.
- [5] Тарихи сана – тәуелсіздіктің рухани тұғыры - <https://e-history.kz/kz/history-of-kazakhstan/show/8807/>
- [6] Тәуелсіздік шежіресі - <https://e-history.kz/kz/news/show/1723/>
- [7] Тәуелсіздік философиясы - <https://abai.kz/post/9845>
- [8] Тәуелсіздік – баға жетпес құндылық - <https://egemen.kz/article/162559-tauelsizdik-%E2%80%93-bagha-dgetpes-qundylyq>
- [9] Қазақстан тәуелсіздіктің 28 жылында қандай жетістіктерге жетті? - <https://qazaqstan.tv/news/120077/>

REFERENCES

- [1] Tauelsizdik. Demokratiya. Gumanizm, (Independent. Democracy.Gumanism).2-kitap, A.Nisanbaev. – Almaty: Qazaq énciklopediyası, 2011. – 392 p.
- [2] Batırsha-uly S. Diplomats jazbalary (Diplomat’s notes). 2-tom.– Almaty: Keremet media, 2019. – 480 p.
- [3] Tchto sdelano za vremya prezidenstva Nwrsultana Nazarbaeva (That was done during the presidency of Nursultan Nazarbayev). – Almaty: 1998. 48 p.
- [4] Qazaqstan 2050 - Bizdin kush quatımız (Kazakhstan 2050-our strength). – Pavlodar: Dom petchaty. 2017. – 36 p.
- [5] Tarihi sana – tauelsizdiktin ruhanı tugırı (Historical consciousness is the spiritual foundation of independence). Kiru rejimi: <https://e-history.kz/kz/historyof-kazakhstan/show/8807/> (Karalğan kuni 2.11.2020).
- [6] Tauelsizdik shejiresi (Chronicles of Independence). Kiru rejimi

<https://e-history.kz/kz/news/show/1723/> - (Karalghan kuni 4.11.2020).

[7] Tauelsizdik filosofiyasy (Philosophy of Independence). Kiru rejimi: <https://abai.kz/post/9845-> (Karalghan kuni 5.11.2020).

[8] Tauelsizdik – bage jetpes qundılıq (Independence is an invaluable asset). - Kiru rejimi <https://egemen.kz/article/162559-tauelsizdik-%E2%80%93-bagha-dgetpes-qundylyq-> (Karalghan kuni 5.11.2020).

[9] Qazaqstan tauelsizdiktin 28 jılında qanday jetistikterge jetti? (What achievements has Kazakhstan achieved over 28 years of independence?). - Kiru rejimi [https:// qazaqstan.tv/news/120077-](https://qazaqstan.tv/news/120077-) (Karalghan kuni 28.10.2020).

КАЗАХСТАН В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Абдыгалык А.Е.¹

¹Студент Семейского медицинского университета
специальности «Жалпы медицина»

Семей, Казахстан,

E-mail: altynay.abdygalyk@bk.ru

Аннотация. За годы независимости в результате развития экономики страны она смогла гармонично войти в мировую экономическую систему и противостоять внешнеэкономическим кризисам. В стране произошли серьезные реформы в экономической, политической и социальной сферах. Поэтому сегодня Казахстан занимает престижное место в мировом сообществе. Пока что проделана большая работа для развития государства, много целей достигнуто. Однако государству еще предстоит пройти долгий путь развития.

Ключевые слова: Казахстан, независимость, духовное обновление, национальная культура, программа, национальная философия, стратегия, Первый Президент, наука.

INDEPENDENT KAZAKHSTAN

Abdygalyk A.E.¹

¹Student of «General medicine» of the Semey medical university
Semey, Kazakhstan,

E-mail: altynay.abdygalyk@bk.ru

Abstract. As the result of economic development during the years of independence the country compatibly entered the global economic system and became able to confront external economic shocks. Big reforms across the economic, political and social industries occurred in the country. This

is why Kazakhstan takes an authoritative place in the world community today. To date, a lot of work has been done towards the development of the country, a lot of goals have been achieved. However, there are still many objectives which must be accomplished for the further development of the country.

Key words: Kazakhstan, independence, spiritual renaissance, national culture, program, national philosophy, strategy, first President, science.

Статья поступила 28.11.2020

ӘӨЖ: 740.748

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.018

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК- ФИЛОСОФИЯЛЫҚ МАЗМҰНЫ

Джекебаева М.А.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, филос.ғ.к., доцент,
Алматы, Қазақстан, 81makpal@mail.ru

Насырова М.Ю.²,

²Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, филос.ғ.к., доцент
Алматы, Қазақстан, madina_76@inbox.ru

Досжанова А.И.³,

³Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ аға оқытушысы, магистр
Алматы, Қазақстан, akmaral.doszhanova@mail.ru

Аңдатпа. Мақаланың мазмұны рухани жаңғырудың мақсатын жан-жақты сипаттайды, ұлттық бірегейлікті сақтау жолдары, ел ішінде бейбітшілік пен келісім үйлестіру, ұлттық береке, бірлік салтанат құрған бәсекеге қабілетті, табысты ел болу жолында халқымызды қандай жолдар мен мақсат міндеттер тосып тұр осы туралы мәліметтер кеңінен келтірілді. Рухани жаңғыру үдерісі дер кезінде қабылданған оң шешім деп танылады. Бәсекеге қабілетті, әлемдік деңгейде танылған әрі дамыған рухани кемелденген ел болу – Елбасының асыл арманы. Ендеше, мемлекет басшысының жастарға соны серпін, тың бастама ұсынуы келешекке қамданудың әрекеті екені сөзсіз.

Қазақстан Республикасының бірқатар мемлекеттік бағдарламалары халықтың әл-ауқатын жақсарту және мемлекеттердің өзін нығайту мақсатында, оның ішінде халықаралық аренада экономикалық және әлеуметтік-саяси салаларды дамытуға негізделген. Ал халық

бірлігі үшін қоғамдық сананы жаңғырту идеясы - Тәуелсіз Қазақстан тарихындағы аса маңызды жоба.

Тірек сөздер: рухани жаңғыру, бәсекеге қабілеттілік, прагматизм, ұлттық бірегейлік, білімнің салтанат құруы, Қазақстанның эволюциялық дамуы, сананың ашықтығы.

Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаев ұсынған және Қазақстан халқы тарапынан қолдау тапқан бағдарлама: «Рухани Жаңғыру» - барша қазақстандықтарды ел бірлігі, ел мүддесіне жұмылдыратын, қазіргі заман талаптарына сәйкес болуды ұлттың рухани бастауларымен үйлесімді тоғыстыра алатын қоғамдық сананы жаңғыртудың және оны жаһандық өркениеттегі жоғары даму көкжиегіне көтеру мақсатына бағытталған.

Н.Ә. Назарбаев бұл ретте, тұтас қоғамның және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың бірнеше бағытына жеке - жеке тоқталады.

«Сананы жаңғыртудың» мазмұнын негіздей отырып, Президент жаңғырудың алты бағытын белгілейді:

1. Бәсекеге қабілеттілік;
2. Прагматизм;
3. Ұлттық бірегейлікті сақтау;
4. Білімнің салтанат құруы;
5. Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы;
6. Сананың ашықтығы.

Аталмыш бағыттардың бәрі барынша өзектендірілген және уақыттың талаптарына нақты жауап береді. «Мәңгілік ел» болуымыз үшін бізге ауадай қажетті қасиеттер мен құндылықтардың қайнары тоғысып, ақыл - парасаты толысқан, ғаламдық ғылымды игерген адамдар көп болса, еліміз өркениетті, бәсекеге қабілетті болатыны ақиқат. «Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында. Сол себепті, «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралық келісім» сияқты бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша қазақстандықтарды ХХІ ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы», – деп ашып көрсетеді. Бәсекеге қабілеттілік саясат пен экономикада, білім, ғылымда, технологияда, яғни барлық салада болуы тиіс. Бәсеке болған жерде әрбір тұлға өзінің ең сапалы қызмет

түрін ұсынады. Білім мен тәрбиесі ғажайып түрде үндескен, ұлттық идеологиясы темірқазығына айналған табысты ел болуымыз үшін жақсылыққа ұмтылып, жаманшылықтан арылып, саналы түрде барлық қасиеттерімізді ізгілендіріп, сананы рухани жағынан үнемі жетілдіріп, дамытып отыруға тиістіміз [1, 25-б.].

Ұлттық жаңғыру дегеніміз – ұлттық санамен тығыз байланысты. Оның түпкі мақсаты – ұлттық бірегейлікті сақтап, ел ішінде бейбітшілік пен келісім үйлесе отырып, ұлттық береке, бірлік салтанат құрған бәсекеге қабілетті, табысты ел болу. Өзгерістер – бұл ғалам мен қоғамның мәңгілік заңдылығы. «Барлығы ағынды, барлығы өзгереді» – деп, дүниенің диалектикалық сипатына назар аударған ұлы Гераклиттің дүниетанымы мен ата-бабамыздың «Өмір – өзен» философиясы қалай үндес келеді десеңізші. Жаңа уақыт, жаңа әлем. Жаңа әлемде жаңа ғасырға қадам басқан жаңа Қазақстан. Бүгінгі күннің ақиқаты, мүмкіндіктері мен болашағы, қазақ халқының рухани дамуы, осы ауқымды проблемалар Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласына негізгі арқау болып отыр.

Жаңа кезеңге ұсынылған Қазақстанның 2050 жылға дейінгі даму стратегиясын амалға асырудың нақты бағыттары мен міндеттері қандай? Бүгінгі жаһандану заманында қоғам дамуының басты критерийі – жалпы адамзаттық құндылық – адам және оның бостандығы [2, 79-б.].

Рухани жаңғыру дегеніміз тарихи тұрғыдан алғанда кертартпа, тоқыраушыл және догмалық дүниетаным мен ұстанымдарды сыншыл сараптап, оларды сергітуге бағытталған және кез келген модернизациялық процестің бастауында тұратын, гуманитарлық және ұлттық жоба. Кезінде Батыс еуропа ұлты мұндай жаңғыруды Қайта өрлеу дәуірінен бастап антропоцентристік көзқарасты паш етті және адамның өз алдына дербес гуманитарлық құндылық екендігі жайында жаңа құндылықтар кешенін жаратты. Осы орайда айта кетуіміз керек, италиандықтар өнерде ғана алға шығып қойған жоқ, XV ғасырға тиесілі әлем ғалымдарының тең жартысы осы ұлт өкілдерінен еді. Бұл модернизациямен қатар «егіздің сыңарындай» дамитын басты феноменнің бірі – ғылым екендігіне де назар аудару қажет.

Сондықтанда, Елбасы мақаласындағы қазақстандық «Рухани жаңғыру», ең аз дегенде өзара байланысты, бірін-бірі болжайтын мына басты төрт сұрақтың өзара байланысты жүйесін қамтиды.

Біріншіден – барлық қоғам мен азаматтардың бірегей мықты жалпықазақстандық азаматтық қоғам орнату мұратына жетуіміз керек деген айнымас мақсат жолында жұмылуы және осы идеяны саналы сезінуі.

Екіншіден, жалпықазақстандық азаматтық қоғамды ұлттық құндылықтар мен мемлекеттік тілге деген құрмет негізінде құру.

Үшіншіден, жалпықазақстандық азаматтық қоғамды құруда интеллектуалды әлеуеті жоғары жас ұрпақты тәрбиелеу және соған жағдай туғызу мәселелері. Төртіншіден, жалпықазақстандық азаматтық қоғамның «Мәңгілік ел» аталатын өркениеттік құбылысқа ұласуы үшін мемлекеттік тілде ұлт мүддесіне қызмет ететін төл философиялық жүйені қалыптастыру міндеті [3,42-б.].

Президент Н.Ә. Назарбаев Рухани жаңғыру аясында жазылған мақаласы мен барлық еңбектерінде қазақстандық қоғамның барлық өкілдеріне таяу жылдарда орындалуы тиіс нақты міндеттер мен жобаларды ұсынды.

Жоғарыдағы бөлімдерде атап өткендей, Президент Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласы қазақстандық қоғамда кең резонанс туғызғаны мәлім. Әлеуметтік желілердегі кең талқылау және қазақстандықтардың көптеген ой-пікірлері мен қолдауы білдірілген жаңалықтар таспалары – Елбасы бастамашы болған іргелі өзгерістердің қазіргі заман талабына сай келетіндігінің және қазақстандық қоғам тарапынан сұранысқа ие екендігінің жарқын куәсі.

Осы жалпы міндеттерді жеке-жеке талдап таяу жылдарға арналған міндеттерді бөліп көрсетейік.

Рухани жаңғырудың таяу жылдарға арналған міндеттері мен жобалары:

1) бейімделу кезеңінде кириллицаны қатар қолдана отырып, қазақ тілін латын қарпіне кезең-кезеңімен көшіру немесе осы жоба арқылы қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейту және оны дамыту;

2) «әлемнің 100 үздік оқулығы» жобасын іске асыру арқылы әлеуметтік және гуманитарлық білімге назар аудару немесе жаһандық ауқымдағы білім саласында бәсекеге қабілетті білікті мамандар даярлауға арналған платформаны қамтамасыз ету;

3) өлкетанулық негізде ұйымдастырылған «Туған жер» бағдарламасы арқылы патриотизмді қалыптастыру;

4) жаһандық әлемдегі жетістіктерге негізделе отырып заманауи қазақстандық мәдениетті дамыту және оны әлемге паш ету;

5) «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары» немесе «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы арқылы халықтың санасына — жалпыұлттық қасиетті орындар ұғымын сіңіру және тарихи географиялық құндылықтарды дамыта түс;

6) «Қазақстанның жаңа 100 тұлғасы» жобасы арқылы азаматтарға елдің дамуына салмақты үлес қосқан Тәуелсіздіктің шынайы замандастарының тарихын таныстыру [4, 39-б.].

Біртұтас Ұлт болу үшін қоғамдық сананы жаңғыртуды мақсат еткен идея тәуелсіз Қазақстан тарихындағы ең маңызды жоба болып отыр. Тәуелсіздік алған бірінші күннен бастап мемлекеттік бағдарламалардың бәрі экономиканы, әлеуметтік және саяси салаларды дамытуға негізделсе, «Рухани жаңғыру» тұтас бір халықтың тұрмыс-тіршілігін, болмысын, салт-дәстүрін жаңғыртпақ.

Атап айтқанда Президент Н.Ә. Назарбаев тарапынан жоғарыда ұсынылған 6 арнайы жоба бойынша төмендегі нақты жобаларды дайындау және жүзеге асыру міндеттері белгіленді :

1. Біріншіден, қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру;
2. Екіншіден, қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бойынша «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасын қолға алу;
3. Үшіншіден, «Туған жер» жобасы бойынша жұмыс жүргізу;
4. Төртіншіден, «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары» немесе «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасын дайындау және оны іске асыру;
5. Бесіншіден, «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет» жобасы арқылы қазақстандық жетістіктерді әлемге таныту;
6. Алтыншыдан, «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасын жүзеге асыру [5, 133-б.].

Рухани жаңғыру құбылысына осы аталған жобалардың барлығы түрлі жағдайда түрлі салаларда қызмет етуі мүмкін және олар түрлі саладағы қоғам мүшелері тарапынан қамтамасыз етілуі қажет деген сөз.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы // Егемен Қазақстан.- 2017. - 18 сәуір.

[2] Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: Жаһандық бәсекеге қабілеттілік». - Астана: Елорда, 2017.

[3] Шаймарданова З.Д. Зарубежные эксперты о политике Казахстана по возвращению этнических казахов // Матер. Междунар. науч. конф. «Казахская диаспора Центральной Азии: история – культура – памятники». 5.12.2014. – Алматы, 2014.

[4] Шаймарданова З.Д. Трансформация подходов к обеспечению безопасности // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия

[5] Айдарбеков З.С., Хайруллаева В.Х. Рухани жаңғыру. Монография. - Алматы, 2019.

REFERENCES

- [1] Qazaqstan Respublikasının Prezidenti N.A.Nazarbaevtin «Bolashaqqa bagdar: Ruhanı jangıru» bagdarlamalıq makalası (Program article of the president of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev “looking to the future: modernization of public consciousness”). Egemen Qazaqstan.- 2017. - 18 sauir.
- [2] Qazaqstan Respublikasının Prezidenti N.A.Nazarbaevtin Qazaqstan halqına Joldauı. Qazaqstannın Ushınsh jangıruı: Jahandıq basekege qabiletilik (Address of the president of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan. “Third Modernization of Kazakhstan: Global Competitiveness). - Astana: Elorda, 2017.
- [3] Shaimardanova Z.D. Zarubezhnyye eksperty o politike Kazakhstana po vozvrashcheniyu etnicheskikh kazakhov (Foreign experts on the policy of Kazakhstan on the return of ethnic Kazakhs). Mater. Mezhdunar. nauch. konf. «Kazakhskaya diaspora Tsentral’noy Azii: istoriya – kul’tura – pamyatniki». 5.12.2014. – Almaty, 2014.
- [4] Shaimardanova Z.D. Transformatsiya podkhodov k obespecheniyu bezopasnosti (Transforming security approaches). Izvestiya KazUMOiMYa imeni Ablai khana”, seriya “Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye”. - 2018. - № 4.- P.7-13.
- [5] Aydarbekov Z.S., Khayrullayeva V.Kh. Rukhani zhangyru (Spiritual revival). Monografiya. - Almaty, 2019.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПРОГРАММЫ ДУХОВНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ

Джекебаева М.А.¹,

¹к.филос.н., доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, 81makpal@mail.ru

Насырова М.Ю.²

²к.филос.н., доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, madina_76@inbox.ru

Досжанова А.И.³

³ст преп., магистр КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, akmaral.doszhanova@mail.ru

Аннотация. В содержании статьи подробно описаны цели духовного обновления, пути сохранения национальной идентичности, мира и согласия в стране, национального процветания, единства, торжества и успеха. Процесс духовного обновления признан положительным решением, которое необходимо вовремя перестроить. Благородная мечта Президента - быть конкурентоспособной, всемирно известной и

духовно зрелой страной. Таким образом, инициатива Президента дать молодежи новый импульс - это попытка подготовиться к будущему.

Ряд государственных программ Республики Казахстан основан на развитии экономической и социально-политической сфер в целях улучшения благосостояния народа и укрепления самого государства, в том числе и на международной арене. А Идея модернизации общественного сознания во имя единения народа - важнейший проект в истории независимого Казахстана.

Ключевые слова: духовное обновление, конкурентоспособность, прагматизм, национальная идентичность, торжество знаний, эволюционное развитие Казахстана, открытость сознания.

SOCIO-PHILOSOPHICAL CONTENT OF THE PROGRAM “SPIRITUAL REVIVAL”

Jekebayeva M.A.¹,

¹c.philos.sc., assoc.proffessor Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, 81makpal@mail.ru

Nasyrova M.U.²,

²c.philos.sc., assoc.proffessor Ablai Khan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan, madina_76@inbox.ru

Doszhanova A.I.³,

³senior teacher, Master Ablai Khan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan, akmaral.doszhanova@mail.ru

Abstract. The content of the article describes in detail the purpose of spiritual renewal, ways to preserve national identity, peace and harmony in the country, national prosperity, unity, prosperity, unity, prosperity, prosperity and unity. The process of spiritual revival is recognized as a timely and positive decision. It is the noble dream of the President to become a competitive, world-renowned and developed spiritually mature country. Thus, the President's initiative to give young people a new impetus is an attempt to prepare for the future.

A number of state programs of the Republic of Kazakhstan are based on the development of economic and socio-political spheres in order to improve the well-being of the people and strengthen the state itself, including in the international arena. And the idea of modernization of public consciousness in the name of unity of the people is the most important project in the history of independent Kazakhstan

Keywords: spiritual revival, competitiveness, pragmatism, national identity, the triumph of knowledge, the evolutionary development of Kazakhstan, openness of consciousness.

Статья поступила 1.12.2020

**Бөлім IV.
ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР
Раздел IV.
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Part IV.
INTERDISCIPLINARY RESEARCHS**

**ӘӨЖ 339.9:327.3:81 (574)
DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.019**

ТУРИЗМНІҢ ҚАЗІРГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Қайырбаева А.Е.¹
э.ғ.к., профессор
ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан
ainur_eltaevna@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының COVID-19 коронавирус ауруын пандемия деп жариялауына байланысты дәл қазір әлемнің көптеген елдерінің карантиндік режимде болу салдарынан туризмнің экономикалық жағдайына зерттеу жүргіздік.

2019-2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының туризмді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы негізінде көптеген шаралар жүзеге асырылуда. Олар дағдарысқа қарсы шаралар, жеңілдетілген несиелер, инвестициялық преференциялар, қосымша пакеттер.

Тірек сөздер: Туризм, экотуризм, этнотуризм, экономика, іскерлік туризм, туроператорлар.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев 01 қыркүйек 2020 жылғы Қазақстан халқына «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауында қазіргі күрделі жағдайда алдымызда тұрған басты міндет – әлеуметтік-экономикалық тұрақтылықты, жұмыс орындарын және халықтың табысын сақтап қалу. Сондықтан мемлекет тарапынан әлеуметтік саладағы және экономиканы қолдауға бағытталған барлық міндеттемелер орындалатын болады. Бұл мақсатқа Ұлттық қордан 1 триллион теңге бөлінуде. Әлеуметтік төлемдерді индексациялау

жұмысы жалғасын табады. Осы бағытта 2023 жылға дейін шамамен 1 триллион теңгеден астам қаржы бөлу жоспарланып отыр. Қазір әлем соңғы 100 жыл ішінде болмаған аса күрделі дағдарысты бастан өткеруде. Сарапшылардың айтуынша, жаһандық экономиканы қайта қалпына келтіру үшін кемінде 5 жылға дейін уақыт қажет. Дей тұрғанмен, болашақта көш бастайтын мемлекеттердің бәсекеге түсу қабілеті дәл осындай дағдарыстар мен іргелі өзгерістер кезінде шындалады. Қазақстан жаңа әлемде өзінің лайықты орнын алуға тиіс деп атап көрсетті [1].

Сонымен қатар 02 қыркүйек 2019 жылғы Қазақстан халқына «Сындарлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауында Елбасы ұсынған Бес институтционалды реформа мен Ұлт жоспарын толыққанды жүзеге асыру қажеттігін, Қазақстан экономикасы жаһандық сипаттағы қиындықтарға қарамастан алға іргеленіп келеді деп атап көрсете отырып, шағын және орта бизнеске мемлекет тарапынан қаржылай қолдау жүйесін жаңа жобаларға басымдық беру, қайта құру қажеттілігі мен Үкіметке «Бизнестің жаңа жол картасы» аясында алдағы үш жыл ішінде қосымша 250 миллиард теңге бөлуді тапсыра отырып, Туризмді, әсіресе экотуризм мен этнотуризмді дамытуға экономиканың маңызды саласы ретінде аса мән беру қажеттілігі және бұл саланы дамыту үшін қажетті инфрақұрылымды жүргізу, соның ішінде жол салып, білікті мамандар дайындауды қамтамасыз ету қажеттілігін айқындады.

Туризм әлем шаруашылығының аса ірі саласы болып қана қоймай, ең жылдам дамып келе жатқан сала. Оның өсу қарқындары экономиканың басқа салаларының өсу қарқындарынан 2 есе дерлік алда. Түйінді көрсеткіштер жағынан, оның ішінде инвестициялық салымдардың тиімділігі жағынан, туризмді мұнай өндіру өнеркәсібімен салыстыруға болады.

Әлемдік жиынтық өнімнің шамамен 10 %-ы, әлемдік көрсетілетін қызметтер экспортының 30 %-ы, әлемдік инвестициялардың 7 %-ы, жұмыс орындарының 10 %-ы және барлық салық түсімдерінің 5 %-ы туризм саласына тиесілі. Бір шетел турисінен түсетін табысқа баламалы кіріс үшін әлемдік нарыққа шамамен 9 тонна тас көмір немесе 15 тонна мұнай немесе 2 тонна жоғары сұрыпты бидай шығару керек. Бұл ретте шикізат сату елдің энергия жеткізгіштерін сарқиды, ал туризм ресурстарды жаңғыртады. Елге келетін әрбір турист әрбір сағат сайын шамамен 20 доллар жұмсайды, 30 турист 1 жұмыс орнын береді.

Қазіргі уақытта туризм бизнестің әлемдегі ең табысты түрлерінің бірі болып табылады. Әлемдік капиталдың шамамен 7 %-ын пайдалана

отырып, туризм мұнай және мұнай өнімдерін, автокөліктерді экспорттаудан кейін үшінші орынды иеленді.

БҰҰ Бүкіләлемдік туристік ұйымының (бұдан әрі – UNWTO) бағалауы бойынша 2030 жылға қарай танымал қалалардағы әйгілі курорттарға және тарих пен мәдениет ескерткіштеріне шамамен 1,8 млрд. адам барады деп күтілуде. Қонақүй-туристік көрсетілетін қызметтерден түсетін табыс шамамен 2 трлн. АҚШ долл. құрайтын болады, туризм саласында 550 млн. жұмыс орындары ашылады деген болжам жасалынған.

Іскерлік туризм индустриясы (MICE) қазіргі ұғымда экономиканың ең перспективалы секторларының біріне айналды. Бүгінгі күні шетелдік ірі компаниялар іскерлік сапарларға жылына шамамен 2 трлн. АҚШ долл. жұмсайды екен. Бұл жалпы шығындардың ішінде кадрлық қамтамасыз ету, салық, жалға алу, IT және байланыс салаларына жұмсалатын шығындардан кейінгі басты бөлігі.

WorldTravel & TourismCouncil (бұдан әрі – WTTC) мәліметтері бойынша 2015 жылы іскерлік туризмнің әлемдік нарығының көлемі 1,106 трлн. АҚШ долл. асқан. Ал 2016 жылдың қорытындылары бойынша бизнес-сапарларға жұмсалған шығындар 1,150 трлн. АҚШ долл. дейін өсіп, 2017 жылы бағалау мәліметтері бойынша 3,7 %-ға ұлғайып және 1,192 трлн. АҚШ долл. дейін жеткен.

2026 жылға қарай іскерлік туризмнің жаһандық нарығы 1,658 трлн. АҚШ долл. бағаланып, жыл сайынғы өсімі орта есеппен 3,7 %-ды құрайтын болады деген болжам тағы бар.

Қазақстанды туристендіру картасына ең маңызды туристік объектілерді іріктеу жұмысы атқарылып, айқындалынған.

Объектінің туристік магнит ретіндегі бірегейлігі мен туристік ағынның әлеуетті өсуі іріктеу критерийлері ретінде пайдаланылып, объектілердің тарихи-мәдени маңыздылықтары ескерілген. Мысалы – ЮНЕСКО немесе Ұлы Жібек жолы объектілерінің тізбесіне енген ескерткіштер, сондай-ақ “Рухани жаңғыру” бағдарламасының Киелі объектілерін жатқызуға болады.

Осы объектілердің әлеуетін, болжанатын экономикалық әсерді, сондай-ақ республикалық деңгейде негізгі мәселелерді шешу қажеттілігін назарға ала отырып, Туристендіру картасының объектілері екі деңгейге бөлінген:

1. республикалық деңгейдегі ТОП-10 басым объектілер;
2. өңірлік деңгейдегі объектілер.

3. ТОП-10-қа енген ең перспективалы бағыттар ретінде Қазақстанның мына 10 басым туристік аумақтары қарастырылған:

4. Алакөл көлі – әлеуеті бір жылда 2500000 турист (қазіргі ағымы – бір жылда 772000 турист);

5. Алматы өңірінің тау кластері – әлеуеті бір жылда 2500000 турист (қазіргі ағымы – 500000 турист);

6. Щучинск-Бурабай курорттық аймағы – әлеуеті бір жылда 2000000 турист (қазіргі ағымы – 750000);

7. Баянауыл курорттық аймағы – әлеуеті бір жылда 450000 турист (қазіргі ағымы – 200 000);

8. Имантау-Шалқар курорттық аймағы – әлеуеті бір жылда 400000 турист (қазіргі ағымы – 130000);

9. Балқаш көлі – әлеуеті бір жылда 400000 турист (қазіргі ағымы – 130000);

10. Түркістанның тарихи-мәдени туризмін дамыту – әлеуеті бір жылда 1500000 турист (қазіргі ағымы – 500000);

11. Маңғыстаудың жағажай туризмін дамыту – әлеуеті бір жылда 750000 турист;

12. Нұр-Сұлтан қаласында MICE туризмді дамыту – әлеуеті бір жылда 1000000 турист;

13. «Байқоныр» туристік аймағын ойын-сауық туристік хабы ретінде дамыту әлеуеті - жылына 250000 мыңнан 500000 мыңға дейінгі турист.

14. Бұл дестинациялар туризмді дамытудың басты бағыттары ретінде анықталып, олардың әрбіреуі өз ерекшелігіне, өзіне тән өніміне/әлеуетіне ие [2].

2020 жылдың наурыз айының 11 жұлдызында Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДҰ) басшысы Тедрос Адхан Гебрейесус «Біз бұрын коронавирустің әсерінен туындаған пандемияға тап болған жоқпыз. Сонымен қатар, оны қалай бақылауға болатындығын да білмейміз. 114 елде тіркелген 118 мың коронавирусқа шалдыққан адамдардың 90 пайыздан астамы - тек төрт елде, ал екеуі - Қытай мен Оңтүстік Кореяда - ауырғандар саны айтарлықтай төмендеді», - деп мәлімдей отырып, бұл жаңа коронавирустың таралуы пандемия сатысына жетті. Өйткені, көптеген елдер мен барлық континенттерге әсер етті деп атап өте отырып. Бұл ретте Гебрейесус коронавирусқа қатысты «Әрекетсіздіктің мазасыз деңгейіне» алаңдайтындығын. Сондықтан ол үкіметті «Шұғыл және агрессивті шаралар» қабылдауға шақырды.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ) жаңа коронавирустың өршуі пандемия деңгейіне жеткенін жариялады. Себебі вирус көптеген елде және құрлықтарда тарап үлгерді деп ҚазАқпарат BBC-ға сілтеме жасап, хабарлады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев Қазақстан Республикасында төтенше жағдайды енгізу туралы 2020 жылдың 15 наурызында №285 Жарлығында «Қазақстан Республикасы халқының қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасы Конституциясының 44-бабының 16) тармақшасына және «Төтенше жағдай туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 4, 5, 6 баптарына сәйкес «Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының жаңа COVID-19 коронавирусын пандемия деп жариялауына байланысты азаматтардың өмірі мен денсаулығын қорғау мақсатында Қазақстан Республикасы Заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасының барлық аумағында 2020 жылғы 16 наурыздағы 08 сағат 00 минут пен 2020 жылғы 15 сәуірдегі 07 сағат 00 минут кезеңінде төтенше жағдай енгізілсін» деп жариялады».

Карантин режимін барынша сақтау қажеттілігіне тоқталған президент «Еліміздегі қазіргі ахуалға байланысты және Мемлекеттік комиссияның ұсыныстарын негізге алып, мен Төтенше жағдай режимін биылғы 11 мамырға дейін ұзарту туралы Жарлық шығару жөнінде шешім қабылдадым. Бұл – біз бастан өткеріп жатқан күрделі кезеңнің талабы. Заңға сәйкес 11 мамырда Төтенше жағдай режимі аяқталады» деп атап өтті. «Бүгінде шағын және орта бизнес күрделі жағдайға тап болды. Осы салаға қазір көмектеспесек, экономиканы қалпына келтіре алмаймыз. 700 мыңнан астам компания мен жеке кәсіпкерге салықтық жеңілдіктер жасалды. Сол арқылы олар 1 триллион теңгеге жуық қаржыны үнемдей алады» деді.

Шағын және орта бизнеске тиімді несие беру үшін қаражат бөлінген екен.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының COVID -19 коронавирус ауруын пандемия деп жариялауына байланысты әлемнің көптеген елдері карантиндік режимде өмір сүрді, әліде сақтану ережелерін қатаң сақтауға мәжбүр.

«Сонымен қатар, елде және әлемде қалыптасқан жағдай ... Яғни, коронавирус COVID-19 әлемде пандемия болып жариялануына байланысты бір сәтте шетелдіктердің елге кіруін шектейтін режимдер де енгізілді және авиарейстердің үлкен саны жойылды. Сонын салдарынан азаматтардың белгілі бір саны дерлік өз жолдамаларын тапсырып, ақшаларын алғылары келеді. Ал, туроператорларда осы сұраныстарды қанағаттандыруға ақша массасы жетіспейді. Себебі: авиакомпаниялар мен отельдермен жасалған өз келісімдері шеңберінде тиісті алдын-ала төлем жасалынып, ұйымдастырушылық сипаттағы өзге де шығындар жұмсалған, ең маңыздысы – туроператор осы қонақ үйлер мен авиакомпаниялар алдында айыппұл міндеттемелерін

мойнына алады» деп Д.Рыспеков атап өтті.

«Kazakh Tourism» ҰК АҚ төрағасының орынбасары Қайрат Сәдуақасов PrimeMinister.kz-ке берген сұхбатында «Туризм әлемде қарқынды дамып келе жатқан сала ретінде көптеген елдерде басымдыққа ие. 2030 жылы 1,8 млрд адам ағыны күтілуде. Көптеген адамдар халықаралық шекараны кесіп өтеді. Қазақстан әлі қалыптасып келе жатқан дестинацияда. Әлем тек қана Қазақстанда демалу мүмкіндіктері туралы енді біле бастады. Елдің өзі бағыт ретінде бұрыннан белгілі, бірақ мұнда эко - және этнотуризмді қоса алғанда, туризмнің әр түрлі түрлері бойынша қандай мүмкіндіктер бар екенін әлем біледі. Динамика бізде жақсы. Келу туризмі бойынша жыл сайын орта есеппен 10% деңгейін өсіп отырған. Соңғы 5-6 жылда ішкі туризм бойынша да динамика жақсы - 10-15% деңгейінде. Біздің азаматтарымыздың көбі Қазақстан бойынша демалыс орындарын тандайды. Қазақстандағы жалғыз демалысқа артықшылық беретін адамдар өте көп. Үш рет шетелге шығуға мүмкіндік беретін адамдар бар, бірақ олар кем дегенде бір сапарды Қазақстанға арнайды. Экотуризмнің бүгінде аса дамыған өңірі - Алматы өңірі. Бұл өңір әзір әрі ең көп туристерді қабылдайтын өңір. «Алматы облысының алтын алқасы» туры бар. Оны Жетісу деп те атайды. Тур Ұлттық парктерді, Көлсай көлін, Қайыңды көлін, Шарын шатқалын, Іле Алатау Ұлттық паркін қамтиды. Сондықтан мұнда туристер көптеп келеді» деп атап өткен.

«Kazakh Tourism» ҰК АҚ төрағасының орынбасары Қайрат Сәдуақасовтың сұхбатта берген мәліметтеріне сүйене отырып, біздің мемлекетімізде экотуризмнің сұранысқа ие екендігіне көзімізді жеткізуімізге болады.

COVID-19 пандемиясына байланысты карантиннің аяқталуынан кейін жазда қайда барып демалуға болатындығына талдау жүргіздік. Жалпы адамдардың жазғы демалыстарын жоспарлай бастаулары, бұл туризм саласындағы тур фирмалар мен тур агенттердің қайта тез жылдам жұмыс істеуге келулеріне ықпал етеді.

Пандемия мен оған байланысты енгізілген шектеулер әлемдік туризм индустриясының қол-аяғын байлап тастады. Туризм және саяхат жөніндегі Дүниежүзілік кеңестің (WTTC) және Oxford Economics сарапшыларының бағалауы бойынша коронавирустан саланың шығындары кем дегенде \$22 млрд. құрауы мүмкін. Economist Intelligence Unit (EIU) сарапшылары ықтимал шығындарды \$80 млрд. бағалап отыр. Бұл нарықтың болашағы шекаралар мен әуежолдарының тез, жылдам ашылуына байланысты.

Кейбір мемлекеттер туризмнің түсетін табыстарға тікелей

тәуелді. Сондықтан олар осы жазда шетелдіктерді қабылдады. Олар: Черногория, Греция, Кипр, Грузия, Исландия, Мексика, Хорватия. Бұл елдер туризмнің түсетін табыстарға тікелей тәуелді болғандықтан шетелдік азаматтарды қабылдауға мәжбүр болды.

Алматыда 18 мамырдан бастап туроператорлар қызметінен шектеу алынып тасталды. Ұялы байланыстың абоненттік бөлімшелері, ЕДБ және қаржы секторының басқа да ұйымдары жұмысқа толық орала алады. Бұл тағы 34,2 мың адамды жұмыспен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл ретте, қалада карантиндік шаралар әлі де жалғасуда. Туроператорлардың, ұялы байланыстың абоненттік бөлімшелерінің және қаржы секторы компанияларының жұмысы алгоритмді орындау шартымен мүмкін болады деп көрсетілген.

Бұдан біз мемлекетімізде туристік фирмалар мен тур агенттер карантин режимінен кейін өздерін сауықтыруға мақсатты бағытта жұмыс жасап, нарыққа аса дайындықпен келіп, жұмыстарын жүргізуде.

Қазақстандық ұлттық парктеріне туристер жиі келетіндіктен 2019 жылы туристер саны миллионға жуық адам болған. Сонын нәтижесінде Kazakh Tourism-нің мәліметтеріне сілтеме жасай отырып Қазақстанның ең танымал ұлттық парктері айқындалынған. Олар:

- 1). «Бурабай» ұлттық табиғи паркі;
- 2). «Іле Алатауы» ұлттық паркі;
- 3). «Баянауыл» ұлттық паркі;
- 4). «Қарқаралы» ұлттық табиғи паркі;
- 5). «Көлсай» көлдері [3].

Мемлекетіміздегі туристік фирмалар мен тур агенттер алдын-ала сатылған туристік жолдамалардың ақыларын тұтынушыларға қайтара алмайтындықтарын негізге тарта отырып, олар 2021 жылдың желтоқсан айының 31 жұлдызына дейін «Туристік сертификат» беруді ұсынды. Себебі: жолдама үшін төленген қаражаттар тұтынушының таңдауы бойынша баратын елдегі қонақ үйге, әуе жолының билеттерін брондау мен алуға тағы басқадай мақсатты бағыттағы шығындар есебінде жұмсалып кеткендіктен ең тиімді жолы деп негіздеуде. Ол сертификатта тұтынушының тегі, аты, әкесінің аты және нақты мерзімі мен жолдаманың құны көрсетіледі. Біз бұл ұсынысты қолдаймыз. Себебі: экономикалық тұрғыдан бұл сауатты жасалатын қадам болатын еді. Ең басты атап өтетін жағдай COVID-19 пандемиясынан кейін ішкі туризмге деген сұраным артты.

ҚР туризм саласын дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы негізінде көптеген шаралар іске асырылуда. Олар: антикризистік шаралар, жеңілдіктермен несиелеу, инвестициялық преференциялар, қосымша шаралар ұсынатын пакеттер.

Пандемия жағдайында жасалынып жатқан шұғыл шаралар:

1. Мүлікке салынатын салықтардан босату;
2. Банктік займдар бойынша төлемдерді шегеру енгізілді;
3. Шағын және орта бизнестің барлық қолданыстағы несиелері бойынша 6% дейін субсидиялау;
4. Барлық салықтар бойынша төлем мерзімдері кейінге қалдырылды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев 01 қыркүйек 2020 жылғы Қазақстан халқына «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» Жолдауы // Егемен Қазақстан.-2020.-1.09.

[2] Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 мамырдағы №360 қаулысы. – Нұр-Сұлтан, 2019.

[3] Названия самых посещаемых национальных парков Казахстана [Эл.ресурсы]. - Кіру режимі: tengritravel.kz/my-country/nazvaniy-samyie-poseschaemyie-natsionalnyie-parki-kazahstana-402076/ - (Қараған күні 24.10.2020).

REFERENCES

[1] Qazaqstan Respublikasınyn Prezidenti Qasım-Jomart Kemeluly Toqaev 01 kirkuyek 2020 jilgy Qazaqstan halqına «Jana jagdaydagı Qazaqstan: is-qimıl kezeni» Joldaı Egemen (Address of the president of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan dated September 01, 2020 “Kazakhstan in New conditions: a stage of action”. sovereign Kazakhstan). Qazaqstan.-2020.

[2] Qazaqstan Respublikasınyn turistik salasın damıtudın 2019-2025 jildarga arналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. Qazaqstan Respublikası Ukimetiniń 2019 jilgy 31 mamırdagı №360 qaulısı (On approval of the state program for the development of the tourism industry of the Republic of Kazakhstan for 2019-2025. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated May 31, 2019 No. 360.). – Nur-Sultan, 2019.

[3] Nazvaniya samykh poseshchayemykh natsional’nykh parkov Kazakhstana (Names of the most visited national parks of Kazakhstan). [El. resurse] - Kіru rejimi: tengritravel.kz/my-country/nazvaniy-samyie-poseschaemyie-natsionalnyie-parki-kazahstana-402076/ - (Karagan kuni 24.10.2020).

СОВРЕМЕННОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ТУРИЗМА

Каирбаева А.Е.¹

¹ к.э.н., профессор, KazUIR & WL, Алматы, Казахстан
ainur_eltaevna@mail.ru

Аннотация. В этой статье в связи с объявлением Всемирной организацией здравоохранения коронавирусной болезни COVID-19 пандемией, сейчас мы провели исследование экономического состояния туризма из-за нахождения в карантинном режиме многих стран мира.

Многие мероприятия реализуются на основе Государственной программы развития туризма Республики Казахстан на 2019-2025 годы. Это антикризисные меры, льготные кредиты, инвестиционные преференции, дополнительные пакеты.

Ключевые слова: Туризм, экотуризм, этнотуризм, экономика, деловой туризм, туроператоры.

CURRENT ECONOMIC STATE OF TOURISM

Kaiyrbayeva A.¹

¹candidate of economic sciences, professor
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and
World Languages,
Almaty, Kazakhstan, ainur_eltaevna@mail.ru

Abstract. In this article, in connection with the world health organization's Declaration of the COVID-19 coronavirus disease as a pandemic, we have now conducted a study of the economic state of tourism due to the quarantine regime in many countries of the world.

Many measures are being implemented on the basis of the state program of tourism development of the Republic of Kazakhstan for 2019-2025. These are anti-crisis measures, soft loans, investment preferences, additional packages.

Key words: Tourism, ecotourism, ethno-tourism, economy, business tourism, tour operators.

Статья поступила 5.12.2020

ӘӨЖ 323

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.020

ҚАЗАҚСТАН ЭТНОСАРАЛЫҚ КЕЛІСІМ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫҢ ҮЛГІСІ ЖӘНЕ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

Қарғаев Қ.А.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӨТУ аға оқытушы,
Алматы, Қазақстан, kargaev.k@mail.ru

Досжанова А.И.²,

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӨТУ
аға оқытушы, магистр
Алматы, Қазақстан, akmaral.doszhanova@mail.ru

Аңдатпа. Авторлар мақалада этносаралық келісімнің ел дамуындағы орны мен рөліне талдау жасайды. Толеранттылық ұғымының мәніне тоқталады. Қазақстанның ұлтаралық келісім үлгісі ретіндегі рөлі талданады. Этносаралық қарым-қатынастар қоғам мен мемлекеттің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін басты фактор болып табылады. Қазақстан тәуелсіздігін жариялаған 30 жылдық дамуына зер салсақ, елімізде ксенефобиялық көзқарастардың болмағандығын көреміз.

Тірек сөздер: Ұлттық құндылықтар. Рухани жаңғыру. Қазақстандық патриотизм. Этносаралық келісім. Толеранттылық. Ұлтаралық келісім мен тұрақтылық. Конфессия.

Еліміздің тәуелсіздігін алғанына міне биыл 29 жылға жуықтады. Осы жылдар аралығында елдегі саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени өзгерістер жалпы даму жүйесіне игі әсерін тигізіп, соның нәтижесінде әлемнің дамыған 50 елдің қатарындағы қазіргі қазақстандық қоғамды қалыптастырды. Қазіргі Қазақстандық дамуы үлгісі дегеніміз экономикасы мен әлеуметтік деңгейі біршама жоғарыға көтерілген және этносаралық татулық пен бірлікке қол жеткізген толерантты мемлекет. Бұл - елдегі жүріп жатқан реформалар мен модернизациялық даму процесінің алғы шарттарының бірі. Әлемдік практикада мойындалған құндылық бар. Ол – елдің тыныштығы мен бірлігі, ынтымағы, келісімі. Бұл өз кезегінде тұрақтылыққа негіз болады. Елдің тыныштығы, бірлігі, тұрақтылығының нығаюы сол халықтың өмір сүруі мен менталды мінезінің көрінісі. Яғни қоғамның жалпы және саяси мәдениетінің деңгейі. Сол деңгейді қалыптастырудың қайнар көзі – елдік сана, отаншылдық рухтану, жаңашылдық пен мемлекетшілдік қалыптастыру. Толеранттылық қоғам орнату кез

келген мемлекеттің мақсаты мен мұраты. Бұған қол жеткізу аса қиын әрі күрделі екендігі қазіргі халықаралық қатынастардағы ушыққан қатынастар мен қақтығыстар және тарихтағы мысалдар жеткілікті. Толеранттылық деген ұғымның мәні мен мағынасы кең ауқымды және көпқабатты, тамырлы. Бұл түсінікті бір мағынамен ашу жеткіліксіз. Толеранттылық ұғымы (лат. *tolerantia* — төзімділік, көнбістік) — басқа ойға, көзқарасқа, наным-сенімге, іс-әрекетке, әдет-ғұрыпқа, сезім-күйге, идеяларға төзімділік, жұмсақтық көрсете білу қасиеті [1]. Яғни басқаларға деген оң қатынас, сабырлылық, салмақтылық, салиқалылық, рақымдылық, мейірбандылық, қайырымдылық деген ұғымдардың жинағы. Кез келген жағдайда мәселені қақтығыстық не кикілжіңге апармай шеше алу, не қақтығысты, жанжалды тиімді шеше білу, оны басқару не оны реттей білудің өзі бұл ұғымның мағынасын толықтыра түседі. Толеранттылық – бұл жергілікті халықтың басқа ұлт өкілдеріне және басқа діндегі адамдарға түсіністікпен қарап, олардың мәдениеті мен тілі, ділі, дәстүрі, салтының ұмытылмауына жағдай жасау, мүмкіндік беру. «Толеранттылық» ұғымының қазақ тіліндегі мәні мен мағынасы өте тереңде: ол шыдамдылық, байсалдылық, ізгілік, келісімді, ұлағаттылық, салиқалылық, жауаптылық деген мағыналарды білдіреді. Яғни қазақтың «Кісі болу» философиялық сөзінің толықтырмасын білдіреді. Толеранттылық парасатты қоғамға тән құбылыс екендігі белгілі. Мұндай құндылық ұлттың басына бір күнде орнай салмайды. Бұл біртіндеп тарихи қалыптасатын халықтың сана-сезімінің, дәстүрінің, рухани байлығының кемелденгенінің айқын көрінісі, тәжірбиесі. Осы тұрғыдан алып қарасақ, тәуелсіздігіне 30 жыл толмаған еліміз үшін үлкен жетістік екендігі ақиқат.

Жалпы алғанда әлемдік тәжірбиеге көз жіберсек, толеранттылықтың құндылық ретінде ресми мәртебеге ие болуыне көп уақыт бола қойған жоқ. «Толеранттылық туралы Декларация» 1995 жылы ЮНЕСКО-ның конференциясында айтылып бекітілді. Сол уақыттан Декларация қабылданған 16 қараша дүнижүзілік толеранттылық күні болып аталып келеді. Декларацияда төзімділік деген түсінік (толеранттылық) «біздің әлеміміздің аса бай көптүрлі мәдениетіне, өз-өзін таныту формаларына және адамның жеке даралығын көрсету әдістеріне құрметпен қарау, қабылдау және дұрыс түсіну» мағынасында көрсетілді. Декларацияға сәйкес, «адамдар табиғатынан сыртқы келбеттерімен, беделімен, сөйлеу мәдениетімен, тәртібімен, құндылықтарымен ерекшеленеді және бейбітшілікте өмір сүру, өзінің даралығын сақтап қалу құқығына ие» [2].

Елімізде ұлтаралық татулық пен келісімнің салтанат құруы – мемлекеттілікті құраушы қазақ халқының ұлттық ерекшелігі

мен саяси мәдениетінің биік деңгейі десек қателеспейміз. Қазіргі Қазақстан полимәдениетті, полиэтникалы, поликонфессионалды мемлекет. Елімізде бүгінгі күні саны 130-дан астам әртүрлі этнос өкілдері мен мыңнан астам діни ағымдарды біріктіретін 18 конфессия өкілдері өмір сүріп жатыр. Қазақстандағы этносаралық қатынастарда негізінен мемлекетті құрушы, титулды ұлт Қазақ және елдегі ең ірі ұлт Орыс басымдыққа ие. Ал өзге этностарға да діни мен салт-дәстүрін жаңғыртуға барынша жағдай жасалған. Осындай ынтымақтастыққа әлемнің көптеген елдері қол жеткізе алмауда. Этносаралық қатынастарда Қазақстан – Орталық Азияда ұлтаралық татулықты сақтап, алауыздыққа жол бермеген бірден бір ел болып саналады. Елімізде 10 нан астам аз ұлттардың тілінде жастарға тәлім беретін мектептер жұмыс істейді. Бұдан басқа ел аумағында 15 ке жуық аз ұлттардың тілдерінде радиохабарлар тарайтыны белгілі. Осыдан-ақ еліміздегі өзге ұлт өкілдеріне қандай жағдай жасалғанын бағамдай беруге болады.

Қазіргі уақытта 130 ға жуық этнос өкілдері Қазақстан халқы Ассамблеясының маңайына топтасып, өзінің салт-дәстүрі мен мәдениетін дамытуда. 1995 жылы 1 наурызда құрылған Қазақстан халқы Ассамблеяның орны полиэтникалық еліміз үшін маңызы бар. Бүгінде бұл институтқа республика бойынша 800 ге жуық мәдени орталықтар кіреді.

Бұл институттың негізгі қызметіне мыналар жатады:

- этносаралық және конфессияаралық қатынастар саласындағы мемлекеттік ұлттық саясатты әзірлеуге және іске асыруға жәрдемдесу;
- этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісім, мемлекеттік тілді және Қазақстан халқының басқа да тілдерін дамыту саласында шаралар әзірлеу мен іске асыруға қатысу;
- этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімді қамтамасыз ету мәселелері бойынша мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен, сондай-ақ халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимыл жасау;
- этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісім үлгісін елде және шет елдерде насихаттау [3].

Тәуелсіздіктің алғашқы онжылдығында қабылданған, мемлекеттің дамуының стратегиясы болып саналатын Қазақстан 2030 бағдарламасында Елбасы Н.Назарбаев мемлекет дамуының жеті ұзақ мерзімді басымдықтарын атап өтеді. Аталған құжаттағы жеті маңызды басымдықтардың ішінде ішкі саяси тұрақтылық пен қоғамды бірігіп нығайту міндеттері көрсетілген; олар орындалған кезде осы және алдағы онжылдықтар ішінде ұлттық стратегия жүзеге

асырылатындығы туралы да айтылған.

Этносаралық келісім мен тұрақтылық – еліміздің халықаралық қатынастардағы оң имиджінің негізгі құрамдас бөлігі. Әлем Қазақстанды ішкі саяси ахуалы аса қолайлы мемлекет деп біледі. Сондықтан да әлемдегі инвесторлардың Қазақстанға келіп жұмыс істеуі, еліміздің әлемдегі инвестиция тартудың алдыңғы жиырма елдің қатарынан көрінуі осыны айғастаса керек. Сонымен бірге, елімізде этносаралық және конфессияаралық жанжалдардың болмауы - ішкі саяси тұрақтылықтың белгісін айқындай отырып елімізді 2010 жылы Еуропадағы Қауіпсіздік пен Ынтымақтастық Ұйымына және 2011 жылы ислам мемлекеттерінің Ислам Ынтымақтастық Ұйымына төрағалығы мемлекетті әрі аталған беделді ұйымдардың Саммиттерінің өткізілу орнын таңдау барысындағы айқын алғышарттарына айналды.

Тәуелсіздіктің отыз жылдық дамуында Қазақстан ұлтаралық және конфессияаралық үндесудің өзіндік моделін қалыптастыра алды, және оны басқа елдерге үлгі ретінде ұсына алды. Еліміздің астанасы Нұрсұлтан қаласында әр үш жыл сайын өткізілетін дәстүрлі әлемдік діндер съездерінің жалпы қорытындыларында, елдегі саясат оң бағаға ие болып «ұлтаралық татулық пен дінаралық келісімнің әлемдегі ең үздік моделі ретінде және дүние жүзіндегі бейбітшілік пен келісім аймағы» деп жарияланып жүр. Яғни еліміз 130-дан астам ұлттар мен конфессиялар бейбіт өмір сүретін бірегей мемлекет ретінде сипатталады. Қазақстанның осы қалыптасқан оң бейнесі мен еліміздің ішкі саясатындағы тұрақтылық – биліктің бабаларымыздың ғасырлар тәжірибесіне мен дәстүріне негізделген, сабақтастық саясатының нәтижесі деп білуге болады. Басқаша айтқанда халық пен биліктің келісім диалогі деп атауға болады. Оның негізі еліміздің Конституциясында 14 бабында келтірілген: «Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды».

Этносаралық және конфессияаралық келісімді сақтау мен нығайту жөніндегі саясат – қазіргі уақытта ғаламдық мәселелер қатарында және әлем осы мәселеге ерекше назар аударуда. Стокгольмдік әлемдегі проблемаларды зерттейтін халықаралық институттың (Stockholm International Peace Research Institute – 1964 жылы Швеция премьер-министрі Таге Эрландер ұсынысымен ашылған бейбітшілік және жанжалдар проблемасын зерттейтін тәуелсіз халықаралық институт) мәліметтері бойынша 1990 жылдардың ортасындағы әскери жанжалдардың 70 проценті ұлтаралық қатынастардан туындаған

екен. Таяу және орта шығыс, оңтүстік шығыс азия елдеріндегі мысалдары жеткілікті. Посткеңестік аймақтағы Грузия, Украина, Молдова, Әзірбайжан мен Армения елдеріндегі соңғы онжылдықтағы жанжалдардың соңы неге апарғаны белгілі.

Осындай әлемдегі конфликтілік қатынастар жағдайында елімізде этносаралық және конфессияаралық қарым – қатынастар – оның қазіргі кездегі жағдайы, болашағы мемлекет саясатының ғана емес сол этностардың көкейкесті мәселесіне айналуы, көңіл аударылуы қажет. Өйткені аталған этностардың диалогі мемлекеттегі тұрақтылық пен оның үйлесімді дамуына тікелей әсер етеді. Қазақстан Республикасының Тұңғыш президентінің бастамасымен кезінде этносаралық және конфессияаралық қарым – қатынастар жүйесінің осындай «серіктестері» құрылған, олар: Қазақстан халқының Ассамблеясы мен Діни істер Агенттігі. Осы екі институттың ортақ мақсаты – елдегі конфессияаралық және этносаралық келісімнің сақталуы мен нығайтылуына ықпал ету. Сондай ақ мемлекет пен этностар арасындағы байланысты нығайтуда ҚР Президенті жанындағы Академиясының негізінде Этносаралық және конфессияаралық қатынастарды зерттеу жөніндегі орталық та құрылды. Бұл орталықтың міндеті этносаралық және конфессияаралық қарым – қатынастардың мәселелерін зерттеулерімен айналысатын болады. Сонымен қатар, орталық этномәдени бірлестіктермен жұмыс істейтін мемлекеттік қызметшілердің біліктілігін арттыру. Және төзімділік пен этносаралық келісудің шетелдік тәжірибесін күрделі зерттеуімен айналысып, Қазақстанның осы саладағы жетістіктерін ішкі және сыртқы қатынастарда насихаттайтын болады.

Этносаралық және конфессияаралық қатынастарды жүйелеу мен реттеудегі еліміздің Конституциясы кепілдік береді. Сондай ақ Қазақстандықтардың діни бостандығына кепілдік беретін 2011 жылы қабылданған қайта қабылданған «Діни қызмет және діни ұйымдар» туралы заңы. Сонымен қоса, Қазақстанда түрлі ұлттардың бейбіт қатар өмір сүруі үшін қажетті құқықтық және ұйымдық жағдайлар жасалған, «Қазақстан 2030», «Қазақстан 2050», «Ел Бірлігі Доктринасы» (2010), «Қазақстан халқы Ассамблеясы» туралы қабылданған Заңда (2008) этносаралық қатынастарды үйлестіруге бағытталған бірыңғай мемлекеттік саясаттың құқықтық қайнар көздері болып табылады. Этносаралық және конфессияаралық келісімді қамтамасыз етудің басымдықтары Президент Н.Ә. Назарбаевтың «Қоғамның идеялық ұйысуы Қазақстан прогресінің басты шарты» атты бағдарламалық еңбегінде, ҚР мемлекеттік сәйкестілігін қалыптастыру тұжырымдамасында көрсетілген. Аталған мәселелер ҚР Тұңғыш

президенті, Елбасының «Тарих тоғысында», «Сындарлы он жыл» еңбектерінде, Қазақстан халқы Ассамблеясының сессияларындағы баяндамаларында және Нұрсұлтан қаласында өткізілген 2003, 2006, 2009, 2012, 2015, 2018 жылдары өткізілген дәстүрлі әлемдік діндердің съездеріндегі сөйлеген сөздерінде жан-жақты айтылған. Қазақстандағы этностар мен ұлттар арасындағы өзара байланыс пен қарым-қатынасты күшейту арқылы елімізде ұлттық ынтымағымызды нығайтып, ұлттық әлеуетімізді ұлғайтамыз. Мұны амалға асыруда Елбасы Н.Ә.Назарбаев. Қазақстан – 2030 даму стратегиясында:

- «Еліміздің барлық азаматтары үшін мүмкіндіктердің теңдігіне негізделген бірыңғай азаматтығымызды дамытатынымызға кепілдік беру;

- Этникалық түсініспеушілік себептерінің жойылуын, барлық этникалық топтар құқықтарының тең болуын қамтамасыз ету;

- Әр түрлі конфессиялар арасындағы өзара құрмет, төзімділікпен сенімді қарым-қатынастарды нығайту», сияқты стратегиямыздың құрамдас бөліктерін атап өткен болатын.

Тұңғыш президентіміз, Елбасы Н.Назарбаев: «Сан ғасырлар бойы әртүрлі этностар мен діни нанымдардың рухани мұрасымен кемелденген Қазақстанның біртұтас халқы өн-бойына шыдамдылық, діни төзімділік және жаңалықты қабылдауға деген ашықтық секілді қасиеттерді қалыптастырған. Осынау ғасырлар бойы қалыптасқан теңдессіз қасиеттерді біз барша адамзатқа жеткізуді үлкен міндетіміз деп білеміз» - деп атап өтті.

Тәуелсіздікті жариялағаннан бастап мемлекеттің басты мақсаты қазақстандық толеранттылық қоғамды қалыптастыру, барлық этностардың тең құқықты өмір сүруін қамтамасыз ету және мемлекетті құрушы қазақ ұлтының мемлекеттік және тарихи мәртебесін айқындау, рөлін анықтау - мемлекеттің ұлттық саясатының іргелі бағыттарына айналды. Өтпелі қоғам жағдайында мемлекеттің нақты әрі мақсатты саясатының негізінде елімізде этносаралық негіздегі қақтығыс, тұрақсыздық пен бөліну, алшақтау, оңашалану бола қойған жоқ. Бұған демократиялық жаңғыруға бағытталған қоғамды орнықтыруда ұлттардың таңдау келісімі мен сұхбаттастығына қол жеткізу болды. Әртүрлі ұлттар ерекшеліктеріне қарамастан елдегі барлық азаматтарды бір мақсат, бір мүдде, бір тағдыр жолына топтастыра алу ең дұрыс жол екендігін уақыт көрсетіп берді. Бұл өз кезегінде елімізді әлемдік қоғамдастық тарапынан жоғары бағаға ие болған этносаралық келісімнің өзіндік үлгісіне алып келді.

Үшінші мыңжылдықтағы өркениеттердің қатынасында Қазақстан әлемдік бейбітшілік пен келісімнің, ядросына біртіндеп

айналып келеді. Этносаралық және дінаралық келісімді қалыптастыру, оны әрі қарай дамыту еліміздің тәуелсіздік алғаннан бері келе жатқан стратегиялық бағдары. Бұл мемлекетішілік қатынастарда ғана емес әлемдегі халықтар мен діндер арасындағы бір-біріне деген сенім мен ынтымақтастықты арттыруда өз көрінісін беруде. Қазіргі уақыттағы Сирия, Ливия, Ауғанстан, Ирак секілді тұрақсыздық орнаған, берекесі кеткен елдер, босқындар аралына айналған Еуропа елдеріндегі жағдайларға қарайтын болсақ, кез келген қатынастар мен саясатта ашықтыққа, диалогқа қол жеткізу, бірлік пен әртүрлілік түсініктері бір-біріне қайшы келмейтінін, керісінше бірін-бірі толықтыратынын еліміздегі тәжірибие дәлелдегендей. Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Сындарлы он жыл» еңбегінде былай деп жазады: «Қазақстан формальді түрде ғана емес, санасы тарихи тұрғыдағыдіни төзімділікке құрылған Қазақстан халқының болмысы мен рухы бойынша, іс жүзінде де зайырлы мемлекет болып табылады». Және бүгінде әрбір қазақстандықтың қай ұлттан болғанына қарамастан, өз ана тілін оқып-үйренуі, өз халқының салт-дәстүрі мен әдет-ғұрыптарын сақтауы үшін елімізде барлық жағдайлар жасалынып отырғандығы елдегі ұлттар саясатының жемісі екендігін түсінеміз. Бұл конфессиялар мен этностар арасындағы өзара құрмет, төзімділік және өзара сенімділік дәлелдей түседі.

Көпэтносты Қазақстан үшін алдағы уақыттағы ең басты мақсат елдегі қоғамдық келісім мен саяси тұрақтылықты сақтай отырып, тәуелсіздікті нығайту. Ол үшін ең бірінші мемлекеттің ішкі тұтастығы мен бірлігі, саяси тұрақтылық. Бұған қол жеткізу үшін елімізде өмір сүріп отырған барлық ұлттар мен этностардың құқықтық, теңдігін сақтау арқылы іске асыруға болады. Этностық теңдігін сақтай отыра, Қазақ халқының мемлекет құраушы рөлін нығайта отырып маңайына тәуелсіздік идеясымен бірегейлендіру. Осыны бағдарға алар болсақ этносаралық араздық пен қайшылықтарға жол бермей, қоғамды жіктелуден сақтауға болады. Елдегі этносаралық проблемаларды болдырмау немесе алдын алуда, этностық топтардың құқығын қорғау, этностық дамуды қамтамасыз ету қажет.

Этносаралық қарым-қатынастар қоғам мен мемлекеттің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін басты фактор болып табылады. Қазақстан тәуелсіздігін жариялаған 30 жылдық дамуына зер салсақ, елімізде ксенефобиялық көзқарастардың болмағандығын көреміз. Алдағы уақытта төзімділік біздің халқымыздың күнделікті өмірінің дағдысына, дәстүріне айналуы керек. Сондай-ақ, біз төзімді қоғам арқылы ұлттық болмысымызды жойып алмауға ерекше мән берген жөн. Қайта керісінше толерантты қоғамды пайдаланып тілдік, ұлттық басымдылыққа жетудің жолдарын қарастырғанымыз жөн. Енді алдағы

уақытта осы этникалық және діни әртүрлілікті сақтап қалу ғана емес, оны кейінгі ұрпаққа табыстаудың да маңызды екендігін түсінеміз.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Уолцер М. О терпимости. – М.: Аспект-Пресс, 1999. – 230 с.
[2] Декларация принципов толерантности (Утв. резолюцией Генеральной конференции ЮНЕСКО) от 16 ноября 1995 года // Уроки мира. Методическое пособие для учителя / Сост. С.С. Бекмамбетова, М.В. Горохова. – Алматы: Конфликтологический центр, 2003. – С. 275-278.
[3] Чакенов Е. Ассамблея народов Казахстана как фактор воспитания толерантности в межнациональных отношениях // К идеалам мира – через преемственность поколений: Сб. матер.в респ. науч.-практ. конференции. – Алматы, 2006. – С. 127-134.

REFERENCES

- [1] Walzer M. O terpmosti (About tolerance). – M.: Aspekt-Press, 1999. – 230 p.
[2] Deklaratsiya printsipov tolerantnosti (Utv. rezolyutsiyey General'noy konferentsii YUNESKO) ot 16 noyabrya 1995 goda. Uroki mira. Metodicheskoye posobiye dlya uchitelya. (Declaration of the Principles of Tolerance (Approved by the resolution of the UNESCO General Conference) of November 16, 1995. Methodological guide for teachers). Sost. S.S. Bekmambetova, M.V. Gorokhova. – Almaty: Konfliktologicheskiy tsentr, 2003. – P. 275-278.
[3] Chakenov Ye. Assambleya narodov Kazakhstana kak faktor vospitaniya tolerantnosti v mezhnatsional'nykh otnosheniyakh. K idealam mira – cherez preymstvennost' pokoleniy: (Assembly of the Peoples of Kazakhstan as a factor of tolerance education in interethnic relations. To the ideals of the world-through the continuity of generations). Sb. mater.v resp. nauch.-prakt. konferentsii. – Almaty, 2006. – P. 127-134.

КАЗАХСТАН ЯВЛЯЕТСЯ ПРИМЕРОМ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ И СТАБИЛЬНОСТИ И РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

Каргаев К.А.¹,

¹старший преподаватель КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, kargaev.k@mail.ru

Досжанова А.И.²,

²старший преподаватель, магистр КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, akmaral.doszhanova@mail.ru

Аннотация. Авторы анализируют место и роль межнационального согласия в развитии страны. Сосредоточен на концепции

толерантности. Анализируется роль Казахстана как модели межнационального согласия.

Межнациональные отношения являются ключевым фактором обеспечения устойчивого развития общества и государства. Если мы посмотрим на 30 лет развития Казахстана, провозгласившего свою независимость, то увидим, что в стране не было ксенофобских взглядов.

Ключевые слова: национальные ценности. Рухани жанғыру. Казахстанский патриотизм. Межэтническое согласие. Толерантность. Межнациональное согласие и стабильность. Исповедь.

KAZAKHSTAN IS AN EXAMPLE OF INTERETHNIC CONSENT AND STABILITY AND ROUHANI ZHANGYRU

Kargayev K.A.¹,

¹senior lecturer Kazakh Ablai Khan KazUIR and WL
Almaty, Kazakhstan, kargaev.k@mail.ru

Doszhanova A.I.²,

²MA., senior lecturer Kazakh Ablai Khan KazUIR and WL
Almaty, Kazakhstan, akmaral.doszhanova@mail.ru

Abstract. The authors analyze the place and role of interethnic harmony in the development of the country. Focuses on the concept of tolerance. The role of Kazakhstan as a model of interethnic harmony is analyzed.

Interethnic relations are a key factor in ensuring the sustainable development of society and the state. If we look at the 30 years of development of Kazakhstan, which declared its independence, we see that the country did not have xenophobic views.

Keywords: national values. Rouhani gear. Kazakhstan's patriotism. Interethnic consent. Tolerance. Interethnic harmony and stability. Confession.

Статья поступила 12.12.2020

ӘОЖ 1174

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.021

ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУ ПЛАТФОРМАЛАРЫ: ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕ

Майлықутова М.Ж.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ аға оқытушысы,
Алматы, Қазақстан, mm1210@mail.ru

Аңдатпа. Ғылыми мақалада қашықтан оқыту технологияларының пайда болуы, дамуы және қалыптасуының тарихи кезеңдері қамтылған. Қазіргі кездегі қашықтан оқыту платформалары мен олардың техникалық мүмкіндіктері, қашықтан оқытудан әлемдік деңгейде алдыңғы қатарға шыққан шетелдік ЖОО-лардың тәжірибесі талданады. Мақалада шетелдік білім беруді басқару жүйесінің жетістіктері мен олқылықтары сарапталған.

Платформа мұғалімдер мен студенттердің бірлесіп жұмыс жасауына кеңістік ұсынады. Moodle студенттерді бақылаудың әртүрлі нұсқаларын ұсынады және қауіпсіз аутентификация арқылы жаппай жазылуға қолдау көрсетеді

Тірек сөздер: қашықтан оқыту, платформа, Learning Management Systems, Moodle, Canvas.

Болашақта үш әлемдік тенденция қашықтықтан білім берудің дамуына әсер етеді. Біріншісі - гигиена (Джиг Экономикасы) деп аталатын өсім, бұл кәдімгі дәстүрлі жұмыстармен айналысқаннан гөрі, көп адамдар өздері үшін жұмыс істеуді жөн көретіндігінде. Екінші жаһандық тенденция қазіргі адамның жеке өзін-өзі тануға деген ұмтылысымен байланысты: әркім өзінің өмірінің мақсаты мен мағынасы болғанын қалайды. Үшінші тенденция әлемдік білім беру нарығының орталықсыздандырылуынан көрінеді. Қазіргі кезде білім беру қызметтерін тұтынушылар негізінен, қашан және қалай оқығысы келетінін өздері шешеді. Ақпараттық технологияларға негізделген қашықтықтан білім беру осы тенденцияларды ескеріп, әр оқушыға жеке көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді. Билл мен Мелинда Гейтстің айтуынша, жетілдірілген бағдарламалық жасақтама мен жаңа технологиялардың арқасында білім саласындағы революция болады. Білім беру технологиялары білімге қол жетімділікті арттырады және әлемдегі, әсіресе Африка мен Оңтүстік Азия сияқты аймақтарда сауаттылық деңгейіндегі айырмашылықты азайтады. Білім беру технологиясының жоғарғы мақсаты білім сапасын көтеру болып қала

береді. 2011 жылы қашықтықтан білім берудің дүниежүзілік нарығы 35,6 миллиард долларға бағаланды, болжам бойынша, нарық 2016 жылға қарай 51,5 миллиард долларға дейін өседі. Нарықтағы ең үлкен өсім Латын Америкасында (14,6%), Шығыс Еуропада (16,9%) және Азияда (17,3%) болады деген болжам бар. Америка Құрама Штаттары мен басқа да дамыған елдердің білім беру жүйесі бұрыннан бері өзгеріп отырған ортаға бейімделіп келеді. Әртүрлі зерттеулер жақын болашақта онлайн-білім берудің дамитынын айтады. Менеджмент теориясын зерттеуші, америкалық ғалым Клейтон Кристенсеннің айтуынша, 2021 жылға қарай АҚШ-тағы барлық орта мектеп курстарының 50% -ы онлайн режимінде болады. Қашықтан оқытудың дамуына байланысты кез келген курсты онлайн режимінде оқитын студенттер саны артып отыр. Америка Құрама Штаттарындағы студенттердің жалпы санының өсуіне байланысты (2002 ж. 16,611 млн. Бастап 2011 ж. 20994 млн. Дейін), онлайн режимінде кем дегенде бір курста оқитын студенттердің саны 2002 ж. 1.603 млн.-дан 6.714-ке дейін өсті. Интернет арқылы оқитын студенттер санының артуы байқалады: 2002 жылы барлық талапкерлердің тек 9,6% -ы онлайн курстарды таңдаған, 2011 жылы - 32% -дан кем емес бір онлайн-курстарға қатысқан [1].

Алғаш рет қашықтан оқыту арқылы жоғары білім алу мүмкіндігі 1836 жылы Лондон университеті құрылған кезде пайда болды. Почта байланысы арқылы оқулықтар мен оқу материалдары, емтихан сұрақтары, кейс тапсырмалар қашықтан оқитын студентке жіберіліп, кері байланыс та орнатылды. 1920 жылдардағы радионы ойлап табу бірқатар лекциядан тұратын радиокурстардың пайда болуына әкелді. Кейде мұндай курстар баспа материалдарымен және сыныптағы іс-шаралармен толықтырылды. 50-ші жылдары теледидар курстары белсенді дамыды, оқу құралдарымен, сабақтармен және мезгіл-мезгіл емтихан бақылауымен бірге жүрді. 1969 жылы Біріккен Корольдіктің Ашық Университетінің (Open University of the United Kingdom, UKOU) ашылуы қашықтан оқытудың жаңа кезеңі басталуына әсер етті. Осы кезеңнен бастап қашықтықтан білім беруде бірінші рет оқытудың әртүрлі тәсілдері мен әдістемесі қолданыла бастады. Ашық университет (Open University of the United Kingdom, UKOU) қашықтықтан оқытуға арналған жоғары сапалы электронды оқу құралдарын шығарды. Университеттің студенттермен кері байланысы радио және теледидарлық хабарлармен толықтырылған баспа материалдары арқылы жүзеге асты (аудиокассеталар кейінірек кең таралды). Оқытушылар мен студенттердің екіжақты әрекеті тұрғылықты жері бойынша сырттай, бетпе-бет консультациялар және қысқа мерзімді курстар арқылы жүзеге асырылды. Бұл модель

дайындық кезеңінде жоғары бағаланды. Алайда, қажетті материалдар мен бағдарламаларды жасағаннан кейін, әр студентті оқыту үлкен шығындарды қажет етпейтін болды. Ұлыбритания үкіметі бұл жобаға айтарлықтай қаражат бөлді. Қашықтықтан оқыту үшін оқу жоспарлары, бағдарламалар, оқу құралдары және білім беру технологиялары қажет болды. Королеваның өзі ашық университет құрып, ал үкімет палатасының спикері канцлер (ректор) болып тағайындалды. Жоғары оқу орындарының ауқымды және беделді болуы үшін барлық жағдай жасалды. Ұлыбританияның Ашық университеті жоғары білімнің қол жетімділігін төмен бағамен және сабаққа жиі барудың қажеті болмауын көрсетті. Бастапқыда университет оқу туралы өтініштерді тек Біріккен Корольдіктің азаматтарынан қабылдады. Кейіннен, біраз тәжірибе жинап, олар шетелдіктерден қашықтықтан білім алуға өтініштер қабылдай бастады.

Қашықтан оқыту технологиясының соңғы буыны ақпараттық және коммуникациялық технологияларды белсенді қолдануға негізделген, әр түрлі нысандарда (мәтін, графика, дыбыс, анимация) екі жақты байланысты синхронды түрде де (бейне немесе аудиографиялық конференциялар) және электронды поштаны қолдана отырып жүзеге асырылды.

Оқыту жүйесін басқаруды (ОЖБ) қарапайым және технологиялық ететін арнайы қосымшалар жасау қашықтықтан оқыту идеясының органикалық дамуына айналды және 20 ғасырдың екінші жартысында академиялық секторда өтті [2]. Көп бөлігі академиялық кафедраларға үлкен ауыртпалық әкелді, сонымен бірге ол бағдарламалық жасақтаманы әзірлеуге ресурстар берді. Алайда, қазіргі заманғы LMS-тің прототиптері компьютерлер пайда болғаннан бұрын пайда болды.

Жаппай қашықтықтан оқытудың алғашқы құжатталған үлгісі 1728 жылы, американдық профессор Калев Филлипстің Бостон газеті арқылы стенография бойынша сырттай курстар ұйымдастырған кезінен бастау алады [3]. 1840 жылдардың өзінде-ақ қашықтықтан оқыту екі жақты сипатқа ие болды - әйгілі британдық лингвист Исаак Питман студенттерге тапсырмаларды жіберіп қана қоймай (стенографиялық бағыттан), сонымен қатар оларды тексеру үшін қайтарып ала бастады. 1856 жылы әдіс стенографияны оқудан тыс шықты - неміс Густав Лангеншейдт пен француз Шарль Туссен шет тілдеріне арналған алғашқы қашықтықтан оқыту мектебін құрды, ол өте сәтті болды.

Аудио және видео жазба пайда болғаннан кейін қашықтықтан оқытудың жаңа перспективалары ашылды. 1909 жылы жарық көрген Эдвард Форстердің «Машина тоқтайды» романы Интернеттің пайда болуын және, атап айтқанда, қашықтықта дәрістер мен емтихандарда

қолданылуын болжады. 1920 жылы-ақ Огайо мемлекеттік университетінде Сидни Пресли студенттерді сынау үшін механикалық «оқу машинасының» прототипі жасалды [4], ал 1938 жылға қарай АҚШ-тың жиырма бес штаты жұмыс істеді. радиобайланыс арқылы орталықтандырылған қашықтықтан оқыту бағдарламалары [5].

Электрониканың дамуымен осы терминнің қазіргі мағынасында ОЖБ құру мүмкін болды. 1960 жылы Иллинойс университетінің қызметкері Дональд Битцер алғашқы электронды оқыту жүйесінің ПЛАТО прототипін жасады. 1970 жылдардың аяғында жүйе бүкіл әлем бойынша бірнеше мың терминалдан және жалпы компьютерлік желі арқылы қосылған оннан астам мейнфреймдерден тұрды.

Интернеттің пайда болуы мен дамуы 1990 жылдары ОЖБ -нің жарылғыш өсуіне алып келді - электронды оқыту университеттер шеңберінен шығып, білім беру мен адам қызметінің барлық салаларында кәсіби дамудың ажырамас бөлігі болды.

2004 жылы SCORM стандарты пайда болды, ол әртүрлі курстардағы материалдарды бөлісуге мүмкіндік береді [6].

Ұлыбританияның ашық университеті ашылғаннан кейін қашықтықтан оқытатын оқу орындары бірқатар елдерде пайда болды, негізінен Еуропа мен Азия. Олардың қатарына Испаниядағы Distancia ұлттық білім беру университеті (UNED) (1972), Пәкістандағы Allama Iqbal Open University (AIOU) (1974), Таиландтағы Сухотхай Тамматхират ашық университеті (STOU) (1978), Корея мемлекеттік ашық университеті (Корея Ұлттық) жатады. Кейінірек қашықтан оқытатын университеттер Индонезияда Тербука Университеті (UT) (1984), Үндістанда Индира Ганди (Индира Ганди ұлттық ашық университеті (IGNOU), (1985) ашылды. Еуропағы ең ірі қашықтықтан білім беретін оқу орны – Испаниядағы ұлттық университеті (ЮНЭД) (өз елінде 58 оқу орталығы, 9 шетелде оқу орталығы бар) және штаб-пәтері Балтық аймағының 10 елді біріктіретін Стокгольмда орналасқан Балтика университеті (БУ). Ал ең ірі француздық қашықтықтан оқыту орталығы (CEND) 1969 жылы ашылды. Орталық 2,5 мыңнан астам оқу курстарын ұсынады, оның филиалдарын әлемнің 120 елінен табуға болады, 5 мыңға жуық мұғалім қашықтықтан оқыту курстары мен білім беру іс-шараларын дамытуға қатысады. CEND қашықтықтан оқытуды ұйымдастыруда қолданылатын техникалық құралдарға спутниктік теледидар, видео және аудио таспалар, электронды пошта, Интернет, сонымен қатар дәстүрлі әдебиет көздері жатады. 1989 жылы Америка Құрама Штаттарында қашықтықтан оқыту идеясы 1500 колледждер мен телекомпаниялардың консорциумы болып табылатын Қоғамдық хабар тарату жүйесінде (PBS TV) пайда болды. PBS TV төрт

білім беру арнасы арқылы берілетін бірнеше оқыту бағдарламаларын қамтиды. Олардың ішінде ғылымның, бизнестің және менеджменттің әртүрлі бағыттары бойынша курстарды ұсынатын PBS Adalt Learning Service қашықтықтан оқыту бағдарламасы ерекше орын алады. Бүгінгі таңда Пенсильван (Penn State University) мемлекеттік университеті қашықтықтан білім беру саласындағы ең беделді университеттердің бірі. Оның тәжірибесін ЮНЕСКО виртуалды университет тұжырымдамасын жасауда қолданды. Қытайда мәдени революция кезінде жабылған дәстүрлі жоғары оқу орындарының орнына 1979 жылы Радио және теледидар университеттерінің ұлттық желісі (CRTVU) құрылды. Оқыту спутниктік хабар тарату және теледидар арқылы ұйымдастырылады.

Қашықтан оқытуды тиімді жүзеге асырудың негізі болып онлайн режимінде оқу процесін құруға мүмкіндік беретін бағдарламалық платформалар. Қазіргі кезде әлемдік деңгейде Learning Management Systems (LMS) яғни білім беруді басқару жүйесі (БББЖ). 2014 жылы менеджмент жүйесін оқытудың әлемдік нарығы \$ 2,5 млрд астам қаржыға бағаланды, ал 2009 жылы нарық көлемі -1,2 млрд доллардан екі есе аз болды. Дүние жүзінде оқытуды басқару жүйесін 600-ден астам жеткізушілер бар. Ең ірі әлемдік БББЖ 15 ірі компанияның үлесінде. АҚШ жоғары оқу орындарының зерттеуі бойынша (студенттер саны 1000-нан асады) БББЖ ең танымалдары: Blackboard Learn, Moodle, Desire2Learn және Canvas. Blackboard Learn платформасын 35,8% американдық университеттер пайдаланады, қалған платформаларды мәселен, Moodle – 19,7%, Desire2Learn – 9,5% және Canvas – 9% қашықтан оқытуға қолданады. Қашықтықтан оқыту курстарына қатысатын студенттер саны бойынша Blackboard Learn платформасы көшбасшы (барлық студенттердің 44,6%-ы), студенттердің 16,5% Moodle платформасын, 12,9%-ы Canvas жүйесін тандаса, 12,6%-ы Desire2Learn платформасында қашықтан оқиды [7-9].

Zoom - бұл біздің көпшілігіміз карантинге дейін білмейтін бейнеконференциялық алаң. Наурыздың аяғында оның қаржысы 29 миллиард долларға дейін өсті, яғни бұл кез келген американдық авиакомпанияға қарағанда қымбат тұрады. Бұл оқшаулануға мәжбүр болудан туындаған сұраныс екені бәрімізге мәлім. Zoom Video Communications бас кеңсесі Калифорния штатының Сан-Хосе қаласында (АҚШ) орналасқан және қашықтан конференция өткізетін бағдарламамен айналысады. Компанияны 2011 жылы Эрик Юань құрған. Сервистің өзі 2013 жылы іске қосылды, іске қосылғаннан кейін бірден оған миллион пайдаланушы қосылды, 2014 жылдың жазында ол 10 миллионға жетті, ал 2015 жылға қарай Zoom қызметін

40 миллион жеке тұлға мен 65 мың ұйым пайдаланды (Би-Би-Си). Бағдарламаның тегін нұсқасына 100 адамға дейін қатыса алады, бұл жағдайда бейнеконференция 40 минутқа дейін созылуы мүмкін. Егер пайдаланушыға қатысушылардың көбірек санын қосу немесе олармен ұзақ сөйлесу қажет болса, сізге айына 15 долларды құрайтын ақылы нұсқаға көшу керек. Бұл жағдайда, тегін нұсқада жеке бейне қоңыраулар шектелмейді.

Zoom-ға компьютерден де, смартфоннан да қосыла аласыз. Қоңырау шалуға, хат жазуға және конференция барысында қатысушыларға хабарлама жазуға да болады. Zoom-ның негізін қалаушы миллиардер Эрик Юан әлемде карантин басталғаннан бері платформаны пайдаланушылар саны өскенін, қазіргі уақытта оны күніне 200 миллион адам пайдаланатынын айтты. Алайда Сан-Хосе (АҚШ) федералды сотында Zoom компаниясы үшінші тарап компанияларына, атап айтқанда Facebook-ке және басқа да әлеуметтік желілерге деректерді жіберді деп айыпталды. The Guardian iOS қолданбасы әлеуметтік желіде тіркелмеген болса да Facebook-ке мәліметтерін жібереді деп жазды. Бұл ақпарат пайдаланушының орналасқан жерін және бағдарламадағы оның жеке мәліметтерін қамтиды, сол арқылы басқа компаниялар оған жеке жарнамаларын жібере алады. Тағы бір мәселе 2020 жылдың қаңтарында табылды. Check Point израилдік киберқауіпсіздік компаниясы zoom-дағы әңгімелерді тыңдауға және осындай парольмен қорғалмаған конференциялар кезінде таратылған барлық файлдарды алуға болатын кемшілігін анықтады. Хаккерлер zoom-дағы конференциялар бұзу үшін түрлі парнографиялық бейнероликтер жібереді. Американдық бұқаралық ақпарат құралдарында хакерлер нәсілшіл және жай ғана қорлайтын хабарламалар жіберіп конференциялардың берекесін кетіргені жайлы айтылады. Алайда, БАҚ-тың хабарлауынша, хаккерлер компьютерлер мен телефондардағы жеке ақпаратқа қол жеткізе алмайды.

Moodle - бұл курсты басқару жүйесі (электрондық оқыту), сонымен қатар оқытуды басқару жүйесі немесе виртуалды оқыту ортасы (ағылшынша) орыс тілінде де белгілі, бұл ағылшын тілінің аббревиатурасы. Модульдік-бағытталған динамикалық оқыту ортасы (модульдік-бағытталған динамикалық оқыту ортасы). Бұл ақысыз (GNU GPL шеңберінде лицензияланған) веб-қосымшасы, бұл желіде оқуға арналған сайттар құруға мүмкіндік береді. Бірінші нұсқасы 2002 жылы 20 тамызда жазылған.

LMS Moodle АҚШ нарығының шамамен 18% алады [5].

Платформа мұғалімдер мен студенттердің бірлесіп жұмыс жасауына кеңістік ұсынады. Moodle студенттерді бақылаудың әртүрлі

нұсқаларын ұсынады және қауіпсіз аутентификация арқылы жаппай жазылуға қолдау көрсетеді. Жүйеде макеттер мен жеке беттердің дизайнын конфигурациялау мүмкіндігі бар икемді интерфейс бар. Платформаны байланыс, ынтымақтастық, құжат айналымы және басқа да өнімділік қосымшаларын қоса алғанда, көптеген бағдарламалық жасақтамалармен біріктіруге болады. Moodle - ашық ақпарат көзі.

Қазақстандық жоғарғы оқу орындары жаңа оқу жылы басталысымен қашықтан оқытуда онлайн дәрістерді Zoom-мен емес Microsoft Teams платформасында өткізуді қолға алды. Zoom-ның бірқатар кемшіліктері айқындалды және тегін видеобайланыс уақыты 40 минуттан аспайды, одан ұзағырақ дәріс өткізу үшін Zoom платформасының ақылы қызмет түріне жүгінуге тура келеді (айына 15 доллар). Елімізде жаңа оқу жылында қауіпсіз және оңтайлы оқыту платформаға көшу қажет болды. Карантин кезеңінде көптеген компаниялар мен кәсіпкерлер өз қызметтерін бейне байланыс арқылы қалай ұсынуға болатынын анықтады. Мысалы, дәрігерлер, заңгерлер, мұғалімдер, рекрутерлер және тіпті фитнес жаттықтырушылар да қадамдар жасап көрді. Осы бейнесабақ ұйымдастыру үшін Майкрософт өзінің екі қызметін біріктірді, ол командалар мен брондау. Командалар – бейнеконференциялар ұйымдастыруға арналған топтық чат. Ал брондау - бұл Microsoft 365 кеңсе жиынтығында қол жетімді онлайн-брондау (жиналыстар мен видеокездесулерді алдын-ала жоспарлау) үшін жасалған бағдарлама. Майкрософт компаниясы өз тұтынушыларымен онлайн кездесулердің күнтізбесін жүргізе алады, жаңа сұраныстарды қабылдайды және растайды. Видедәріс үшін оқытушы алдын-ала күнтізбеге дәріс мерзімін белгілеп, студенттеге сілтеме жібереді. Microsoft Teams дәріске қатысушылардың барлығын фонға шығара алады. Жақында Microsoft корпорациясы Microsoft Teams аудиториясының күніне 13 миллион қолданушыға жететіндігін мәлімдеді.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Ryann K. Ellis. Field Guide to Learning Management Systems // Learning Circuits. - 2009. - № 1.
- [2] Beth D., Colleen C., Ellen D. Wagner. The Evolution of the LMS: From Management to Learning (англ.) // The eLearning Guild. - 2009.
- [3] A Brief History of Online Education [El. resource]. – Access mode: bear.warrington.ufl.edu. Accessed 24.11.2020.
- [4] Hilgard E. Learning & the technology of instruction. - New York: Appleton-Century-Crofts, 1966. - P. 554-561.
- [5] Что такое система дистанционного обучения. SaaS Learning Management System: Is your LMS Truly SaaS? [El. resource]. – Access

mode: elearningindustry.com - Accessed 24.11.2020.

[6] Электронное обучение: плюсы и минусы - Современные проблемы науки и образования (научный журнал). Режим доступа; www.science-education.ru. Дата обращения: 30.11.2020.

[7] Schoonenboom Ju. Using an adapted, task-level technology acceptance model to explain why instructors in higher education intend to use some learning management system tools more than others // Computers & Education. – 2014. - 02-01. - С. 247-256.

[8] Bersin J. The Talent Management Software Market Surges Ahead // Forbes. - 2019. – 26.02.

[9] Global Learning Management System (LMS) Market Share Outlook 2024. – Access mode: marketresearch.biz. – Accessed 28.11.2020.

REFERENCES

[1] Ryann K. Ellis. Field Guide to Learning Management Systems (Field Guide to Learning Management Systems). Learning Circuits. - 2009. - № 1.

[2] Beth D., Colleen C., Ellen D. Wagner. The Evolution of the LMS: From Management to Learning (англ.). The eLearning Guild. - 2009.

[3] A Brief History of Online Education [El. resource]. – Access mode: bear.warrington.ufl.edu. Accessed 24.11.2020.

[4] Hilgard E. Learning & the technology of instruction (Learning & the technology of instruction). - New York: Appleton- Century-Crofts, 1966. - P. 554-561.

[5] Chto takoye sistema distantsionnogo obucheniya (What is a distance learning system?). SaaS Learning Management System: Is your LMS Truly SaaS? [El. resource]. – Rezhim dostupa: elearningindustry.com - Data obrashcheniya 24.11.2020.

[6] Elektronnoye obucheniye: plyusy i minusy - Sovremennyye problemy nauki I obrazovaniya (nauchnyy zhurnal) (E-learning: Pros and cons-Modern problems of science and education (scientific journal).- Rezhim dostupa: www.science-education.ru. Data obrashcheniya: 30.11.2020.

[7] Schoonenboom Ju. Using an adapted, task-level technology acceptance model to explain why instructors in higher education intend to use some learning management system tools more than others. Computers & Education. – 2014. - 02-01. - P. 247-256.

[8] Bersin J. The Talent Management Software Market Surges Ahead. Forbes. - 2019. – 26.02.

[9] Global Learning Management System (LMS) Market Share Outlook 2024. –Access mode: marketresearch.biz. – Accessed 28.11.2020

ПЛАТФОРМЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ: МИРОВОЙ ОПЫТ

Майлыкутова М.Ж.¹,

¹Старший преподаватель КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, mm1210@mail.ru

Аннотация. Научная статья охватывает исторические этапы возникновения, развития и становления технологий дистанционного обучения. Анализируются современные платформы дистанционного обучения и их технические возможности, опыт зарубежных вузов, ведущих дистанционное обучение на мировом уровне. В статье проанализированы достижения и пробелы зарубежной системы управления образованием.

Платформа предоставляет учителям и ученикам пространство для совместной работы. Moodle предлагает множество вариантов отслеживания студентов и поддерживает массовые подписки через безопасную аутентификацию.

Ключевые слова: дистанционное обучение, платформа, Learning Management Systems, Moodle, Canvas.

E-LEARNING PLATFORM: THE INTERNATIONAL EXPERIENCE

Mailykutuva M.Zh.¹,

¹Senior lecturer, Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan,
mm1210@mail.ru

Abstract. The scientific article covers historical stages of revival, development and establishment of distance learning technologies. Modern remote training platforms and their technical capabilities, experience of foreign universities leading remote training at the world level are analyzed. The article analyzed the achievements and problems of the foreign education management system.

The platform provides a space for teachers and students to work together. Moodle offers a variety of student tracking options and supports mass subscriptions through secure authentication.

Key words: distance learning, platform, Learning Management Systems, Moodle, Canvas.

Статья поступила 14.12.2020

ӘӨЖ 379.85

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.022

ӘЛЕМ МҰХИТТАРЫНЫҢ ТУРИЗМҒА ҚОСАР ҮЛЕСІ

Бесекей Е.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ
Алматы қаласы, Қазақстан, bessekey@inbox.ru,
Төлеген М.²,

²Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ,
Алматы қаласы, Қазақстан, e_rki_n@mail.ru

Аңдатпа. Теңіз және жағалаудағы туризм - әлемдегі ең жылдам дамып келе жатқан бағыттардың бірі болып келеді. Экономикалық және экологиялық маңызы жоғарылауына қарамастан теңіз және жағалау туризмі соңғы жылдары ғана едәуір зерттеулерге ие болды бола басталды. Бұл мақалада теңіз жағалауы мен теңіз туризмі туралы әдеби шолу жасалынатын болады.

Жағалау және теңіз туризмі, жекелеген түрлері болғанымен туризм, өте тығыз байланысты элементтер болып табылады. Теңіз туризмі терең мұхиттарда өтетін кең ауқымды қызмет түрлерін қамтиды, олардың ішінде ең кең тарағаны - круиз және жүзу. Басқа су жұмыстары және теңіз спорттары (көбінесе жағалау суларында орындалады) акваланг, найзалық балық аулау, шаңғы тебу, жел серфингі, теңіз саябағына экскурсиялар, жабайы табиғатты бақылау, Теңіз туризмінде іс - шаралардың басым көпшілігі жүзеге асырылады, олардың көмекші құрылымдары мен инфрақұрылымы әдетте құрлықта орналасады. Мұндай мүмкіндіктер порттарға және мариналарға (қызмет круиздеріне, яхталарға), бір адамнан (мысалы, гидтер, нұсқаушылар), орташа жеке компаниялардан немесе тіпті ірі компанияларда жүзеге асады.

Тірек сөздер: Туризм, Теңіз, Мұхит, Ландшаф, Мұз, Жағалау, Инфрақұрылым, Дүние жүзілік, Круиз, Қонақ үйлер, Курорттар.

Жағалау туризмі де туризмнің тағы да бір түрі болып табылады және теңіз туризмімен өте тығыз байланысты өйткені, ол жағалау суларында да жүзеге асырылады. Ол сонымен қатар жағажай туризмі мен демалу қызметін қамтиды, мысалы жүзу және күн ванналары, жағалауда серуендеу, Жағалаудағы туризмге қатысты барлық инфрақұрылымдар мен нысандар (қонақ үйлер, курорттар, екінші үйлер, кондомандар) тек қана құрлықта, әдетте жағалауға жақын орналасады.

Теңіз туризмінен қалалық және қалалықтағы ішкі туризмнен айырмашылығы, жағалаудағы туризм нысандары әлемнің ең құнды жағалауы ландшафттарын тартуға бейім, мұнда атыраптар, сулы-батпақты жерлер, маржанрифтері және басқа да нәзік табиғи экожүйенің компоненттерін көруге болады. Теңіз және жағалаудағы туризм - бұл ең көне туризм түрі және туризмнің ең үлкен өнеркәсібінің сегменті деп айтсақ болады. Сонымен қатар, жағалау және теңіз туризмі де бар ең маңыздысы олардың тез дамып келе жатқан экономикалық теңіздегі белсенділігі. Адамдардың іс-әрекеттері табиғи ресурстардың сапасы мен санына әсер етеді, мысалы: қонақүйлер мен демалыс орындарын құру, порттар салу және қайықтарды пайдалану, рифтермен серуендеу, сүңгу, балық аулау.

секторын дамуы туристік бағыттағы жергілікті тұрғындардың кірістерін тікелей арттыра алады. Әлеуметтік - саяси бағытта архипелагқа саяхат жасау теңіз туризмін нығайтып, сонымен бірге ұлт бірлігін арттыра алады.

Әдеби шолу - Дүние жүзілік саяхат және туризм консульдарының (WTTC) мәліметтері бойынша әрбір 10 жұмыстың біреуі осы туристік және туризм секторы бойынша жұмыс жасайды делінген (319 миллион). Бұл бүкіл әлемдегі ЖІӨ-нің 10,4% құрайды екен. Ал, 2018 жылғы көрсеткіш бойынша тағы да 3.9% - ға өскен. Соңғы бес жылда жасалған жаңа жұмыстардың әрбір бесеуі осы туризм саласына қатысты болған. Жағалық және теңіз туризміне келетін болсақ, 2030 жылға қарай көгілдір экономиканың 26% - на жетіп, ең ірі секторларының біріне айналады деп күтілуде.

Жерорта теңізі - Атлант мұхит алабындағы ең үлкені Еуропалық теңіздің бірі: оның бассейнінің ауданы шамамен 2,6 млн км құрап, әлемдік мұхиттың 0.82% алып жатыр. Шамамен 22 ел Жерорта теңізінің жағалауында орналасып, осы күнге дейінгі барлық экологиялық, климаттық, тарихи қатынастарды бөліп жатыр. Аймақ сондай-ақ күшті теңгерімсіздіктермен сипатталады: экономикалық, гуманитарлық дағдарыстар, климаттың өзгеруі және халықтың өсуі, олар Жерорта теңізінің солтүстік және оңтүстік жағалаулары арасында алшақтықты тудырып, тең емес аймақтық контекстті тудырады. Жерорта теңізі аймағында халықтың тығыздығы өте әртүрлі болып келеді, үш континенттің өзінде 480 миллионға жуық адам тұрады. Жерорта теңізі тұрғындарының шамамен үштен бір бөлігі туризм шоғырланған жағалаулық аудандарда өмір сүреді, бұл халыққа жақсы экономикалық табыстар әкеледі. Туризм - Жерорта теңізі аймағындағы негізгі экономикалық сала, әлемдік туристік ағымның 30% құрайды, және ол әлемдегі негізгі туристік аймақтардың бірі десек те болады.

Жерорта теңізі аймағындағы туризм көрсеткіштері - ЖІӨ-нің орташа үлесі: 6.2% (2017, WTTC) ЖІӨ-нің жалпы жиынтық үлесі: 15.4% (2017, WTTC), Тікелей жұмыспен қамтудың орташа көрсеткіші: 5.9% (2017, WTTC) 350 миллионнан астам халқы бар Жерорта теңізі аймағы халықаралық туристер үшін әлемдегі ең танымал туристік бағыттардың бірі болып табылады. Теңіз құмы және күн шуақ аймақтары ЖІӨ-нің 11,3% -ын құрайды. 1995 жылдан бастап туризм ағындары 75% -ға дейін өсті және 2025 жылға қарай 626 миллионға жетуі мүмкін деп болжалды. Сонымен қатар, Жерорта теңізі аймағындағы туризмнің жалпы үлесі 2015 жылғы дерек бойынша 901 миллиард долларға бағаланған болса, Солтүстік Африка елдеріне тек 58 миллиард доллар пайда әкелді. Соңғы он жылда Египет пен Түркия сияқты кейбір Оңтүстік Жерорта теңізі елдерінде үкіметтер көтермелеп отырған жағалаудағы туризм айтарлықтай өскен болатын. Алайда, туризм бұл саланың сыртқы және ішкі күйзелістерге деген жоғары сезімталдығын ескере отырып, тұрақсыз және тұрақсыз болып қала береді.

Кариб теңізі - Кариб теңізі әлемнің 1% - дан аз бөлігін қамтиды, дегенмен, бұл осы аймақ елдері үшін негізгі экожүйе, өйткені ол 37 территорияның экономикасын тікелей жалғайтын аймақ. Аймақ сондай-ақ интеграцияланған Еуропадан кейінгі екінші орында, өйткені бірнеше институттар экономикалық және саяси ынтымақтастықтар Кариб теңізін қолдайды. Аймақта 44 миллион адам тұрады, оның 41 миллионы жағалаудан 10 км қашықтықта тұрады. Кариб теңізі теңіз биологиялық әртүрлілігінің ғаламдық ыстық нүктесі саналатын төрт ірі теңіз экожүйесін (LMEs) 39 қамтиды. Шынында да, Кариб теңізінің экожүйелері бүкіл әлемнің 7% ,маржан рифтері және әлемдік мангрлардың 13% құрайды. Бұл биоәртүрлілік 2012 жылы 407 миллиард АҚШ долларына бағаланған экономика үшін өте маңызды сала, оның 47 миллиард доллары 41 туризмге пайдаланылды. Аймақта экожүйенің маңызды деградациясы байқалды, соңғы 30 жыл ішінде маржан мен мангро жамылғысының төмендеуі байқалды. Шынында да, Кариб теңізі рифтерінің 75% - ы қауіпті жағдайда деп саналады.

Кариб теңізіндегі туризмі және экономиканың негізі туризм көрсеткіштері ЖІӨ-нің орташа үлесі: 7% (2017, WTTC), ЖІӨ-нің жалпы жиынтық үлесі: 20% (2017, WTTC), Тікелей жұмыспен қамтудың орташа көрсеткіші: 7% (2017, WTTC), 2016 жылы 70,3 миллион туристтер келген және өсу күтілуде. Туризм Кариб экономикасы үшін шешуші үлес болып табылады. 2017 жылы туристік және туристік индустрия жалпы ішкі өнімнің 20% -ын және жұмыспен қамтылғандардың 19% -ын құрады, бұл үлес ұлғаяды деп күтілуде.

Аймақ әлемдегі туризмге ең тәуелді аймақ. Негізгі туризм өнімдері -«теңіз-құм-күн» саласы болып табылады. 27 миллион жолаушымен круиздік демалыстар мен круиздер Кариб бассейні арқылы жасайды. Кариб теңізіндегі туризм круизге тәуелді болды. Доминика , Сент - Китс және Невисте круиздері туризмнің 88%, 79% және 75% құрайды. Кариб теңізі елдерінің экономикасы туризмге сенімді болғанымен, туристік активтердің едәуір бөлігі сырттан тиесілі, бұл ағып кетудің жоғары деңгейіне әкеледі жергілікті экономикалар үшін. Бұл, әсіресе, туризм ағындарының едәуір бөлігін құрайтын «бәрін қамтитын» демалыс өнімдеріне қатысты.

Үнді мұхиты - Үнді мұхит бетінің 8,1% қамтып жатыр. 60 облысының тұрғындарының жалпы саны 220 миллионнан асқан. Аймақ халықтың тығыздығы мен халықтың өсу деңгейінің жоғары деңгейімен, атап айтқанда, жағалау аймақтарымен ерекшеленеді, өйткені халықтың жалпы саны 2050 жылға қарай екі есеге өседі деп күтілуде.

Үнді мұхитында акулалардың 108 түрі кездеседі, оның ішінде эндемиктің 11 түрі, балықтардың шамамен 2086 түрі тіршілік етеді. Үнді мұхитында әлемдегі теңіз тасбақаларының жеті түрінің бесеуі мекендейді. Стратегиялық тіршілік ету орталарын қамту

мангр, тұзды саз, теңіз шөптері және маржан рифтері соңғы 40 жылда айтарлықтай төмендеді.Экожүйелер маңызды, өйткені олар жергілікті балық шаруашылығын қолдайды және туризмнің активі болып табылады.

Туризм көрсеткіштері ЖІӨ - нің орташа үлесі:7,8% (2017, WTTC), ЖІӨ-нің жалпы жиынтық үлесі: 20,4% (2017, WTTC), Тікелей жұмыспен қамтудың орташа көрсеткіші: 7,6% (2017, WTTC) Үнді мұхиты - көпшілікке танымал емес ,туризм нарығында 2012 жылы шамамен 3,9 млн туристер келген.Алайда, егер ектор дамыса 2030 жылға дейін 3,3% өсу керек, нәтижесінде 2020 жылы 1,4 млрд және 2030 жылға қарай 1,8 млрд дейін жету керек.Туризмнің экономикалық үлесі әр елде әр түрлі. Оңтүстік Африкадағы ЖІӨ-нің 2,9% -ын Сейшельдегі ЖІӨ-нің 26,4% - на дейін жетеді.Аймақ түрлі туристік өнімдерді, соның ішінде дәстүрлі өнімдерді ұсынады.Демалыс орындары (Маврикий және Сейшел аралдары), киттер мен дельфиндерді қарау (Занзибар және Мозамбик), сүңгуірлер (Кения) және табиғи туризм дамыған.Алайда, кейбір елдерде туризм ішкі контурларға бағытталған (Кения мен Танзаниядағы сафари). WIO-да туризмнің даму барысында бірнеше проблемаларға ұшырайды. Мұндай проблемаларға жатады: кедейлік, табиғи ресурстарға тәуелділік, саяси тұрақсыздық, халықтың жоғары өсуі және теңіз тұрақсыздығы (қарақшылық). Бұл кедергілер

экономикалық осалдығын күшейтеді туризмнің тұрақсыздығын ескере отырып, туризмге тәуелді мемлекеттердің Туризмнің дамуы әлеуметтік мәселелермен де байланысты,

Атлант мұхиты - Жер шарындағы аумағы жөнінен Тынық мұхиттан кейінгі екінші мұхит. Оны ежелгі гректер Африканың солтүстік - батысындағы Атлас (Атлант) тауына байланысты атаған. Шығысында Еуропа мен Африканың, батысында Солтүстік және Оңтүстік Американың, оңтүстігінде Антарктиданың аралығында орналасқан. Шынында да, Атлантикалық аймақ өзгермелі саяси және институционалдық құрылыммен сипатталады, өйткені OSPAR(Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic), конвенциясының 12 тараптан тұратын Еуропалық Одақтың мүшелері осында орналасқан. Атлант биологиялық әртүрлілікке бай аймақ, мыңнан астам балықтың түрі тіркелген. Бұл маусымдық циклдың, су тереңдігі және экожүйе ерекшеліктерінің әртүрлілігі арқасында. Био әртүрлілікті сақтау күшті басқаруды қажет етеді. Бұл мұхитта жоғары өнімді Еуропаның балық аулау аймақтары орналасқан және көптеген ерекше тіршілік ету орталары мен экожүйелерде бар. Бұл сонымен қатар, Еуропаның ең ірі мұнай және газ қорлары осында орналасқан.

Туризм көрсеткіштері ЖІӨ-нің орташа үлесі: 3,5% (2017, WTTC), ЖІӨ-нің жалпы жиынтық үлесі: 10,9% (2017, WTTC), Тікелей жұмыспен қамтудың орташа көрсеткіші: 4,5% (2017, WTTC), OSPAR(Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic, Конвенция по защите морской среды Северо - Восточной Атлантики или Конвенция) аймағы бүкіл француз жағалауы, Испанияның Атлантика аймағы, соның ішінде Баск елі мен Уэльва, сондай-ақ Португалия жағалаулары үлкен өсіммен ерекшеленетін бөліктері болып табылады. Дәл осындай аймақтар өсіп келе жатқан бағыттармен ерекшеленеді Исландия, Солтүстік Еуропа елдері (Швеция, Норвегия, Финляндия, Дания) және Солтүстік Арктикалық. Туризм өнімдерінің алуан түрлігі бұл аймаққа жақсы әсерін тигізді.

EUCC мәліметтері бойынша кит пен дельфинді тамашалауға 2 миллион адам келеді екен. Бұл сапарлар OSPAR теңіз аймағында шоғырлануға бейім болып келеді, Исландиядағы келушілердің 30% -ы 2002 жылы киттерді қарау іс-шараларға қатысқан.

Тынық мұхитты - Әлемдегі ең үлкен мұхит. Тынық мұхитының оңтүстігінде 8 миллион адам тұрады. Тынық мұхитының оңтүстігі әртүрлілігімен сипатталады, демографиялық және жан басына шаққандағы ЖІӨ деңгейі алуан түрлі. Австралиядағы жан басына шаққандағы ақша құны 53,800 долларды құрайды. Соломон

аралдарындағы жан басына шаққанда 2,132 доллар шығады екен. Тынық мұхитындағы әрбір төртінші тұрғын кедейлік шегінде өмір сүреді және жұмыссыздық деңгейі 13% құрайды. Бұл жағдай климаттың өзгеруіне байланысты нашарлауы мүмкін, өйткені аймақ теңіз деңгейінің көтерілуіне және табиғи апаттарға жиі кездеседі. Осы факторлардың барлығы экономикалық және саяси тәуелділікке ықпал етеді. Тынық мұхиты биологиялық стратегиялық бастысы болып табылады, өйткені ол ғаламдық үлестің ең үлкен үлесін қамтиды. Маржан рифтерінің (40%) осында орналасқан.

Солтүстік Мұзды Мұхит - Солтүстік Мұзды Мұхит - Оңтүстік жарты шардың оңтүстік бөлігінде орналасқан. Ол шамамен 22 млн км² алып және 17,968 км-ге созылып жатыр. Бұл мұхит Тынық мұхитын, Атлантиканы біріктіреді. Антарктикалық жағалаулар климаты жұмсақ болғандықтан жануарлар мен өсімдіктердің биоәртүрлілігінің тіршілік ету ортасы болып табылады. Бүкіл Антарктикалық мұз қабаты әлемдегі тұщы судың шамамен 68% құрайды. Антарктиканың теңіз тіршілігінің жақында жүргізілген санағы есептеулер бойынша теңіз жануарларының 7500 - ге жуық түрін атап өтті. Материктің эндемиктері теңіздің 70% -ын алып жатыр. Салыстырмалы түрде тұрақты теңіз температурасы орнатуға мүмкіндік береді теңіз түбіндегі бай бентикалық популяцияларда көп кездеседі.

Жағалау және теңіз туризмі әлемнің барлық елдерге оң экономикалық әсерін көрсетуде. Бұл аймақтың бірегей табиғи және мәдени ресурстарын көрсету үшін айтарлықтай әлеуетке ие болып келеді. Алайда жағалау және теңіз туризмінің тұрақты өсуіне көптеген қиындықтар бар, оларды тиімді басқару жағдайында ғана жеңуге болады.

Туризмнің тұрақты дамуына менеджмент жүйелері мен институттардың зертеулері әсер етеді. Ұлттық басқару агенттіктерімен, жергілікті қоғамдастықтармен және жеке сектормен стратегиялық қатынастар осындай жүйелерді құруда маңызды рөл атқарады.

Елдер арасында туристік ынтымақтастық пен басқару үдерістерін ұлғайтуға бағытталған кейбір ынталандырушы себептері болғанымен, маңызды проблемалар әлі де бар. Барлық елдер үшін жиналатын жалпы жетістіктер туралы ұжымдық ойлау өзгерісі болғанға дейін, жағалау және теңіз туризмі саласындағы аймақтық ынтымақтастық кішігірім ауқымда болады.

ӘДЕБИЕТ

[1] EEA - UNEP/MAP (2014): “Horizon 2020 Mediterranean report Toward shared environmental information systems”. EEA Technical report No 6, 142 pp.

[2] Honey M. & Krantz D. (2007): “Global Trends in Coastal Tourism. Center on Ecotourism and Sustainable Development”. Available at: https://www.responsibletravel.org/docs/Global_Trends_in_Coastal_Tourism_by_CESD_Jan_08.pdf

[3] Olteanu, Ana & STINGA, Viorela. (2019). The Economic Impact of the Blue Economy. 190-203. 10.18662/lumproc.111.

[4] Tonazzini, D., Fosse, J., Morales, E., González, A., Klarwein, S., Moukaddem, K., Louveau, O. (2019) Blue Tourism. Towards a sustainable coastal and maritime tourism in world marine regions. Edited by eco-union. Barcelona. http://www.ecounion.eu/wp-content/uploads/2019/06/TRIPA_Angles_2_p.pdf. Published 2020. Accessed November 26, 2020.

[5] UNWTO and UNDP, (2017): “Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030”. UNWTO, Madrid, 108 pp. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419401>

[6] World Bank (2016): “Toward a blue economy: a promise for sustainable growth in the Caribbean: main report”. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/965641473449861013/pdf/AUS16344-REVISED-v1-BlueEconomy-FullReport-Oct3.pdf>

REFERENCES

[1] EEA - UNEP/MAP (2014): “Horizon 2020 Mediterranean report Toward shared environmental information systems”. EEA Technical report No 6, 142 pp.

[2]. Honey M. & Krantz D. (2007): “Global Trends in Coastal Tourism. Center on Ecotourism and Sustainable Development”. Available at: https://www.responsibletravel.org/docs/Global_Trends_in_Coastal_Tourism_by_CESD_Jan_08.pdf

[3]. Olteanu, Ana & STINGA, Viorela. (2019). The Economic Impact of the Blue Economy. 190-203. 10.18662/lumproc.111.

[4]. Tonazzini D., Fosse, J., Morales, E., González, A., Klarwein, S., Moukaddem, K., Louveau, O. (2019) Blue Tourism. Towards a sustainable coastal and maritime tourism in world marine regions. Edited by eco-union. Barcelona. http://www.ecounion.eu/wp-content/uploads/2019/06/TRIPA_Angles_2_p.pdf. Published 2020. Accessed November 26, 2020.

[5]. UNWTO and UNDP, (2017): “Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030”. UNWTO, Madrid, 108 pp. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419401>

[6]. World Bank (2016): “Toward a blue economy: a promise for sustainable growth in the Caribbean: main report”. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/965641473449861013/pdf/AUS16344-REVISED-v1-BlueEconomy-FullReport-Oct3.pdf>

ВКЛАД МИРОВОГО ОКЕАНА В ТУРИЗМ

Бессекей Е.¹,

¹КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан, bessekey@inbox.ru,

Тулеген М.²,

²КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e_rki_n@mail.ru

Аннотация. Морской и прибрежный туризм - одно из самых быстрорастущих направлений в мире. Несмотря на растущее экономическое и экологическое значение, морской и прибрежный туризм только недавно начал получать значительные исследования. В данной статье представлен литературный обзор побережья и морского туризма. Прибрежный и морской туризм, хотя и отдельные виды туризма, очень тесно связаны между собой. Морской туризм включает в себя широкий спектр мероприятий в глубоких океанах, наиболее распространенными из которых являются круизы и плавание. Другие водные виды спорта и морские виды спорта (в основном выполняемые в прибрежных водах) подводное плавание с аквалангом, ловля копья, катание на лыжах, виндсерфинг, экскурсии в морские парки, мониторинг дикой природы. Подавляющее большинство видов деятельности в морском туризме осуществляется, их вспомогательные сооружения и инфраструктура обычно расположены на земле. Такие возможности доступны портам и маринам (сервисные круизы, яхты), от одного человека (например, гидов, инструкторов), от средних частных компаний или даже от крупных компаний.

Ключевые слова: туризм, море, океан, пейзаж, лед, побережье, инфраструктура, мир, круиз, отели, курорты.

THE CONTRIBUTION OF THE WORLD OCEANS TO TOURISM

Bessekey E.,¹

¹Kazakh Ablai khan university of international relations &
world languages, Almaty, Kazakhstan, bessekey@inbox.ru

Tulegen M.,²

²Kazakh Ablai khan university of international relations & world
languages, Almaty, Kazakhstan, e_rki_n@mail.ru

Abstract. Sea and coastal tourism is one of the fastest growing destinations in the world. Despite its growing economic and environmental importance, sea and coastal tourism have only recently begun to gain

significant research. This article provides a literary overview of the coast and maritime tourism. Coastal and marine tourism, although separate types of tourism, are very closely related elements. Maritime tourism includes a wide range of activities in the deep oceans, the most common of which are cruising and swimming. Other water activities and marine sports (mostly performed in coastal waters) scuba diving, javelin fishing, skiing, windsurfing, sea park excursions, wildlife monitoring, The vast majority of activities in maritime tourism are carried out, their ancillary structures and infrastructure are usually located on land. Such opportunities are available to ports and marinas (service cruises, yachts), from one person (for example, guides, instructors), from medium-sized private companies or even large companies.

Keywords: Tourism, Sea, Ocean, Landscape, Ice, Coast, Infrastructure, World, Cruise, Hotels, Resorts.

Статья поступила 29.11.2020

Бөлім V. ЖАС ҒАЛЫМДАР ЗЕРТТЕУЛЕРІ
Раздел V. ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ
Part V. RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS

ӘӨЖ 31.748

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.023

**ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭТНОДЕМОГРАФИЯЛЫҚ
ӨСІМІ**

Маулен А.¹

¹ әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,

Философия және политология факультетінің 1 курс PhD докторанты
Қазақстан, Алматы, aiganym.maulen1995@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстанның тәуелсіздік алған кезден бастап этнодемографияның жағдайы көрсетілген. Статистикалық мәліметтер мен тарихи деректер арқылы талдау жүргізіп, этностардың ел ішіндегі маңыздылығы талқыланды. Халық санағы бойынша ұлттардың өсімі мен татулығы айқындалған.

Тәуелсіздік алған жылдары Қазақстанның қиын кыстау кезеңнен шығып, әлемдік аренаға қосылуына экономикалық, саяси, әлеуметтік жағдайдан бөлек этнодемографиялық жағдай елдің дағдарыс кезеңінен шығуы және әлемдік аренада жағымды имидж қалыптастыру үшін үлкен маңызға ие болды.

Тірек сөздер: этнодемография, этнос, статистика.

Егеменді ел болып, тәуелсіздік ірге тасымыз қаланып жарқын болашаққа қадам басқанда Қазақстанның алдында біраз қиыншылықтар бастау алды. ҚР тұңғыш президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың сөзі: «Дербес мемлекет құру қазақ халқының ғасырлар бойы аңсаған арманы еді. Міне, енді сол күнге де жеттік... Тәуелсіздік табалдырығында тұрған осы жан тебіренер сәтте қазақ елінің еркіндігі, бостандығы жолында бас тіккен азаматтардың, солардың қатарында бұл күнге жете алмай, туған Қазақстанның егеменді ел, тәуелсіз мемлекет болғанын көре алмай өмірден өткен желтоқсан құрбандарының рухына тағзым етіп, еске алуды парыз санаймын... Тәуелсіздіктің біздің бәрімізге артар міндеті мол. Енді еңселі ел болудың жолына шындап түсуіміз керек. Әулетіміздің

асуы да, дәулетіміздің тасуы да өз қолымызда. Кең—байтақ жеріміздің байлығы осы даланың түпкілікті халқына да, тағдыр қосып бірге өмір сүріп жатқан өзге ұлт өкілдеріне де молынан жетеді. Не істесек те ақылмен істейік, арзан ұранға ермейік, ұшпа сезімге ерік бермейік дегім келеді. Әсіресе жастар салқынқандылықтан, үлкенді сыйлаудан, сөзге тоқтаудан айнымаса, қашанда достыққа адал болса, бауырмашыл, кеңпейіл болса, халықтың атына сөз келтіретін ұстамсыздық атаулыдан аулақ жүрсе деп тілейік. Тарих көші ұзақ. Асықсақ та аптықпайық. Қазақстанның көп ұлтты халқының жұлдызы жоғары болатынына, туған елімізде дәулетті де сәулетті өмір орнайтынына кәміл сенемін» деп айтып кеткен [1, 3-б.]. Бұл сөз жолдарынан Қазақ елінде көптеген ұлт өкілдерінің бір шаңырақ астында татулықпен біріккендігі белгілі.

Тарихқа көз жүгіртетін болсақ қазақ елінің Ресей империясының құрамына кіргеннен бастап этностардың араласуы басталды. 1897 жылғы Ресей империясы халқының есеп-санағы деректері бойынша Қазақстан аумағында үш аса ірі этникалық топтар ерекшеленді: халықтың 81,7% құрған қазақтар, орыстар - 10,9 және украиндықтар -1,9%. [2, 64-б.], яғни Оңтүстік, Батыс және Орталық аймақтарда қазақтардың басымдығы сақталып, Солтүстік және Шығыс аймақтарда славян, басқа этнос өкілдері көп шоғырлана бастаған кезең. Екіншісі, Кеңес заманы кезіндегі 1917-1991 жылдар аралығындағы этностар саны қатты өзгеріске ұшырады, яғни негізгі қазақ халқының саны азайып, басқа ұлт санының көбеюіне алып келді. Бұл қазақтардың талай ашаршылықты, қуғын-сүргінді, әліппенің үш рет өзгерген, сырттан көші-қонның ірі-ірі толқындары елдегі демографиялық ахуалды күрт өзгерткен және тағы басқа да келеңсіз жағдайлардың салдарынан қазақ ұлтының өзі ата қонысында азшылыққа айналған тұсы. Үшінші дәуір - 1991-2009 жылдар, қазақтардың өз елінде біртіндеп, көпшілікке айналуы. Бұл дәуірді де екі кезеңге бөлуге болады: 1-кезең - 1991-1999 жылдар - қазақтардың үлесі республика халқының жартысынан асқан кезең (40%-дан 53,4%-ға жеткен кезең). 2-кезең - 1999-2009 жылдар - қазақтардың өз елінде басым көпшілікке айнала бастаған (53,4%-дан 63,7%-ға дейін өскен) кезеңі. Бұл кезең енді ғана басталды, әрі қарай жалғаса береді [3, 2-б.].

КСРО ыдырағаннан кейін құрамындағы республикалар өз тәуелсіздіктеріне ие болды. Осының нәтижесінде күрделі демографиялық өзгерістер мен көші-қон толқындары пайда болды. Мұндай жағдайды егеменді еліміз – Қазақстан Республикасы да бастан кешірді. Бұл кезеңдегі демографиялық процестердің негізгі ерекшелігі – халықтардың жалпы санының кемуі, өлімнің көбеюі, бала туудың азаюы осының нәтижесінде табиғи өсімнің құлдырауы. Осы келең

алған теріс бағыттарға қоса, республикадан алыс және жақын жерлерге бағыт алған көші-қон толқындарының кең өрістеуі де халық санын күрт төмендетіп жіберді. Қазақстан халқы Ресейге бодан болғаннан бастап, Кеңес заманында да негізінен сырттан келген келімсектер көші-қон нәтижесінде өсті. Халық санағы бойынша, тәуелсіздік алған жылдан соң алғашқы санақ 1999 жылы болды.

Кесте 1 - Салыстырмалы кесте (1999-2009)

Ұлт	1999 жыл	2009 жыл
қазақтар	7 985 039	10 096 763
орыстар	4 479 620	3 793 764
өзбектер	370 663	456 997
украиндар	547 052	333 031
ұйғырлар	210 365	224 713
татарлар	248 954	204 229
немістер	353 441	178 409
корейлер	99 665	100 385
түріктер	75 900	97 015
әзірбайжандар	78 295	85 292
белорустар	111 927	66 476
дүңгендер	36 945	51 944
күрдтер	32 764	38 325
тәжіктер	25 657	36 277
поляктар	47 297	34 057
шешендер	31 799	31 431
қырғыздар	10 925	23 274
башқұрттар	23 224	17 263
ингуштар	16 893	15 120
молдовандар	19 458	14 245
гректер	12 703	8 846
мордвалар	16 147	8 013
чуваштар	11 851	7 301
еврейлер	6 743	3 485
барлығы	14 953 126	16 009 597

Келесі санақ 2009 жылы жүзеге асты, салыстырмалы қарайтын болсақ 10 жыл ішінде Қазақстанда қазақ ұлтынан басқа түркі текте мұсылман ұлттарының саны көбейген, ал керісінше славян ұлттарының, мәселе орыстар, белорустар, молдавандар санының азаюын көрсетіп отыр (Кесте-1).

Республикада қазақтардан басқа 131 ұлыстың өкілдері тұрады. 2013 жылы өткізілген халық санағының қорытындысы бойынша халықтың этноқұрамы келесідей болды: қазақтар - 65,2%, орыстар -

21,8%, өзбектер - 3%, украиндар - 1,8%, ұйғырлар - 1,4%, татарлар - 1,2% , немістер - 1,1%, корейлер - 0,6%, түріктер - 0,6% . [4, 110-б.].

Кеткендер ең алдымен европалық этнос өкілдері, оның ішінде әсіресе орыс, украин мен белорустар және немістер өз тарихи отандарына қайта оралды. Тек 1993-2004 жж. арасында көші-қон теріс айырымында орыстар саны 1 206,7 мың, немістер 531,2 мың, украиндер 177,5 мыңға дейін жетті. Жалпы 1991-2009 жж. теріс айырым бойынша 2 млн. 058 мың адам шетелдерге кетсе, соның басым көпшілігі Ресей мен Германияға барды, олардың 1 370 мыңы орыстар, 690,1 мың немістер, басқа ұлт өкілдері – 398,7 мың еді. Дегенмен көші-қонның да оң нәтижелері де болды – ол шетелдерге ауып кеткен отандастарымыздың өз еліне қайта оралуы еді. Бұл толқынмен келген оралман бауырларымыз Кеңес өкіметі дәуірінде аштық пен қуғын-сүргінге ұшырап, ауа көшкендер мен солардың ұрпақтары болатын. Жалпы тәуелсіздік жылдары ресми мәлімет бойынша 750 мыңдай қазақ өз Отанына оралды, оған еңбек етуге және оқуға келгендерді қоса есептесек, 1 млн-дай қазақ қайта оралған екен. Қайта оралғандардың басым көпшілігі Ресей, Қытай, Моңғолия мен Өзбекстаннан, ал қалғандары Түркіменстан, Ауғанстан, Түркия, Иран және т.б. алыс-жақын шетелдерден келгендер. Сөйтіп, көші-қон процестерінің қайта қалпына түсуі еліміздегі халық санының бұрынғы деңгейіне жетуіне әсер етті. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары экономикадағы дағдарысқа байланысты, әлеуметтік қиыншылықтар көбейген кезде тұрғындардың табиғи өсімі құлдырап түсіп кетті. Осыдан кейін біртіндеп табиғи өсім қайтадан көтерілді. Табиғи өсімнің 90% қазақтардың есебінен екенін ескерсек, ұлтымыздың өсуі кең, тура және даңғыл жолға түсіп, болашақта қазақтардың өсіп-өнуі қамтамасыз етіле бастағанын көреміз. 2009 жылы табиғи өсім 215 мыңдай болғанын ескерсек, келешектегі қазақтың саны өсе беретініне сеніміміз күшейе түседі.

Қорыта келе, тәуелсіздік алған жылдары Қазақстанның қиын қыстау кезеңнен шығып, әлемдік аренаға қосылуына экономикалық, саяси, әлеуметтік жағдайдан бөлек этнодемографиялық жағдайдың үлкен бір маңызы болды. Ұлттардың өз елдеріне кетуі, қазақ ұлтының оралман болып өз елдеріне келуі үлкен өзгерістер алып келді. Бірақ аталары мекен екен ұлт өкілдері Қазақстанның бір шаңырағының астында қалуға бел буды. Ата жұрт деп оралған қазақтар Түркия, Иран, Ауғанстан, Пәкістан, Өзбекстан және Қытай елінен келіп, этнодемографиялық өсімді біршама көтерді. Әлемде Қазақстан барлық ұлтты біріктіріп бейбітшілікте ұстау үшін Ұлттар Ассамблеясын жасады. Дегенмен, қазақ ұлтының этнодемографиялық дамуында әлі де қиындықтар кездесетіні айдан анық. Демографиялық өсім жағынан

қазақтар мұсылман-түрік бауырларымыздан әлі артта қалып келеді. Себебі мұсылман қауымның сүннеті көбею болып табылады. «Көш жүре түзіледі» деп кезінде ата-бабаларымыз айтып кеткен. Тәуелсіздігіміз нық айқындалып, әлеуметтік-экономикалық жағдайымыз жақсарған сайын, ұлтымыздың, оның ұйытқысы – қазақтардың саны көбейетіні болашақтың сенімі.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Аяған Б.Ғ., Әбжанов Х.М., Махат Д.А. Қазіргі Қазақстан тарихы. - Алматы: Раритет, 2010. – 448 б.
- [2] Асылбеков М.Х., Козина В.В. Демографическое развитие. – Алматы, 2011. – С. 64-65.
- [3] Асылбеков М., Асылбекова Ж. Қазақ ұлты: этнодемографиялық даму белестері "Егемен Қазақстан" - Кіру режимі: <https://abai.kz/post/9848> - Қараған күні 21.11.2020.
- [4] 2018 Жылғы Қазақстан Республикасы халық санағы, Қысқаша қорытындылар: Статистикалық жинақ / Ред. басқарған Ә.А. Смайылов. - Астана, 2019. - 110 б.

REFERENCES

- [1] Ayagan B.G., Abjanov X.M., Maksat D.A. Qazirgy Qazaqstan tarihy. (Modern history of Kazakhstan). - Almaty: Raritet, 2010. - 448 p.
- [2] Asilbekov M.X., Kozina V.V. Demografithckoe razvitie. (Demograpic development). – Almaty, 2011. – P. 64-65.
- [3] Asilbekov M., Asilbekova J. Qazaq ulti: rtnodemografiyalik damu belesteri. – (Kazakh nation: stages of ethnodemographic development). Egemem Qazaqstan» - Kiru rejimi: <https://abai.kz/post/9848> - Qaragan küni 21.11.2020.
- [4] 2018 Jılgı Qazaqstan Respublikası halık sanagı, Qısqasha qorytyndylar: Statistikalıq jinaq (Population census of the Republic of Kazakhstan for 2018, Summary: statistical collection). / Red. basqargan A.A. Smayilov. - Astana, 2019. - 110 p.

ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ РОСТ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА

Маулен А.¹,

¹докторант PhD 1 курса КазНУ им. Аль-Фараби,
факультета философии и политологии
Алматы, Казахстан, aiganym.maulen1995@gmail.com

Аннотация. В данной статье описывается состояние этнодемографии в Казахстане с момента обретения независимости. Важность этнических групп в стране обсуждалась посредством

анализа статистических данных и исторических данных. Перепись показывает рост и дружбу народов.

За годы независимости Казахстан оказался в сложной ситуации. Помимо экономической, политической и социальной ситуации, этнодемографическая ситуация имела большое значение для выхода страны из кризисного периода и формирования положительного имиджа на мировой арене.

Ключевые слова: этнодемография, этнос, статистика.

ETHNODEMOGRAPHIC GROWTH OF INDEPENDENT KAZAKHSTAN

Maulen A.¹,

¹st year PhD student KazNU named by Al-Farabi,

Faculty of Philosophy and Political Science

Almaty, Kazakhstan, aiganym.maulen1995@gmail.com

Abstract. This article describes the state of ethnodemography in Kazakhstan since independence. The importance of ethnic groups in the country has been debated through analysis of statistics and historical data. The census shows the growth and friendship of ethnos.

During the years of independence, Kazakhstan faced a difficult situation. Apart from the economic, political and social situation, the ethnodemographic situation was of great importance for the country's recovery from the crisis period and the formation of a positive image on the world stage.

Key words: ethnodemography, ethnos, statistics.

Статья поступила 29.11.2020

УДК 235

DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.024

ОСОБЕННОСТИ «МЯГКОЙ СИЛЫ»

Сулеймен Д.Б.¹,

¹КазНУ имени аль-Фараби,

Докторант PhD 1 курса факультета ФИП

Алматы, Казахстан, Dimosh.immortal@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о соотношении понятий «мягкая сила» и пропаганда. Показывается, что в рамках реалистского подхода происходит их отождествление, а в рамках

неолиберального направления теории международных отношений между этими понятиями есть принципиальная разница. Даются параметры сравнения неолиберального и реалистского подходов применительно к понятию «мягкая сила». Отмечается, что, несмотря на различия между этими понятиями, а также между понятиями «жесткая сила» и «мягкая сила», противоположность понятий не является абсолютной. Средства «мягкой силы» и «жесткой силы», согласно Дж. Наю, могут быть представлены в виде континуума. В свою очередь, инструменты пропаганды и «мягкой силы» также могут переходить одно в другое. Обсуждаются следствия данного положения.

Ключевые слова: «мягкая сила», публичная дипломатия, реализм, либерализм, пропаганда, негосударственные акторы, государства.

Многозначность концепта «мягкой силы»

Предложенное Дж. Наем в 1990-е гг. понятие «мягкой силы» сначала вызвало неоднозначную реакцию в США и несколько позднее, скорее негативное отношение – в СНГ. Из множества возражений, выдвинутых Дж. Наю, пожалуй, наиболее часто используемым было то, что данная идея не содержит ничего нового. Рассуждение строилось на том основании, что со времён появления человечества одни группы так или иначе «мягким образом» влияли на других. При этом общим фоном для критики концепции Дж. Нае в США послужила эйфория в отношении «конца истории», а как следствие – отсутствие вообще особой необходимости воздействия на общественное мнение других стран. Однако ситуация резко изменилась в начале XXI века. В США это было связано, прежде всего, с терактами 11 сентября 2001 г., после которых встал вопрос о выстраивании стратегии американского влияния на арабский мир. Немногом позднее к понятию «мягкой силы» активно обратилась и Россия, что было обусловлено идеей восстановления российского влияния на мировой арене. Понятие «мягкая сила» было включено в Концепцию внешней политики 2013 г., а затем и в Концепцию внешней политики 2016 г.

Сегодня существует множество трактовок «мягкой силы» и переводов данного термина, в том числе и в СНГ. Термин, введённый Дж. Наем, переводится на русский язык и как «мягкая сила» (наиболее распространенный перевод), и как «мягкая власть», и как «гибкая власть». Но главное даже не в том, как переводится понятие (хотя это тоже важно), а что вкладывается в него. Это представляет не только академический интерес, но и определяет практическую эффективность использования «мягкой силы».

Пропаганда vs «мягкая сила»

Самое распространённое понимание «мягкой силы» и явно доминирующее в СНГ – это невоенные методы воздействия на противоположную сторону. При таком подходе экономическое и политическое принуждение, а также его другие виды попадают под определения «мягкой силой». Кроме того, и в СНГ, и за рубежом использование «мягкой силы» нередко отождествляется с пропагандой. Понятие «пропаганда» во многих случаях имеет отрицательную коннотацию. Тем самым и «мягкой силе» приписывается отрицательная оценка. При таких подходах, действительно, нет различий между «мягкой силой», пропагандой, невоенными средствами давления и т.п. Но так ли это?

За более чем двадцатилетний период Дж. Най неоднократно разъяснял выдвинутую им концепцию «мягкой силы». При этом ключевым моментом в его концепции оставалось понятие привлекательности для других тех или иных положений, феноменов, образов действий и т.п. Именно привлекательность он противопоставляет методам принуждения, силового давления, шантажа.

В этом состоит главное отличие «мягкой силы» от пропаганды и иных аналогичных способов воздействия, включая обман, подмена фактов и т.п. Собственно идея привлекательности, когда противоположная сторона добровольно и осознанно делает выбор – это то, новое, что появилось в связи с концепцией Дж. Найа.

Пропаганда далеко не всегда основывается на привлекательности. Более того, пропаганда не исключает использования различных вариантов манипуляции сознанием людей, чего, по сути, не допускает «мягкая сила». Здесь чётко проявляется отличие неолиберального подхода к международным отношениям, в рамках которого главным образом работает Дж. Най, и реалистского подхода, предполагающего соперничество сторон на международной арене, на котором построена пропаганда. Именно в реалистском подходе между пропагандой и «мягкой силой» нет различий. Пожалуй, наиболее ярко разницу между реалистским и неолиберальным подходами демонстрирует статья Дж. Найа. Она пишет, что концепция Дж. Найа стала очень популярной: и политические лидеры, и представители академических кругов набросились на неё «как пчёлы на мёд». Однако далее, ошибочно приписывая Дж. Наю реалистскую позицию, Дж. Найт утверждает, что в основе любой силы будь то «мягкой» или «жёсткой», оказываются собственные интересы. По этой причине автор задаётся вопросом, а не является ли «мягкая сила» у Дж. Найа формой проявления

доминирования и реализацией собственных интересов государства? Можно заменить понятие «мягкой силы» понятием «взаимной силы», продолжает Дж. Най, когда результаты взаимодействия распределяются между всеми участниками, т.е. ситуацией, которая описывается как ситуация с ненулевой суммой. Но и в этом случае, согласно Дж. Най, остаётся проблема возможности неравномерного распределения полученных результатов деятельности между сторонами [1]. Выход из ситуации автор статьи видит в полной и последовательной реализации неолиберальных идей посредством негосударственных акторов, развитием второго направления дипломатии (дипломатии негосударственных участников) и т.п.

Таким образом, Дж. Най чётко фиксирует различие между «мягкой силой», используемой в реалистском её понимании, когда за счёт разных средств, в том числе и привлекательности, проявляется стремление в реализации собственных интересов, с одной стороны, и ситуацией, когда взаимодействие ведёт к взаимному обогащению и сотрудничеству участников (нелиберальный подход) с другой. В принципе, этот последний вариант и заложен в концепции Дж. Нае, хотя чётко он им и не определён. Отсюда само введённое Дж. Наем понятие «мягкая сила» трактуется различными исследователями и политиками очень широко, часто противоречащим идее Дж. Нае образом. Впрочем, в последнее время и сам Дж. Най стал обращать внимание на то, что нельзя ограничиваться только своей «мягкой силой». В частности, он пишет, что не следует думать только о собственной «мягкой силе». Наделение силой других может помочь достижению целей.

Нельзя сказать, что пропаганда является неэффективным средством воздействия на противоположную сторону, как и вообще реалистски ориентированное поведение. В некоторых ситуациях, особенно когда от противоположной стороны нужно быстро добиться желаемого результата, пропаганда и даже такие методы как нажим и шантаж могут оказаться весьма действенными. Другое дело, что вряд ли пропагандистское влияние может длиться долго. Здесь действует принцип, сформулированный в известном выражении относительно того, что на штыках можно прийти к власти, но на них сложно долго удержаться.

Соотношение характеристик «мягкой силы» и пропаганды схематически может быть представлено следующим образом (параметры сопоставления, разумеется, могут дополняться):

Таблица 1 - Сопоставление пропаганды и мягкой силы

Пропаганда	«Мягкая сила»
1. Допускает навязывание (принуждение), а также различные виды стимулирования (вознаграждения)	1. Не допускает навязывания (противоположная сторона должна сама сделать выбор) или стимулирования
2. Используется в рамках реалистской концепции ТМО (внимание к собственным интересам)	2. В рамках неолиберальной концепции ТМО (внимание к интересам другого)
3. Скорее всего, не будет работать в долгосрочной перспективе	3. Ориентирована на долгосрочное взаимодействие с партнёром
4. Использует манипулятивные стратегии	4. Избегает манипулятивных стратегий
5. Ориентирована на монолог. Воспринимает противоположную сторону в качестве объекта	5. Ориентирована на диалог. Воспринимает противоположную сторону в качестве субъекта
6. Формирование доверительных отношений не является фокусом внимания	6. Предполагает создание доверительных отношений

Из такого понимания различий между «мягкой силой» и другими методами несилового воздействия следует целый ряд особенностей в понимании «мягкой силы» и её использования. Прежде всего, пропаганда, если используется, например, материальное поощрение, является «жесткой силой». «Мягкая сила» не предполагает привлечение за счёт материального вознаграждения.

При анализе «мягкой силы» очень часто авторы полностью относят те или иные области, явления и т.п. либо к «мягкой силе», либо к «жесткой силе». Например, экономика у разных исследователей попадает то в одну, то в другую категорию. Хотя сам Дж. Най относил экономику к «жесткой силе», привлекательная модель экономического развития всё же является «мягкой силой» [2]. На самом деле та или иная сфера не может быть априори отнесена к определённой «силе». Так, привлекательная модель экономического развития является «мягкой силой», в то время как применение экономических санкций – «жесткой силой». Более того, «жесткая сила» может быть привлекательна и в этом смысле восприниматься в качестве «мягкой силой» третьей стороной. Например, военная мощь, победы над противником становятся неким эталоном действия для других, выступая в данном случае «мягкой силой».

Сложнее обстоят дела с такими, например, сферами, как образование, культура, спорт. Дж. Най относит образование к «мягкой силе», указывая, что оно является одним из ресурсов её использования. Это во многих случаях действительно так и в последнее время

появилось немало работ, в которых показана роль образования в качестве «мягкой силы» государства.

Однако применение «мягкой силы» может нередко сопровождаться элементами «жёсткой силы», а именно, назойливости при демонстрации привлекательности, в том числе и в области образования. В результате «мягкая сила» превращается в пропаганду, поскольку навязывание культурных образцов или стандартов образования вызывает резко негативную реакцию [3]. В ряде случаев это произошло, например, с Болонским процессом: излишняя бюрократизация значительно снизила положительный эффект от его использования. Кстати, вообще образовательная, культурная экспансия нередко ставится в упрёк странам Запада. Разумеется, подобная стратегия поведения не может рассматриваться в качестве «мягкой силы». В то же время грань здесь оказывается (и на практике так бывает) очень тонкой.

Необходимо отметить некоторые моменты, значимые для понимания «мягкой силы», на которых Дж. Най не акцентирует внимания. Эти моменты также выпадают из анализа многих авторов, пишущих по проблемам «мягкой силы». Прежде всего, следует обратить внимание на то, что само по себе наличие привлекательности не означает, что эта привлекательность в таком качестве воспринимается другими. «Мягкая сила» – это некий лишь потенциал, который может быть использован, а может оставаться только в качестве потенциала. Наличие привлекательности чего-либо необходимо ещё раскрыть, показать другой стороне. По этой причине Е.П. Панова, следуя в конструктивистском русле, утверждает, что «создание «привлекательности» как необходимое условие осуществления «мягкой власти» представляет собой не что иное, как лингвистическое конструирование интерпретации реальности...». Другое дело, что особая задача состоит в том, как именно создать эту привлекательность. Одним из важных элементов для формирования привлекательности является наличие доверительных отношений. Их отсутствие изначально влечёт за собой подозрительность, а в конечном итоге – нейтральное или даже негативное восприятие.

Впрочем, не исключена и другая ситуация, когда объективное наличие привлекательности не акцентируется властями. Тогда потенциал может становиться привлекательным сам по себе без каких-либо усилий и действий. Правда, здесь возникает вопрос, есть в данном случае «мягкая сила», которая по определению подразумевает определённую активность.

Пути использования «мягкой силы» могут быть различными. Одним из наиболее мощных путей здесь выступает публичная дипломатия, которая может осуществляться, как по официальным каналам, так и по неофициальным. К официальным каналам относятся публичные выступления официальных представителей государства в СМИ, организация брифингов министерствами иностранных дел и т.п., а также ведения политиками блогов, публикации постов в социальных сетях [4].

Неофициальные каналы реализации «мягкой силы» представлены деятельностью СМИ, университетов, НПО и т.п. Нередко публичная дипломатия в постсоветской научной литературе отождествляется (или подменяется) понятиями «общественная дипломатия» или «народная дипломатия». Представляется, что такой подход значительно сужает сферу деятельности публичной дипломатии, поскольку исключает официальные каналы её реализации. На данный аспект обращает внимание А. Долинский. Он пишет, что у публичной дипломатии «появилось и второе значение термина в русском языке – дипломатия на уровне общественных организаций. Это породило опасную путаницу: даже среди экспертов встречается убеждение, что *public diplomacy* – это лишь диалог на уровне неправительственных организаций. Между тем *public diplomacy* подразумевает более широкий спектр направлений деятельности...». Ещё более узкими понятиями являются «культурная дипломатия», «спортивная дипломатия», «экономическая дипломатия» и т.п., которые ориентированы на определённые сферы деятельности публичной дипломатии. Очевидно, что все эти понятия имеют право на существования, однако важно понимать, что имеется в виду в каждом конкретном случае.

В то же время следует подчеркнуть, что негосударственные акторы не являются простыми проводниками политики государства при реализации публичной дипломатии. В этом случае они не стали бы акторами, а являлись бы проводниками (впрочем, часть из них выступают именно в таком качестве). Иными словами, негосударственные акторы во многих случаях довольно самостоятельны и могут сами формировать «мягкую силу» страны, а также свою собственную. Государство при этом может оказывать им непосредственное содействие, а может дистанцироваться, исходя из того, что негосударственные акторы обычно вызывают большее доверие. При этом государство, взаимодействуя с различными по степени близости с ним негосударственными акторами, может более тонко использовать свою «мягкую силу». Казахстан в основном ориентируется на те негосударственные структуры, которые в значительной степени

ассоциируются в сознании другой стороны как аффилированные именно с властью (не зависимо от источников финансирования, уставных документов и т.п.). Учитывая, что возможности гораздо шире, если работать с разными типами негосударственных акторов, представляется важным расширить их список, в частности, активно привлекать академические круги и университеты.

Очевидно, что любое общество неоднородно. Для одной социальной группы привлекательно одно, в то время как для другой – другое. Поэтому не может быть универсальной привлекательности, или иными словами – универсальной «мягкой силы». Например, российское образование в области медицины привлекательно для многих жителей Индии в соответствии с критерием «цена — качество» с целью дальнейшей их работы в сельской местности, или в центрах, где отсутствует сложная и дорогая аппаратура. Для большинства жителей Европы и США подобное медицинское образование не является столь привлекательным. Они ориентированы скорее на более дорогое медицинское образование, но в большей степени технически оснащённое [5]. Поэтому при использовании «мягкой силы», а также при её изучении и оценке эффективности влияния важно определить, насколько адекватно выбран адресат именно для данного типа воздействия при помощи «мягкой силы».

На международной арене в одно и то же время действуют множество акторов, обладающих различными типами «мягкой силы» и одновременно теми или иными характеристиками, которые воспринимаются негативно. Так, уровень развития кубинской медицины может быть привлекательным, но в то же время уровень жизни населения страны такой характеристикой не обладает. При этом использование «мягкой силы» одного государства встречает конкуренцию со стороны других. В результате различные государства конкурируют друг с другом за внимание третьих сторон. В этих случаях разные акторы пытаются найти свою специфическую нишу. Например, в отношении Центральной Азии – Европейский союз предлагает образовательные программы, программы по правам человека природоохранные программы, в то время как США в этом регионе концентрируются на молодёжных программах и программах по новым технологиям. Тем самым в результате взаимодействия на международной арене происходит своеобразная конкуренция стратегий использования «мягкой силы» участниками. От того, как будет выстроена стратегия реализации «мягкой силы», и будет ли она выстроена вообще, зависит успешность воздействия.

Конкуренция различных государств за свою привлекательность явно недостаточно исследована, поскольку большинство научных работ сконцентрировано на анализе «мягкой силы» того или иного государства без учёта деятельности других на международной арене. Отчасти эти вопросы рассматриваются в исследованиях в рамках информационного, идеологического и т.п. противоборства. Однако там акценты смещаются в сторону рассмотрения вопросов «действие-противодействие», взаимной дискредитации сторон и т.п. Они не сконцентрированы в области формирования привлекательности образа.

Другим важным моментом в понимании и исследовании «мягкой силы» является то, что она часто рассматривается только как воздействие одного субъекта на другого, без понимания того факта, что противоположная сторона также является субъектом, а не объектом. Субъектность означает то, что противоположная сторона активна и может по-разному интерпретировать направленные на неё действия. Кроме того, противоположная сторона сама может применять инструмент «мягкой силы» в ответ. Эти вопросы часто остаются вне исследовательского фокуса. Правда, на практике в последнее время, в частности в рамках публичной дипломатии США, в значительной степени наблюдается отказ от модели взаимодействия «субъект – объект» и попытки выстраивания отношений по принципу к «субъект – субъектной» модели. При этом подчёркивается, что эффективным как раз оказывается выстраивание отношений по принципу диалога. В определённой мере это происходит под влиянием европейцев.

Развитие политической системы мира в XXI в. вносит новые коррективы в применение «мягкой силы». Активность негосударственных акторов в XXI в. продолжает возрастать по многим параметрам: их количеству на мировой арене, сферам, в которые они вовлекаются, влиянию и т.п. Это влечёт за собой целый ряд последствий. Так, сегодня государства при использовании «мягкой силы» не могут игнорировать негосударственных участников.

Негосударственные акторы обладают собственной «мягкой силой», которая порой распространяется на государство в целом. Например, качество немецких товаров, произведённых частными компаниями, прочно ассоциируется с Германией как государством. Негосударственные акторы активно обращаются к «мягкой силе» как ресурсу влияния. При этом они могут сотрудничать с государствами, или напротив — противостоять им. Сотрудничество же государств и негосударственных акторов в последнее время порождает различные формы партнёрства и взаимодействия так, что становится всё сложнее

провести грань между государственными и негосударственными акторами.

Планируя воздействия с помощью «мягкой силой», следует различать долгосрочные и краткосрочные цели. Например, культура, наука, образовательные программы, направлены, главным образом, на достижения долгосрочных целей. Так, студенты должны получить профессиональное признание и достичь определённых позиций в обществе, чтобы ретранслировать заложенные в годы учёбы знания и ценности и тем самым быть проводниками «мягкой силы». В то же время, СМИ используются обычно в целях достижения краткосрочных целей. Но подобная закономерность не является абсолютной. Например, во время конфликта в Боснии в 1990-х гг. США запустили целую серию образовательных программ. Их смысл заключался, в том числе, в том, чтобы быстро сформировать положительный образ США.

Наконец, следует иметь в виду, что «мягкая сила» имеет и оборотную сторону. Далеко не всегда просчитывается, какие последствия может повлечь за собой привлекательный образ. Ярким свидетельством тому является «мягкая сила» Германии в условиях наплыва беженцев в Европу в 2010-х гг. Несмотря на то, что Германия не использует в официальных документах и речах понятие «мягкая сила», опасаясь навлечь на себя критику в реваншистских устремлениях, на деле она формирует привлекательный образ своего государства. Однако привлекательность Германии, прежде всего её социально-экономической сферы, привела к огромному потоку беженцев из регионов Ближнего и Среднего Востока, к которому государство, по сути своей, оказалось не готово. Данный пример демонстрирует тот факт, что создание привлекательного образа, чтобы избежать подобных феноменов, должно быть комплексным и охватывать различные стороны, включая культуру и историю страны, а также её традиции. В целом же пока подобные отрицательные последствия использования «мягкой силы» не получили должной разработки в научной литературе.

Таким образом, несмотря на множество исследований, которые проводятся по проблемам «мягкой силы», существует немало моментов, требующих прояснений. Это становится особенно актуальным в связи с тем, что в современной мировой политике резко возрастает роль социально-гуманитарного фактора.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бәйділдінұлы Л.Ә. Теориялық саясаттану. - Алматы, 2005.
- [2] Саясаттану негіздері. Д.Жамбылов Алматы – 2009 ж
- [3] Галиев А.А., Сакенова А.М. Южная Корея: опыт социально-

политической модернизации // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». –2018. – №1 (19).

[4] Шаймарданова З.Д. Трансформация подходов к обеспечению безопасности // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Международные отношения и регионоведение”. - 2018. - № 4.- С.7-13.

[5] Булуктаев Ю.О. Политический режим и посткоммунистическая трансформация: теория, методология, практика. - Алматы, 2008.

REFERENCES

[1] Baidildinov L.A. Teoriyalyk, sayasattanu (Theoretical political science). - Almaty, 2005.

[2] Zhambylov D. Sayasattanu negızderi (Basics of political science).- Almaty, 2009.

[3] Galiyev A.A., Sakenova A.M. Yuzhnaya Koreya: opyt sotsial’no-politicheskoy modernizatsii (South Korea: experience of socio-political modernization). Izvestiya KazUMOiMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». –2018. – №1 (19).

[4] Shaimardanova Z.D. Transformatsiya podkhodov k obespecheniyu bezopasnosti (Transforming security approaches). Izvestiya KazUMOiMYa imeni Ablai khana”, seriya “Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye”. - 2018. - № 4.- P.7-13.

[5] Buluktayev Yu.O. Politicheskii rezhim i postkommunisticheskaya transformatsiya: teoriya, metodologiya, praktika \ (Political regime and post-communist transformation: theory, methodology, practice). - Almaty, 2008.

«ЖҰМСАҚ КҮШ» ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сулеймен Д.Б.¹,

¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,

Философия және политология факультетінің 1 курс PhD докторанты
Алматы, Қазақстан, Dimosh.immortal@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада «жұмсақ күш» және үгіт-насихат ұғымдарының арақатынасы туралы мәселе қарастырылады. Реалистік көзқарас шеңберінде олар анықталып, халықаралық қатынастар теориясының неолибералды бағыты шеңберінде осы ұғымдар арасында түбегейлі айырмашылық бар екендігі көрсетілген. «Жұмсақ күш» ұғымына қатысты неолибералды және реалистік тәсілдерді салыстырудың параметрлері келтірілген. Бұл ұғымдардың, сондай-ақ «қатты күш» пен «жұмсақ күш» ұғымдарының арасындағы айырмашылықтарға қарамастан, ұғымдардың қарама-қайшылығы

абсолютті емес екендігі атап өтіледі. «Жұмсақ күш» және «қатты күш» құралдары, Дж.Найдың пікірінше, континуум ретінде ұсынылуы мүмкін. Өз кезегінде үгіт-насихат құралдары мен «жұмсақ күш» бір-біріне айналуы мүмкін. Осы ереженің салдары талқыланады.

Тірек сөздер: «жұмсақ күш», қоғамдық дипломатия, реализм, либерализм, үгіт-насихат, мемлекеттік емес актерлер, мемлекеттер.

FEATURES OF "SOFT POWER"

Suleimen D.B.¹

¹1st year PhD student KazNU named by Al-Farabi,
Faculty of Philosophy and Political Science
Almaty, Kazakhstan
Dimosh.immortal@gmail.com

Abstract. The article discusses the issue of the relationship between the concepts of “soft power” and propaganda. It is shown that within the framework of a realistic approach they are identified, and within the framework of the neo-liberal direction of the theory international relations there is a fundamental difference between these concepts. The parameters of comparison of neoliberal and realistic approaches in relation to the concept of “soft power” are given. It is noted that, despite the differences between these concepts, as well as between the concepts of “hard power” and “soft power”, the opposition of the concepts is not absolute. The means of “soft power” and “hard power”, according to J. Nye, can be represented as a continuum. In turn, the instruments of propaganda and “soft power” can also be transformed into one another. The consequences of this provision are discussed.

Key words: “soft power”, public diplomacy, realism, liberalism, propaganda, non-state actors, states.

Статья поступила 29.11.2020

РЕЦЕНЗИИ

Рецензия на учебное пособие «О соотношении экономики и государства в альтернативных системах», написанное в соавторстве доктора философских наук, профессора Булекбаева Сагадия Байузаковича и кандидата юридических наук, доцента Булекбаевой Разии Удербаевны

В 2020 г. в издательстве «ПолиЛингва» при КазУМОиМЯ вышло в свет учебное пособие «О соотношении экономики и государства в альтернативных системах», написанное нашими уважаемыми коллегами - доктором философских наук, профессором Булекбаевым Сагадием Байузаковичем и кандидатом юридических наук, доцентом Булекбаевой Разией Удербаевной. Учебное пособие «О соотношении экономики и государства в альтернативных системах» посвящено актуальнейшей во все времена проблеме - роли государства в экономике. Во многом дополняет и развивает проблему взаимодействия экономики и государства. Авторы считают, что роли государства в экономике зависит не только экономическая эффективность, но и решение почти всех социально значимых проблем. Думается, что такая постановка вопроса, подтверждает вывод многих ученых, о кризисном состоянии современной экономической системы, и прежде всего рыночной экономики.

Следует подчеркнуть, что перед нами солидное учебное пособие, базирующееся на внушительной источниковой базе и глубокой аналитической работе. Авторы вводят в широкий научный оборот богатый фактический материал по заданной теме, социально-философский анализ разных типов хозяйствования, компаративистский анализ соотношения экономики и государства, складывающихся на практике альтернативных систем.

Данное учебное пособие отличается строго научным и вместе с тем доступным изложением материала. Важное место в учебном пособии отведено главам, раскрывающим соотношение государства и экономики в административно-командной системе, рыночной экономике, также в трансформационный период.

При внимательном прочтении рецензируемой книги закономерен вывод, что авторам, как минимум, удалось на высоком профессиональном уровне обобщить материал по социально-философским основам общества с рыночной экономикой, социально-политическим параметрам регулирования экономических процессов в обществе с рыночными отношениями, сравнить особенности

централизованно-плановой и рыночной экономики.

Достоинством учебного пособия является оригинальность структурирования материала, в первой главе раскрываются теоретико-философские проблемы общества с централизованно-управляемой экономикой, а во второй главе - диалектика экономики и государства в обществе со свободным рыночным порядком, в третья глава посвящается социально-философским вопросам соотношения государства и экономики переходного периода.

Учебное пособие опирается на теоретико-философские и идеологические основы типов хозяйствования, связанные с ним проблемы общества. Авторам удалось с научных позиций и в строгой логической последовательности донести до читателей идеологию административно-командной системы, философскую рефлексию принципов рыночной системы хозяйствования, соотношение экономики и государства в обществе переходного периода в сравнительном аспекте.

В главах учебного пособия последовательно рассматриваются диалектика экономики и государства в обществе со свободным рыночным порядком, социально-философские вопросы соотношения государства и экономики переходного периода, и сущность практики «реального социализма».

Подводя итоги первой главы «Теоретико-философские проблемы общества с централизованно-управляемой экономикой», авторы утверждают, вся методологическая основа общественных наук, которая базировалась на марксистской теории, не выдержала проверку временем. Об этом свидетельствует крах теории и практики реального социализма. Отсюда, по заключению авторов, если говорить об альтернативе: либо государственное управление экономикой, либо свободная рыночная экономика, исторический выбор остается за последним.

Учебное пособие изобилует именами экономистов, внесших вклад в теорию экономического развития, подробно проанализированы труды К.Маркса К., Ф.Энгельс, А.Смита, Фридмана, Хайека, Мизеса Людвиг, Дж.М.Кейнса и многих других. Значительную часть рецензируемой учебного пособия занимает анализ экономических теорий, посвященных проблематике соотношения экономики и государства, роли государства в экономике. Данному вопросу в учебном пособии уделено особое внимание.

Интерес представляет каждый раздел учебного пособия, отражающий общий замысел развертывания. Согласно утверждениям авторов, экономическая свобода составная часть свободы в широком

смысле, и в тоже время предпосылка политической свободы.

Уважаемые Булекбаев и Булекбаева критически оценивают экономические реформы постсоветских стран, в том числе преобразования в Казахстане, неспособность нашего высшего руководства извлекать уроки не только из своих, но и чужих ошибок. Примеров такого рода множество, их можно найти в экономике, политике, образовании, отмечают авторы.

В разделе «Соотношение экономики и государства в обществе социально-рыночного порядка, как «Третий Путь», сравнивая опыт Германии и Китая, Японии, Кореи и других стран Восточной и Юго-Восточной Азии, Булекбаев и Булекбаева отмечают, что экономические успехи последних были построены не на западных духовных ценностях, а на коллективных ценностях, коллективном интересе, семейных традициях и религии ислама и конфуцианства.

В этом ракурсе интересными разделами рецензируемого учебного пособия являются те, которые посвящены анализу экономических мыслей восточных лидеров таких как Ли Куан Ю, Мохамад Махатхир. В учебном пособии более детально интерпретируются сущность и содержание экономической политики «азиатских драконов», представленной трудами Ли Куан Ю, Мохамата Махатхира, в том числе характер отличий их идей от западной экономической теории. В учебном пособии приводятся интересные примеры из опыта Китая, Сингапура и Малайзии.

На наш взгляд, особенно удалась авторам глава, в которой разбирается так называемый «третий путь», как альтернативный вариант плановой и рыночной экономики.

Булекбаев Сагади Байузакович и Булекбаева Разия Удербаетна выводят тезис о том, что отсутствие ясных и четко провозглашенных планов, является одной из главных причин удаленности интересов определенного общества от проводимых реформ. В их программах нет главного, что может заинтересовать конкретного человека: нет конкретных перспектив повышения благосостояния личности. Поэтому, для того, чтобы реформы заработали, в первую очередь необходимо, чтобы граждане доверяли власти, а власть могла опереться на своих граждан, считают авторы.

Авторы уверены в необходимости поиска и реализации «третьего» пути, который осваивает положительные стороны и преодолевает крайности этих основных тенденций в развитии человеческого общества.

Также авторы вполне аргументированно определили исходный посыл их общего труда, а именно: для любого государства важнейшей

задачей является способность правильно организовать и умело направить социальную энергию народа в созидательное русло. В этом суть светской идеологии этих государств, которая с одной стороны, позволяет предвидеть будущее, а с другой, там, где это, возможно, направлять события в желаемом направлении.

Подводя итоги, считаю необходимым отметить, что не подлежит сомнению востребованность учебного пособия «О соотношении экономики и государства в альтернативных системах». Оно хорошо «вписывается» в учебный процесс и может быть рекомендовано студентам, магистрантам, докторантам изучающим экономику, политологию, право. Учебное пособие может быть полезным для детального исследования роли государства в экономике, рассчитано всем интересующимся бизнесом, проблематике взаимодействия экономики и государства.

В заключение хочется поздравить профессора Булекбаева Сагадия Байузаковича и доцента Булекбаеву Разию Удербаевну с выходом в свет добротного и нужного учебного пособия, которое, несомненно, принесет пользу преподавателям, научным сотрудникам и будет тепло принято научной общественностью.

Рецензент

кандидат политических наук,
профессор КазУМОиМЯ

Байсуланова К.Ш.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES»

4 (42) 2020
ISSN 2411-8753

Отпечатано в издательстве «Полилингва»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 14.12.2020 г.
Формат 70х90 1/8. Объем 26.5 п.л. Заказ № 1066. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве «Полилингва»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru

